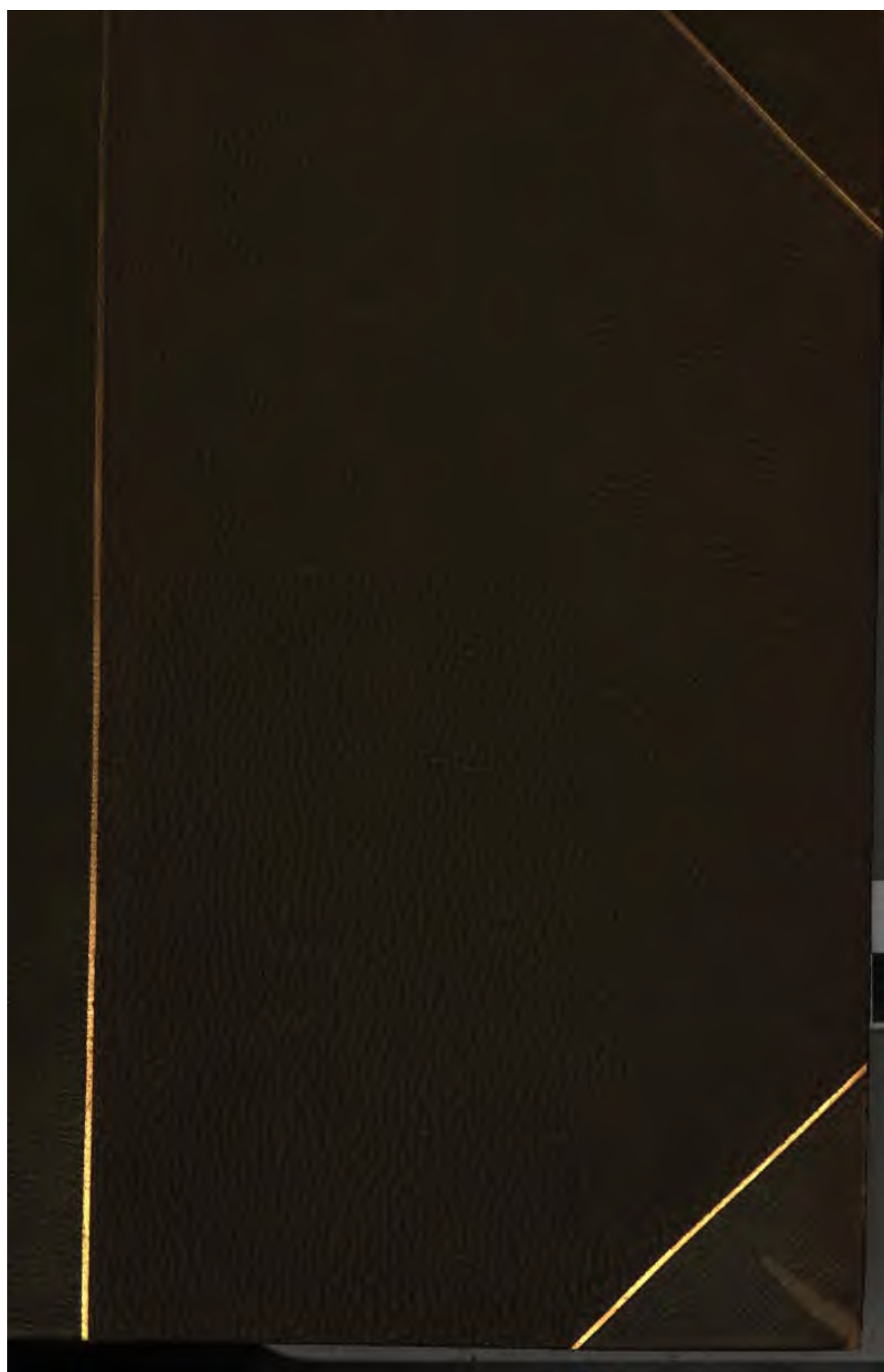
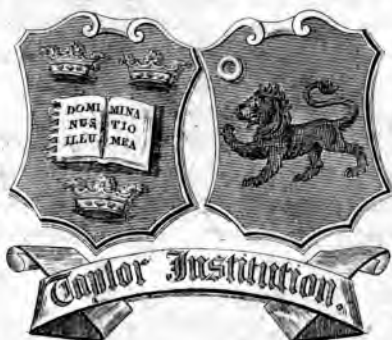

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

LITTERARISCHE

SCHETSEN EN KRITIEKEN.

LITTERARISCHE

SCHETSEN EN KRITIEKEN

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

Nieuwe haagsche Kleinigheden (1875—1876). — E. J. Potgieter. — H. C. Andersen. — Jules Verne. — Victorien Sardou. — Alphonse Dandet. — Robert Hamerling.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.
1884.

EVERHARD JOHANNES POTGIETER.

Sprokkelmaand van 1875 zal een gedenkwaardigen datum aan de geschiedenis onzer letteren vermaken, den sterfdag van onzen alom hooggewaardeerden, alom diep betreurden dichter: Everhard Johannes Potgieter.

Gewaardeerd en betreurd door al wie geen volkomen vreemdeling is in de lettergeschiedenis van ons volk van 1830 tot heden, daalt met Potgieter een dier veteranen van het „jonge Holland" ten grave, welke onze natie uit de zoetelijke, maar haast doodelijke sluimering van 1815 tot 1830 hebben wakker geschud.

De restauratie had ons volk bijna al te gelukkig gemaakt en vooral het Noorden hief het nieuw „Wien Neerlands bloed" – met al te kennelijk zelfbehagen aan. Het scheen of voor het nederlandsche volk de schoone gouden eeuw was aangebroken, omdat eene nationale onafhankelijkheid herwonnen was, voor wier behoud men sints 1805 geen hand had uitgestoken. Een tijdperk van platte tevredenheid, van zelfgenoegzame behagelijkheid scheen aan deze zijde van den Moerdijk alle harten met flauwen slag te doen kloppen, terwijl aan Maas en Schelde in 't Zuiden menig ernstige verzuchting over den al te patriarchalen toestand van staat en maatschappij werd geslaakt.

'tWas juist in de laatste jaren van den belgischen opstand, dat Potgieter, Zwollenaar van afkomst, waar hij in 1808 geboren werd, zich te Andwerpen bevond, om zich voor den handel te bekwamen. Hij vond er Jan Frans Willems, den smaakvollen en echt nederlandschen lettervriend, uit wiens brieven eerst onlangs de geheele invloed bleek, welken hij op den jongen Potgieter oefende.[1]) Bij het uitbreken van den opstand vertrok de twee-en-twintigjarige Potgieter in November 1830 met aanbevelingsbrieven van Willems aan Mr. Jer. de Vries en Mr. Willem Bilderdijk. Sints dien tijd bleef de jonkman ijverig schrijven aan Willems — ja in 1871 zag de steller dezer regelen den reeds grijzenden Potgieter op het Willemsfeest te Gent, waar zijne tegenwoordigheid alleen een bewijs was zijner dankbare waardeering van Willems' nagedachtenis, omdat hij zich steeds een verklaard tegenstander toonde van alles wat naar letterkundige vereenigingen, maatschappijen of kongressen zweemde.

Potgieter die zijne ouders vroeg moest missen, had te Andwerpen ten huize zijner tantes geleefd en zich met dezen na November 1830 te Amsterdam gevestigd. Ter voltooying zijner handelsstudiën maakte hij in 1831 eene reis naar Zweden — die aanleiding was tot het kernachtig boek: Het Noorden in omtrekken en tafereelen, 'twelk eerst vijf jaren later het licht zag. Van uit Gothenburg zond hij gedichten aan den redakteur van den Muzenalmanak: J. Immerzeel, zooals hij reeds van uit Andwerpen in 1828 en 1829 had gedaan. Het gedicht in Zweden voltooid voerde den titel: De jonge Priester. 'tWas een evenement in de nederlandsche letteren. Ieder, die de verzuchting las:

„Wat eisch:! in 's levens bloei het leven te verzaken,
„Omhoog, omlaag natuur de liefde te zien smaken
„In alle land en lucht;
„En toch ondanks 't besef der namelooze weelde,
„Waarmee ze om strijd de plant, het dier, den mensch bedeelde
„Te gruwen van 't genucht!

[1]) Men vergelijke de keurige monografie over Willems door dr. Max Rooses geleverd, inzonderheid: de Brieven van J. F. Willems (Gent 1874).

„Verloofden hand in hand, bij 't knielen te doen leggen
„Om 't huwelijk wijdend, tot de zaligen te zeggen:
„Voor de eeuwigheid zijt gij een!
„Terwijl we in ons gemoed de bittre klagte smoren
„Geen rozenwinde als die zal ooit uw stam behooren
„Altijd, alom alleen!"

ieder die deze regelen las, begreep dat het tijdperk van zoete dommeling niet alleen op politiek, maar ook op letterkundig gebied een eind had genomen.

Potgieter, die reeds bij zijne eerste oefeningen zich onverbiddelijk streng toonde voor alle platheid, zwakheid of alledaagschheid van vorm, die van zijne vroegste jeugd eene gelukkige vlijt aan den dag legde in de beoefening der nederlandsche klassieken van de 17de eeuw — Potgieter koesterde een allerinnigsten afschuw voor alles wat hij destijds volkomen te recht met den naam van „Jan-Saliegeest" bestempelde.

In 1841 schreef hij een zijner geestigste opstellen in den sints 1837 krachtig bloeyenden Gids: „Jan, Jannetjen en hun jonkste kind" — en daar heette het uit den mond van oud-Hollands Jan: „Jan Salie heeft geen verstand genoeg, om geld te verdienen. Jan Salie heeft geen talent genoeg om roem te verwerven, ik schaam mij dat ik zijn vader ben."

Hiermede sprak Potgieter uit wat hem als ideaal voor den geest zweefde, het uitroeyen met wortel en tak dier welige woekerplant van geesteloosheid en wansmaak, welke onzen goeden vaderlandschen bodem sints 1815 scheen te zullen verstikken. Met mannen als Aernout Drost, Jan Pieter Heije en Reinier Cornelis Bakhuizen van den Brink had hij eerst de Muzen (1834) later de Gids (1837) in 't licht gegeven en daarmee was het nieuwe tijdvak van onzen frisschen letterbloei der 19de eeuw geopend.

Aan het opperdeftig lettervolkjen van vóor 1830 werd een ernstige oorlog verklaard. De goêlijke heeren met hunne witte dassen, de verhandelaren en de rijmkunstenaren als Van Someren, Lulofs, Van Harderwijk, Van 'sGravenweert, Van Kampen en Sifflé schudden vol zwaarwichtige bezwaren hun hoofd over de stoutigheden van het jonge Holland, maar het jonge Holland hield vol maand op

maand de keurigste vruchten van wetenschap en kunst in den Gids aan te bieden.

Potgieter en Bakhuizen van den Brink waren zelfs eenige jaren verplicht het nieuwe tijdschrift schier alleen te besturen, daar zij eenigen hunner vrienden door den dood, anderen door toevallige verwijdering moesten missen. Maar de Gids bleef het brandpunt, waaruit gloed en leven blaakte voor het jonge Holland, dat zijne hoop op de toekomst vestigde en den strijd tegen Jan Salies ploeterigen geest niet opgaf.

Dat was voor Nederland de aurora van een nieuwen dag — het krachtig opbloeyen van de nederlandsche Romantiek. Potgieter was de letterkundige vader en leider dier nieuwe Romantiek. Laat de Gids het getuigen van 1837 tot 1866, waaraan zoowel W. D-s — Potgieter in kamerjapon — als Potgieter zelf in deftig kostuum, de uitstekendste bijdragen van studie, vernuft en fantazie hebben afgestaan.

Gelukkig, dat voor hen, aan wie de jaargangen van den Gids niet altijd toegankelijk zijn, eene verzameling van Potgieters „Proza" is uitgegeven in 1864, waardoor althans de keurigste opstellen in ruimer kring zijn verspreid. Wie heeft ze niet gelezen, die net bewerkte schetsen met schatten van luim, vernuft en wetenschap gestoffeerd — „Blaauw bes, blaauw bes!, die aandoenlijke greep uit het kleine leven eener arme geldersche moeder — „De Zusters", die meesterlijk ontworpen novelle uit het nederlandsch leven van den dag, maar onvoltooid gebleven, als het doorwrochte meesterwerk zijner laatste levensjaren: „Het leven van Reinier Corn. Bakhuizen van den Brink."

Eenmaal riep Potgieter in zijne blakende geestdrift voor al wat schoon is:

„De luite van Hooft, wie bespeelt ze weer?" — maar wie zal de pen opvatten, om dien onuitputtelijken rijkdom van kennis en die schatten van kernachtig vernuft over de biografie van den grooten Bakhuizen uit te storten met de bewonderenswaardige gewetensnauwheid van den niet minder grooten Potgieter?

En dan zijne andere opstellen in proza: „De letterkundige bentgenooten te Parijs," eene studie Sainte

Beuve in fijnheid evenarend, naar aanleiding van Scribes Camaraderie, zijn „Lief en leed in 't Gooi," door schalke spelingen van schatrijk vernuft somtijds raadselachtig voor den oningewijden — zijn: „'t Is maar een pennelikker", die weemoedige schildering van 't amsterdamsch kantoorlijden en 't treurig martelaarschap van den fatsoenlijken klerk met gedeukten hoed en gescheurde handschoenen — zijn: „het Rijks-muzeum te Amsterdam", dat keurig kunstwerk ter verheèrlijking van al den nederlandschen roem in de gouden eeuw van Frederik Hendrik; een opstel, dat alleen voldoende zou zijn Potgieters naam voor volgende eeuwen onsterfelijk te maken.

Zoo bleef ons ook het schoonste zijner poëtische werkzaamheid bereikbaar door de uitgave zijner Poëzie in 1868 en nu onlangs voor weinige weken van het tweede deel (beide: Proza en Poëzie bij A. C. Kruseman te Haarlem). Welk een schat van stille, welvoorbereide, uiterst keurig uitgevoerde kunstoefening wordt hier aan volgende geslachten geboden! Van de weemoedige Veteranen-klacht: (1841)

„Hoe slecht het met de schatkist sta,
„Ook onze vordring zij gekweten!
„Voor trouwe zonder wederga,
„Tien centen daags! zou Willem 't weten?
„Hij voerde ons aan bij Quatre-Bras,
„En kan Hij Bautersem vergeten?
„Het waar des Veldheers eer te na,
„Zoo 't krijgsvolk bedelbrood moest eten!"

van dit in 't hart grijpend gedicht tot aan zijn na driejarige toewijding voltooid „Florence", eene reisheugenis van 1865, toen hij met Cd. Busken-Huet Dantes standbeeld aan den Arno zag onthullen, en van den „Jongen Priester" tot aan zijne „Nalatenschap van den Landjonker" — een geurigen ruiker van allerlei historische poëzie, waarin Huygens inzonderheid wordt gevierd — door beide bundels heen staafde Potgieter, dat hij den lof aan Vondel door diens klassieke vrienden geschonken: „Scripsit aeternitati" als het benijdenswaardigst deel van den dichter had gekozen.

Potgieter heeft slechts een zevental boekdeelen uitge-

geven, omdat hij met innigen eerbied voor de letterkundige kunst naar eene volmaaktheid van vorm en inhoud streefde, als maar zeer weinigen in hunne idealen vermoedden. De „deege degelijkheid" van ons zeventiende-eeuwsch voorgeslacht was zijn ideaal — Huygens, Vondel en Hooft waren zijne meesters. Al wat vulgair was, stuitte hem ontzachlijk tegen de borst, zoodat hij ondanks zijne revolutionnaire, romantische beginselen in den letterstrijd al zeer spoedig volbloed aristokraat werd tegenover de ruwere uitingen dier bourgeoisie, welke hij naast Jan Maat, Jan Kompanjie en Jan Krediet in het gevolg van Jan Salie met de bijnamen van „Jantjes Goddome en Jannen Kalebas„ [1]) bestempelde.

Potgieter was aristokraat en hij had recht zich aristokraat te gevoelen. Niet alleen de letterkundige, de poëet, ook de mensch, de gezellige mensch Potgieter was aristokraat. Hoe wist hij in het bloeyend tijdperk van den Gids al wat smaak, vernuft en geest had in de hoofdstad om zijn gullen, keurigen disch te vereenigen! Hoe klonk daar de levenslustige lach van Voorhelm Schneevoogt, het ernstige woord van Van Gilse, de schelle, bijna klagende stem van Da Costa en ach! ook de geestige kout van den innemend glimlachenden de Genestet! Dikwijls ook schaarden ze zich om de gezellige theetafel van Potgieters edele en bewonderenswaardige tante Van Ulzen, eene lieflijke, grijze oude dame, zoo vernuftig en edelmoedig, dat, waar zij binnentrad, aanstonds hartelijkheid en gezelligheid post vatten en het voor menig aankomend jong letterkundige de ridderslag werd, als hij de hand dier eerwaardige drukkend vroolijk mocht uitroepen: „Hoe vaar je, Tante!"

Potgieter was aristokraat als mensch — door reinheid en kloekheid van hart, zooals alleen de uitgelezenen onder de kinderen der menschen bezitten. Schuw tot angstig wordens toe, dat men hem eenigen lof zou schenken, verborg hij de duizenden weldaden zijner edelmoedigheid onder den diepsten sluyer des geheims. Maar de weduwen, wier tranen

---

[1]) Potgieters Proza. I, bl. 17.

hij droogde, weten het wel, en de weezen, wier lot hij zich aantrok, wier levensvreugde hij tot in kleinigheden bevorderde, zij zullen het getuigen zoolang er een ademtocht in hun borst overblijft.

En nu, mijn nobele meester, mijn onvergeetlijke vriend, vaarwel! weggegaan naar die sombere kusten, van waar nog niemand ooit terugkwam met bericht, staren we u na in het schitterend licht, 't welk uw leven, uw naam, uw werk tot in de verste toekomst zal omstralen.

VORSTENSCHOOL.

Een modern Geuzenlied. — Vorstenschool. — Het idealisme van de Koningin Louise. — Vormlooze kritiek.

April 1875.

Soms is er wel eens geklaagd over gebrek aan belangstelling ten onzent in poëzie en letteren.

Zoo er evenwel iemand is, die zich tegen deze klacht zou kunnen verzetten, dan in elk geval Multatuli.

In 1860 was er eene levendige beweging naar aanleiding van Max Havelaar, in 1875 is de algemeene aandacht op Vorstenschool gevestigd. Daarenboven heeft Multatuli de voldoening gesmaakt, dat onze taal en letteren eenige nieuwe scheppingen van zijn geest als typisch hebben gehuldigd. Vóor Multatuli sprak niemand van Insulinde en Droogstoppels – thands gangbare munt tot in de Tweede Kamer der Staten-Generaal toe....

Dit verschijnsel – op zich zelf reeds heugelijk – zal men in de eerste plaats hebben toe te schrijven aan de groote letterkundige begaafdheid van den dichter Multatuli, ver-

volgens aan het hoogst eigenaardig karakter van zijn optreden als schrijver en hervormer.

Er zijn twee hoofdsoorten van letterkundige kunstenaars. De eerste vindt zijn type in den steeds ijverig strevenden artist, die uit innige vereering van de Schoonheid bijna nimmer met zich zelven tevreden is, die bescheiden tot schuw wordens toe zijne persoonlijkheid achter de schermen houdt en zijne geschriften zonder den minsten ophef aan den snellen golfstroom van den tijd vertrouwt. De tweede vindt daarentegen zijn type in den vurigen, opbruisenden, militeerenden geest, die allereerst van zijne eigene kracht bewust is, die zijne persoonlijkheid steeds en bij alle gelegenheden op den voorgrond plaatst, overal aanvalt en bij iedere zijner verschijningen een luid krijgsrumoer achterlaat.

Tot deze laatste soort behoort Multatuli.

Alleen een veerkrachtig talent en geniale gaven van fantazie, vernuft en scherpzinnigheid kunnen zoodanig literair karakter redden voor de vele gevaren, waaraan het zich vrijwillig blootstelt. Daartegenover staat de populariteit, die men ten onzent verwerft door strijdlustige aanvallen op personen. Da Costa blaakte van krijgsvuur en heldenmoed, Da Costa was personeel in zijne aanvallen, daarom verheugde zich Da Costa in eene veel ruimere populariteit dan Potgieter, die even groot was als dichter. Potgieter bleef impopulair, omdat hij bij den hoogsten eerbied voor zijne idealen van schoonheid zijne persoonlijkheid buiten den strijd liet en er voor terugdeinsde zijne hoogst gevoelige oorvliezen door het ruwe krijgsrumoer van letterkundige voorvechters te doen beleedigen.

Het nederlandsche volk, dat leest en poëzie waardeert, houdt echter meer van eene sterk uitgedrukte subjektiviteit, van een stout optreden in den kamp der geesten, waarbij dikwijls de minder edele drijfveer van „Schadenfreude" hare treurige parten speelt.

In Multatuli was alles vereenigd, om de algemeene aandacht te wekken, en terwijl zijn strijd voor- en tegenstanders in 't harnas riep, verwierf hij er het privilege door, dat zijne stem zich nooit verhief zonder onmiddellijk door vriend en vijand te worden gehoord en beantwoord.

Men heeft er een voorbeeld van in de vertooningen van zijn „Vorstenschool”, die bijna het uitsluitend onderwerp van gesprek in de laatste weken uitmaakten en tot het welslagen van welke de tooneelkunstenaren op zoo verrassende wijze hebben meêgewerkt. De vertooningen van „Vorstenschool” zijn bijna eene politieke quaestie geworden, even verkwikkelijk als de Bossche geschiedenis met het zedeloos prul, dat „Pariser Leben” heet.

En nu komt er eene geheele literatuur over Multatuli's „Vorstenschool”.

Ik neem er allereerst de brochure uit door den Heer en Mr. A. J. de Geus in 't licht gezonden [1].

Bij de meest oppervlakkige lezing van dit geschriftjen blijkt het aanstonds, dat de onbekende auteur nog niet uitmunt in kennis der nederlandsche taal en vaardigheid of bedrevenheid in den nederlandschen stijl. Een enkel voorbeeld. Mr. de Geus schrijft: „met „Volk” worden hier alleen verstaan de laagste klassen der Maatschappij, wat men wel noemt de (sic) vierde (sic) stand.” (bl. 5) Elders: „Hoewel zij vermoedt dat Puf aan den drank is, het komt niet bij haar op (sic) de oorzaak van 's mans ellende in dat drankmisbruik te zoeken.” (bl. 6) Elders: „De Koningin, die op hoogen toon alle andere vorsten (!)... minacht en hun den slechten toestand der volkswelvaart wijdt.” (sic) (bl. 11) Misschien is „zeer opgewekt” (bl. 16) en „zij slaat daar” (bl. 18) met het woord van Puf:

„Och! 'n drukfout!” te verontschuldigen.

In elk geval is het niemand aan te raden de uitdrukking doorslaan van de studenten-sociëteit of uit het koffiehuis over te brengen naar den nederlandschen schrijfstijl.

Dit alles evenwel betreft den vorm.

Wat heeft Mr. A. J. de Geus echter voor materiëele bezwaren te berde gebracht tegen Multatuli's drama?

In de eerste plaats, dat de Koningin niet bemerkt, hoe de boekdrukkersknecht Puf een onverbetelijke dronkaard is; dat Puf zeer goed van acht gulden in de week kan leven en dat

[1]) Eenige bedenkingen tegen Multatuli's Vorstenschool. Leiden, 1875.

de Koningin hare redeneeringen „baseert" op zijne getuigenis. In de tweede plaats, dat de Koningin buitengewoon ijdel is en niemand hare achting schenkt. In de derde plaats, dat de Koningin, partijtrekkend voor de proletariërs, vraagt:

„Of een stand kan gedoemd zijn tot gebrek?"

Al deze bezwaren gelden het eerste bedrijf.

Tegen het tweede wordt zeer weinig in 't midden gebracht. Volgens Mr. de Geus schijnt de persoon van den Koning zeer goed geslaagd. Maar het derde bedrijf bevalt minder. De Koningin speelt luistervink — dit is onwaardig...

Doch het is onnoodig den heer de Geus in alle bizonderheden te volgen... Een enkele trek aan 't slot stelt het duidelijkst voor, wat hem tegenstaat in Multatuli's schepping. De maatschappij naar het ideaal der Koningin zal berusten op geniale alleenheerschappij van schitterende geesten als Louize of Multatuli, geene grondwet, geene kamers, geene politieke partijen, maar regeering alleen door „Ideeën" van een waereld herscheppend despoot.

Inderdaad, dit is de naïveteit te ver gedreven.

De heer de Geus leest al de regelen, die Multatuli der Koningin in den mond legt aandachtig over en besluit nu, dat de lyrische, dilettantistische staatswijsheid van deze de kern vormt van des schrijvers overtuiging. Alsof Multatuli de kracht miste eene dramatische persoonlijkheid te scheppen, die haar eigen leven leidt, alsof juist niet de Koningin het beste bewijs is, dat de dichter zijne figuren objektief weet te doen optreden met eigen zienswijze en eigen frazenstelsel.

Eene Koningin, als in „Vorstenschool" optreedt, is eene dichterlijke kreatie, zoo als de markies van Posa — zij leeft van edelmoedige illuziën, zij is tot op zekere hoogte onmogelijk in haar betooverend idealisme, maar juist dit maakt haar eene hoogst belangwekkende persoonlijkheid. Als de Koningin Malthus gelezen had — wat de heer de Geus verlangt — zou ze zeker tot de meest logische ontwikkeling van de hoofddogmen der manchestersche school in staat geweest zijn, maar als poëtische figuur ware zij volledig bedorven.

Doch er is meer. Te midden van de vele grieven, die door

de „lieve dweepster" worden in 't midden gebracht, hooren wij juist eenige regelen, die Multatuli's eigen overtuiging op het ongedwongenst uitspreken, zonder daarom het karakter der Koningin in gevaar te brengen.

Louize zegt:

„Het volk is ruw zoo zegt men en misschien
„Te recht. Maar, moeder, hoe zoudt gij en ik zijn,
„Indien van kindsbeen af, ons gansch bestaan,
„Ons wenschen, willen streven... alles, zich
„Had opgelost in 't eene woord: gebrek?"

Prof. Van Vloten, wiens kritiek der „Vorstenschool" (Kunstbode N°. 6) althands meer houvast aanbiedt dan de gebrekkige volzinnen zonder interpunktie van Mr. de Geus, beschuldigt de Koningin, dat zij: „als schoolmatres even opgewonden als onbekookte praatjens aan Rousseau's lessen ontleend heeft" – maar de zeer scherpzinnige oud-hoogleeraar vergeet, dat de Koningin eene dramatische schepping is, dat zij geenszins een pleidooi uitspreekt voor de overtuiging van den dichter, daar deze gelukkig eenigszins logischer spreekt en denkt, dan Louize. Alleen in de boven aangehaalde verzen schemert iets door van wat Multatuli denkt en wenscht.

Juist met die regelen, waarin de ellende van de arbeidende klassen wordt beschreven, waarin een woord van mededoogen wordt gewijd aan de proletariërs, die aanhoudend zwoegen in het gareel der dagelijksche behoefte aan voedsel – juist daarin wordt hulde gedaan aan de nieuwste wending op het gebied der staatswetenschap en der sociologie – waaraan noch Rousseau noch Malthus konden denken – daarin wordt aangetoond, dat Multatuli de vraagstukken van onzen tijd begrijpt en geenszins een apostel is van dat bodemloos idealisme, 't welk hem als ergerlijke zwakheid wordt aangewreven.

Misschien zou ik mij kunnen bedriegen in de uitlegging van des dichters bedoeling. Doch zoolang ik het tegendeel niet weet, houd ik mij bij de verklaring, welke zonder gezochtheid in alle oprechtheid voor de hand schijnt te liggen.

SOCIALISME.

Socialisme. — De arbeid van den hoogleeraar Quack. — Historische cartons.

Reeds het woord is verdacht.

De eenvoudige leek spreekt nooit van Socialisten zonder een heftigen afkeer aan den dag te leggen tegen alles wat zich onder dien titel aan zijne verbeeldingskracht vertoont.

Socialisten zijn vooreerst leden van de Internationale, vervolgens aanhangers van het Roode Spook, 't welk ons geheel maatschappelijk samenstel met ondergang bedreigt. Somtijds zelfs — opdat hun niets gespaard blijve — zijn zij ellendige „Godloochenaars", die men aan de algemeene verachting dient prijs te geven.

Mocht het soms wezen, dat de onpartijdige leek iets milder in zijn oordeel poogde te zijn, dan zullen zekere organen van de publieke meening hem zijne kalmte pogen te ontnemen. De denkbeelden en stelsels der Socialisten zullen evenzoo met uiterst geringe sympathie in het kamp der kerkelijke partijen worden beoordeeld — op konservatief gebied zullen zij natuurlijk volstrekt niet welwillend worden ontvangen, terwijl de liberalen, die het doktrinaire standpunt op ekonomisch gebied innemen, steeds een fellen tegenstand tegenover het Socialisme aan den dag legden.

Het groote publiek vernam van het Socialisme steeds het ergste. Men wees op de Juli-omwenteling in Frankrijk, op de weldaden van Louis Philippes vaderlijk bestuur, op de woelingen der fransche Socialisten, op Proudhon en Louis Blanc, op de Juni-dagen van 1848; later verzuimde men natuurlijk niet al de misdrijven van de parijsche Communards van 1871 op rekening van het Socialisme te plaatsen.

Meestal vergat men echter een onpartijdig onderzoek in te stellen en golden de smaadredenen van de vijanden dezer richting als de beste waardeering van haren inhoud en hare stellingen.

Niet om een pleidooi voor het Socialisme als zoodanig uit te spreken werden bovenstaande regelen ontworpen, maar voornamelijk om de aandacht te vestigen op een boek als „de Socialisten" van Prof. Quack.

Onze staathuishoudkundige literatuur is niet overrijk. Wel bezitten wij een degelijk tijdschrift over staatswetenschappen in den „Economist" van Prof. de Bruyn Kops — die zelfs onder de eersten een populair overzicht der staathuishoudkunde schreef, 't welk nog steeds een geliefd volksleesboek is — wel behartigden mannen als Vissering, O. van Rees, Tellegen, Pekelharing, Van Houten en Goeman Borgesius de belangen der wetenschap door algemeen gewaardeerde geschriften en degelijke artikelen in tijdschriften of dagbladen, maar steeds bleef ten onzent de godgeleerdheid, de letterkunde, de jurisprudentie, zelfs de bespiegelende of niet-bespiegelende wijsbegeerte meer de aandacht vorderen van den beschaafden lezer, dan de staatswetenschappen.

Prof. Quack heeft aan allen, die belang stellen in een der gewichtigste vraagstukken van den dag, een onschatbaren dienst bewezen door zijn uitstekend schoon geschreven boek over het „Socialisme," waarvan onlangs het eerste stuk is verschenen. Juist het algemeen onwetenschappelijk afgeven tegen alles wat aan het Socialisme mocht verwant zijn, juist de krasse boetpredikatiën, door dilettanten geschreven, maakten het hoog noodig, dat een zoo fijn begaafd en wetenschappelijk man, als de hoogleeraar Quack, de taak aanvaardde een getrouw en boeyend verslag van de historische ontwikkeling der socialistische stelsels te geven.

Daar het de gewoonte is van enkele penny-a-liners, die munt slaan uit elken volzin door een tegenstander opgesteld, daar het de gewoonte is der genoemde penny-a-linners, zelfs uit het gebruik van een wetenschappelijken term de meest redelooze verdachtmaking af te leiden — is het noodig te verklaren, dat de arbeid van den stichtschen professor louter wetenschappelijk en historisch is — dat zijn boek eene aanwinst voor de wetenschap, geenszins eene verdediging der socialistische stelsels inhoudt. Want het is zeer wel mogelijk eene geschiedenis van de Inquizitie of van het wetenschappelijk

Materialisme te schrijven, zonder daarom als pleitbezorger voor de mutsaard of als advokaat van stofvergoding op te treden.

Prof. Quack schonk in dit eerste stuk eene inleiding over het onderwerp, voorts naar chronologische orde eenige schitterende historische cartons: over Plato's Republiek en het grieksche Socialisme, over de Gracchen en het romeinsche Socialisme, de Essaeërs ende eerste Christengemeente, het middeneeuw sche Socialisme, het duitsche Socialisme ten tijde der hervorming, het Socialisme onder de engelsche Puriteinen der XVIIe eeuw.

Ieder tafereel is met heldere, aangename kleuren gepenceeld, zoo als men dit gewoon is van den auteur, die als student bij zijne promotie eene monografie over het „Staatswezen der veertiende eeuw" schreef, waaruit vrij wat meer te leeren valt, dan uit menig latijnsche dissertatie vol officiëele haarkloverij — waaruit nog wel iets anders is op te maken, dan dat men in ons vaderland slechts eene middelmatige belangstelling koestert voor de frissche uitingen van den jongen wetenschappelijken man, die het er op toelegd zijne sporen te verdienen.

Het onderwerp, door den hoogleeraar behandeld, bood hem een bonten rijkdom van verschijnselen en historische figuren, die juist voor een smaakvol geschiedschrijver de meest boeyende stof zouden kunnen vormen. Hij had zich terecht aangetrokken gevoeld, om den stroom van het Socialisme in zijn dwalenden en kronkelenden loop te volgen. In glansrijken stijl zegt Prof. Quack hiervan het volgende:

„Wij zullen een zeer slechte gids blijken te zijn, wanneer wij u, die geneigd zijt ons te volgen, niet tot de meest afwisselende natuurtooneelen en gezichtspunten kunnen leiden. Het wild dooreengroeiend woud, de stilstaande en moerassige vijver in 't bosch, donker en zwart getint door de in de lucht rennende wolken: de strijd in het zwerk tusschen rollende luchtgevaarten, die bloedstrepen vertoonen, de zandige, zonnige heivlakte met haar onkruid van bremstruiken, de moeielijk te beklimmen steenachtige bergrug en straks het vergezicht naar beneden op 't dal, waar met het vallen van den avond zachtroode en lichtblauwe kleuren zich over alles uitgieten, tinten, die phantastische afmetingen en evenredigheden geven

aan de bestaande lijnen en vormen: — zoodat men als in een fata morgana paleizen en zuilengangen meent te zien en als beleefde men een herdersidylle, sierlijke groepen van vroolijk voorttredende reiën zich op 't maatgeluid naar gindschen Griekschen tempel waant te zien spoeden: — dit alles kunnen wij voor uw oog laten ontrollen, terwijl dicht bij ons de wateren blijven ruischen van die oude, gevaarlijke en verleidelijke rivier."

Het mag zonder overdrijving luide worden uitgesproken, dat zulk eene periode tot de schoonste behoort van het boek, en daarom zochten wij met te meer belangstelling naar gelijke proeven van wegslependen stijl.... maar getuigen in alle oprechtheid, dat wij ze in dat eerste stuk niet hebben gevonden. Doch dit brengt de aard van het onderwerp mede. De ernstige Muze der geschiedenis hult zich gaarne in de statige plooyen van haar antiek gewaad — zonder daarom ooit te verloochenen, dat zij van griekschen bloede is — ik bedoel, dat een smaakvol priester van Clio nooit vergeten kan, bevalligheid en degelijkheid tot de schoonste harmonie saam te smelten.

De inleiding bestrijdt met waardigheid het vooroordeel tegen den naam der Socialisten en herinnert aan de engelsche Christen-socialisten — als Kingsley, Ludlow en de markies van Ripon — vooral aan de zoogenaamde Katheder-Socialisten in Duitschland, aan Engel, Brentano, Schmoller en Wagner, die, trots dezen schijnbaren schimpnaam, zich niet lieten afschrikken jaarlijks te Eisenach, sints 1872, te vergaderen. De oude traditiën der ekonomische wetenschap van Adam Smith waren reeds door fransche „embelliseurs" als Say en Bastiat, tot een kathechismus voor kapitalisten en grondeigenaars omgewerkt. Men had ten slotte ingezien, dat de heeren doktrinairen zich veel moeite hadden gegeven, om de voortbrenging van maatschappelijke goederen zooveel mogelijk wetenschappelijk te reglementeeren, men had met veel scherpzinnigheid de wetten nagevorscht en omschreven, volgens welke sociale rijkdommen zich vormen en verkregen worden — om één ding had men zich minder bekommerd, om het lot der meest produktieve klassen, het lot der

arbeidende klassen onzer negentiende-eeuwsche maatschappij.

Daarom werd er meer dan ooit gelet op de grieven door wetenschappelijke socialisten tegen de zegevierende stellingen der oude- of manchestersche school uitgebracht; 1°. men bestreed de meening, dat handenarbeid een handelswaar was als ieder andere, afhankelijk van vraag en aanbod; 2°. men wees op het gevoel van gemeenschap, dat alle leden der menschelijke samenleving aaneensnoert, zoodat geen bestendige welvaart denkbaar is, wanneer een deel dier maatschappij (hier de arbeidende klassen) in gedrukten toestand blijven leven, en 3°. men drong aan op herziening van het oude fyziokratische principep van: „Laisser faire, laisser passer!"

Op deze gronden onderneemt de hoogleeraar Quack eene historische studie van het Socialisme, zooals het zich openbaart in den loop der eeuwen, ten einde eene hoogst te waardeeren bijdrage te leveren voor de wetenschap der Sociologie — de samenlevingswetenschap, die nog steeds te veel gedrukt wordt door de gemakkelijk verkregen uitkomsten der doktrinairen. Moge de quaestie der voortbrenging van maatschappelijke goederen door de oudere staathuishoudkundigen vrij volledig zijn onderzocht — nog altijd blijft het veel gewichtiger vraagstuk naar de verdeeling dier goederen ons bezighouden, en daarom is de studie van Prof. Quack over het Socialisme eene welkome bijdrage voor de wetenschap der toekomst.

DE KERMISVRIENDEN.

Het adres der 10,000. — De edele Kermisvrienden. — De verheven Kermiskunstenaars.— Est quia fuit.

Mei 1875.

Voor eenige dagen las ik in verschillende nieuwsbladen: „Aan den Gemeenteraad van Amsterdam is een

verzoekschrift gezonden door 10,000 ingezetenen die er op aandringen, dat het besluit tot afschaffing der Kermis worde ingetrokken."

Misschien is dit overdreven — misschien is het geheele bericht onjuist.

In ieder geval kan de kern der zaak waarheid bevatten en niemand behoeft zich te verbazen, dat een groot aantal Amsterdammers van een grondwettig recht heeft gebruik gemaakt, om het herstel der bijna afgeschafte kermis te vragen.

Natuurlijk zijn er altijd vele ingezetenen, die belang hebben bij het al of niet houden van de kermis, als daar zijn: de kruyers, de krantenjongens, de oppassers, de meiden, de knecht van slager, bakker of kruidenier, de kantoorbedienden van de laagste rangen, de schaffers, Jans en biljartjongens in al hunne variëteiten, in één woord: al wat voor hoog of laag loon persoonlijke diensten bewijst en van oudsher aanspraak maakt op eene zekere hoeveelheid pasmunt, misschien ook standpenning, bekend onder den naam van kermisfooyen.

Maar er zijn er meer, die belang hebben bij het handhaven der kermis.

Hôtels, logementen, restauratiën, bierhuizen, kroegen — al wat dorst laaft of honger verslaat in de volkrijke hoofdstad, en hun getal is legio — heeft gewichtige bedenkingen te berde gebracht, toen de Gemeenteraad van Amsterdam met uitstekenden goeden smaak tot de trapsgewijze afschaffing van de kermis besloot.

Er zijn nog meer — de kleine kramers, die een linnen of houten tempeltjen plegen te bouwen, waarin zij het puik hunner bont geverfde kinder-trommels en blikken trompetten zouden kunnen uitstallen, de kooplieden in parfumerieën, zeep en galanterieën, de vernuftige voortbrengers of de achtenswaardige baksters van volksversnaperingen, die bij blakend vuur en verstikkenden walm het eerste levenslicht aanschouwen — het heirleger van geringe kermisnegotianten, die allen hebben ten sterkste geprotesteerd tegen de afschaffing der amsterdamsche kermis.

Eindelijk staat op den achtergrond nog een veel grooter schaar — „ce monde interlope," welken men met den

algemeenen term kermisgasten aanduidt. In verbeelding zie ik ze voorbijtrekken. Eerst een hoop havelooze bedelaars, eene kleine waereld op krukken, die uit de holen van ellende en misdrijf schijnt losgebroken, om u met zijne verminkte ledematen, zijn stomp van arm of been een „pleizierige kermis" naar het hoofd en eene rilling van afschuw over de leden te werpen. Dan een treurige hoop straatmuzikanten, die met zijne draaiorgels, zijne krassende violen, soms zelfs met dof klagende turksche trom, u wanhopend de handen op de ooren doet leggen — terwijl een afzichtelijk wijf in goore doeken, met een nog goorder voorwerp op den arm, 't welk een kind schijnt te zijn, u op brutale wijze een vies blikken bakjen toereikt, waarin zij verwacht, dat gij uwe gaven zult offeren.

Die heeren met hunne verschoten groene jassen, gele hairen en gedeukte koperinstrumenten zijn onderdanen van den machtigen keizer Wilhelm. Zij zullen u zoo aanstonds eene proeve geven van hunne oefening in harmonie en ensemble. Wat verder gilt de flageolet van een beklagenswaardig pfiferaro, rillend onder de dunne lompen, die hem niet tegen al de wisselvalligheden van een nederlandsch klimaat kunnen beschermen. Wederom een oorverscheurend getier, het is de blauwgekielde fransche vlegel, die een morsigen beer doet dansen. Wat verder heeft een wandelend Herkules het plaveisel der straat tot tooneel zijner kunstverrichting gekozen. In kleurloos tricot gestoken werpt hij eenige rampzalige kinderen over het hoofd en doet ze buitelen over de steenen, eene kunst, die ze door veel mishandeling geleerd hebben van hun .... vader — tenzij de kinderen gestolen zijn, wat vrij waarschijnlijk is.

Och! mocht de ijverige maatschappij tot bescherming van dieren deze gruwelijke feiten eens ernstig onderzoeken!

De optocht der kermisgasten is nog niet ten einde!

Daar ginds trekt een drietal „bohémiens" voorbij, twee tabakpruimende bengels en eene vrouw met uitgebluschte oogen en den traditioneelen rood geruiten doek — het is de fameuze reuzin, die nu niemand doet vermoeden, dat zij weldra „the great attraction" voor vice-korporaals en pakhuisjongens zal uitmaken. Een heele schaar jongejuffrouwen met beschadigde hoeden en zonder handschoenen neuriet de luchtige

wijsjens, waarmee ze in de kermiscafés zullen spekuleeren op provinciale botheid of stedelijke insipiditeit. Heeren met gele gerimpelde gelaatstrekken en schoone doekspelden, waarin een glazen saffier schittert, haasten zich naar het houten gebouw, waarin ze straks als wit-en-rood geschilderde clowns den lachlust der paradijsgasten zullen pogen uit te putten.

Daar zijn er nog veel meer, maar wellicht noemde ik reeds een personeel talrijk genoeg, om te veronderstellen, dat zij met vrienden, betrekkingen, om- en bijstanders gemakkelijk het 10,000-tal naamteekeningen zouden hebben kunnen verzamelen, 't welk thands aan den amsterdamschen Gemeenteraad schijnt te zijn aangeboden.

Zal men al deze achtenswaardige petitionarissen teleurstellen?

De wijsheid en de goede smaak van Amsterdams gemeentelijke vertegenwoordiging geven ons er goede hoop op.

In verschillende kleine gemeenten van ons vaderland is de kermis, als verouderd en zedeloos Bachanaal, afgeschaft. Van de groote gemeenten had alleen de hoofdstad den verkwikkelijken moed met de kermistraditie te breken. Rotterdam kan er een exempel aan nemen, 't welk voor de vorstelijke Rezidentie waarschijnlijk verloren zal gaan. Het vervangen der kermis door edeler volksvermaak, zooals dit in Amsterdam op de heuchelijkste wijze door de maatschappij tot verheffing van het volksgenot in de schoone expozitiën van Floralia wordt verkregen — het afschaffen der kermis voor iets beters en edelers zal in den Haag altijd zeer moeyelijk gaan. Het strijdt tegen de konservatieve beginselen en tegen de gulden regel: est quia fuit.

Amsterdam, welks gemeenteraad zoo dikwijls reeds toonde, dat men iets beters in 't leven wilde roepen, waar verouderde instellingen geheel versleten en uitgediend in 't niet zonken — Amsterdam zal waarschijnlijk aan de 10.000 adressanten niet veel troostrijks hebben te antwoorden, want de bezwaren tegen de voortzetting der kermis zijn zeer belangwekkend.

Het voorwendsel, dat de kermis een volksvermaak is, dat men het volk ook iets gunnen moet, is geheel uit de lucht gegrepen. De kermis biedt het eigentlijke volk — men bedoelt de talrijke klassen, die door ruwen handenarbeid haar

behoeftig bestaan rekken — de kermis biedt het volk weinig anders dan de gelegenheid meer sterken drank te verzwelgen en luider te krijschen op de openbare straten en pleinen. De kermisfooyen worden aldus aan den man gebracht en, waar die te kort schieten, is de Bank van Leening eenig toeverlaat.

Wil men soms beweren, dat ons werkmansvolk den cirkus Carré, den Schouwburg, den toovertempel van Basch, de nevelige lokalen van de talrijke Café-Concerts bezoekt — men monstere daarvoor het publiek der laagste rangen en men zal ontdekken, dat de werkman met vrouw en kind maar bij uitzondering daar plaats neemt.

Eene uitgave van 30 à 40 cents per hoofd, alleen om naar een „spel" te gaan, is te hooge weelde voor een werkman — dit is een pleizier voor de „heeren", die daarbij tevens de verbetering van het paardenras, of de goede verstandhouding van Nederland met het Buitenland kunnen bevorderen — dit laatste door min of meer zichtbare hulde aan de internationale zangeressen van het planken koffiehuistooneeltjen.

Maar daarvoor behoeft het geen kermis te zijn, — de „heeren" kunnen zich elken avond aan deze verheven taak wijden, en de werkman laat zich nimmer diets maken, dat dit alleen voor zijn pleizier geschiedt.

In de tweede plaats kweekt de kermis met al den toevloed van bedelend en spekuleerend saltimbanquenpak een hoogst treurigen voorraad van onzedelijke tooneelen en stuitende handelingen, die slechts koorn dragen naar den molen van dezulken, voor wie de verdierlijking van den nederlandschen werkman hoogstens een ondergeschikt punt is.

In de derde plaats bederft de kermis het klein restjen van goeden smaak, 't welk soms nog bij ons volk mocht blijven gloren — getuige Floralia! — daar de onoogelijke massaas van vervelooze planken, van walgelijk zeildoek, met schrille en innig leelijke voorstellingen beklad, het oog meer en meer gewennen aan het absoluut gemeene.

In de vierde plaats verarmt de kermis de gemeente, waarin zij geduld wordt. Misschien geniet de gemeentekas eene kleine bate door de plaatsgelden van de kramers en tentenhouders, maar dezen trekken naar elders met het vrij wat hooger

batig slot, dat zij den gemeentenaren hebben ontfutseld.....

Laten de 10.000 kermisvrienden deze zwarigheden zegevierend oplossen, als ze kunnen!

Alle welgezinden houden hoopvol het oog gericht naar den amsterdamschen Gemeenteraad.

DOODVIJANDSCHAP.

Het pronunciamento van mejuffrouw Mina Kruseman. — Doodvijandschap. — Multatulolatrie. — „La vie privée doit être murée." —

Met het postmerk Zwolle — waar onlangs het gezelschap tooneelisten van het rotterdamsche driemanschap „Vorstenschool" vertoonde — uit Zwolle kreeg ik voor een paar dagen een blaadjen papier, waarop mejuffrouw Mina Kruseman een zeer beknopt fragment van eene redevoering, door haar te Antwerpen gehouden, heeft doen afdrukken.

Als bijdrage tot de litteratuur van den dag is dit vliegend blaadjen uiterst merkwaardig.

Men leest er ongeveer 't volgende:

„Mijn eerste optreden in Antwerpen (1 April 1875) gaat gepaard met vele moeielijkheden, waarvan zeker de grootste is, dat ik beloofd heb te zullen spreken over Multatuli's Vorstenschool.

„Wie ooit met algeheele toewijding gestreden heeft voor het meesterstuk van een doodvijand, zal begrijpen, hoe zwaar de taak is, welke ik mij zelve opgelegd heb en dien (die) ik volbrengen zal, zoo niet mèt den schrijver, dan zònder hem, ja zelfs, nu 't zóó wezen *moet,* tègen hem.

„De *Vorstenschool* is een litterarisch meesterstuk, zooals wij

er in onze taal op 't oogenblik geen tweede bezitten (?) en, welke fouten er ook als dramatisch produkt in wezen mogen, de taal is zoo schoon en de strekking is zoo nuttig, dat men den genialen schrijver gerust een enkel tooneelzondetje vergeven mag, ter wille van 't vele schoone, dat hij ons te genieten geeft en dat in alle opzichten populariteit verdient.

„De grootste vijand van dit meesterstuk is dan ook niet *het Publiek,* dat avond aan avond èn den auteur èn de tooneelspelers met eerbewijzen overlaadt, noch de pers, die machteloos is tegenover zoo veel toejuiching, neen, het is de schrijver zelf, die als Douwes Dekker vergeet, wat hij aan Multatuli verschuldigd is.

„De man schimpt zelf op zijn werk en op de tooneelisten, die het vertolken, op *mij* vooral, zeker omdat ik er 't meest voor gestreden heb en de ondankbaarste rol op mij genomen heb.... neen, daarom niet, maar omdat....

„Neen, ik zal niet zeggen waarom, want

„„*La vie privée doit être murée*"

heeft Multatuli eenige dagen geleden te Delft gezegd, alwaar hij een lezing hield over zich zelven.

„„*La vie privée doit être murée.*"

„Misschien zou deze *fraze*, gebezigd door een *ander*, nog te verontschuldigen zijn geweest, maar, uitgesproken door den geniaalsten (?) man van Nederland, door hem die zich een *voorganger* noemt, een *leider*, ja zelfs een Christus....

„*Ik* ben maar! eene vrouw, maar ik zou mij schamen, als er één dag in mijn verleden was, waarop ik de smeekbede van Multatuli moest toepassen:

„„*La vie privée doit être murée.*"

„Neen, *la vie privée* van een *groot* man moet *groot* zijn als zijn werk. De man, die openlijk strijdt voor *waarheid*, heeft het recht niet zijn eigen leven tot een *leugen* te maken en zich dan weg te schuilen achter de fraze: „La vie privée doit être murée." "

Tot dusver mejuffrouw Mina Kruseman.

Ik veroorloof mij een paar kantteekeningen.

Allereerst op de woorden: „Wie ooit gestreden heeft.... voor het meesterstuk van een doodvijand." De vijandschap schijnt eerst bij de repetitiën van „Vorstenschool" te zijn ontstaan, en Mej. Krusemans ijveren voor dit drama dagteekent van veel vroeger. Zij behoorde aanstonds tot de groep dier letterkundigen, welke eene gezonde waardeering van Multatuli's schrijverstalent tot vervelende Multatulolatrie hebben opgedreven.

Vervolgens over het oordeel: „De Vorstenschool is een meesterstuk, zooals wij er in onze taal op 't oogenblik geen tweede bezitten." Zulk eene meening kan ik niet zonder protest laten voorbijgaan. Ik erken met de groote meerderheid der lezers van „Vorstenschool", dat het een meesterlijk kunstwerk is, ondanks de grondige aanmerkingen door een zoo aesthetisch ontwikkeld man als J. A. Alberdingk Thijm in het midden gebracht, spijt de bittere, schoon altijd zeer te waardeeren kritiek van Prof. J. van Vloten; maar te beweren, dat onze taal geen tweede meesterstuk als „Vorstenschool" zou bezitten, is minstens zeer gewaagd, of wellicht een weinig oppervlakkig. In onze taal bezitten we gelukkig nog een twintigtal dramatische meesterstukken van Vondel, Schimmel en Van Lennep, die ieder op zich zelf naast „Vorstenschool" kunnen worden gelegd. Of zoude het oordeel falen van hen, die Vondels „Lucifer" of Schimmels „Napoleon" hooger schatten dan Multatuli's „Vorstenschool?"

In de derde plaats heb ik geen vrede met de bewering, dat „de pers machteloos (was) tegen zooveel toejuiching" — als aan „Vorstenschool" werd geschonken. Men heeft hier te doen met de bizondere pozitie van mejuffrouw Kruseman tegenover de kritiek — vandaar deze onrechtmatige geringschatting, die over 't hoofd ziet hoeveel onverbloemde waardeering aan Multatuli werd gewijd in de Nieuwe Rotterdammer, den Gids en den Nederlandsche Spectator.

Ook is het minder juist, dat Multatuli heeft geschimpt op de tooneelisten, die zijn werk vertoonden; integendeel is door den auteur warme dank gebracht aan de heeren Haspels,

Legras en Van Zuylen, die zijn werk met benijdenswaardig talent hebben vertolkt.

Na deze bezwaren vluchtig te hebben aangestipt, kan ik thands niet nalaten mejuffrouw Mina Kruseman volkomen instemming te verleenen op 't hoofdpunt van haar betoog, onder voorwaarde altijd, dat Multatuli ten zijnen behoeve gebruik heeft gemaakt van de bekende fransche stelling: „La vie privée doit être murée."

Mejuffrouw Kruseman eischt niet te veel, wanneer zij stelt: „la vie privée van een groot man moet groot zijn als zijn werk." Iemand, die met Titans-trots de waereld uitdaagt hem als nieuwen Messias te huldigen, zal wel doen, zoo hij geen gebruik maakt van een konventioneel stelregeltjen, als: „La vie privée doit être murée."

Voor alledaagsche stervelingen is deze stelling zeer bruikbaar, kieschheid en hoffelijkheid kunnen er bij winnen — maar voor de grooten en edelen onder ons is dit woord niet geschreven.

Het verwondert mij in hooge mate, dat Multatuli er zich een beroep op veroorloofde.

Om een voorbeeld ter staving mijner meening aan te voeren: zou Lord Byron, zou Mr. Willem Bilderdijk zich ooit hebben willen verschuilen achter: „La vie privée doit être murée!"

Byron sloeg stout al de vooroordeelen van Oud-Albion in 't aangezicht, niet alleen door zijne woorden, maar ook door zijne daden. Toen het jonge Belgravia zich ergerde aan de woestheid van den jongen Pair, beloofde hij aanstonds wel andere dingen van zich te doen verhalen en trotseerde hij openlijk al wat tot nog toe als onmisbaar voor uiterlijke welstandigheid werd hooggeschat. Hij verklaarde heel het engelsche volk voor eene natie van logenaars en huichelaars — hij geeselde de talrijke bent der letterkundige reviewers door eene woedende satyre: „English Bards and Scotsh Reviewers." Hij verklaarde de maatschappij ziek van geveinsdheid, het woord cant was op zijne lippen bestorven, hij verachtte het publiek met luid uitgesproken verachting. Hij stelde zichzelven met ongehoorde koelheid op den voorgrond, hij duldde niemand

naast zich. Dweepte men in Engeland met de hooggewaardeerde High Church, Byron prijst Voltaire en Rousseau, om zijne tegenstanders te verbitteren. In zijne gedichten schildert hij zichzelven zoo zwart mogelijk, zoodat de edele Walter Scott, die altijd een buitengewoon zwak voor Byron had, na de verschijning van „Childe-Harold" uitriep: „Vice ought to be a little more modest!"

Byron daagde voortdurend de geheele engelsche natie uit, en toen men hem algemeen een choor van afschuw tegenzond, omdat Lady Byron wegens zijne mishandeling haar huis had verlaten, vertrok hij naar Venetië, zich opentlijk beroemend op zijne aanstootelijke intimiteit met de jonge gravin Guiccioli — en dit alles om te strijden tegen het logenachtige oud-Engeland, dat zooveel gewicht hecht aan de openbare meening, wier sluyer — volgens Byron — de aarde met duisternis bedekte, gelijk hij zingt in zijn Childe-Harold:

„Opinion, an omnipotence — whose veil
„Mantles the earth with darkness....."

Inderdaad, Lord Byron, stervend in Griekenland gedurende den wanhopigen krijg tegen de Turken, liet den indruk na van een Titan, die bij zijne waereldbestorming door Zeus in den afgrond der zelfkwelling is nedergesmakt.

Een ander heautontimoroemenos was Mr. Willem Bilderdijk, die niet minder heftig uitvoer tegen zijne omgeving en tegen zijne tijdgenooten. Als Byron was hij zich zeer wel bewust van zijne kracht, maar, geheel in tegenstelling met dezen, beriep hij zich op de innigheid van zijn vertrouwen en zijn geloof in den God zijns levens, om zijne zeer laakbare opvliegendheid te verschoonen. Als hij van zijne eerste vrouw het verwijt moest hooren: „Ik heb tien jaar in uw echt gekwijnd en ongelukkig geweest — gij hebt mij tot de ongelukkigste vrouw der waereld gemaakt — maar ik wil zwijgen, opdat ik niet spreke van mishandelingen, in mijn zwangerschap bedreven!" — dan antwoordde Bilderdijk: „Uwe klachten over mij komen zeer te onpas, of ik wel of kwalijk gehandeld hebbe, is tusschen God en mij! Ge hebt uw hart opengesteld voor al wat tegen God en mij is, en

van daar alles!" — En als hem later in 1811 geldelijke ongelegenheden drukken, door eigen zorgeloosheid veroorzaakt, schrijft hij den hoogleeraar Tydeman: „Ik ben niet gemaakt, niet opgevoed voor deze vervloekte waereld; ik moet, zal ik leven, een kleine waereld *à part* hebben!"

Bilderdijk evenaarde Byron in het uittarten van wat men de „publieke opinie" noemt, en in dit opzicht is iets heroisch, iets titanisch zelfs aan Bilderdijk niet te ontzeggen, maar de reusachtige ijdelheid van beide stuit minder bij den vermetelen britschen hoogmoed van Byron, dan bij den kalvinistischen christelijken trots van Bilderdijk.

Geen van beiden zou waarschijnlijk zich een beroep veroorloofd hebben op „La vie privée doit être murée." Wanneer nu Mejuffrouw Kruseman op dit punt Multatuli aanvalt, gebiedt de zedewet haar op dit punt gelijk te geven. Multatuli heeft zich nu eenmaal als een kampioen voor „DE WAARHEID" tegen zoo duizenden maatschappelijke „LOGENS" opgeworpen — hij allerminst behoorde voor de konventioneele vergoelijking van „la vie privée" gevaarlijke knipoogjens veil te hebben.

Voor de rustige getuigen van dezen strijd is het misschien wel het meest belangwekkend, dat deze beide apostelen der „waarheid" zoo plotseling tegen elkander optreden.

Daar is een komiesch effekt in dit schouwspel, 't welk mij evenwel in geenen deele verkwikt.

Omdat evenwel de aanval volkomen rechtvaardig scheen, vestigde ik de aandacht op dit jongste pronunciamento van Mejuffrouw Mina Kruseman.

HET EEUWFEEST DER GENTSCHE PACIFIKATIE.

Het eeuwfeest der gentsche Pacifikatie. — Een besluit van den gentschen Gemeenteraad. — De beteekenis der Pacifikatie. — De waarde van het aanstaand jubilee.

Juni 1875.

Voor eenige dagen vergaderde de gemeenteraad te Gent.

Bij den aanvang der beraadslagingen gaf de Voorzitter, Graaf Van Kerkhoven-Denterghem, Burgemeester van Gent, het woord aan den Schepen: Professor Wagener.

Deze even vrijzinnige, als talentvolle en achtenswaardige overheidspersoon sprak ongeveer als volgt:

— „Mijneheeren! In 't volgende jaar zullen wij den driehondersten gedenkdag der gentsche Pacifikatie vieren!

„Het kollegie van Burgermeester en Schepenen is van oordeel, dat onze stad dezen gedenkdag moet vieren met al den luister, welken de herinnering eener zoo merkwaardige historische gebeurtenis vereischt, inzonderheid, omdat het feit zoo nauw verbonden is met het Stadhuis dezer gemeente.

„De Pacifikatie van Gent heeft wel is waar het groote beginsel van gewetensvrijheid nog niet feitelijk geproklameerd — het beginsel dier kostbaarste van alle vrijheden, 't welk op dit oogenblik door dolzinnigen wordt aangerand. Toch wist Willem de Zwijger, onsterfelijker gedachtenisse, door de Pacifikatie voor Holland en Zeeland het recht te verkrijgen, dat men er vrijelijk de hervormde leer mocht belijden. Toch werden na de Pacifikatie de dekreten van Duc d'Albe en van den Bloedraad geschorst. Toch gelukte het onzen voorouders, door de Pacifikatie vereenigd, om de vreemde troepen van onzen vaderlandschen bodem te verdrijven — de

vreemde soldaten, door den godsdienstoorlog ter onzer onderdrukking gekomen.

„Heeft de Pacifikatie van Gent alzoo nog niet openlijk de gewetensvrijheid gehandhaafd — zij bevatte deze vrijheid in beginsel, omdat zij leidde tot de Unie van Utrecht, waar vastgesteld werd: „Dat een yder particulier in zyn religie vry zal mogen blyven, ende dat men niemand, ter cause van de religie sal mogen achterlaten ofte ondersoecken, volgens die voorzeide Pacifikatie tot Gent ghemaeckt.

„Deze bevrediging is dus — men kan het zonder overdrijving zeggen — een der merkwaardigste gebeurtenissen van de nieuwe geschiedenis. Zoo spoedig zij tot stand gekomen was, zegt Motley, werd zij met vreugdekreten begroet. Afgekondigd op de pleinen van alle steden en dorpen, werd zij bevestigd door heel de Nederlanden, niet door eene stemming, maar door lofzangen, gebeden, kanongebulder en schitterende illuminatiën."

Zoo sprak de Schepen van Gent. Hij opperde tevens het plan, om het derde eeuwfeest der Pacifikatie in 1876 luisterrijk te vieren.

En met algemeene stemmen werd dit voorstel door den Gemeenteraad goedgekeurd.

Zie hier een zeer belangrijk feit uit de geschiedenis van het heden, wel waardig er te midden van het benauwend rumoer der kerkelijke kamplustigheid onzer dagen de volle aandacht op te vestigen.

In 1576 brak met de gentsche Bevrediging het eerste hoopvolle morgenrood aan voor de fel geteisterde nederlandsche gewesten. Tien jaren had de opstand geduurd. Bijna verpletterd door Alba's overmacht, scheen de lievelingsdroom van den vromen Filips in vervulling te gaan — uitroeying van al de kettersche Nederlanders, op een paar na. Brielle, Alkmaar en Leiden, het afdruipen van Alba, de plotselinge dood van Requesens, de muiterijen der spaansche knechten, gepaard met schandelijke moorden — dit alles had echter eene krachtsinspanning in 't leven geroepen, die onder leiding van den grooten Oranje tot luisterrijke triumfen zou voeren.

Het jaar 1575 bracht duidelijk aan 't licht, welk een indruk

het ontzet van Leiden, zelfs in het Eskuriaal, had te weeg gebracht. Requesens liet eene algemeene amnestie afkondigen, onder voorwaarde, dat men tot de oude kerk zou terugkeeren. Hoe ijdel deze maatregel ook mocht genoemd worden, 't bleek, dat men wanhoopte door een tweede schrikbewind het taaye Geuzenpak tot onderwerping te brengen. Reeds poogden Holland en Zeeland feitelijk hun Landsheer ter zijde te stellen, toen zij in 1575 en 1576 de hooge overheid van hun grondgebied aan Oranje opdroegen. In het begin van 1576 volgde de dood van den spaanschen Landvoogd, weldra de gruweltooneelen te Andwerpen als spaansche furie bekend. De krijgsbenden, welke onder Mondragone Zierik-see in 1576 hadden genomen, sloegen aan 't muiten en plunderden steden, dorpen en het platteland van Zeeland en Brabant. Het zwak bewind van den Raad van State te Brussel vermocht niets tegen deze gruwelen — 't was tijd voor Oranje om te handelen.

Gesteund door zijn trouwen Aldegonde, ontwierp Oranje het plan van een verbond tusschen Holland en Zeeland aan ééne zijde en de zuidelijke gewesten aan de andere zijde. Het verbond had tot doel: verdrijving der spaansche knechten, met bepaling, dat in de nederlandsche Gewesten godsdienstvrede en vrijheid van konsciëntie zou heerschen — onder voorbehoud, dat men later in rustiger tijden het stuk van de godsdienstvrijheid opzettelijk zou regelen. Afgevaardigden van het Noorden en het Zuiden kwamen te Gent bijeen, onder zedelijke leiding van den Zwijger. Te midden der beraadslagingen klonk de tijding der afschuwelijke spaansche furie, en geheel onder den indruk van dit moordbedrijf werd het verbond tusschen Noord en Zuid gesloten, onder den beroemden titel van: gentsche Bevrediging.

Oranje, Holland, Zeeland en Zalt-Bommel teekenden aan de éene zijde, aan de andere stonden Brabant, Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Namen, Mechelen en nog enkele zuidnederlandsche steden. Spoedig voegden zich Utrecht, Friesland, Groningen en Drente bij de Pacifikatie. Het werk der nationale verbroedering had zijn beslag gekregen. De alliantie tegen den gemeenschappelijken vijand was gesloten. Maar

bovendien was nog eene tweede uitkomst verkregen: godsdienstvrede, algemeene verdraagzaamheid. Dit laatste vooral was het werk van Oranje. Reeds in 1572 had hij bij de eerste bijeenkomst der strijdende steden te Dordrecht door zijn gezant Aldegonde doen verklaren: „dat er vrijheid van Religie zou gehouden worden, soo wel der Gereformeerde als der Roomsche: dat een ieghelijk in 't sijne in 't openbaar, kerken of kapellen, als 't gevoegelykst bij d' Overheit sougeschikt worden, vrye oefening der selve sou gebruiken, zonder dat er iemand belet, hinder of moeyenis gedaan sou werden."

Welk een gevoel van bittere teleurstelling maakt zich echter van ons meester, als wij weldra vernemen, dat deze schoone idealen van godsdienstvrede en verdraagzaamheid moedwillig vernietigd worden door heerschzuchtige geestelijken. Datheen en Hembyze hitsen het grauw van Gent op tegen de Katholieken — de Malkontenten reiken aan Parma de hand. Het verdrag van Atrecht scheurt in 1579 Henegouwen, Artois en Douai van de Pacifikatie, maar ter zelfder tijd sluiten de noordelijke gewesten de Unie van Utrecht tot bevestiging der gentsche Bevrediging.

Verdraagzaamheid en godsdienstvrede werden zooveel mogelijk gehandhaafd. Artikel 13 der Unie liet Holland en Zeeland vrij in dit stuk, de andere gewesten eveneens, met eerbiediging van het beginsel der verdraagzaamheid in de Pacifikatie vermeld. Ten tweede male had Oranje de vrijheid van godsdienst gered — zonder te vermoeden, dat zijn waarlijk vrijzinnige geest de denkbeelden zijner eeuw verre voorbijsnelde. Na des Zwijgers dood spuwde de hydra der onverdraagzaamheid haar gif door Holland en Zeeland, om met de zwarte jaren 1618—1619 Sint-Bogerman en Sint-Trigland te doen triomfeeren over Barneveld en den geest van Oranje.

Het protestantsch klerikalismus gaf het katholieke niets toe in vervolgingszucht, verkettering van andersdenkenden, verdoemings- en verbanningslust. Alras bleek het zonneklaar, dat men naar politieke macht streefde, dat de protestantsche staatskerk van 1619 tot 1795 haar herdersstaf ook over de hoofden der Regenten en Vroedschappen hield uitgestrekt. Bij

den moord der de Witten stond een predikant: Simon Simonides naast 't schavot op het „groene soodje," zich verheugende in den dood van den man, die hem eens wegens politieke opruyingen van den kancel het stilzwijgen had opgelegd.

Sints de groote revolutie van 1789 scheen het voor goed met de kerkelijke almacht in den Staat gedaan. De christelijke godsdienst had met zijn princiep van humaniteit en liefde tot nog toe weinig propaganda gemaakt onder zijne eigene priesters. Rustverstoring in staat, stad en familie scheen de uitgelezen taak dier geestelijkheid, aan welke de prediking van broederschap en menschenmin was opgedragen. Geen wonder, dat de bataafsche Republiek, het koninkrijk Holland en het koninkrijk der Nederlanden in 1798, 1801, 1804, 1806, 1814, 1815, 1840 en 1848 herhaaldelijk bepalingen in het leven riepen, waarbij aan geestelijken of bedienaren van den godsdienst het plaats nemen in politieke kollegiën werd verboden.

Dat men zich daarbij niet rustig heeft neergelegd, staaft de historie van deze eeuw, bewijst de geschiedenis van elken dag. In Nederland vormde zich in 't bizonder, na 1848, de partij, welke zich, met miskenning van haar eigen afkomst uit de nederlandsche revolutie van 1568—1579, de anti-revolutionnaire noemt. Haar program is geformuleerd te Dordrecht in 1618—1619, met inachtneming der despotische voorschriften van Kalvijn en Beza. Deze heeren scheuren uit het boek onzer geschiedenis de bladzijden, die tusschen den dood van Barneveld en de verkiezing van zeker geacht afgevaardigde uit Gouda zijn verloopen. Het groote ideaal van Oranje: verdraagzaamheid, godsdienstvrede boezemt hun eene zeer matige bewondering in. Van hunne idealen behoeft niets gezegd te worden. Staan zij niet geschreven in het boek des dags, waarover de „Standaard" zijne sombere slagschaduw werpt?

Nu wil de gentsche Gemeenteraad een eeuwfeest vieren ter plechtige gedachtenisse van de Pacifikatie.

Drie honderd jaren geleden reeds hebben Nederlanders uit het Noorden en uit het Zuiden zich plechtig verbonden tot

godsdienstvrede — en nu in 1875 zijn we nog in vollen oorlog tegen kerkelijken overmoed!

En daarom, eere aan het wakker en verlicht kollegie van Burgemeester en Schepenen te Gent. Zij hebben de groote beteekenis van dit derde eeuwfeest volkomen begrepen.

VOLKSWOEDE OVER KOSTUUM.

„Abasso il chignon." — Volkswoede over kostuum. — Huygens. — Het Directoire. — Arsène Houssaye.

Juli 1875.

— „Is 't eigen goed of leen,
„Of aengekochte waer? Ik vrees voor een van tween,
„En dat of Galgh of Rad noch met de koppen pronken
„Daer dese krulletjens aen hoorden eer se stoncken."

CONSTANTIN HUYGENS.

Voor weinige dagen heeft te Triëst een allerzonderlingst oproer plaats gehad.

Er waren in 't hospitaal een paar kranke vrouwen overleden. 't Gerucht verspreidde zich door de stad, dat het dragen van groote bundels valsch hair de oorzaak was geweest van de hersenontsteking en van den dood dezer beide lijderessen.

In eene der hoofdstraten weerklonk nu plotseling de kreet: „Abbasso il chignon!" Een paar modemaaksters werden door verontwaardigde wijven en knapen aangevallen, en de valsche vlechten afgerukt. Weldra werd de opstand algemeen, verscheidene dames moesten haren haartooi en de lange slepen van hare japonnen op het terrein achterlaten.

Uitbarstingen van volkswoede over de dwaasheid van het kostuum zijn niet zeldzaam in de geschiedenis. Aanstonds

zal men hier zich de dagen van 't Directoire herinneren (1795 – 1799), toen de vrouwen bijna halfnaakt op de groote bals van den Direkteur Barras of bij de vereenigingen van mevrouw Tallien verschenen. Mevrouw Tallien werd in de Champs Elysées door de volksmenigte bijna evenzoo ontvangen als de modemaaksters te Triëst. Zij werd door een afgevaardigde uit de Konventie ontzet, welke haar in zijn rijtuig opnam – zooals Lairtullier in zijne: „Femmes célèbres de 1789 à 1795" verhaalt.

Doch reeds veel vroeger deed zich hetzelfde verschijnsel voor. De Romeinen hebben wetten tegen de weelde in de kleederdrachten gemaakt. Gedurende de midden-eeuwen werden er in de vlaamsche groote steden keuren vastgesteld tegen de dwaasheden der mode. Iedereen kent het gedicht van den jongen Constantin Huygens, de satyre op de kostumen, onder den aardigen titel: „Kostelick Mal". Daar treft het ons vooral, dat het dragen van valsch hair reeds toen den spotlust des dichters opwekte. Hij laat eene meesteresse met haar kamenier spreken over het verven van wenkbrauwen, over 't blanketten der wangen, over gebrek aan natuurlijk hair. De soubrette der 17de eeuw merkt bij dit laatste onderwerp in de eigenaardige alexandrijnen van Huygens op:

– „Daer's een nieuwen leer toe!
„Daer groeyt niet te vergeefs; dat's wysheyts eerste les;
„En daer uyt dit besluyt; Behelpt u met de bles
„Van u nicht, van u snaer, van u meyt, van u kennis,
„Die 't doncker-droeve pad van d' algemeene schennis
„Te vroech betreden heeft, en met die blonde kuyff
„De weerelt is ontruckt, gelijck een suere druyff:
„Is 't waer, dat d' eene mensch, tot voordeel van den and'ren,
„Het leven is gegunt, hoe souden sy malcand'ren
„Een gifte weygeren, die maer aen 't Graf gerooft –
„De doo mist sonder schae de lokken van syn hooft."

Het „Costelick Mal" van de eerste helft der 17de eeuw werd nog ver overtroffen door de merveilleux en merveilleuses van het Directoire. De onkieschheden, waar Huygens en de blijspeldichter Dr. Bernagie van gewagen, beduiden niet veel. In den Belachelijken Jonker van

dezen laatste zegt een oom van zijne nicht, dat ze onbehoorlijk gekleed gaat, en voegt er bij:

„Wat fatsoen is dit, dat geway daarvoor al te maal open?
„Als men 't vleesch buiten de deur hangt, is 't een teeken, dat men 't graag zou verkoopen!"

Mevrouw Tallien en hare gasten traden op in 't kostuum van M[lle] Lange, de welbekende heldin uit de welbekende zangklucht van Lecocq. Misschien heeft het kostuum dezer levendige jonge dame niet weinig bijgedragen tot de vijfhonderd vertooningen van de onvergetelijke „Fille de madame Angot." De Figaro, die het meest belangloos Legitimismus vereenigt met het dankbaarst Bonapartismus van voor vijf jaren en tevens met de ijverigste studie van het dames-kostuum dezer eeuw, schreef den 16[den] Juni 1874: „De direkteur van den schouwburg der Folies-Dramatiques is veroordeeld tot eene eeuwigdurende vertooning van „la Fille de madame Angot". Hij heeft de hand op eene goudmijn gelegd en maakt er met talent gebruik van. Maar zijn geluk vervolgt hem en wil hem niet loslaten. Gedurende de eerste tweehonderd vertooningen ging alles goed, de directeur wreef zich in de handen, zijne vrienden wenschten hem geluk, zijne vijanden benijden hem — hij gaf feesten, soupers, gratifikatiën, ieder straalde de blijdschap de oogen uit, en Lecocq was de grootste man van 't heelal. Maar zeven maanden later zei de direkteur: — „Madame Angot, zeer goed, maar dat kan niet eeuwig duren!" Nog een jaar ging voorbij, en Madame Angot duurde maar altijd voort. En terwijl het goud naar zijne kas vloeide, begon hij zijn geduld te verliezen en klaagde hij: — „Moet ik dan eeuwig dit stuk spelen! Ik doe alles, om er af te komen. Ik heb verschillende Pitou's uit de provincie doen komen en mijne beste Clairette boos gemaakt — niets helpt, het publiek is onverzadelijk!"

Hoogst eigenaardig is dit feit voor de geschiedenis der jaren 1870—1875.

Het tweede keizerrijk was een soort van tweede Directoire. De belangstelling in alles, wat uiterlijken tooi en mode betrof, klom steeds hooger, naarmate er geene belangstelling meer overbleef voor Frankrijks eer en goeden naam

in 't buitenland. De dekreten der mode werden even goed op de Tuileriën ontworpen als de staatsorakelen, die het Wetgevend Lichaam en de Senaat de coeur leger toejuichten. Het dragen van hoepelrokken, het afschaffen van dit hooggewaardeerd kleedingstuk, het schilderen van gelaat en wenkbrauwen — dit alles hing innig saam met den groei en bloei van het tweede keizerrijk.

Wel mocht de Nemesis met den oorlog tegen Duitschland komen, wel mocht de treurige epidemie der Commune in de hoofdstad woeden — Parijs bleef Parijs en kon de achttien jaren van ontwikkeling gedurende het tweede keizerrijk zoo spoedig niet vergeten. Nog rookten de puinhoopen van het brandend Parijs, toen reeds weder de toejuichingen voor „la Fille de Madame Angot" werden gehoord. De oude liefhebberij in mode, kostuum, gelaatsbeschildering en poudre de riz bleek nog even levendig, als onder het tweede keizerrijk, toen niet alleen de vrouwen, maar ook de mannen zich 't aangezicht kleurden. Na den 4n September 1870 vond men in de bureelen van 't ministerie „de l'Instruction publique," en wel in de private vertrekken van Zijne Excellentie Clément Duvernois — die thands beschuldigd van oplichterij en verduistering van gelden de gevangenis Mazas bewoont — eene menigte van doozen, potten en penceelen strekkende, om Zijner Excellenties gelaatstrekken een aangenamer voorkomen te geven. Waarlijk, het was zeer onaardig van eenige geestige spotvogels, toen zij van Clément Duvernois beweerden: „qu'il n'avait pas inventé le poudre.... de riz!"

Het fransche volk heeft een gelukkigen aanleg voor kunst, maar misbruikt soms dien aanleg, wanneer het zich met de verfraaiing en optooiing zijner zonen en dochteren bezig houdt. Van daar, dat de onverwachte kreet: „Abasso il chignon!" uit Triëst wellicht soms naar Parijs zou kunnen overslaan. Er is eene ernstige, zeer ernstige zijde aan dit vraagstuk verbonden. De steeds stijgende weelde in kostuum, vooral in de oogenblikkelijke kleederdrachten der dames, maakt zelfs de oprechte oude imperialisten bezorgd. Men heeft er een voorbeeld van in den min of meer beruchten romanschrijver Arsène

Houssaye, die in een voor weinige dagen uitgekomen boek begint te spreken van „le luxe effréné des femmes."

't Is der moeite waard Arsène Houssaye te hooren prediken tegen zedenbederf. Ik herhaal daarom, wat deze schreef in zijn roman: „Les mille et une Nuits Parisiennes." (Paris, 1875.) Tome III, p. 227, en volgende:

„Men had reden om te hopen, dat de rampen van den oorlog en van de Commune aan Parijs eene geduchte les zouden hebben gegeven en dat „Les moeurs publiques" zouden zijn veredeld; men waande reeds, dat alle vrouwen zich een spinnewiel zouden aanschaffen, om linnen te maken; men hoopte, dat alle huismoeders in haar salon zouden verschijnen met katoenen japonnen, gemaakt door eene naaister uit de buurt, dat ze haar eigen hair zouden dragen, dat ze hare hooge hakken zouden afschaffen, om nederiger op hare voeten te staan — dat ze niet meer over de dekreten der mode zouden spreken, maar zich wijden aan den schoonsten werkkring van het vrouwelijk leven..... Niets er van. Zeker, men moet rechtvaardig zijn. De parijsche vrouwen, voornaam of gering, hebben heldhaftigheid genoeg aan den dag gelegd gedurende het beleg, maar dit was slechts kort. Na zes maanden zelfopoffering ving het oude lieve leven weer aan. Men meende, dat er een afgrond was tusschen 1870 en 1871. De dames zijn over den afgrond heengestapt met een luchtigen tred en een traan in de oogen. Doch nauwelijks waren ze aan den overkant, of ze vonden bij het openen van haar „sac de nuit" weder „le luxe effréné des femmes." En aanstonds vingen ze weer aan met zonderlinge grillen en dwaasheden, naar den afgrond terugkeerend met verwonderenswaardige lichtzinnigheid. In geen enkel tijdvak der historie hebben de vrouwen zooveel japonnen noodig gehad, om zich te kleeden, zooveel rijtuigen, om uit te gaan, zooveel feesten, om zich te vermaken. Vroeger danste men op een vulkaan; thands danst men op bouwvallen. De vroolijke vrouwen van Napels hebben niet gedanst op de ruïnen van Pompeï en Herculanum, de fransche, minder vroolijk wellicht, maar zorgeloozer, dansen na den oorlog en de Commune.... „comme si de rien n'était."

Het is merkwaardig dit sermoen uit den mond van Arsène Houssaye op te vangen.

Volbloed imperialist en niet weinig toegeeflijk voor de luimen zijner bevallige parijsche kennissen, als uit zijn leven en werken blijkt, komt dit ernstige woord uit zijne overigens volstrekt niet ernstige pen. Zulk een teeken der tijden is van hooge beteekenis. De weelde in kostumen en tooisels schijnt haar hoogste toppunt bereikt te hebben. Misschien kan het geen kwaad de aandacht ook in Nederland op dit feit te vestigen. Eenige echtgenooten en huisvaders hebben er wellicht mede over gepeinsd — al mocht het niemand ten onzent billijken, dat te Triëst de baldadigheid handen aan 't werk sloeg onder den uitroep: „Abasso il chignon!"

TWEE AUGURS.

Een liedjen van verlangen. — Meneer Dugué de la Fauconnerie. — „L'Empire, c'est la proscription." — Twee augurs. —

Onder dezen titel gaf een invloedrijk en welbekend Bonapartist voor eenige dagen een vlugschrift in 't licht.

De rustelooze ijver en voorbeeldelooze werkzaamheid der bonapartistische partij in Frankrijk zou allen lof verdienen, indien beide niet zeer bedenkelijk waren voor de nauwelijks herstelde orde en de eerst onlangs tot stand gekomen konstitutie.

Juist terwijl men te Versailles het lijvig boekdeel doorbladert, 't welk de afgevaardigde Savary, als voorzittter eener kommissie van enquête nopens de ongeregeldheden bij de verkiezing van den heer de Bourgoing in het departement de la Nièvre voorgevallen, heeft opgesteld — juist terwijl het heimelijk woelen en drijven der bonapartistische partij op 't

klaarst wordt aangetoond, juist nu komt de heer Dugué de la Fauconnerie en zingt een liedjen vol zoet verlangen naar het keizerrijk.

't Is tot op zekere hoogte niet onbelangrijk, om te weten, wat de oud-afgevaardigde van het tweede keizerrijk zoo al in 't midden brengt ter verheerlijking van zijn imperialistisch ideaal.

Vooreerst merkt de heer Dugué op, dat de mogelijkheid eener herziening der konstitutie van Februari 1875 openlijk in de nationale vergadering is erkend, mocht ook in de zes volgende jaren het initiatief daartoe alleen aan Maarschalk Mac-Mahon, vervolgens aan de beide Wetgevende Kamers zijn toegekend.

Daarop komt de gevolgtrekking: „Hieruit is af te leiden, dat het keizerrijk kan hersteld worden op wettige, JA ZELFS op parlementaire wijze."

Nu heeft de geestige Laboulaye onlangs gezegd: „L'empire, ce sera la guerre et la proscription!" en de heer Dugué de la Fauconnerie meent, dat het de plicht is van een goed vogelaar, om zoet te fluiten, zoo lang het wild nog niet is verschalkt. Hij poogt de verpletterende waarheid der woorden van Laboulaye te ontzenuwen, door op zeer vluchtige wijze het oorlogsgevaar als afwendbaar voor te stellen krachtens „l'action de la diplomatie." Hij drijft zelfs de naïveteit zoo ver, van met het bonapartistisch dagblad l'Ordre te beweren, dat de beide verloren provinciën te avond of te morgen langs den weg der minnelijke schikking zouden kunnen worden teruggewonnen!

Wat „l'action de la diplomatie" betreft, wie vormt zich nog illuziën van de imperialistische diplomatie, sedert de diepzinnige Benedetti in 1870 een der hoofdschuldigen gebleken is aan al het bloed, dat gestroomd heeft, aan al de rampen die over het ongelukkige Frankrijk zijn uitgestort? En welk ontwikkeld mensch, die maar eene tamelijke mate van historische kennis en van gezond verstand bezit, zou kunnen gelooven, dat Duitschland ooit er in zal toestemmen de twee oud-duitsche gewesten, die zooveel duizenden menschenlevens hebben gekost, uit louter welwillendheid aan

Frankrijk terug te geven, om zoo doende zijne grenzen op nieuw in gevaar te brengen?

De heer Dugué de la Fauconnerie moge het hopen en gelooven — de reusachtige onwaarschijnlijkheid van zijn geloof springt al te zeer in 't oog. Een volgend keizer moge even plechtig als de vorige verzekeren: „L'empire c'est la paix!" even zeker als in 1863 en 1870 zouden Mexiko en Sedan terugkomen.

Doch Laboulaye zeide tevens: „L'empire, ce sera la proscription!" en hierop meent de oud-afgevaardigde een beslissend antwoord te kunnen geven.

„Dat hangt van ons zelve af!" roept hij uit. Het aanstaande keizerrijk zou zeer edelmoedig en zeer konciliant kunnen zijn, omdat het, uit een „appel au peuple" geboren, alle partijen zoude trachten te verzoenen. Immers het keizerrijk: „c'est l'incarnation traditionnelle du suffrage universel en France." En gesteld, dat het algemeen stemrecht zich eens verklaarde voor de Republiek, voor de legitimistische Monarchie, of voor het konstitutioneele Koninkrijk, welnu, de Bonapartisten zouden er in berusten en waarlijk geene bannelingen of samenzweerders gaan worden.

Dit klinkt alles zeer aardig en boezemt hoogachting in voor het achtenswaardig plichtbesef der Bonapartisten. Er ontbreekt echter hier en daar wat aan de redeneering. Het keizerrijk is volstrekt niet de traditioneele inkarnatie van het algemeen stemrecht. Frankrijk ontving dit noodlottig geschenk van de republikeinsche oppozitie onder Louis Philippe, welke oppozitie, geleid door Ledru-Rollin, in 1848 het algemeen stemrecht bij de wet invoerde.

Wellicht is de heer Dugué het feit vergeten. Dit maakt eenigszins angstig voor de groote beloften van edelmoedigheid en koncilianten geest, op heden gedaan. 't Schijnt mij overigens, dat de edelmoedigheid der Bonapartisten jegens hunne tegenstanders in Frankrijk gadeloos groot moet zijn, om te doen vergeten hoevele duizenden Franschen van 1851 tot 1870 in ballingschap hebben geleden, op de pontons zijn gemarteld of naar Cayenne ter dood zijn verwezen. En dat waren geen gevaarlijke schavuiten — want Victor Hugo heeft achttien

jaren op Jersey gezucht, kolonel Charras is te Bazel bezweken, en de goede, opgewonden Armand Barbès werd in 't gastvrije Nederland ter aarde besteld.

Doch daarenboven — klinkt het niet allervermakelijkst eene partij van hare toekomstige vergevingsgezindheid te hooren gewagen, als Frankrijk aan diezelfde partij zijn diepen val van 1870, zijn versnipperd grondgebied, zijne berooide schatkist, de ruïnen van zijne schoone hoofdstad dankt.

Want — men achte het niet gering — de nachtmerrie der Commune, die bijna drie maanden op Frankrijk drukte met loodzwaren last, is een onmiddellijk rezultaat der keizerlijke geweldenarij. Het Bonapartismus koketteerde met het Socialismus, als men bewijzen wilde, dat het keizerrijk geen afkeer had van de demokratie. Wellicht zal men deze eenvoudige waarheid heftig willen bestrijden, het is daarom goed een bondgenoot te zoeken. Ik vind een zoodanigen in den zwitserschen geleerde Konrad Eggenschwyller, die in zijne „Geschichte der Pariser Revolution vom Jahre 1871" (Bern, 1875) nadrukkelijk beweert: „De parijsche omwenteling van 1871 is niet te begrijpen, als men de geheimen van het parijsche klubleven niet heeft onderzocht, welke klubs aanleiding hebben gegeven tot den opstand, daar zij op het door de oorlogsgebeurtenissen hartstochtelijk bewogen volk een alles afdoenden indruk hebben uitgeoefend. De oorsprong van deze klubs was het keizerlijk besluit van Juni 1868. Het was verboden in deze klubs van politiek of godsdienst te spreken, de keizerlijke politie hield streng toezicht op deze vergaderingen, die ontbonden werden, zoodra zij de grenzen der wet overtraden. Men mocht er evenwel vrijelijk spreken over de sociale quaestie, geen kommissaris van politie had er iets tegen, dat men de toekomstige maatschappelijke omwenteling besprak, dat men tegen de geijkte ekonomische begrippen en het „gevloekte kapitaal" te velde trok, omdat dit niets met de politiek van het tweede keizerrijk gemeen had."

Tot dusver den zwitserschen historiograaf — die zich op een zeer neutraal standpunt plaatst en alleen de feiten in chronologische volgorde rangschikt.

Ook de Bonapartisten spreken van: „les besoins de la démocratie", zooals de heer Dugué de la Fauconnerie, die vervolgens aan de goedgeloovige menigte verklaart, dat: „het keizerrijk gevestigd is in de innigste overtuiging des volks," dat het keizerrijk heeft: „pour double raison d'être la nécessité de l'ordre et les besoins de la démocratie." Op dezen grond alzoo zouden de imperialisten zeer edelmoedig kunnen zijn, gelijk dit de wensch was van den overleden Napoleon III, en nog het verlangen is van den jongeling, aan welken de heer Dugué den naam geeft van keizerlijken prins.

Zeer opmerkelijk is het eindelijk, dat de oud-afgevaardigde een bewijs van bewonderenswaardige redelijkheid geeft, door den staatsgreep van 2 December 1851 af te keuren. „De staatsgreep," — zegt de heer Dugué, en ik wantrouw bijna wat mijne oogen lezen — „was eene daad van geweld, en iedere daad van geweld, zelfs als ze noodzakelijk is, wordt voor het staatsbestuur, 't welk er uit te voorschijn kwam, eene bron van last. De tweede December werd dus een gevaarlijk wapen voor de oppozitie gedurende het tweede keizerrijk en voor het bewind zelf eene hindernis en een ongeluk."

Deze uitstekend juiste opmerking leid echter tot de volkomen valsche gevolgtrekking, dat, wat gelden moge voor het tweede keizerrijk, niet toegepast kan worden op het derde, 't welk alleen aan den wil des volks zijn bestaan zal danken.

Argelooze goedgeloovigheid alleen zal in dezen grof gevlochten strik loopen. De heeren Rouher en Dugué zullen elkander bij 't lezen dezer regelen met denzelfden glimlach ontmoeten, welken men te Rome in Cicero's dagen op de lippen der Augurs waarnam.

Maar bij den nood der tijden dient voorzichtigheid in acht genomen. Toen de spaansche veldheer Valdes de vesting Leiden niet kon overrompelen, deed hij zeer schoone aanbie-

dingen in brieven aan den magistraat der benauwde stad. Maar Janus Douza, de wakkere bevelhebber, zond tot antwoord een vers van Cato:

„Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps." [1])

Dit ware een uitstekend antwoord aan den heer Dugué de la Fauconnerie.

GOETHE'S GÖTZ.

Eene uitmuntende zaak. — De Bibliotheek van buitenlandsche schrijvers. — Goethe's Götz. — Aanvang der duitsche Romantiek met den Götz.

Augustus 1875.

Sints in 1863 de wet op het Middelbaar Onderwijs tot stand kwam, werd er aanstonds een vraagpunt aan de orde gesteld, dat voortdurend stof opleverde tot allerlei debatten. Het gold den rang aan de natuurwetenschappen bij 't Middelbaar Onderwijs gegeven. Later nog kwam de ervaring bevestigen, dat de indruk van 't natuurwetenschappelijk onderwijs bij de leerlingen blijvender was geweest, dan van hunne taal en letterkundige studiën.

Men sprak van het op den voorgrond dringen der fyzische wetenschappen, van het minachten vooral der letterkundige studiën. Het eerste vol te houden, zou even onbillijk zijn, als het laatste te ontkennen. De natuurwetenschappen mochten met recht op den voorgrond staan bij het leerplan der Hoogere Burgerscholen. Men wilde eene algemeene, wetenschappelijke ontwikkeling van den krachtigen burgerstand in ons vaderland, en

---

[1]) „Zoet kweelt de fluit, waarmee de voog'laar 't wild verlokt."

men begon met de natuurwetenschappen, omdat deze eene juiste methode aan de hand doen voor ieder wetenschappelijk onderwijs. De fyzische wetenschappen leeren allereerst, dat waarheid alleen gevonden wordt langs den moeizamen weg van het empirisch onderzoek, zij waarschuwen voor alle aprioristische bespiegelingen. En deze koninklijke weg is de eenige, die leidt tot wetenschap — daarom is het goed, dat de natuurwetenschappen hem aanwijzen.

Eene al te groote liefde voor de studie der natuur dreef daarentegen sommige mannen van invloed al te gering gewicht te hechten aan de beoefening van taal en letteren. De leerlingen onzer Hoogere Burgerscholen moeten mannen van grondige intellektueele beschaving worden — dachten ze. Dat zoodanig grondig beschaafde intellektualisten somtijds zeer dorre, smakelooze individuën kunnen worden, scheen hen weinig te bekommeren. Dat studie van letteren in dezen een korrektief zou kunnen zijn, kwam niet in hen op. De kunst ontzenuwt, zeiden ze, en als de jongens teekenen leeren op onze Burgerscholen, dan is het, opdat ze daarvan bij de studie der natuur gebruik kunnen maken. 't Is nog altijd de oude historie van den professor in de wiskunde, die voor 't eerst van zijn leven eene opera hoorde en het niet verder bracht dan tot de bekende kritiek: „'t Is heel mooi, maar het bewijst niets!"

Leerde de ervaring bovendien dat het onderwijs in de fyzische wetenschappen statistisch een beter rezultaat opleverde dan de studie van taal en letteren, zoo zij herinnerd, dat het aantal geschikte, akademisch gevormde leeraren van de natuurwetenschappen het cijfer der taalleeraren verre overtrof. Meer en meer bleek het dus, dat het onderwijs in taal en letteren aan de Hoogere Burgerscholen uitbreiding, aankweeking en sympathie noodig had. Geene africhting tot het spreken en schrijven van een paar woorden Fransch, Duitsch en Engelsch, maar eene grondige studie der taal, om te kunnen doordringen tot de schatten der buitenlandsche letteren.

Al wat daartoe leiden, wat daartoe helpen kan, verdient voor zoover men mij eenig oordeel zal willen vergunnen, de dringend-

ste aanbeveling. Op deze gronden noemde ik de „Bibliotheek van buitenlandsche schrijvers," dezer dagen onder redaktie van den heer T. H. de Beer aangevangen met Goethe's Götz von Berlichingen, eene uitmuntende zaak. Niet alleen voor het praktische onderwijs, maar ook tot kennismaking met de meesterstukken der groote mannen buiten de schoolwaereld, strekt deze uitgave. Jongelieden, die hun diploma van welvoleindigden vijfjarigen kursus hebben veroverd, zullen er eene aangename herinnering en herhaling in vinden, wellicht een spoorslag, om hunne studiën zelfstandig voort te zetten.

Het proefstuk, door den redakteur T. H. de Beer geleverd met Goethe's jongelingsmeesterstuk, heeft recht op eene nauwkeurige waardeering. Vooreerst zij vermeld, dat de goesche leeraar op allerlei wijze getracht heeft licht over den Götz von Berlichingen te verspreiden. Hij leverde daartoe:

1⁰ een opstel over Duitschland gedurende den Boerenkrijg en Götz von Berlichingen;

2⁰ een opstel over het Ontstaan van het stuk;

3⁰ den text van Götz, met doorloopende ophelderingen van taalkundige aard;

4⁰ aanteekeningen van historisch-aesthetischen aard;

5⁰ eene historische toelichting;

6⁰ een opstel over de karakters der hoofdpersonen;

7⁰ een opstel over de tegenstellingen in den Götz; en

8⁰ een opstel over de kritiek van 1773 en 1875.

Zeer verdienstelijk werk wordt hiermeê aangeboden, dat ongetwijfeld tot het doel der „Bibliotheek van buitenlandsche Schrijvers" zal leiden, al veroorloof ik mij den wensch uit te spreken, dat ik liever, in stede van al de bizondere onderwerpen behandeld te zien, eene enkele flinke historische en aesthetische studie over den Götz von Berlichingen ontvangen hadde. De taalkundige ophelderingen kunnen zeer nuttig werken, maar ze blijven wat toevallig, daar niet alle, schoon toch de meeste, duistere plaatsen in den text zijn aangeroerd. Nauwlettender korrektie van den duitschen text, ten zij de misstellingen verschoonbaar zijn door vergissingen, mag dringend aanbevolen worden.

Op taalkundig terrein zou ik hoogstens eene enkele aanmerking willen maken. Aan den vorstelijken disch des prelaten van Bamberg (bl. 25) spreekt de jurist Orlearius van „der Schöppenstuhl," 't welk eenvoudig met onze nederlandsche Schepenbank had behooren verklaard te worden. Olearius zegt: „Der Schöppenstuhl ist mit lauter Leuten besetzt, die der römischen Rechte unkundig sind" — juist als in onze vlaamsche en hollandsche steden, waar de Schepenbank door kooplieden werd bezet, die zich een Pensionaris betaalden tot voorlichting in moeyelijke gevallen [1]).

Wat de aesthetische kritiek betreft, kan ik de verwondering van den heer de Beer niet deelen in zake der dubbelzinnigheden, door Lietbetraut tot Adelheid von Walldorf gericht. Daartoe behoeft geene betrekking tusschen dezen bisschoppelijken hofnar en de groote dame te bestaan. Goethe toont zich een kenner der zestiende-eeuwsche toestanden en volgt het voorbeeld door Shakespere gegeven. Wat men zeggen durfde in gezelschap der beschaafdste vrouwen van 1500 tot 1700, leeren Ben Jonson, Massinger, Green, Starter, Brederoô, Huygens, Jan Vos, Molière, Brantôme en Opitz.

Eindelijk — en zie hier wat deze aanbevelenswaardige uitgave ontbreekt — behoorde de nederlandsche lezer van Götz von Berlichingen volledig ingelicht te worden omtrent de historisch-litterarische waarde van dit drama. Wil men weten wat den vier-en-twintigjarigen Goethe bewoog, dit „Schauspiel" op aandrang zijner zuster Cornelia en van zijn vaderlijken vriend Merck in 1773 uit te geven, dan dient er onderzocht, welke denkbeelden er destijds kookten en bruisten onder het hooge voorhoofd van den schoonen en schitterenden straatsburger student. Men lette op Duitschlands letterkundig leven van dit tijdvak, men herinnere aan de ar-

[1]) In 't vierde bedrijf zegt Sickingen: „Trier und Pfalz vermuthen eher des Himmels Einfall, als dass ich ihnen übern Kopf kommen werde." (bl. 95). Natuurlijk is eene drukfout schuld, als hier verklaard wordt: „dat de heuvel zal instorten."

moede van den duitschen geest, waartegen reeds een Klopstock, een Kant, en wel in de eerste plaats een Lessing begonnen te strijden.

Lessing had reeds van 1767 tot 1769 te Hamburg tot herstel van het nationaal duitsch tooneel, tot vernietiging van den heilloozen franschen invloed, die te Berlijn en te Potsdam zegevierde, het ontsterfelijk geschrift voltooid, 't welk beroemd geworden is onder den titel van: „Hamburgische Dramaturgie." Lessing begon in 1767 met zijne „Minna von Barnhelm," en in 1775 met zijne „Emila Gallotti" aan de duitsche letteren de eerste proeven van waarachtige blij- en treurspelen te geven, waaraan het duitsch tooneel eigentlijk sints Hans Sachs gebrek had geleden.

Maar Lessing was vooral scherp intellektueel ontwikkeld — zijn drama werkte alleen op fijn beschaafde hoofden en harten. Geheel jong Duitschland was omstreeks 1770 in gisting. De anti-nationale richting van den grooten Frederik, de ellende der feodale kleinstaterij, de heerschappij der grove orthodoxie in 't Noorden, de uitspattingen van het hysterisch piëtisme — alles maakte gemoederen met een edelen, naar hooger strevenden aanleg ongelukkig. Niet het minst Goethe, die in zijne verloren jaren te Leipzig de oplossing der waereldraadselen bij Rousseau en — ditmaal volkomen juist — het geheim om een drama te schrijven bij Shakspere poogde te vinden.

In dezen toestand vertrok Goethe in 1770 naar Straatsburg, in den vollen bloei zijner jongelingsjaren, en ontmoette er Herder, die over zijne toekomstige richting besliste. Herder wist zijne geestdrift te wekken voor Homerus, Ossian — destijds geloofde men aan Ossian — het Volkslied en Shakspere, welke beiden even vurig vereerden. Van dat oogenblik kiemt bij Goethe het verlangen, een echt nationaal drama te schrijven. Stoffen als Götz, Faust, Egmond zweven hem voor den geest. De zoogenaamde Sturm und Drang-periode voor de duitsche letteren was aangevangen — of liever: de duitsche Romantiek vangt aan bij Goethe en den Götz.

Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand, de traditioneele figuur der edelste ridderlijke deugden, trok

hem het meest aan, om het nationale en oorspronkelijke van zijn karakter. En daar alles in het laatste kwart der achttiende eeuw den naderenden maatschappelijken storm voorspelde, was juist de edele Götz te midden der chaotische verwarring van den Boerenkrijg de geschikte held, om door krachtige, mannelijke taal en door kloeke daden het ideaal van het jonge Duitschland te worden. Goethe vond toevallig eene levensbeschrijving van Götz in zijns vaders bibliotheek — en zoo vereenigde zich alles, om dit eerste meesterstuk van den jongen dichter met al zijne schitterende lichtzijden en al zijne teugellooze wildheid in 't leven te roepen. Vandaar, dat de Götz von Berlichingen op heden voor mij geen drama meer is; maar een uiterst geniale gedramatizeerde historische roman.

ROLANDE.

Rolande, étude parisienne (par) Fervacques & Bachaumont.

3me Edition, Paris. Dentu. 1874.

I.

Binnen een half jaar zag de hier genoemde roman drie malen het licht. Dat is, wat men in de parijsche uitgeverswaereld „un beau succès" noemt. De „Revue des deux Mondes" vestigde er in hare kleine kritieken even de aandacht op. Het boek zou eene nauwkeurige, zelfs al te nauwkeurige schildering van parijsche zeden gedurende de laatste jaren van het tweede keizerrijk bevatten. Behalven het aesthetisch belang zou aan dit verhaal nog een historisch gewicht moeten worden toegekend — daar het een zeer uitvoerig

overzicht geeft van de jaren 1868, 1869, 1870 en zelfs van 1871 tot aan het einde der Commune.

Wat hiervan is, beproef ik, vooral om het historisch belang der zaak, kortelijk uit een te zetten.

Vooreerst de opmerking, dat het tweemanschap Fervacques en Bachaumont geheel onbekend was vóor de verschijning van deze romantische bearbeiding der geschiedenis onzer dagen. Dat de auteurs echter een zekeren dunk koesterden van het welslagen hunner schepping blijkt uit de opdracht: „à la mémoire d'Honoré de Balzac ce livre est respectueusement dédié." Tevens blijkt er uit, dat zij zich scharen onder de vanen der realistische romantiek, waarvan Honoré de Balzac de geniale aanvoerder is. Zij pogen den wondervruchtbaren en oorspronkelijken romancier te naderen in zijne belangwekkende gave van waarneming en studie der menschelijke hartstochten. Zij beproeven het eene parijsche vrouwenfiguur: Rolande, te scheppen, die naast Balzacs schoonste kreatiën, naast Mme de Mortsauf, naast Eugénie Grandet, vooral naast Mme Marneffe zou mogen geplaatst worden. Zij drijven hunne realistische methode daarbij zoo ver, dat zij niets aan de fantazie willen te danken hebben, maar alles uit de maatschappelijke en staatkundige geschiedenis van den dag overnemen.

Zoo althands getuigen zij zelven. Na eene zekere bizonderheid uit de achtbare parijsche waereld van den demi-monde verhaald te hebben, verzekeren zij: „Ce petit crayon d'une coin de la vie parisienne éclaire bien des choses. Il permet surtout d'apprécier et de comprendre la suite de cette histoire, QUI EST DE TOUT POINT VÉRIDIQUE."

Op deze wijze wordt de historische waarde van „Rolande" tevens verklaard — en, mocht men op letterkundig terrein gewichtige bezwaren hebben tegen eene zoodanige toepassing van het realisme, de figuren, door de schrijvers ten tooneele gebracht, de feiten door hen medegedeeld, winnen er in belangrijkheid mede voor de studie van het nog altijd hier en daar geroemde tweede keizerrijk. Natuurlijk valt er — trots de verzekering der schrijvers — uit de in den roman verhaalde

feiten wel geen streng wetenschappelijk betoog te voeren, maar in ieder geval is uit diezelfde feiten zeer goed op te maken, hoe de moraal der parijsche waereld ėr onder het tweede keizerrijk heeft uitgezien.

Bladeren wij nu een oogenblik in „Rolande."

Het verhaal begint met eene teekening der wedrennen te Blois. 't Is bekend, dat de tweede keizer met zijne engelsche sympathieën veel heeft bijgedragen, om de Parijzenaren tot vurige bewonderaars te maken van alles wat „races" betreft. De dolle weddingschappen en de daardoor veroorzaakte rampen hebben het zedelijk peil der parijsche waereld echter volstrekt niet verhoogd. De heeren Fervacques en Bachaumont zorgen tevens, dat niets aan het realismus van hunne beschrijving ontbreekt, zoodat de termen: sport, ring, bookmakers, pedigrees, performances, yearlings herhaaldelijk voorkomen. Onder de historische helden van den sport teekenen zij den hertog van Hamilton met zijn geruit rijbuis, den hertog van Fitz-James, Charles Lafitte, den hertog de Fézensac, graaf de Lagrange en andere grootheden, vermaard geworden bij de Derby-races en bij de courses de Chantilly.

Dit alles strekt verder, om de heldin der geschiedenis: de gravin Rolande de Jarnailles aan de lezers voor te stellen.

De beschrijving van Rolandes schoonheid is wel naar den uitvoerigen trant van Balzac aangevangen, maar mist het pikantgeestige van dezen. Er wordt zeer veel gezegd, om ons te doen begrijpen, dat de gravin de Jarnailles blond was en blauwe oogen bezat. Van dit blauw wordt nog bizonder veel werk gemaakt — het blauw van den hemel, het blauw van de zee bij een heerlijken zomerdag en het azuurblauw, 't welk de schilders voor achtergrond gebruiken bij de hemelvaart der Madonna — dit alles te zamen levert de tint van Rolandes oogen. Daarna wordt er gelet op den oogopslag, den hals, de handen, de voeten — eene geheele inventaris. Alles moet bewijzen, dat de jonge dame van hooge afkomst is en de schrijvers haasten zich er nog een afdoend bewijs van te geven door ten slotte te zeggen: „Rolande avait la taille plate, autre signe de race."

Met een enkelen trek wordt het karakter der heldin geteekend. Zij is behaagziek, zelfzuchtig en heerschzuchtig. Als kind reeds vroeg ze aan de boomen in 't bosch, of ze goed gekleed was. Hare opvoeding ontving ze in het militair-adellijk instituut van Saint-Denis, waar zij door gunst van den keizer in 1860 werd opgenomen. Hare ouders, van zeer hoogen maar verarmden adel, namen deze weldaad gaarne aan. In 't voorbijgaan zij gezegd, dat de heeren Fervacques en Bachaumont uiterst bonapartistisch gezind zijn en tot de voortdurende lofredenaars van het tweede keizerrijk behooren.

Rolande werd weldra door haren vluggen geest en groote bekwaamheden de koningin van het instituut. Inzonderheid maakt zij diepen indruk op Ambroisine Marais, de dochter van een arm gesneuveld luitenant, een misvormd meisjen met een hoogen rug en doordringende zwarte oogen. Ambroisine, gehaat bij al hare medescholieren, vindt bescherming en vriendschap bij Rolande. Van daar eene slaafsche aanbidding, eene afgodische vereering bij de arme luitenantsdochter voor de jonge, schoone gravin. Toen Rolande uit Saint-Denis vertrok, scheen Ambroisine krankzinnig te zullen worden; sints onderhielden zij eene levendige briefwisseling.

Aan de bizonderheden van Rolandes leven op het slot Jarnailles, na den dood haars vaders door de familie van een oom geërfd, besteden de schijvers veel zorg. Zij teekenen het slot met zooveel nauwkeurigheid, dat er aan de historische juistheid niet kan getwijfeld worden. Een enkel détail zal het bij uitnemendheid fransche standpunt der schrijvers doen uitkomen: in het salon van het kasteel Jarnailles is eene pianino uit de fabriek van Pleyel, „daar naast een muziekkistjen van zwart perenboomhout vol partitiën; op den lessenaar voor de pianino waren twee cahiers met melodiën van Gounod, de oostersche gedichten van den Pers Mirza Jaffy, met zangwijzen voorzien door Anton Rubinstein, benevens andere stukken van dien grooten onbekende, welken men nu eerst leert kennen en die Robert Schumann heet." Zeer aardig is „de Pers Mirza Jaffy" — de firma Fervacques & Bachaumont schijnt onbekend te zijn met den pseudoniem van Friedrich Bodenstedt

Mirza Schaffy en tevens van den europeeschen roem, door Robert Schumann gewonnen. Het is den Bonapartisten waarlijk niet euvel te duiden, dat zij de geschiedenis der duitsche kunst niet kennen; zij kenden in den oorlog van 1870 zelfs den weg niet in hun eigen vaderland.

Na Rolandes terugkomst op het slot begint de roman. Eerst doet zich een neef voor, een knap jonkman, de hertog de Chastaix, die Rolande zeer gaarne tot echtgenoote zou begeeren, als zij meer vermogen had bezeten, maar de oude gravin kon hare dochters niet meer ten huwelijk geven dan 50,000 frs, — en, „cela ne faisait pas l'affaire du duc, encore moins celle de sa mère", — eene zeer verheven redeneering van zuiver fransch gehalte. In de tweede plaats komt de Sous-préfet van Vendôme, de zoon van den minister van Finantiën (Magne), die echter den naam draagt van Edmond Leroy. Ook deze wil Rolande huwen, maar zijn vader verzet zich tegen hunne verbindtenis.

Reeds hier openbaart zich een zeer eigenaardige trek in het karakter der knappe Rolande. Als Edmond Leroy haar met groot leedwezen verhaalt, dat zijn vader zich tegen hun huwelijk verzet, omdat eene echtgenoote met gering fortuin Edmonds carrière zou bemoeilijken — antwoordt ze deze merkwaardige woorden:

— „Luister! Wees man — en laat ons kalm spreken: Ge hebt me lief, hebt ge gezegd, ik geloof u. Bewijs het mij. Ik kwijn hier weg. Mijne moeder begrijpt me niet en mijne zuster, die volmaakte dame, wier deugden elken dag geprezen worden, is mij hatelijk. Ik wil weg. Laat ons te zaam gaan!"

Maar Edmond Leroy is nog genoeg rechtschapen man, om dit aanbod van de hand te wijzen.

Nu komt eene onverwachte erfenis van een verren bloedverwant, den markies de Montfaucon, die zijne twee miljoenen aan de oudste dochter der gravin de Jarnailles vermaakt heeft. Aanstonds wordt er een huwelijk tusschen Rolandes oudere zuster Edmée en den hertog de Chastaix ontworpen — de finantiëele skrupulen van den jongen edelman zijn nu natuurlijk verdwenen. Rolande ontvangt ter zelfder tijd een brief van Ambroisine, die zich aanbied, als „femme de charge"

en haar adres te Parijs opgeeft. Het huwelijk van den hertog de Chastaix met de twee miljoenen van Edmée wordt luisterrijk gevierd. Des avonds echter is Rolande voor goed uit het kasteel verdwenen.

II.

Zij reisde, terstond na het huwelijk van hare zuster, naar Blois, onder voorwendsel, dat zij eene oude tante, „la Chanoinesse de Gouëzéc" eene beschrijving moest geven van de huwelijksfeesten. Iedereen had dit zeer natuurlijk gevonden en zoo was de jonge dame onverzeld te Blois gekomen, waar zij voor den nacht haar intrek nam in den Lion-d'or. Is deze bizonderheid wederom zuiver historisch, dan werpt zij een zeer eigenaardig licht op de zeden en usantiën van den hoogen adel onder het tweede keizerrijk.

Belangrijke gebeurtenissen grijpen te Blois plaats. Toen Rolande de trap van het hotel wilde opstijgen, kwam eene menigte huzaren-officieren uit de eetzaal van het hotel, waar zij een feest hadden gevierd. De knapste huzaar van het regiment, Martial de Nancré: „un de ces raffinés à la moustache en croc à laquelle se pendent en brochette les coeurs féminins dans les villes de garnison" — en France, mag men er bijvoegen — Martial de Nancré was tot ritmeester bevorderd. De heeren hadden ruimschoots geofferd aan wat men in de 17de eeuw Bacchus noemde. Zij wilden hunnen avond verder vriendschappelijk in hun gewoon krijgshaftig koffiehuis doorbrengen en bleven een oogenblik zwijgend de gestalte van Rolande nastaren, toen zij de trap van het logement opsteeg.

De heeren huzaren worden vervolgens door Martial de Nancré op punch onthaald. Als ze vertrekken, worden we door de auteurs verwittigd: „Nancré était absolument gris." De mededeeling is volkomen overbodig, maar wordt met opzet vooruitgeschoven, omdat men eene verontschuldiging noodig had voor de stuitende feiten, die volgen zouden. De oude

majoor Guiscard, een ritmeester Trévenec en Martial de Nancré wandelen huiswaarts. Zij komen voorbij den Lion-d'or. Guiscard herinnert aan Rolande. Er wordt eene laaghartige weddingschap aangegaan, die geene verdere beschrijving behoeft. Het rezultaat is, dat Nancré eenige oogenblikken later in 't bezit is van eene blonde hairlok....

De firma Fervacques & Bachaumont schijnt niet het minste bezwaar in de mededeeling van dit feit te koesteren. Zij zijn réalisten en daarmede is alles gezegd. Voor het overige blijft deze geheele zaak in sombere duisternis gehuld. Rolande vertrek met den nachttrein naar Parijs. In den vroegen morgen klopt zij bij Ambroisine aan — van dit oogenblik af blijven de beide vriendinnen vereenigd. De gravin de Jarnailles besluit nu in Parijs haar fortuin te beproeven. Eerst seint zij naar Vendôme aan Edmond Leroy. Daarna gaat zij met Ambroisine naar het Bois de Boulogne en gebruiken zij een eenvoudig diner in het bekende koffiehuis du Moulin Rouge.

Met de grootste vrijmoedigheid vangen nu de auteurs eene beschrijving van dit diner aan, waarbij historische heldinnen uit den demi-monde optreden: Kitty-Biyou, eene engelsche dame, de italiaansche Castrucci, Bébé-Violette en Blanche de Velours. Men spot met het provinciaal voorkomen van Rolande, die herkend wordt door een edelman uit Blois, den baron de Saint-Pouange. Onder geleide van dezen beleefden ridder brengt Rolande haar eersten avond te Parijs in het Cirque de l'Impératrice door.

En dit alles wordt beschreven met zooveel zekerheid en nauwkeurigheid, dat er geen twijfel overblijft aan de mogelijkheid, of hooge waarschijnlijkheid der gebeurtenissen. Het eenige, wat wellicht verbazing zou kunnen wekken, is de geringe verwondering door de auteurs zelven over hunne geschiedenis aan den dag gelegd. Alles wordt met den hoogsten eerbied voor den vorm medegedeeld; — wat de feiten betreft, deze schijnen tot de meest alledaagsche voorvallen van het tweede keizerrijk te behooren.

Rolande komt nu in aanraking met een italiaanschen kapper: Mondego. Ook deze type is kenmerkend voor de jaren 1868—1870. Mondego is een sluw, ineengedrongen en han-

dig mannetjen, die zijn fortuin maakt door geld te leenen aan de leegloopers, welke hij bij zijne klanten uit den demi-monde aantreft.

Als hij Rolande voor het eerst met bewonderenswaardigen smaak kapt, heeft zij den naam van Madame de Saint-André aangenomen en verschijnt Edmond Leroy, de zoon des ministers van finantiën, in haar boudoir. Zij verneemt zonder eenige wroeging de ontsteltenis, die haar vertrek bij hare huisgenooten heeft achtergelaten — en dwingt den souspréfet haar tot zijne minnares aan te nemen.

De auteurs vinden hier eene overschoone gelegenheid, om eene andere parijsche figuur te teekenen, die zeker door deskundigen zal worden herkend: la mère Lebas, „de voorzienigheid à zestig procent voor rijke jongelui, die in verlegenheid verkeeren." Edmond Leroy bezoekt deze beruchte woekeraarster, omdat hij geld noodig heeft voor de installatie van Rolande. Het rezultaat is, dat hij wissels akcepteert op hem getrokken door een „prêtenom," voor wijn, dien hij nooit zou zien, ten bedrage van veertigduizend franken, waarvoor hij een bon ontvangt van dertigduizend franken.

Juist, als hij met dit geld voorzien, in gezelschap van Rolande, naar een passend verblijf voor de jonge gravin zoekt, ontmoet hij, tot zijne groote ontsteltenis, zijn vader, den minister van finantiën.

De minister verklaart zijn zoon, hoe de keizer volstrekt niet duldt, dat zijne ambtenaren aanleiding geven tot schandaal in de departementen. Hij gelast Edmond zich den volgenden dag naar den minister van binnenlandsche zaken (Rouher) ter audiëntie te begeven. Daar verneemt de souspréfet, dat hij tot sekretaris-generaal te Ajaccio is benoemd. De beide ministers hebben de zaak op verlangen van den keizer dus geschikt, daar mevrouw de Jarnailles reeds over het gelijktijdig verdwijnen van Rolande en Edmond Leroy heeft geklaagd. Alles is tot de kleinste bizonderheden historisch getrouw — de namen der ambtenaren aan het ministerie van binnenlandsche zaken, worden zonder omwegen genoemd: Aylic Langlé, chef van de afdeeling Drukpers; de jonge Théophile Gautier, Bouillet en Derrien. De auteurs

verrassen ons nog met de mededeeling, dat de ambtenaars onder het keizerrijk er zoo geestig uitzagen, dat zij in één woord prijkten met „l'air Morny."

In 1872 reeds werden omtrent zekere ambtenaren van het keizerrijk, die kontrakten van leverantie voor oorlogsbehoeften gesloten hadden, enkele ernstige waarheden gezegd door den hertog d' Audiffret Pasquier in de nationale vergadering te Versailles — 't geen door de geestige vrienden der firma Fervacques & Bachaumont stellig met diep leedwezen is gehoord.

Intusschen heeft Rolande, die verhuisd is naar den boulevard Haussmann, het vertrek van Leroy zeer luchtig opgenomen. Ambroisine heeft van den nieuw benoemden sekretaris-generaal de dertigduizend franken der „Mère Lebas" ontvangen en beide dames verschijnen des avonds bij eene „première présentation" in de Variétés. Hier volgt wederom eene optelling van demi-mondaines en van letterkundigen, die de voorstelling uit plichtgevoel bijwonen. Historische namen worden genoemd: Henri de Pène, de bekende duëlleerende journalist, de „dikke" Sarcey, „die zich het voorhoofd afdroogt," Meilhac en Halévy — de siameesche tweelingen van het tijdschrift: „La vie Parisienne" — Paul de Saint Victor, Henri de la Pommeraye en vedere dii minorum gentium.

Dit alles strekt alleen om Rolande kennis te doen maken met de reeds vermelde Blanche de Velours, die onder geleide van den baron de Saint-Pouange in hare nabijheid komt zitten. Des anderen daags woont Rolande een diner bij door Blanche de Velours te harer eer gegeven, waar de beruchtste demi-mondaines zich met de schitterendste clubmen vereenigd hebben en voorgesteld worden aan „la femme du monde déclassée, qui passait dans le camp des irrégulières."

De heeren Fervacques & Bachaumont hebben hun uiterste best gedaan, om daarbij eene inventaris te maken van Blanches hotel. Niets wordt vergeten. Wij beginnen bij de stallen, waar wij zes rijtuigen vinden, een coupé, eene victoria, eene calèche à huit ressorts, een poneychaise, eene russische narrenslede, enz. Daarna bewonderen wij acht

paarden, en treden we door de vestibule, bedekt met beren-en leeuwenhuiden, naar binnen. Als kandelabre staat er een bronzen standbeeld van Pollet met honderd gaslichten. De trappen zijn van korsikaansch marmer, de salons zijn gemeubeld in den trant van Louis XVI, een is wit met goud, een tweede zwart met jachtattributen. De eetzaal is nog schooner en van onbeschrijfbare weelde. Het eetservies is van zilver en vertoont het wapen van Blanche, eene kat met opgeheven poot en het devies: „Qui s'y frotte?" Wanneer dit ook historie is, mag ze goed gestoffeerd heeten.

III.

De gravin Rolande de Jarnailles had den naam aangenomen van madame de Saint-André. Als zoodanig woonde zij het diner van Blanche de Velours bij. Vele historische bizonderheden en bekende namen worden genoemd, Villa-Hermosa, Clermont-Caderouse, Voreskoff: allen behoorende tot de gulden jongelingschap van het tweede keizerrijk. Madame de Saint-André treedt zegevierend op te midden van dit nobel gezelschap, zoodat aanstonds groote ijverzucht bij de fraai geschilderde deernen en onberispelijke hoffelijkheid bij de leêge pronkers wordt waargenomen. In het Cirque de l'Impératrice bespeurt Rolande plotseling hare zuster Edmée en den hertog de Chastaix. Bij het verlaten van den cirkus ontdekt Edmée hare zuster en valt in onmacht. Rolande ziet haar met diepe minachting na — en zint op wraak over de gelukkige echtgenoote van de Chastaix.

Thands volgt eene nieuwe epizode in Rolandes leven. Daar het Augustus is, vertrekt zij met Blanche en Saint-Pouange naar Biarritz, de geliefde badplaats van de familie Bonaparte. Ook voor de schildering van dit historisch oord getroostten de heeren Fervacques & Bachaumont zich veel inspanning. Zij voegen er bij: La chute de l'Empire a dispersé aujourd'hui ce petit groupe d'élégance effrénée et de beau-vivre à outrance et voilà pourquoi nous avons tenu à en fixer ici la physionomie."

Die „physionomie" bestaat voornamelijk in een fraai grasveld met eene muziektent, waaromheen de bont opgedirkte wandelaars zich statig bewegen. Voorts was er — want die heerlijkheden zijn nu verdwenen — „le camp des cocodettes" en „la colonie espagnole." De schrijvers wijden eene heele bladzijde aan de verdiensten der eerste groep, steeds betreurende, dat de val van het keizerrijk een eind aan zooveel voortreffelijks heeft gemaakt. Ook de spaansche kolonie met hare mantillaas en waayers wordt beschreven, de namen genoemd van de markiezinnen de Bedmar, d'Alcanices, de Favalquinto; — eindelijk worden in hoogst eigen persoonlijkheid voorgesteld de keizer en keizerin. Het kostuum van Eugénie de Montyo wordt met vrouwelijke uitvoerigheid beschreven en voorts de namen genoemd der hofdames: de hertogin de Mouchy, Mlle Lermina, en Mlle de Fitz-James-Stuart.

Zoo spoedig Rolande te Biarritz is aangekomen, vindt ze bij de spaansche kolonie eene vriendin, de markiezin d'Orozca en herneemt ze haren rang als gravin de Jarnailles. Blanche de Velours vertrekt door eene behendig uitgevoerde krijgslist met Saint-Pouange naar Baden. Maar oogenblikkelijk daarna betoovert Rolande een jong edelman uit Cuba, die haar zijn naam en fortuin wil schenken. Rolande schijnt hem te begunstigen, maar zoodra ze zeker weet, dat de toestand van zijn fortuin niet geheel vertrouwbaar is, wendt ze hem den rug. De jonkman zoekt wanhopend den dood in de golven. Geheel Biarritz, getuige van den uiterst gemeenzamen omgang der jongelieden, keert zich tegen Rolande.

Van dit oogenblik dagteekent wederom eene nieuwe periode in het avontuurlijk leven der gravin de Jarnailles. Er was eene vakature in het Corps-Législatif en de hertog de Chastaix dong naar de eer, om kandidaat der regeering te worden. Daartoe begaf hij zich naar Biarritz en vond grooten steun bij den keizer en bij Jupiter-Rouher. De zaak hield hem eenige dagen op, terwijl hij intusschen als een waar hertog en een goed Parijzenaar zich vermaakte, om zestigduizend franken te verliezen met het écartéspel en wel aan den militairen attaché van Pruisen, graaf Bahnhoff, wiens

ongelukkig gevonden naam hem niet belette tot de meest volhardende bewonderaars van Rolande te behooren. Op zekeren avond werd er in het Casino een bal voor de armen gegeven. Heel het publiek zag met de uiterste verontwaardiging Rolande verschijnen — die na den dood van den Cubaan tot het „camp des irrégulières" behoorde. Een kommissaris verzoekt haar wel te willen vertrekken. Aanstonds treedt graaf Bahnhoff op, om haar te beschermen, maar tegelijkertijd verschijnt de hertog de Chastaix, die verklaart, dat Rolande zijne schoonzuster is.

Den volgenden dag vertrekken Rolande en Ambroisine met de Chastaix naar Parijs.

Ambroisine heeft harer gebiedster een snood plan meegedeeld. Zij heeft gevraagd, of de hertog rijk is; — als zij verneemt, dat hij een miljoen franken persoonlijk en twee miljoen door zijne echtgenoote bezit: roept de getrouwe volgster: „Deux et un font trois! c'est un monsieur!" De laaghartige berekening gelukt. Eenige weken later ontvangt Rolande graaf Bahnhoff in haar nieuw hotel op den faubourg Saint-Germain; zij verklaart hem ronduit, dat zij de minnares van haren zwager, den hertog de Chastaix is geworden. Zij voegt er nog iets bij. — „Mijne juweelen en paarlen" — zegt ze — „zijn even kostbaar als de diamanten van madame Musard en de paarlen van madame de Païva!"

De firma Fervacques & Bachaumont veroorlooft zich natuurlijk op grond van hare realistische beginselen deze zeer treurige verwikkeling; men mag echter de hoop koesteren dat zulke feiten althands niet tot het domein der historie behooren.

Historisch evenwel is weder de beschrijving van de jachtpartij te Chantilly, waarbij eenige Nimrods van het tweede keizerrijk worden genoemd: Lefèbre-Duruflé, d'Etreillis, Charles Lafitte, de graaf d'Hédouville en anderen. Evenzoo gaat het bij de eerste vertooning van een nieuw ballet, waar het hof en de verdere machthebbenden over het fransche budget zich zouden vertoonen. Wij worden gewezen op de princesse Clotilde — „à la physionomie si douce et si sereine" — van schilderijen wordt niet gesproken;

verder ontdekken we den liberalen prins Napoléon, den held van Magenta, de princes Metternich, die haar echtgenoot aangenaam weet bezig te houden met duëlleeren, de gravin de Pourtalès, prins Murat, Mevrouw Lafitte, het Corps diplomatique, de familie Rotschild, enz.

Het spreekt vanzelf, dat Rolande en de onbeschaamde de Chastaix zeer veel opzien baren — zelfs worden zij met de bewondering der keizerlijke loge vereerd. Doch eindelijk dringt het gerucht van al deze heldendaden door tot de arme hertogin de Chastaix, die met hare moeder te Pau hare bevalling afwacht en gelooft, dat haar echtgenoot voor zijne staatkundige belangen noodzakelijk te Parijs moet blijven. Eene kleine vergissing openbaart de volle waarheid aan de rampzalige vrouw. Chastaix heeft gedurende een kort uitstapjen naar zijne goederen twee brieven geschreven, een aan Rolande, een aan zijne echtgenoote. De brief van Rolande komt in handen der hertogin. De radelooze vrouw vliegt naar Parijs — naar hare zuster, maar bezwijkt van weedom. Na een vreeselijk lijden, sterft ze te Parijs met vergiffenis voor allen op de lippen.

Chastaix ontvangt zijn loon uit de handen van Rolande, voor wie hij heel zijn persoonlijk vermogen heeft verkwist. De twee miljoenen van hare zuster vallen haar ten deel en het spreekt vanzelf, dat zij in het Parijs van het tweede keizerrijk geene verdere vriendschapsbanden kan onderhouden met een geruïneerd edelman. Zij wijst Chastaix eenvoudig de deur — en — hier neemt het geschiedkundig belang weêr de overhand — gaat zich bemoeyen met politieke en finantiëele spekulatiën. De begaafde schrijver der geschiedenis van Julius Caesar houdt zich bezig, doch in 't diepst geheim, met een nieuw soort van kanon. Juist ontvangt Rolande een smeekschrift van zekere madame Texier, eene oude kennis der school van Saint-Denis, welke dame hare bescherming vraagt, omdat de heer Texier in nood verkeert, eene uitvinding gedaan heeft en door niemand wordt voortgeholpen. Rolande, die nu miljoenen bezit, wil den werktuigkundige gaarne bijstaan; — zij koopt voor eene goede som zijne uitvinding, die blijkt neer te komen op een buitenge-

woon kanon, later mitrailleuse genoemd. Voorts blijft zij alleen eigenares van 't geheim en maakt zij den dankbaren Texier intendant van een harer landgoederen in Italië — afkomstig uit de erfenis harer zuster.

De schrijvers doen de gravin de Jarnailles thands naar Londen vertrekken. Alle hare ontmoetingen in die hoofdstad zijn voor ons verslag van minder belang. Alleen stippen we aan, dat ze haar laatsten avond te Parijs doorbrengt in het theater des Batignolles en naar dit minder aristokratisch oord vergezeld wordt door Saint-Pouange, omdat zij zoo gaarne La belle Gabrielle van Auguste Maquet wil zien vertoonen. Daar wordt zij getroffen door het spel van een zeer middelmatig akteur, die den naam van Stockholm draagt. Omdat deze in zeker opzicht un bel homme mocht genoemd worden, scheen hij te begrijpen, dat Rolande hare aandacht op zijn persoon vestigde en speelde hij alleen voor haar. Zoodra zij echter bemerkte, dat de ellendige „cabotin" op haar lette, wendde zij haar gelaat af en haalde zij met de uiterste minachting de schouders op.

Den volgenden dag vertrekt zij naar Londen met Ambroisine en haar kapper Mondego.

IV.

Van hetgeen er te Londen voorviel met Rolande is alleen noodig te melden:

a) dat de prins van W.(ales) haar van Sandrigham eene mand met bloemen en vruchten zond — hij had haar eens te Parijs gezien en nooit vergeten:

b) dat zij zeer gelukkige spekulatiën aan de Beurs onderneemt, omdat — „elle sentait admirablement, que l'argent est le levier par excellence des temps modernes et que c'est par lui qu'on règne et qu'on gouverne." Bewonderenswaardige wijsbegeerte .... der Bonapartisten!

c) dat zij door middel van graaf Bahnhoff eene briefwis-

seling aanvangt met graaf Bismarck, die zeer over de fijnheid van haar blik is getroffen:

d) dat zij door pruisischen invloed bij koningin Victoria wordt ontvangen op Buckingham-palace:

e) dat zij in Cremorne-Gardens den akteur Stockholm ontmoet, maar spoedig ontvlucht.

In 1870 keert de gravin de Jarnailles naar Parijs terug. Het liberale keizerrijk naar de opvatting van Emile Ollivier was den 2 Januari tot stand gekomen. Het plebisciet werd voorbereid, men waande, dat het tweede keizerrijk zijn hoogste glanspunt had bereikt. Het jaarlijksch kontingent van 100,000 manschappen voor het leger werd ten genoege der oppozitie (Gambetta, Jules Favre) op 80,000 gebracht. De heeren d'Albuféra, Bouët-Willaumier en Janvier de La Motte (onberispelijker gedachtenisse!) organizeerden plebiscitaire kommissiën.

Natuurlijk is de Gravin de Jarnailles in al de intrigen der politiek gewikkeld, schoon de auteurs thands minder rechtstreeks op den man af spreken en allerlei namen uitvinden voor de hoofdhelden. Onder den pseudoniem van Saint-Ghislain wordt Emile de Girardin geteekend, onder den naam van Vercellier treedt Ollivier op. Het portret van Ollivier, hier door volbloed Bonapartisten gegeven, is zeker niet vleyend voor dezen verheven staatsman.

„Vercellier, een der nieuwe ministers" — zeggen de heeren — „was een merkwaardige en opmerkenswaardige type. Hij was lang en geelbleek, de oogen verborgen achter een bril met een stalen montuur, zijne wenkbrauwen waren dik en borstelig, zijne lippen vooruitstekend. Deze nieuwbakken grootheid was gekleed in een oud jasjen van zwart laken, blinkend aan de elbogen en vet op den kraag. Eene vuile witte das, slecht gesteven door zijne waschvrouw van de rue Saint-Placide, zat als een touw om zijn hals, die alles behalven zindelijk was."

Gedurende een diner, door Ollivier, Emile de Girardin en Rolande bijgewoond, wordt over den uitslag van het plebisciet gesproken. Een bankier gelooft niet, dat veel miljoenen voor het goevernement zullen stemmen, omdat men rustig

is gebleven na Sadowa en de Duitschers nu weldra een machtig rijk zullen vormen, vervolgens „omdat men de mexikaansche expeditie alleen in 't belang van den bankier Jecker heeft ondernomen, terwijl deze donquichottade vele kleine kapitalisten ongelukkig heeft gemaakt." Ollivier neemt nu de mexikaansche expeditie eenigszins in bescherming en wordt heftig aangevallen door de liberalen aan den disch.

— „Dwaas is degeen, die nooit van meening verandert," — antwoordde Vercellier. — „Onze beroemde Saint-Ghislain (Emile de Girardin) heeft ergens gezegd, dat men de staatszaken uit tweeërlei oogpunt kon beschouwen, 't zij men boven of beneden aan den ladder stond. De feiten zijn dezelfde — alles hangt af van ons standpunt." —

Zeer waarschijnlijk is dit antwoord historisch. Het bonapartistisch stelsel bracht het gebruik van twee standpunten en twee waarheden, zelfs van twee moralen meê. Nisard, de groote onderwijsspecialiteit van het tweede keizerrijk, zeide eens tot zijne studenten: „Il y a deux morales." — Maar de jongelui wilden hem niet gelooven en floten hem dapper uit.

Intusschen voorspelt Rolande den triumf van het keizerrijk bij het plebisciet — schoon de oppozitie heimelijk gesteund wordt door pruisisch geld. Nadat de gasten vertrokken zijn, blijven Rolande, Saint-Ghislain (Em. de Girardin), een dikke bankier en de gastvrouw alleen, om eene eerlijke spekulatie in fransche fondsen te beramen. Eene persoonlijkheid, die in het duister gehuld blijft, heeft uit de Tuileriën de tijding gebracht, dat meer dan zes miljoen „oui's" zullen komen bij de opening van de stembussen. De dikke bankier krijgt dus order, om zooveel fransche renten te koopen, als hij machtig worden kan. De spekulatie gelukte volkomen. Na het bekend worden van den uitslag: 5,500,000 stemmen voor de bonapartistische dynastie, klom de fransche rente tot 74,80. Rolande won bijna twee miljoen en plaatste ze aanstonds bij de nationale Bank te Brussel en bij de engelsche Bank te Londen.

Rolande heeft weleer in de britsche hoofdstad het plan voor eene mitrailleuse aan den Graaf Bahnhoff afgestaan, als

belooning voor zijne goede diensten door middel der pruisische diplomatie aan de gravin de Jarnailles bewezen. Men verneemt nu, dat het pruisisch leger op deze verradelijke wijze van mitrailleuses wordt voorzien, dat de vijand alzoo alleen triumfeeren zal door de hulp van fransch genie. Reeds is de 15 Juli 1870 aangebroken. De oppozitie wil den oorlog, omdat zij daardoor het keizerrijk in gevaar brengen. De kandidatuur van den prins van Hohenzollern is eene intrige van Bismarck en Prim; – voor dit alles echter dient men een goed geloof te bezitten in de historische trouw der heeren Fervacques & Bachaumont.

De zitting van het Corps Législatif op den 15 Juli 1870 wordt beschreven. In de tribunen merkt men op: Rolande, Saint-Pouange, den dikken bankier, den Graaf Bahnhoff, elders den hertog de Chastaix, die grijs van verdriet is geworden, Edmond Leroy, die tot prefekt van het departement de l'Ardèche benoemd is, Saint-Ghislain en andere politieke beroemdheden. De Hertog de Grammont leest met zijn beminnelijk sans-gêne de oorlogsverklaring voor. Algemeene geestdrift, terwijl Bahnhoff alles opteekent.

Des avonds wandelt Rolande met Ambroisine langs de luidruchtige boulevards. Men riep: „A Berlin!" en zong de Marseillaise. De schrijvers denken met weemoed aan deze nationale uitbarsting van geestdrift – en ditmaal zeggen ze volkomen terecht, dat de herinnering aan dit oogenblik thands niet meer overbodig is – „n'est-ce pas encore un enseignement que de le rappeler à une nation aussi insouciante que la nôtre et aussi oublieuse du passé et de ces leçons!"

Voor het Café Riche staat Rolande stil. Men bemerkt er de „fiere en heroïsche gestalte" van Paul de Casagnac, den beminnelijksten van alle slecht-opgevoede imperialisten, en andere redakteuren van de nobelste organen des keizerrijks: le Pays, le Peuple Français, de Figaro en de Gaulois. Daarop volgt de manifestatie der „blouses blanches", meest allen onder direktie van Piétri – schoon onze auteurs slechts aan de Internationale denken. 't Waren driehonderd werklieden met eene banier, waarop onder anderen gelezen

werd: „Vive la Paix!" Zij werden met algemeen gefluit ontvangen. Op den boulevard des Italiens, bij den winkel van Rimmel, grijpt een incident plaats. Een huzaren-officier en een ordonnans rijden in snellen galop uit de rue de Grammont in de richting van de rue Taitbout — de plek, waar den 2 December 1851 de moord der rustige burgers aanving volgens order van den Prezident Louis Bonaparte. De officier stuit plotseling op de processie der werklieden — er volgt eene worsteling. Zijn paard springt door de menigte en werpt den huzaar op het trottoir voor de voeten van Rolande. De banierdrager der werklieden wil daarop den officier verpletteren met zijn vaandel. Rolande steekt de reddende hand uit over den gevallen officier. De banierdrager deinst terug — het is de akteur Stockholm. Als nu de huzaar, bij het uiteendrijven van den oploop door de politie, Rolande wil danken, herkent hij haar plotseling — de jonge dame uit den Lion-d'-or te Blois. Maar de gravin de Jarnailles daarentegen heeft de eer niet den graaf Martial de Nancré te kennen — met eenige beleefde woorden scheiden zij.

De oorlog breekt nu uit.

Eerst wordt het lot van den ongelukkigen uitvinder Texier beschreven. Hij komt uit Italië, om aan den oorlog deel te nemen, om nieuwe uitvindingen aan den Minister van oorlog meê te deelen. Daar verschijnt een regel in de fransche kranten, die hem met de hoogste verbazing vervult: „La Prusse a aussi des mitrailleuses." Op het slagveld hoort hij het eigenaardig gerucht van het losbranden der mitrailleuses. Voor den beslissenden slag van Woerth nam zijn regiment een dier zonderlinge kanonnen van de Pruisen. Aanstonds herkende Texier zijne uitvinding en uit wanhoop, dat zijn arbeid den vijand ten goede was gekomen, — „il se fit sauter la cervelle." Rolande komt nu weldra in verdenking. Het publiek fluit haar uit. De prefekt van politie verzoekt haar binnen drie maal 24 uren Frankrijk te verlaten.

V.

Met den val van 't keizerrijk neemt het verhaal van Rolandes lotgevallen een eind.

Vooraf echter hebben de auteurs gelegenheid al hun bonapartistischen afkeer tegen de omwenteling van 4 September en — wie zal het hun euvel duiden? — tegen de Commune uit te spreken.

De regeering der nationale verdediging wordt met zoutelooze volharding: „le gouvernement de la défaite nationale" genoemd. Zoodanige aardigheden passen niet in den mond der bonapartisten; — de diepe nationale ellende van 1870 is het werk van het gewetenloos lichtzinnig bestuur der heeren Leboeuf, Rouher, Ollivier, onder leiding van hun diepzinnigen chef, — is voortgevloeid uit de wanhopig slechte inrichting van het leger, waarvan de bonapartist Canrobert zelf moest bekennen: „qu' il y avait un peu de découssu dans les ordres donnés."

De gravin de Jarnailles, die op bevel der politie naar Engeland was geweken, kwam in November 1870 naar Frankrijk terug. De eerste ontmoeting van belang heeft ze te Le Mans, waar men haar naar hare papieren vraagt. Alles is volkomen in orde. Rolande vertrekt naar Tours, „niet zonder een geur van ylang-ylang achter te laten, 't welk den kolonel de la Cortina-Corrida de wenkbrauwen deed fronsen." Deze kolonel behoorde tot den Generalen staf van Garibaldi, en men weet, hoe heftig gehaat de naam van Garibaldi steeds gebleven is bij al wat imperialist of konservatief is — ondanks de diensten door den grijzen held aan Frankrijk bewezen.

Natuurlijk volgt nu eene beschrijving van Tours en allerlei hatelijkheden regenen op het hoofd van Gambetta, door Guyot-Montpayroux „si spirituellement" met den bijnaam van „Lamartine des faubourgs" gedoopt. Eerst vernemen we, dat de praefektuur van Tours onder het keizerrijk „si dignement" werd bestuurd door den heer Paulze-d'Ivoy.

Nu daarentegen worden Gambetta, Laurier, George Cavalié, gezegd Pipe-en-bois, genoemd, alsof het galeiboeven waren. Er wordt melding gemaakt van de talrijke toespraken door Gambetta gehouden — die met eene tweede zoutelooze aardigheid: „le balconnier de l'ordre des avocats" wordt getiteld. Zelfs wordt er uit de maaltijden der gedelegeerden nog iets hatelijks gedistilleerd — schoon 't bijna onbegrijpelijk is.

Dat Léon Gambetta met een ballon uit Parijs opsteeg, om elders door zijne brandende geestdrift ter verlossing der hoofdstad wonderen te verrichten — dat gaat den heeren bonapartisten niet aan, hun werk is denigreeren... zoo als ten onzent dat van sommige dagbladschrijvers, die het den grijzen generaal Van Swieten maar niet kunnen vergeven, dat hij ter noordkust van Sumatra de eer van Neêrlands naam en vlag schitterend heeft gehandhaafd.

De firma Fervacques & Bachaumont geeft nog een katalogus van namen, altemaal personen, die in November 1870 te Tours verblijf hielden: de Kératry, Thiers, Troncin du Mersan, Emile de Girardin, Charles Lafitte, Madame Doche, Lord Lyons, de prins van Metternich, de ridder de Nigra, Pascal Duprat, Lissagaray en nog vele anderen. Daar wij echter niets anders van hen vernemen, dan hunne namen, behoeven we er niet in 't bizonder bij stil te staan. De Gravin de Jarnailles, die weet, dat de Pruisen Vendôme naderen en bezorgd is over het lot harer moeder, vertrekt met Ambroisine onder velerlei gevaar naar het kasteel de Jarnailles. Hier schijnt de fantazie der historische romanschrijvers sterker op den voorgrond te treden. Het kasteel is bezet door eene horde van parijsche vrijwilligers — „les francs-tireurs de La Valette," die men eer te Parijs zou hebben verwacht. Natuurlijk strekt dit alles, om de ellendige liederlijkheid der Parijzenaren te staven — die nog beter uitkomt bij eene belegering van het slot door de Pruisen. Het kasteel wordt genomen, Rolande verkeert in 't uiterste gevaar, maar tot hare redding daagt natuurlijk op...... de onvermijdelijke Graaf Bahnhoff met zijn onmogelijken naam. De oude gravin

de Jarnailles wordt door een woedenden pruisischen soldaat doorstoken — enz.

De immer trotsche en ongenaakbare Rolande dient eenigen tijd in de ambulancen van Madame de Flavigny te Bordeaux. Zij verneemt er het sneuvelen van den zoon des ministers van finantiën — Edmond Leroy (Magne) en dat de hertog de Chastaix ligt te zieltogen. Zoodra Parijs is ingenomen, verlangt zij echter naar hare weelderige woning in den Faubourg Saint-Germain. Zij komt te Parijs op den 18 Maart 1871 — den noodlottigen dag, waarop de beweging der Commune aanving. Aanstonds wil zij vertrekken, maar de omstandigheden beletten haar. De ellendige cabotin Stockholm, die reeds twee reizen zich op het levenspad van Rolande heeft vertoont, — Stockholm, die nu kolonel is, „chef d'état-major" van den generaal Eudès, — Stockholm begeeft zich met eene kompanjie nationale garden der Commune naar Rolandes hotel.

Hier komen de auteurs tot hunne gewenschte ontknooping. Rolande wil eerst niets van den kolonel weten, maar eindelijk mag deze haar naderen, ontvangt hij een kop thee uit hare handen en wordt de vrede geteekend. Dit alles, om aan te toonen, dat de gravin de Jarnailles, ongevoelig voor elke hulde, zich in waarheid laat verteederen door een kolonel der Commune. De schrijvers hebben hunne heldin nooit met minachting behandeld — men mag dus vaststellen, dat zij door historische noodzakelijkheid tot deze stuitende ontknooping gekomen zijn.

De persoon, die zich over dezen toestand verontwaardigd betoont, is Ambroisine. „Ç'a y est" — roept ze uit — „Madame est mâtée." Dit alles duurt tot 23 Mei, den dag, waarop het leger van Versailles binnen Parijs trekt. De kolonel Stockholm bevindt zich bij Rolande — de soldaten der Commune trekken onder het zingen van den walgelijken oorlogsdeun, door Vermersch ter eere van het nieuwe bewind expresselijk vervaardigd, voorbij het fraaye hotel van den faubourg Saint-Germain. Stockholm grijpt zijne sabel en zijn dolman, Rolande vliegt hem na — te vergeefs.

Evenwel dringt de Gravin de Jarnailles door tot het gebouw

van het Legioen van Eer — Quai d'Orsay — waar zij een afschuwelijken hoop mannen en vrouwen der Commune bijeen vindt, bezig om de kruisen en grootkruisen van het Legioen als versierselen aan hun kostuum toe te voegen. Daarna komt de tijding, dat de troepen van Versailles binnen Parijs doordringen — Stockholm keert ongedeerd uit den strijd. De vrouwen grijpen naar „les seaux de pétrole" — de algemeene ontbinding vangt aan. Ambroisine en de kapper Mondego brengen de Versaillanen op het spoor van Stockholm, die zich bij Rolande heeft verborgen. De officier, die den kolonel der Commune doet fusilleeren is de graaf Martial de Nancré, juist ter snede aangekomen, om Rolande te redden, wier handen reeds gebonden waren. Parijs staat in vlammen — Rolande vlucht naar het hoofdkwartier der Pruisen en reikt eindelijk hare hand aan den geduldigen Bahnhoff.

De laatste regelen van het boek luiden als volgt:

— „Het glas champanje opheffend, 't welk zij in de hand hield, riep Rolande:

— „ „Mijne heeren! Ik drink op de gezondheid van den keizer van Duitschland!"

Vreugdekreten antwoordden op dezen snooden uitroep.

— „Kameraden! — zeide daarop de Graaf, Rolande aanwijzende — „ik stel u de Gravin Bahnhoff, mijne echtgenoote, voor!"

Men ziet het — de fransche auteurs wendden op dit laatste oogenblik den rug naar Rolande. Haar uitroep is „snood" (impie) — omdat het den keizer van Duitschland geldt. Maar al de schoonheid van haar vroeger leven bleef onbeoordeeld. Een enkele keer, als zij de uitvinding van Texier aan Duitschland ten geschenke geeft, verzekeren de heeren, dat ze even gerust sliep, als of ze den „sommeil des innocents" had geslapen.

Als kunstgewrocht is Rolande maar half geslaagd. De vermenging van historie en fantazie is al te zonderling. Louise Mühlbachs stelsel, om de historie te dramatizeeren met eene allerluchtigste opvatting der werkelijkheid, is hier in zoover verbeterd, dat de historische feiten vrij juist zijn gegeven, maar alles met den violengeur van het bonapartismus sterk doortrokken.

En ziedaar wat het boek der heeren Fervacques & Bachaumont voor den nederlandschen lezer belangrijk maakt. Een lofredenaar van het keizerrijk zal toch waarlijk geen stof verschaffen tot juichen aan zijne staatkundige tegenpartij. Men overwege thands wat er voor gunstig oordeel omtrent Frankrijk in het tijdvak 1868–1871 uit dit boek is op te maken. De voorstanders van het tweede keizerrijk konden in het belang hunner zaak niets noodlottigers doen, dan eene zoo nauwkeurige romantiesch-historische inventaris van het parijsche leven te maken, als geleverd is in Rolande door de firma Fervacques & Bachaumont.

HISTORISCHE KOFFIHUIZEN.

Historische koffihuizen. — Het boek van Auguste Lepage. — Het Café Foy. — Het Café Procope. — Het Café de la Renaissance. — De brasserie Saint-Séverin.

In Augustus gaan velen van onze landgenooten reizen. 't Is het welaangenaam seizoen van rust en vakantie voor menigeen, die de overige elf maanden van 't jaar tot over de ooren in drukken arbeid gedompeld zit. Hoe schoon en aangenaam ook het tehuis moge zijn in Nederland, toch trekken geheele scharen van Nederlanders over hunne grenzen, om straks aan alle hoeken van ons waerelddeel onder de bonte menigte van rustelooze toeristen zich door rustige kalmte en gadelooze deftigheid te kenmerken.

Ge zult er vinden op de Place de Meir te Andwerpen, met een glas vol koffie in de hand, rustig het gewoel overziend van het een of ander koffihuis; op de Place de la Monnaie te Brussel aan een tafeltjen, vragend naar de Nieuwe Rotterdammer; in Sydenham-Palace of in Albert-Hall

bij het buffet, ongeduldig wachtend naar de bekende glazen met goudgeel engelsch bier; Unter den Linden te Berlijn voor eene Conditorei, zich ververschend met eene of andere zoetigheid, terwijl hunne vreedzame bezigheid een gevoel van vluchtige minachting verwekt in de borst dier in korsetten gesnoerde garde-luitenants, die bij groepen van drie of vier het voetpad innemen; op Kongens Nytorf te Kopenhagen met een glas deenschen kümmel, de raadselachtige deensche opschriften der huizen ontcijferend en zich verbazend, dat alle deensche huisvaders tot de groote familie der Andersens, Nielsens, Sjörensens of Petersens schijnen te behooren; aan den Alsterdam te Hamburg, de snelle vaart der tallooze stoombooten bespiedend; op den Boulevard des Italiens bij Tortoni of in het Palais Royal onder de luifel van het Café de la Rotonde zich oefenend in de beginselen der fransche taal, met een garçon tot leeraar en luttel centimes tot leergeld.....

Zoo zou men voort kunnen gaan — overal: op den Prater aan den blauwen Donau, op het Corso te Rome, onder de olmen op het Esbekieh-plein van Kaïro — altijd landgenooten, die een oogenblik van verveling pogen te dooden door een vluchtig bezoek aan een koffihuis.

Hoe gewichtig ook de rol zij, die vreemde koffihuizen spelen voor ons reisgenot, weinig vermoedt de vreemdeling, welke rol sommige dier inrichtingen gespeeld hebben of nog voortdurend spelen op staatkundig en letterkundig gebied. Om niet te gewagen van de politieke rol der amsterdamsche koffihuizen in den patriotten-tijd, noch op te halen van de beroemde londensche koffihuizen der achttiende eeuw, waar Addison en Steele een nieuw tijdvak van letterkunde openden — vestig ik de aandacht op de beroemde staat- en letterkundige koffihuizen van Parijs, waaromtrent Auguste Lepage dezer dagen eenige niet onbelangrijke mededeelingen in 't licht gaf.

Vooreerst wordt het nu verdwenen Café Foy van het Palais Royal behandeld. Auguste Lepage geeft eenige min of meer bekende bizonderheden. Het Café Foy werd gesticht onder Lodewijk XVI, in de rue Richelieu, maar later overgebracht naar het Palais Royal. Daar werd het

een brandpunt voor de Parijzenaars der groote Revolutie. Camille Desmoulins klom er op een tafeltjen den 12 Juli 1789 en lokte den opstand uit, die den 14 Juli met de inneming der Bastille zou eindigen. Later verschenen er de incroyables van het Directoire, de officieren van het keizerrijk, de vreemde legerhoofden, die in 1815 Parijs binnentrokken en in het Café Foy zich de gelegenheid zagen aanbieden tot duels met de verbitterde voorstanders van den eersten keizer.

Onder de Juli-monarchie werd het koffihuis opnieuw beroemd door de aanzienlijke kunstenaars, die er op gezette tijden verschenen. Zoo ontmoette men daar den schilder Vernet en zijn zoon Horace Vernet, van welken laatste de habitués vertelden, dat hij eene zwaluw aan het plafond van 't koffihuis geschilderd had. Immers, toen op zekeren nacht bij het huiswaarts gaan der habitués de ververs en stukadoors binnentraden om het plafond schoon te maken, was Horace Vernet op een ladder geklommen en had hij eenige zwaluwen aan het plafond geschilderd. De eigenaar van het koffihuis, de heer Lenoir, liet een dier vogels in 't leven, omdat hij het talent van Horace Vernet zag kiemen, en zelfs nam hij het stuk van het plafond met de zwaluw van Vernet mede, toen hij het Café Foy verkocht. Nu deed men er eene andere zwaluw op schilderen, welk in latere jaren door duizenden voor de zwaluw van Horace Vernet is gehouden.

Behalven de beide Vernets, bezocht ook Paul Delaroche het Café Foy, waar hij de Arago's, den sterrekundige, den reiziger en den letterkundige, vond — welke laatste, Emanuel Arago, na 4 September 1870 eene pooze minister van Justitie is geweest. Van de oppozitie onder Louis Philippe zag men in 't Café Foy: Crémieux en Ledru-Rollin, van de bonapartisten: Baroche en Haussmann. De oude Alexandre Dumas ontmoette er den generaal Cavaignac en verscheiden beroemde officieren uit de oorlogen in Algiers. Zelfs had men er een paar zonderlinge habitués, die niemand gaarne ontmoette: zekeren Chodruc-Duclos en een nieuwgrieksch geleerde: Nicolopoulo, die beiden in een zeer morsig en gescheurd bedelaars-kostuum de welgekleede bezoe-

kers gedurig ergerden. Chodruc-Duclos liep het koffihuis rond, leende van iemand twee franken, nam eene verversching van tien of vijftien sous en gaf de rest aan den garçon. Het Café Foy ging langzaam achteruit in de laatste dagen van de Juli-monarchie. 't Bleef er tot den laatsten dag verboden pijpen te rooken, eene der oorzaken van zijne latere inpopulariteit.

Nog een ander oud koffihuis van Parijs is verdwenen: le Café Procope, in de rue de Buci, op den linkeroever van de Seine. Zekere Landelle richtte aldaar een gebouw tot koffihuis in, waar men Crébillon, Gresset, Piron, Destouches, d'Alembert en Voltaire in 't laatst der achttiende eeuw bijeen vond. Het koffihuis Procope werd beroemd om het ijs, dat daar allereerst werd aangeboden, doch beleefde onder de groote Revolutie ongelukkige dagen. Later schilderde men aan den wand de portretten van Voltaire, d'Alembert, Rousseau en Mirabeau, en wees men zelfs het tafeltjen aan, waar Voltaire gewoon was plaats te nemen. Onder het tweede keizerrijk kwamen de hoofden der oppozitie er bijeen, inzonderheid Gambetta.

Treuriger is de vermaardheid van het Café de la Renaissance, gelegen tegenover de fontein Saint-Michel, aan den linkeroever der Seine bij het afgaan van den pont Saint-Michel. Reeds in de eerste maanden van 1866 werden aldaar uit eene afzonderlijke zaal te voorschijn gebracht door de politie: Raoul Rigault, de later welbefaamde Procureur de la Commune, Genton, Protot, Landowski en een tal van toekomstige Communards, die de wet op de vergadering overtreden hadden, door te spreken over politiek. Merkwaardig is het feit, dat de journalist Gustave Chaudey zich destijds met groote warmte het lot van Raoul Rigault aantrok, eene edelmoedigheid, die de schurkachtige Rigault hem later met geweerkogels betaalde. De bezitter van het Café de la Renaissance is door de beweging der Commune geruïneerd, daar hij den heeren een ruim krediet toestond en deze onder hunne talrijke bezigheden vergaten te betalen. De voormalige koffihuishouder is nu garçon te Lyon.

Niet ver van het nu gesloten Café Procope bevindt zich

het Café de Buci, waarin Gustave Plance, met zijn kop koffie naast zich, de meeste zijner schoone opstellen over kunst en letteren schreef. Later vond men er de toekomstige dwepers met de Commune: Jules Vallès, Délescluze, die altijd zat te lezen, behalven wanneer hij sprak met Ranc, en eindelijk de kreool Melvil-Blondeau, die in 1871 tot lid der nationale vergadering voor Martinique is benoemd, maar die geene zitting heeft kunnen nemen, omdat hij in de misdaden der Commune was betrokken. Deze zonderlinge kleurling, later bij verstek ter dood veroordeeld, was gewoon vóór 1870, als men vroeg, welke betrekking hij vervulde, te antwoorden:

„Ze fais de la p'tit' littéatu."

In hetzelfde kwartier rue Saint-Séverin, nabij het Quartier Latin, bevindt zich de „Brasserie Saint-Séverin," waar evenzoo de aanhangers der Commune plachten te verschijnen, om er hunne proklamatiën te schrijven en hunne dwaze tinnegieterijen voort te zetten. Zij kwamen er in de noodlottige dagen van 18 Maart tot 25 Mei 1871 in allerlei soort van uniformen, met hooge ruiterlaarzen, gouden galons en revolvers. Raoul Rigault, Tridon, die nooit versieringen wilden dragen, en Genton waren de hoofden. De schilder Courbet kwam er nooit, maar had zijn eigen publiek in de Brasserie Andler, rue Hautefeuille, niet ver van daar.

Evenzoo kwamen in het tijdvak 1865—1870 vele letterkundigen en staatkundigen in het Café de Madrid, op den boulevard Montmartre, een der schoonste plekken der waereldstad. 't Waren de belangrijkste mannen der republikeinsche oppozitie onder het tweede keizerrijk, inzonderheid J. J. Weiss, van het Journal de Paris, en Gambetta. Van de latere Communards zag men er Ranc, Délescluze, Isambert, Razoua. Van deze was vooral Isambert merkwaardig door zijne heftige taal. Hij wilde nooit den naam des keizers noemen, hij sprak altijd van „Lui." 't Schijnt, dat de staatkundige denkbeelden der habitués zich ook aan de eigenaars hebben medegedeeld — een van dezen werd gevangen genomen en tot een jaar gevangenstraf veroordeeld.

Het koffihuis der tooneelspelers is le Café des Variétés, bij het théater van dien naam op den boulevard Montmartre, en de verzamelplaats der bonapartisten is het Café de la Paix, uitstekend gelegen aan den boulevard des Capucines op den hoek van het plein der nieuwe opera. Daar kwamen ze bijeen in den bangen tijd na 4 September, toen Thiers al hunne bewegingen gadesloeg en al hunne aanslagen verijdelde. Toen ze onder Mac-Mahon weer adem schepten en nu laatstelijk door de ondubbelzinnige hulp van Buffet weer stouter durven optreden — zag en ziet men er den behendigen Piétri, die als prefekt van politie aan Frankrijk zooveel gewichtige diensten heeft bewezen, aan de zijde van den bruisenden en kokenden korsikaan Galloni d'Istria, van een aantal ex-prefekten en van eene menigte redakteurs der dagbladen: le Pays, l'Ordre, le Soir en le Gaulois. 't Spreekt van zelf, dat de bekende voorvechter Paul de Cassagnac daar het hoogste woord voert.

Auguste Lepage, aan wien ik de meeste dezer bizonderheden ontleen, is zelf habitué in het Café de la Paix, daar hij als medewerker van le Gaulois zich bij de bonapartisten heeft aangesloten. Vandaar de schrampere, uitdagende toon tegen Thiers en Gambetta, die dit anders talentvol geschreven boekjen volkomen bederft.

ANDERSEN.

Andersen. — Zijne persoonlijkheid. — Zijn leven. — De schoenlapperszoon uit Odensee gered door koninklijke grootmoedigheid. — Portretten.

't Zal reeds een jaar of zes geleden zijn, dat geheel Kopenhagen feest vierde ter gelegenheid der plechtige verloving van de deensche princes Dagmar met een grootvorst van Rusland.

Er werd alom geïllumineerd, terwijl huizen en schepen praalden met de nationale vlag — een wit dundoek, doorsneden van een breed rood kruis. De vreugde duurde verscheiden dagen en ieder nam deel in de heuchelijke gebeurtenis, die het gezin van Koning Christiaan IX met blijdschap vervulde.

Een paar dagen na de officiëele feestviering zag men een der populairste mannen van Kopenhagen, die, schoon hij reeds bijna zeventig telde, met nog kloeke schreden den langen weg naar de Amalia-gade aflegde, om de koninklijke familie in persoon geluk te wenschen.

't Is Hans Christian Andersen, de bekende deensche dichter, de onsterfelijke sprookjens-verteller, die de geschiedenissen van de maan, van eene speld, van 't leelijke eendjen en van de vijf erwten in eene peul heeft geschreven.

Hans Christian Andersen heeft eene opmerkelijke, lange, magere gestalte. Hij houdt het hoofd wat gebogen ter linkerzijde, en de oogen bijna gesloten. Dit is het eenig teeken van de hooge jaren des mans, die soms in levendig gesprek met wijd geopende, glinsterende oogen zoo luid kan lachen als een kind. Zijn gelaat is niet zeer schoon, maar drukt groote zachtheid en welwillendheid, gemengd met zeker gevoel van eigenwaarde en eene onverwinbare schuchterheid, uit. De roode, vooruitspringende neus, de breede mond, vooral de onmiddellijk in 't oog vallende grove, onmogelijk groote voeten geven hem iets zeer boersch en plomps in zijn uiterlijk. Maar de gloed, die somtijds uit zijne oogen straalt, en eenige fijne trekken om zijn mond en langs de beweeglijke neusvleugels herstellen veel van den eersten ongunstigen indruk.

De dichter Andersen heeft groote verplichting aan de koninklijke familie. Hij was eenmaal de gunsteling van Koning Frederik VI, later werd hij bij den zonderlingen Frederik VII toegelaten en sinds 1863 is hij een gewone gast op Amaliaborg bij Christiaan IX. Hij zou u uitvoerig kunnen vertellen, hoe zonderling 't hem in de waereld is gegaan — gij behoeft slechts zijne autobiografie te lezen, die hij in 1846 heeft uitgegeven. Niet het minst zou hij verhalen van zijne kindsche jaren, toen hij in het begin dezer eeuw (1805) te Odensee op Fünen, ten huize van zijn vader, den armen schoen-

lapper, werd opgevoed. Die opvoeding was weinig kostbaar. Hans Christian zat aan het schoenlapperstafeltjen, en zijn vader vertelde hem van de vroegere grootheid der familie Andersen.

In Denemarken zijn evenveel Andersens, Petersens, Sjörensens en Nielsens, als er in ons geliefd Nederland Mullers, Mulders, de Boers en de Grooten bestaan — dus kon wellicht een der voorvaderen van den schoenlapper tot de meest gegoede familiën van het kleine koninkrijk hebben behoord. Door die vertellingen werd de eerzucht van den knaap wakker en ving hij reeds zeer vroeg aan te droomen over vervlogen roem en rijkdom. Hij werd improvisator onder zijne kameraden en vulde met fantazie aan, wat in werkelijkheid maar al te zeer ontbrak aan de arme schoenlappersfamilie.

Zijn liefste illuzie was destijds tooneelspeler te worden en reeds schreef hij kleinere of grootere blijspelen, die hij aan zijne verbaasde huisgenooten voorlas. Maar Hans Christian zou kleermaker worden en derhalven greep hij gretig de gelegenheid aan, om de noodzakelijkheid eener reis naar Kopenhagen te betoogen. Met de uiterste moeite bracht de schoenlappersfamilie de weinige rigsdaler met marken en skillingen bijeen, maar Hans Christian zou naar de hoofdstad, om zijn fortuin in het snijdersvak te beproeven, en Hans Christian ging.

In de hoofdstad liep hij naar alle schouwburgen, maar geen direkteur, die iets van den langen, leelijken, boerschen knaap wilde weten. Hij was te mager — dit hoorde hij overal. Gelukkig, dat hij eene zeer welluidende stem had, zoodat een deensch muziekonderwijzer: Diesen, hem een poos lang vooruithielp. Maar die fraaye stem ging bij het einde van zijn jongelingsleeftijd verloren, en weer stond hij alleen, toen een hooggeplaatst ambtenaar, Collin, den veelbeloovenden knaap opmerkte, zijn letterkundigen aanleg waardeerde en voor hem bij Koning Frederik VI tusschenbeide kwam, zoodat Hans Christian in 1828 zijne studiën ter universiteit te Kopenhagen kon aanvangen.

Koninklijke welwillendheid voor muziek, schilderkunst, beeldhouwkunst is geene zeldzaamheid — ons Nederland mag

het getuigen! – maar de redding van een bezwijkend jong hart, dat van poëzie blaakt, is waarlijk geene alledaagsche zaak. Er zijn voorbeelden van hoogbegaafde letterkundige mannen, die, ondanks de edelste scheppingen door de volmaakte onverschilligheid van tijdgenooten zijn ten onder gegaan. Andersen was een dichter bij de genade Gods. Andersen zou verloren gegaan zijn door deensche praktische onverschilligheid, Andersen werd gered door Koning Frederik VI.

Daarom verwonderde het waarlijk niemand van de kopenhaagsche burgers, dat de grijze Hans Christian naar Amalia-borg ging, om het koninklijk gezin geluk te wenschen. Hij kwam er dikwijls, en de luisterrijke koninklijke familie scheen te willen erkennen, dat het deensche volk en de deensche monarchie eenige dankbaarheid verschuldigd waren aan den man, die met Thorwaldsen en Oehlenschläger had gezorgd voor de onvergankelijke eer van het deensche vaderland.

Ditmaal echter was de ontmoeting van Koning Christiaan IX en Andersen niet zoo hartelijk als weleer.

De schuld lag aan den dichter.

Men had ten hove gesproken over de verloving van Princes Dagmar, die hare hand gereikt had aan een russischen grootvorst. Een der leden van het koninklijk gezin had beweerd, dat er meer dan negenduizend fotografische portretten van de deensche princes over geheel Europa waren verspreid. Andersen, die glimlachend toeluisterde, had het hoofd geschud en beging de onvoorzichtigheid, uit te roepen:

– „Negenduizend! Dat beteekent nog niet veel! Van mijn portret zijn al twintigduizend afdrukken verkocht.”

't Scheen aanvankelijk of Hans Christian deze mededeeling zonder eenig opmerkelijk gevolg had te berde gebracht. Niemand had iets geantwoord, en de bijeenkomst scheidde als naar gewoonte. Maar drie weken later werden de oogen geopend van dezen kinderlijk ijdelen dichter. De Koning ontving hem niet meer. Te vergeefs zocht Andersen naar de oorzaak. Dit duurde weer drie weken. Hans Christian werd onrustig,

hij kon er niets van begrijpen. Hij begon te kwijnen en zich ziek te gevoelen, omdat hij volstrekt niet bevroedde, waarmeê hij zich deze ongenade op den hals had gehaald.

Met langzame schreden wandelde hij dagelijks door Kopenhagen. De fraaye Frederiksberg-allee kon hem niet bekoren met alle hare villaas en schaduwrijke linden, de woelige drukte bij het station en daar tegenover de jolige menigte, die voor weinig skillinge zich den toegang kocht voor Tivoli, boezemde hem, peinzenden grijsaard, thands grooten weerzin in. Hij haastte zich voort over de Westerbro de straten in naar Kongens Nytorf, om eindelijk door de Amaliagade tot het koninklijk paleis te naderen. En wederom werd den dichter de toegang geweigerd. Doch de portier, die dezen kende, had medelijden en verklaarde hem, dat het gevaarlijk is voor een beroemd man van het aantal zijner fotografische portretten te spreken in tegenwoordigheid der koninklijke familie van Denemarken.

Deze kleine geschiedenis is mij verhaald te Kopenhagen in 1873 door een duitschen vriend van Andersen.

Zij mocht hier herinnerd worden nu de dood den grijsaard, verzadigd van lof en luister, van roemen en reizen, eindelijk de laatste reis naar 't onbekende vaderland heeft doen aanvangen.

Hans Christian Andersen laat een alom bekenden naam na door de liefelijke scheppingen van zijne kinderlijke, maar schatrijke fantazie. Eéne opmerking mag hierbij niet vergeten worden. De Deen Andersen zou nimmer zulk een naam gemaakt hebben, als hij niet in 't Duitsch vertaald ware. Andersen bezat iets eigenaardig duitsch bij zijn deensch genie. Hij was een zachte, beminnelijke elegische zanger, die vooral in Duitschland volle waardeering zou vinden. Van het grootsche skandinavische zijner landgenooten heeft hij weinig begrepen. In al zijne geschriften, romans, drama's, vertellingen, verraadt hij zijne duitsche sympathieën. Zijne beide hoofdwerken: „de Improvisator" (1847) en „'t Was maar

een speelman" (1837) zijn door zijne reizen in 't buitenland tot stand gekomen, terwijl hij in zijne kindersprookjens den duitsch-engelschen humor van Heine en Dickens vrij nabijkomt.

Wat hiervan zij – eene andere opmerking verdient hier evenzeer ingelascht te worden. Zonder de waardeering zijner landgenooten, zonder de bizondere koninklijke bescherming, ware Andersen misschien gestorven als een vergeten huisonderwijzer, en daarom voegt het niemand onzer laag neer te zien op het deensch patriotismus, 't welk iederen aanleg op prijs stelt, den letterkundigen niet uitgezonderd – zelfs bij een schoenlapperszoon van Odensee.

RONDOM DE WAERELD.

Rondom de waereld. — Het Théâtre de la Porte Saint-Martin. — Fogg en Passe-Partout. — De olifant. — „Les variations du méridien." — Het bont spektakel. — Van de Porte Saint-Martin naar het leidsche Plein.

September 1875.

Le tour du Monde en 80 jours. Pièce en cinq actes et quinze tableaux par Adolphe d' Ennery et Jules Verne. – Voyage à la lune par Jules Verne.

I.

Het Théâtre de la Porte Saint-Martin is op dit oogenblik een vrij jong gebouw. In de vreeslijke dagen der worsteling van het fransche leger met de vertwijfelde voorstanders der Commune is het blok huizen aan de rechterzijde van den Boulevard Saint-Martin, waar het vroegere

theater zich bevond, in vlammen opgegaan. Reeds in 1873 was een nieuwe schouwburg verrezen, niet ver van de plek, waar vroeger de oude zulk een beroemden naam had verworven.

Op den 7 November 1874 werd in het nieuwe theater de la Porte Saint-Martin voor het eerst „Le Tour du Monde" vertoond – op den 7n Augustus van dit jaar 1875 was men bijna tot de driehonderdste voorstelling gekomen. Schoon het buitengewoon tropisch was op den boulevard Montmartre, besloot ik echter in den namiddag van gemelden dag een tocht te voet naar den nieuwen schouwburg van la Porte Saint-Martin te ondernemen.

De menschenstroomen, de drommen van rijtuigen volgden elkaar, ondanks de hitte, steeds op. 't Is voor den bewoner van een klein land als 't onze altijd een nieuw verschijnsel, die zee van menschen en voertuigen, steeds wassend, nooit ebbend, altijd met geheimzinnig gedruisch voortgolvend naar de onbekende kusten harer bestemming. Op den boulevard Poissonnière schijnt reeds het luidruchtig, weelderig, verkwistend Parijs op te houden, om plaats te maken voor het arbeidzaam en nijver Parijs der boulevards du Temple, Saint-Martin, Saint-Denis en Bonne Nouvelle. Wel vertoonen de beroemde cuisiniers van Brébant bij de zomerhitte zich nog op de stoep der bekende restauratie van den boulevard Poissonnière, wel lokken de wonderschoone bronzen beelden van Barbédienne den welgegoeden kooper, maar allengs neemt de boulevard een ernstigen tint aan, zelfs mengen zich eenige blauwe blouses onder de voorbijgangers.

Daar het nog te vroeg was, nam ik plaats in een café en genoot ik van het woelig tafereel uit het parijsche menschenleven, dat voor mij werd vertoond door de voorbijgangers. Een spraakzaam parijsch heer aan mijne zijde, die zich bekend maakte als den direkteur van het café, waarin de beruchte Thérésa hare eerste lauweren won, vertelde mij, dat het drama „Le Tour du monde" een goudmijn was voor de direktie van den schouwburg de la Porte Saint-Martin. Men was nu weldra aan de driehonderste voorstelling, en hoeveel had de direktie reeds gewonnen? Daar ik het niet begrooten kon, antwoordde mijne spraakzame buurman, ter-

wijl hij — een echt parijsch gebaar! — met den nagel van zijn duim tegen zijne tanden tikte:

„Sept cent mille francs! Rien que ça, monsieur!"

Mijne nieuwsgierigheid, om den „Tour du Monde" te zien, klom intusschen. Bij het binnentreden van de schouwburgzaal treft aanstonds het eigenaardig rumoer, door allerlei kooplui te weeg gebracht. Het zijn verwarde kreten: „Le marchand d' lorgnettes! Le tour du monde! Voici le tour du monde! L' Entre-acte!" — altemaal morsige mannen, met kranten en kijkglazen, die onze ooren doen gonzen van hunne schelle keelgeluiden. Maar het gordijn wordt opgetrokken — men begint.

In de eerste plaats brengen de heeren d' Ennery en Jules Verne ons naar Londen, in een klub van de engelsche jeunesse dorée. Het plezier van die jongelui schijnt te bestaan, om in zwarte rokken heen en weer te loopen en telkens een enkelen volzin te zeggen, als zij rechts of links tot aan het gebied van de getraliede loges zijn gekomen. Een heer zonder rok, door de anderen Philéas Fogg genoemd — misschien bedoelde Verne: Phinéas Fogg — wedt, dat hij in tachtig dagen rondom de waereld zal reizen. De weddenschap gaat om één miljoen — rien que ça, monsieur! — en de andere heeren in zwarte rokken hebben er niets tegen. Een knecht: Passe-Partout — wiens naam zeer buitengewoon klinkt — zal den miljonair Fogg vergezellen, maar heeft vooraf een onderhoud midden in de lokalen van de aristokratische klub met Miss Margaret — tout court — die voor de inwendige belangen der genoemde lokalen schijnt te zorgen.

De heer Philéas Fogg heeft eene nauwkeurige berekening gemaakt: van Londen naar Suez, 7 dagen — van daar tot Bombay, 13 dagen — tot Calcutta, 3 dagen — tot Hong-Kong, 13 dagen — tot Yokohama, 6 dagen — tot San Francisco, 22 dagen — tot Nieuw-York, 7 dagen — terug naar Londen, 9 dagen, totaal 80 dagen. Zoo begint dus de reis in de goede hoop, dat de weddenschap zal gewonnen worden. Reeds te Suez komen moeyelijkheden. De londensche detective: Fix volgt onzen reiziger Fogg, daar hij hem verdenkt de engelsche Bank voor £ 500,000 te hebben bestolen. Een tweede

beletsel vormt een Amerikaan, die zich Archibald Corsican noemt — de eigennamen schijnen een zwak punt voor de auteurs — en die Fogg op den voet volgt, omdat hij lid wil worden van de londensche klub, die men de klub des excentriques noemt.

De eerste merkwaardigheid van dit tafereel is een stoomer met heusche raderen en heuschen stoomschoorsteen, waaruit de heusche stoom met heusch gefluit ontsnapt.

In het derde tafereel zijn onze reizigers tusschen Bombay en Calcutta. Eenige bengaalsche jonge dames: Aouda en Nemea — zeer degelijk Sanskritsch! — beklagen elkander over eene wreede scheiding, waarmeê ze bedreigd worden. Aouda was gehuwd met een radjah quelconque, die gestorven is, en nu moet Aouda verbrand worden. Deze vreemde hebbelijkheid der bengaleesche maatschappij wekt zoo groote verontwaardiging bij den excentrieken Fogg, dat hij besluit de verbranding te beletten. Hij trekt tegen de Bengaleezen op met Passe-partout en den Amerikaan, die zich min of meer met hem verzoent en om eene open reden hem volgt op zijne reize rondom de waereld. Zij komen in eene indische doodenstad te midden van grafmonumenten, waar Aouda zal verbrand worden. Een optocht met afgodsbeelden gaat vooruit — daarna volgt de hoogepriester van Boeddha op een olifant, en wordt het slachtoffer naar den brandstapel gebracht. Maar Passe-Partout heeft het kostuum van den gestorven radjah ergens gevonden — hij verschijnt, en na eenige revolverschoten is Aouda gered.

De groote belangrijkheid van dit tafereel bestaat in een heuschen olifant, die, om te bewijzen, dat hij niet van karton is, elken avond een heusch gebrul aanheft.

In het vijfde tafereel bevinden zich de reizigers in een hôtel van Calcutta. De beide dames Aouda en Nemea zijn allerliefst gekleed naar europeesch-parijschen smaak. Men begint te begrijpen, dat er weldra sprake van liefde zal zijn voor Philéas Fogg en Archibald Corsican. Men wil gezamenlijk vertrekken, maar een priester van Boeddha komt Fogg in hechtenis nemen wegens de verstoring van godsdienstige plechtigheden en het dragen van vuurwapenen. Het

is de detective Fix, die tot zijne groote teleurstelling niet kan beletten, dat Fogg eene cautie van £ 100,000 stelt en toen met zijn geheel gezelschap ontsnapt.

Een volgend tafereel brengt ons naar eene sombere grot, die in half duister gehuld is en door een geheimzinnig blauw-groen licht wordt beschenen. De reizigers hebben schipbreuk geleden en zijn op de kust van Malakka verdwaald, eenige zonderlinge indische priesteressen murmelen gebeden en steken vuren aan. Zij verwijdéren zich en maken plaats voor de schipbreukelingen. De dames leggen zich te slapen, de heeren houden de wacht. Daar slingeren zich plotseling eene menigte afschuwelijke slangen van de rotswanden af, op de slapende Aouda en Nemea aanvallend. Haar hevig geschreeuw roept de priesteressen en de reizigers terug. De hoofdpriesteres Nakahira bezweert de slangen met gezang.

Het zevende tafereel geeft een prachtvol ballet te aanschouwen, onder den titel: „La fête des charmeuses en Malaisie." De handeling staat stil. Opmerkelijk is het, dat men een paar goudbruine dames met bekkens voor maleische ronggings wil doen doorgaan. Overigens verheugt zich de priesteres Nakahira in een volledig gezelschap blanke danseressen.

Fogg en zijn gezelschap komen in het achtste tafereel te San Francisco weder bijeen. De detective Fix, vermomd als gouddelver, weet Passe-Partout met kalifornische arak te bedwelmen — daarna neemt hij al de banknoten uit de reistasch van den knecht, om het vertrek van Fogg te beletten. Maar Archibald redt Passe-Partout met handen vol banknoten, en wederom gaat het voorwaarts.

Op reis geschiedt er nogmaals veel, wat den snellen gang moet vertragen. Te midden van de sneeuw komt fluitend en stampend een heusche lokomotief met heusche waggons. De trein staat stil. De rails zijn weggenomen. Daar naderen, langs den grond kruipend, de Roodhuiden met bijlen en knodsen. De reizigers komen uit de waggons. Fogg jaagt met zijn revolver den vijand op de vlucht, doch kan niet verhinderen, dat Aouda en Nemea door de Roodhuiden worden geschaakt.

Het tiende tafereel geeft een rotsachtig landschap: „La vallée de Carion" ergens in „The far West." Links is een reusachtige trap van rotsblokken — het toevluchtsoord der Roodhuiden. Fogg en Archibald hebben amerikaansche troepen verzameld, om de roovers te straffen en de beide vrouwen te bevrijden. Zij leggen zich in eene hinderlaag. Nu verschijnen de Pawnies met Aouda en Nemea; reeds heft de aanvoerder der bende zijne bijl op, om haar 't hoofd te kloven — als rechts en links geweerschoten knallen. De Roodhuiden liggen verslagen, de sidderende dames worden door Fogg en Archibald gered.

Doch er is tijd verloren gegaan. In Nieuw-York heeft men de mailboot niet bereikt. Het gezelschap scheept zich in op den stoomer, de Henrietta. Het elfde tafereel toont het vijftal in de groote kajuit. Op nieuw komt er tegenspoed. De kapitein zet koers naar Bordeaux en wil de reigers niet naar Liverpool brengen. Maar Fogg koopt de geheele stoomboot van den kapitein, terwijl Passe-Partout juist het geld terugvindt bij een neger, die voor hofmeester fungeert en zich als den detective Fix verraadt.

Al het stoomvermogen wordt nu gebruikt om Liverpool te bereiken. Maar de steenkolen ontbreken. Fogg geeft last het houtwerk van de boot los te hakken en zware gewichten op de veiligheidskleppen te plaatsen. De stad is in 't gezicht — maar plotseling springt de ketel met een vreeselijken knal. De zee overstelpt den stoomer — de reizigers ontkomen in eene boot.

Het voorlaatste tafereel brengt ons in Liverpool. Op nieuw komt Fix om Fogg te arresteeren, maar Archibald redt hem, door zich uit te geven voor den dief. Ongelukkigerwijze is het juist 81 dagen geleden, sints men vertrok — de weddenschap is verloren. Daar blijkt het, tot groote vreugde van allen, dat men „grace aux variations du méridien" nog een dag te vroeg is aangekomen.

II.

't Was buitengewoon warm geweest in het theater de la Porte Saint-Martin.

De oogen half verblind door 't bonte kleurenspel ten tooneele, zette ik mij op een stoel voor 't naaste koffihuis neer. Met graagte ademde ik den frisschen avondwind in, na de bijna slaapwekkende hitte in het tooneelgebouw.

De heeren, die weldra om mij heen zaten, groeten zeer beleefd, en een hunner vroeg aanstonds, of ik vreemdeling was en of ik naar de Porte Saint-Martin was opgegaan, om: „Le Tour du Monde" te zien. Zijne vriendelijke interpellatie eindigde met de woorden:

— „Et que pensez-vous de la pièce?"

Ik gaf mijne meening vrij-uit, en de heeren kwamen met op- en aanmerkingen. Er werd ongeveer het volgende gezegd :

— „Het stuk is geen drama" — antwoordde ik — „'t is een bont panorama van allerlei landschappen, niet onverdienstelijk geschilderd door de heeren dekorateurs, zeer rijk in afwisseling van bont kostuum — een waar kijkspel, waarmêe men in Nederland op onze welberoemde kermissen eene niet onaardige verzameling nederlandsche guldens zou kunnen verdienen?"

— „U is zeer streng!" — hernam de eerste interpellant, terwijl hij zijne brandende cigarette bekeek. — „Men vindt hier te Parijs „Le Tour du Monde" een waar drama, belangwekkend, wegslepend, vol afwisseling, un drame, que l'on écoute autant qu'on le regarde!"

— „Misschien, dat velen er zoo over denken. Maar ik houd vol, dat deze arbeid van de heeren Adolphe d' Ennery en Jules Verne al zeer weinig beteekent van een letterkundig en dramatisch standpunt. Ik beoordeel een drama als een drama — niet als een tooverspel. In „Le Tour du Monde" is geen enkel belangwekkend karakter, en alles berust op het onnoozel gegeven, dat een grillig engelsch gentleman de weddenschap aangaat: in tachtig dagen de waereld rond te reizen. Dit gegeven is uit den roman van Jules Verne genomen en men weet, dat romans zeer moeilijk tot drama's worden omgeknutseld. Noemt men eene enkele uitzondering: Mercadet van Honoré de Balzac of La Dame aux camélias van den jongen Dumas, dan is 't een bewijs te meer voor den val der overigen. De heer d' Ennery, dien wij in Nederland vrij wel kennen uit zijn huilerige en bloe-

en veel mooye voeten in rooskleurig tricot, en dan zijn we uiterst tevreden. Als men bij iedere nieuwe persoon, die optreedt, aanstonds zou moeten beslissen of er ook gezondigd werd tegen de nieuwste ontdekkingen der geografen, dan zou geen enkel stuk sukces hebben — en de theaters zouden goed doen hunne deuren te sluiten, meneer!"

Ik gaf mij nog niet gewonnen.

— „Er blijkt in elk geval uit uwe opmerking" hernam ik, „dat de aardrijkskundige wetenschap niet zeer veel te winnen heeft bij dit stuk, 't welk eenvoudig een rarekiek van bonte kostumen en aardige dekoratiën blijft. Ik voor mij koester eene warme vereering voor het fransche drama dezer eeuw, 't welk op bijna alle tooneelen der beschaafde waereld wordt vertoond, en daarom doet het mij leed, dat de fijnheid van den parijschen smaak dreigt te verstompen bij driehonderd voorstellingen van den „Tour du Monde!"

— „Geen nood, meneer!" — antwoordde de tweede heer. — „Indien er te Parijs maar één schouwburg was, zou uwe kritiek juist zijn, maar wij hebben er nog al eenigen. Wil u den triomf van ons letterkundig drama bijwonen, zoo raad ik u ons Théâtre-Français te bezoeken. Daar zijn de traditiën van Corneille en Molière bewaard gebleven. Dezer dagen vertoont men er „La fille de Roland", door den Vicomte de Bornier — luister eens naar de verzen van dezen nieuwen dichter, en zeg mij dan of het fransche drama is ontaard. Molière, Scribe, Augier, Alexandre Dumas, Legouvé en François Coppée worden er onberispelijk schoon vertolkt — dat is onze letterkundige en dramatische trots. Een tweede theater voor ernstige letterkundige scheppingen is het Odéon, nu gesloten, waar Octave Feuillet heerscht; vervolgens komt de Vaudeville, waar Victorien Sardou koning is. Voorts kan ik u nog wijzen op de theaters de la Gaité en des Variétés, waar de klucht en het tooverspel hun zetel hebben opgeslagen. Het doet dus volstrekt geen nadeel aan het fransche drama, dat de kunstenaars van den schouwburg de la Porte Saint-Martin driehonderd malen hunne rollen moeten herhalen, terwijl daarenboven een groot deel van 't publiek uit vreemdelingen bestaat!"

Bij dit laatste argument moest ik het hoofd buigen. Mijn vriendelijke buurman had volkomen gelijk. Terwijl de beide heeren zich verwijderden, dacht ik eenige oogenblikken na. Inderdaad, te Parijs zal de opgang, door den „Tour du Monde" gemaakt, den algemeenen, goeden smaak van 't publiek niet bederven — maar hoe is 't in Nederland? Amsterdam heeft een koninklijk nederlandschen schouwburg, ons Théâtre Français. Worden daar slechts werken van Vondel, Langendijk, Nomsz, Wiselius, de Lanoy, Bernagie, Helvetius van den Bergh, Schimmel, Hofdijk, Cremer, Multatuli en Glanor vertoond? Laat men dáar de kijkspelen en spektakelstukken aan de talrijke kleine schouwburgen over? Neen — want ons publiek komt niet bij de vertooning van een ernstig letterkundig stuk, en daarom is het nederlandsche Théâtre français op het leidsche plein genoodzaakt af te dalen tot de domme rarekiek van den schouwburg de la Porte Saint-Martin.

III.

Na de oppervlakkige dramatizeering van Vernes roman met geringen lof te hebben vermeld, paste het mij een oogenblik bij den auteur zelven stil te staan. De Engelschen hebben in hunne litteratuur een zeer eigenaardig soort van werken, de fantastische reizen naar een of ander onbekend land, waarvan de Columbussen meer op poëtische dan op geografische lauweren hebben gerekend. Het meesterschap in dezen letterkundigen scheppingsvorm komt nog altijd toe aan Jonathan Swift, den bitteren en onverbiddelijken auteur van Gullivers reizen. Doch de dwergjens van Lilliput, de reuzen van Brobdingnagh, het vliegend eiland van Laputa en het rijk der Yahous, waar de paarden over de menschen regeeren, boezemen ons geene belangstelling in wegens de realistische schildering, die ons poogt te doen gelooven aan de zonderlinge onmogelijkheden der vertellingen, maar juist door de vlijmende satyre, die op elke bladzijde aan de tekortkomingen en zonden van Oud-Engeland herinnert.

De snerpende boosaardigheid van Swift, die te Lilliput de beste koorddansers tot ministers verheft, of op Laputa de hovelingen het stof van den bodem doet likken, treft men in zeer gewijzigden vorm aan in een schepping van onze eeuw: Lord Lyttons „The Coming Race." De reize gaat ditmaal naar het inwendige van onzen aardbodem, waar een amerikaansch ingenieur, die eene diepe mijnschacht onderzoekt, plotseling een val doet en aldus in een onderaardsch gewest aanlandt, waar hij de zonderlingste avonturen beleeft. Een indrukwekkend ras van vleugelmenschen met roode aangezichten en zwarte oogen, die buitengewone dingen in de natuur hebben ontdekt, die door hunne metalen staven, geladen met eene onbekende atmosferisch-magnetische kracht, op groote afstanden menschen, dieren en rotsen verpletteren, toont ons de menschheid der toekomst. De satyre is niet minder vinnig maar beschaafder van vorm. Swifts onverholen menschenverachting, in heftigheid alleen overtroffen door het modern pessimisme van Schopenhauer, wordt waardig geëvenaard door de aristokratische sarkasmen van den konservatieven Lord Lytton, die van zijn hoog standpunt het woelen der liberale revolutionairen rustig uitlacht.

Een deensche tijdgenoot van Swift (1667—1745), de hoogleeraar Ludwig Holberg (1684—1754), had Lord Lytton wat den vorm betreft den weg gewezen door zijne latijnsche reisbeschrijving van Klaas Klim, of Nil Klim, als de deensche vertolker van Holberg, Jens Baggesen, den avontuurlijken held noemt, die bij Bergen in Noorwegen in eene spelonk afdaalt, om de onderaardsche waereld te bezoeken en ontdekt, dat aldaar de boomen menschen zijn. Hierna volgt eene reis van Nil Klim als courier van een boomenkoning naar de onderaardsche planeet Nazar.

Swift, Holberg, Lord Lytton schreven allen als satyristen, maar zorgden daarbij, dat de vorm van hun fantastisch reisverhaal op den lezer een ernstigen indruk maakt. Hunne verbeeldingskracht gaat niet op in wilde, magische fantasmagorieën — zooals de middeleeuwsche vrome kloosterbroeder, die de Voyage de Sainte-Brandaines schreef — evenmin beschikken zij over de reusachtige dichterlijke en fantas-

tische krachten, waarmeê Dante de hel, het vagevuur en en den hemel schiep. Zij pogen aan hunne fiktiën den schijn van werkelijkheid te schenken, en wenden daarbij alles aan wat de wetenschap hunner dagen oplevert, schoon hun hoofddoel satyre, meêdooglooze satyre blijft.

Had Lord Lytton reeds gebruik gemaakt van elke nieuwe meening of ontdekking op wetenschappelijk gebied, ten einde hooghartig te spotten met mannen als Buckle, Stuart Mill, Faraday, Hepworth Dixon, Darwin en Max Müller, geheel anders zou de zaak worden, wanneer iemand dezelfde uitkomsten eens ging aanwenden, om op vermakelijke wijze wetenschappelijk te fantazeeren tot onderrichting en stichting van duizenden leken, die nooit iets vernamen van de groote vorderingen der wetenschap.

Dit is inderdaad de bizondere taak geworden van een fransch schrijver onzer dagen, reeds algemeen bekend en geprezen, als de „schepper van den natuurwetenschappelijken roman" — Jules Verne. Het is waarlijk der moeite waard, de aandacht op Jules Verne, niet als dramatisch, maar als romantisch veelschrijver te vestigen — vooral nu dezer dagen eene nederlandsche vertolking van zijne „Voyage à la Lune" is verschenen, die deze laatste geestige schepping onder het bereik van tienduizenden nederlandsche lezers brengt. [1])

Ziehier een allereigenaardigst verschijnsel van onzen tijd! Wie zou ooit gedacht hebben, dat de fiere, fierdere en fierste natuurwetenschap ooit een huwelijk zou hebben aangegaan met de luchtige, luchtigere en luchtigste fantazie... der dichters! En toch is dit zoo, mijne heeren! De handige fransche romancier en geleerde, die Jules Verne heet, heeft dit snood verraad gepleegd. Het huwelijk schijnt goed te gaan, de bij uitnemendheid ernstige Académie française heeft van hare bizondere belangstelling doen blijken.

Eene vereeniging van wetenschappelijke stof en dichterlijke inkleeding, te recht verdacht onder den term „didaktische

---

[1]) Jules Verne, De Reis naar de Maan in 28 dagen en 12 uren. Naar de 18de fransche uitgave door H. M. C. Van Oosterzee. Leiden, P. van Santen.

poëzie," is hier tot stand gekomen schijnbaar zonder eenige schade voor beide – vorm en inhoud. Want alles wordt hier gered door de handigheid van den kunstenaar. Er is niemand, die bij de beoefening onzer letterkundige geschiedenis geene verzuchting heeft geslaakt, als hij kennis heeft moeten maken met al de rijmwoestijnen, die na Maerlant door zijne jongeren: Lodewijk van Velthem, Filips Utenbroecke, Jan van Boendale, Jan de Weert, Hein van Aken of Jan van Helu voor onze belangstellende reislustigheid zijn geopend. Zulk een didaktiek is van eene wanhopige slaapwekkende kracht voor latere geslachten – hoe waardeerbaar somtijds voor den tijdgenoot.

Jules Verne heeft de uiterst moeilijke onderneming durven wagen om zijne astronomische en kosmografische studiën dienstbaar te maken tot eene letterkundige schepping. Toen een nederlandsch dichter in 't begin van deze eeuw de zelfgenoegzame vermetelheid had een leerdicht aan te vangen over de „Ziekten der Geleerden," leed hij schipbreuk, ondanks de bewonderenswaardige kennis van zijne stof, de wetenschappelijke degelijkheid zijner weinig boeyende nasporingen. Doch de fransche dichter van onze eeuw legde de hand op de schatten der geografische, ethnologische, fyzische en astronomische wetenschap van den dag en hij slaagde met fransche behendigheid.

Het verschijnsel is niet moeilijk te verklaren. Jules Verne heeft het temperament van een kunstenaar en Bilderdijk is de droogheid en deftigheid in persoon. Die dit niet gelooft, noodig ik uit met den Franschen auteur naar de maan te reizen. Welke een afwisseling van aardige vonden en ernstige studiën. Eerst de „Gun-club" in de Vereenigde Staten, zetelende te Baltimore, met haar kloeken voorzitter Barbicane, die het plan heeft een stuk geschut te gieten zóo reusachtig groot, dat het een even reusachtig projektiel zou kunnen schieten naar .... de maan. De sterrenwacht van Cambridge in Massachussets antwoordt op de vraag, of men een projektiel naar de maan kan schieten, bevestigend, mits men er eene snelheid van 12,000 yard in de eerste sekonde aan geven kan. Het projektiel zal echter in snelheid afnemen en daarom

in 83 uren en 5 minuten tot het punt komen, waar de aantrekking der maan en die der aarde in evenwicht zijn; van dit punt zal het op de maan vallen in 13 uur, 53 minuten, 20 sekonden.

Op deze gegevens gaat de Gun-Club werken. Er wordt een projektiel van aluminium vervaardigd, een reuzenkanon in den grond gegoten, met ijzeren banden en muurwerk voorzien voor het springen. Er wordt eene lading met schietkatoen gereed gemaakt, er komt geld uit alle landen van Europa. Zelfs Nederland zendt *f* 110,000 en vraagt 5 pCt. korting voor kontante betaling. Alles is gereed, reeds is het tijdpunt voor het afschieten van het reuzenkanon bepaald, als er een telegram van een Parijzenaar, Michel Ardan, tot Barbicane komt, te kennen gevend, dat genoemde vreemdeling meê wil. Nu eerst wordt de onderneming belangwekkend, men zal het projektiel als een spoorwegwaggon inrichten met raampjes. Barbicane, zijn tegenstander Nichol, en Ardan zijn de reizigers. Het is onmogelijk te verklaren, hoe geestig Jules Verne al de buitengewone avonturen der maan-reizigers beschrijft — schoon hier en daar het didaktische element wat al te zeer op den voorgrond staat. Voor jongelieden, vooral voor onze hoogere burgelijke jongelingschap, is zulk een boek onbetaalbaar — de strenge Muze der exakte wetenschappen schenkt hun in die bladzijden haren eersten glimlach.

Er was een tijd, dat men in ons vaderland van geen boek kon spreken, of er kwam iets over druk en papier in. Zulk een volzin maakte op mij altijd een alleronaangenaamsten indruk. Maar niemand verbiedt mij te zeggen, dat de wakkere uitgever P. van Santen eene uitstekende zaak onderneemt, nu hij aankondigt, dat hij de hoofdwerken van Jules Verne in onze taal het licht zal doen zien.

VICTORIEN SARDOU.

Victorien Sardou. — „Les Pattes de mouche." — „Rabagas." — Gambetta of Ollivier? — „L'Oncle Sam." — Dickens en Sardou.

Oktober 1875.

In Duitschland worden voortreffelijke kleine blijspelen en kluchten geschreven, een bezoek aan de zomerschouwburgen van de voornaamste duitsche steden zal het staven. Bovendien zal men u den naam noemen van Roderich Benedix, die schrijver is van eene menigte populaire blijspelen en zeer zeker melding maken van Karl Gutzkow, die aan het duitsche tooneel menig belangrijk drama heeft geschonken. Doch reeds Gutzkow helt naar het ernstige tooneelspel over, zooals zijne historische drama's, inzonderheid zijn Uriel Acosta bewijst. Heinrich Laube arbeidt uitsluitend op het terrein der tragedie en won zijne populariteit met Die Karlschüler en Essex. Friedrich Hebbel, Otto Ludwich, Mosenthal en Brachvogel wijdden zich allen aan den statigen dienst van Melpomene en vestigden hun naam beurtelings door beroemde werken als: Jüdith, Der Erbförster, Deborah en Narciss.

Het duitsche theater heeft daarenboven uit den aard zijner germaansche traditiën meer geluk gehad in het tragische dan in het komische genre. Aan de oevers van de Spree of van den Alster moge Thalia met hare narrenbellen rinkelen; zij moge zelfs aan de boorden van den blauwen Donau bij gebrek aan nationale stoffen zich aan geleende luim en luister vergapen — het blijspel zou ondanks Kotzebue en trots Benedix zijn liefst verblijf kiezen aan de Seinestranden, rive gauche of rive droite, naar mate onderneemgrage direkteurs schooner of luisterrijker tempels bouwen op den klassieken bodem van Parijs.

Het fransche blijspel heeft eigenlijk altijd gebloeid, omdat de nationale aanleg in velerlei opzicht naar het komische leidt. L'esprit gaulois heeft sints Molière getriumfeerd. De fransch-keltische opvatting van het komische is echter zeer eigenaardig nationaal en sints Molière wederom doet zich eene dubbele rij van verschijnselen voor in de Fransche letteren: „la farce grivoise" en „la comédie littéraire." De oude schaamtelooze klucht moest echter spoedig haar terrein overlaten aan het beschaafde blijspel, waarin het komisch effekt louter door fijn gevonden situatiën en vernuftig woordenboek werd verkregen.

Het fransch komische werd spoedig het wegslepend vernuftige — het spiritueele van woord en wederwoord besliste uitsluitend over de letterkundige waarde van eene comédie. Het oude gallische element — „l'élément grivois" — kon zich tevens overal openbaren door vernuftige woorden en duidingen, die aanstonds begrepen, maar tevens zeer behendig werden verborgen achter doodonschuldige termen. Zoo zou het onmogelijk worden een fransche komedie te schrijven zonder dien noodzakelijken voorraad van oorspronkelijk vernuft, welken duitsche, nederlandsche en engelsche tooneelschrijvers zoo dikwijls aan hunne fransche broeders misgunnen.

Scribe, Legouvé, Casimir Delavigne, Emile Augier, Alexandre Dumas fils, Victorien Sardou kunnen het getuigen. Welk een schat van beschaafde luim, van vroolijke scherts, van fijn getroffen woordspelingen, van hachelijke en somtijds zeer gewaagde situatiën! En toch welk een wezenlijk genot schuilt voor den letterkundig ontwikkelde in het lezen of het zien vertoonen van een goed fransch blijspel. Ik behoef wel niet te herinneren, dat verschillende omstandigheden den bloei van het fransche tooneel en van het fransche blijspel bevorderd hebben en nog blijven begunstigen. Het fransche publiek is sedert eeuwen tooneellievender en in de dramatische kritiek beter geoefend dan eenig ander europeesch volk; den franschen tooneelspelers komt een natuurlijke aanleg en eene vlugheid ten goede, welke men veilig een vasten regel mag noemen; eindelijk vormt zich een fransch tooneelschrijver in eene uitmuntende school door het verkeer

van akteurs met auteurs en wordt hij voortdurend geprikkeld tot nieuwe inspanning door het vooruitzicht op roem en geldelijk voordeel.

Wil men een sprekend voorbeeld, hoe de stemmen van akteurs en publiek een bekwaam schrijver tot allerlei proefnemingen, tot velerlei sukces en herhaalden tegenspoed hebben gebracht, zoo overwege men den bonten tooneelarbeid van Victorien Sardou. Reeds een kleine twintig jaar lang heeft deze vruchtbare dramatische auteur zijn veelzijdig gebleken talent op allerlei wijzen en in allerlei vormen geopenbaard. Hij trad op als blijspeldichter in proza, hij beproefde het ernstige drama, hij waagde zich soms aan de comédie-vaudeville, aan de opéra-bouffe, aan de opéra-comique, éens zelfs aan het historische drama in talrijke tafereelen. Dan eens juichte het publiek hem uitbundig toe, dan weder viel zijn arbeid op hopelooze wijze. Steeds trad Victorien Sardou met een nieuw stuk op en nimmer gaf hij den moed verloren.

In de pas verloopen jaren 1873 en 1874 heeft hij op drieërlei wijze het publiek pogen bezig te houden: in de eerste plaats door een blijspel: L'Oncle Sam, vervolgens door een middeneeuwsch drama met groot effekt van aksessooren: moord, bloed en doodslag, eindelijk met eene historische karikatuur: Les Merveilleuses. Het middeneeuwsch drama: La Haine viel ondanks al den theater-toestel en het overtalrijk bont personeel. Les Merveilleuses beleefden een kort succès d'estime — maar l'Oncle Sam won den onverdeelden en aanhoudenden bijval van het zeer lastig en zeer prikkelbaar publiek in het Théâtre du Vaudeville — een der eerste en meest gezochte schouwburgen van Parijs.

Het feit schijnt niet zeer moeilijk te verklaren: Victorien Sardou heeft even als Scribe een uitstekenden, komischen aanleg; zoodra hij zijne natuurlijke vlugheid gebruikt om iets anders te beproeven, een drama met tragischen afloop b. v., dan gaat het hem als Scribe, die onbeduidende texten op rijm bij ernstige dramatische muziek schreef, dan forceert hij zijn talent — zooals de heeren der fransche kritiek zeggen.

I.

Victorien Sardou trad gedurende den bloeitijd van het tweede keizerrijk voor het eerst op met een blijspel in drie bedrijven: Les Pattes de mouche.

Bijna algemeen is het oordeel gevestigd, dat dit eerste werk een zijner beste werken is en blijft. Inderdaad mag beweerd worden, dat hier de coup d'essai een coup de maître was. Ieder, die weet hoe moeilijk het is voor een jong, onbekend schrijver, om met zijn handschrift tot de tooneelkunstenaren door te dringen, om zijn werk te doen beoordeelen onder de auspiciën van een bijna ongenaakbaar tooneeldirekteur — ieder, die weet, hoe bezwaarlijk het te Parijs valt bij de algemeene mededinging een oogenblik gehoor te verkrijgen van het groote publiek, zal aanstonds toegeven, dat Sardou met zijne Pattes de mouche onder een buitengewoon gunstig gestarnte te voorschijn trad.

Dit blijspel was inderdaad een kunstwerk van beteekenis. Inhoud, verwikkeling, groepeering, karakterteekening — alles bleek frisch, aantrekkelijk en bijna geheel nieuw. De lotgevallen van een kort briefjen, door een verliefd jonkman tot zijne uitverkorene gericht, vormden den hoofdinhoud. Prosper Block is de held van 't blijspel, de eigenaar van 't briefjen, 't welk zooveel verwarring en angst veroorzaakt. Voor een drietal jaren had hij zijne uitverkorene op het kasteel harer ouders dikwijls mogen ontmoeten — de jongelieden wisselden briefjens door ze in een aardig porceleinen ornament op den schoorsteenmantel te verbergen. Een mededinger wacht den jongeling in den tuin van 't kasteel op, eene beleediging volgt, weldra een duel, waarbij Prosper Block ernstig gewond wordt.

Gedurende langen tijd verneemt men op het kasteel niets van den jongeling, die de aanleiding tot zijn tweegevecht zooveel mogelijk geheim poogt te houden — de jonge dame acht zich beleedigd en verzuimt na te zien of Prosper Block haar laatste schrijven uit het porceleinen ornament heeft weggenomen. Trouwens hare moeder voert haar naar Parijs, waar zij ten huwelijk wordt gevraagd door een Nederlander, den

baron van Hove. Dit alles grijpt plaats tijdens de ziekte en het herstel van Prosper, die, het aanstaand huwelijk zijner geliefde vernemend, zich op reis begeeft en drie jaren in het Oosten en den indischen Archipel doorbrengt.

De handeling begint, zoodra Prosper Block terugkomt. Hij legt een bezoek af aan de omstreken van het kasteel, nu door den baron en baronesse van Hove bewoond. Zijn intrek nemend bij een buurman van den baron, poogt hij uit te vorschen wat men omtrent hem denkt en hoe hij zich wreken zal over 't aan hem gepleegde verraad. Mevrouw de barones van Hove heeft nog eene zeer jonge zuster, hij zal zich weldra op het slot vervoegen en de hand dier jonge dame vragen, daar zijn gastheer, de heer Tirion, hem aan de bewoners van het kasteel zal voorstellen. Zoodra Prosper Block bij den baron van Hove verschijnt, begint de eigenlijke komedie. De baron verwijst hem bij zijn huwelijksaanzoek naar de barones — er volgt nu eene verklaring. De barones had voor drie jaren den jongeling in haar laatste briefjen gewaarschuwd voor de plannen harer moeder, zij had hem gesmeekt haar te hulp te komen, daar men haar aan den baron van Hove wilde uithuwen. Doch hij deed niets van zich hooren en bleef op geheimzinnige wijze onzichtbaar. Onder deze omstandigheden had het jonge meisjen, 't welk zich op krenkende wijze aan haar lot zag overgelaten, er eindelijk in toegestemd met den baron van Hove in den echt te treden. Prosper Block verhaalt op zijne beurt, dat zijn geheim gehouden duel, zijne ernstige kwetsuur hem machteloos hadden gemaakt — hij heeft echter nooit het briefjen van zijne vroegere geliefde in handen gehad, omdat hij het kasteel plotseling verlaten had, toen hij in een tweegevecht gewikkeld werd.

Zoo Prosper Block echter het briefjen nooit gelezen heeft, waar is het dan? Beiden zien naar den schoorsteenmantel, waar inderdaad het porceleinen vaasjen zich nog bevindt. Daar zal alzoo het briefjen na driejarige rust nog steeds verborgen zijn. De barones staat haastig op om het te onderzoeken. Prosper voorkomt haar, want het schrijven is aan zijn adres gericht en komt hem rechtswege toe. Hier ontstaat de strijd. De jonk man wil het briefjen als zijn eigendom behouden, de barone-

wil het terugnemen, 't welk met het oog op eene mogelijke ontdekking en de bekende jaloezie van den baron Van Hove zeer begrijpelijk is.

Te midden van dien strijd komt een geheel gezelschap hen overvallen, waarbij eene vriendin der barones, eene zeer geestige parisienne. Aanstonds wordt aan deze opgedragen, om Prosper het briefjen te ontweldigen, 't welk nog altijd verborgen is in het porceleinen ornament. Te midden van een zeer geestig gesprek vraagt de parisienne aan Prosper: welke bizonderheden hem in het buitenland 't meest hebben getroffen. Hij antwoordt door op de Chineezen en hunne porcelein-industrie te wijzen — al sprekende neemt hij het vaasjen van den schoorsteenmantel tot groote ontzetting der barones.

— „Wees niet bang, mevrouw!" — zegt hij glimlachend — „ik zal het niet breken!" — en terwijl hij het snel omkeert, laat hij ongemerkt het zorgwekkende briefjen vallen en zet er zijn voet op.

De parisienne, Suzanne, vangt nu aan Prosper te belegeren — de maaltijd wordt aangekondigd, het gezelschap vertrekt. Prosper blijft staan, terwijl Suzanne hem verwijt, dat het onwellevend is, haar zijn arm niet te bieden. Ras echter neemt hij het briefjen op en snelt met de teleurgestelde parisienne naar de eetzaal.

Tot dusver loopt het eerste bedrijf dezer geestvolle komedie. In beide volgende wordt de strijd, om het briefjen (les Pattes de mouche) feller dan ooit voortgezet. Suzanne en Prosper maken er nu eene gewetenszaak van, daar de eerste harer vriendin, de barones Van Hove, beloofd heeft in elk geval het bewuste briefjen meester te worden, en de laatste er eene weddenschap op aangaat, dat zij het hem nooit zal kunnen ontweldigen. Prosper Block heeft eene kamer betrokken bij zijn vriend, den entomoloog Tirion, den buurman van den baron Van Hove. Hij noodigt de dames ten kasteele uit, om zijne verzameling van zeldzaamheden uit den indischen Archipel te komen bewonderen.

Suzanne verschijnt, om naar het briefjen te zoeken. Prosper zal met de heeren ter jacht gaan, hij verzoekt dus Suzanne zijn verblijf zoo nauwkeurig mogelijk op te nemen, terwijl

hij haar vooraf verzekert, dat zij het briefjen nimmer vinden zal. In den strijd met de geestige en schoone parisienne heeft hij besloten de overwinning te behalen op eervolle wijze, hij werpt dus het briefjen te midden van eenige oude kaartjens en papiertjens in eene scheurmand op zijne schrijftafel.

Alleen gebleven geeft Suzanne zich de uiterste moeite, maar ontdekt niets. De barones Van Hove komt eindelijk ongeduldig vernemen of er nog niets gevonden is en helpt Suzanne zoeken. Daar wordt geklopt. Het is de baron, die vraagt of men zijne echtgenoote gezien heeft. Hevig verschrikt vlucht de barones in een belendend vertrek, 't welk de slaapkamer van Prosper Block blijkt te zijn. Suzanne poogt den heer Van Hove van zijn vermoeden af te brengen, dat hij zijne vrouw op weg naar de villa van haar buurman gezien heeft. Reeds slaagde zij bijna, toen den baron eensklaps de sjaal zijner vrouw in 't oog valt — de sjaal, gedachteloos op eene sofa geworpen. Hij snelt in eene opwelling van woede en jaloezie naar de deur van het slaapvertrek — Suzanne werpt zich vóor de deur. En nu verdicht de vlugge parisienne een geheel verhaal. Zij heeft de sjaal bij vergissing meegenomen en zoo heeft de baron van verre gemeend zijne echtgenoote te zien. Zij wordt nu wel genoodzaakt, beweert ze, den baron de volle waarheid te zeggen. De oorzaak, dat ze zich in 't vertrek van den heer Prosper Block bevindt, ligt in een feit, dat ze ongaarne bekent. De vermelde oost-indische toerist heeft haar weleer schandelijk bedrogen; zij is nu gekomen, om hem bij zijne terugkomst rekenschap te vragen. De baron had bij zijne onverwachte komst het onderhoud gestoord — want de jongelieden wilden niet in elkaars gezelschap verrast worden.

Getroffen door de hooge waarschijnlijkheid van deze geheel uit de lucht gegrepen historie, verklaart Van Hove Suzanne, dat hij later met den heer Prosper Block over de zaak zal spreken en dat haar volkomen satisfaktie zal geschonken worden door een huwelijk. Zoodra hij zich verwijdert, om zich bij het jachtgezelschap te voegen, werpt de barones zich in de armen van Suzanne met den uitroep:

„Je suis sauvée!”

Maar Suzanne antwoordt bedrukt:

„Et moi, je suis perdue!"

Met verdubbelden ijver wordt nu gezocht naar het briefjen, 't welk eindelijk Suzanne in handen valt. Terwijl ze de slimheid van Prosper prijst, besluit ze nu haren triumf volledig te maken en hem te dwingen het briefjen te vernietigen zonder dat hij het bemerkt. De barones vertrekt gerustgesteld. Suzanne begint met alle lucifers uit het vertrek in den haard te verbranden, daarna vouwt ze het briefje tot een fidibus, dien ze op den grond werpt, terwijl ze den omslag van den brief, alsof hij onaangeroerd ware, op de oude plaats in de scheurmand legt.

Zoo wacht ze de terugkomst van Prosper af, terwijl ze in een armstoel schijnt te sluimeren. De jonkman verschijnt weldra en wanende, dat zij slaapt, vergewist hij zich eerst of de brief nog op zijne plaats ligt. Verheugd alles in orde te bevinden, beschouwt hij de schoone slaapster en spreekt eenige vleyende woorden, waarop Suzanne de oogen opent. Het duel om den brief begint terstond. Suzanne bekent niets gevonden te hebben, maar verklaart niet te zullen vertrekken, voordat zij haar doel bereikt heeft. Prosper is zeer met hare tegenwoordigheid ingenomen, maar zij eischt, dat hij eene lamp ontsteke, daar de duisternis valt. Prosper belt, doch Suzanne wijst hem op eene lamp, die gereed staat. Een oogenblik wordt naar de lucifers gezocht, dan wijst Suzanne op een stuk papier bij den haard. Reeds grijpt Prosper het papier en doet het ontvlammen in den haard, als juist een lakei eene brandende lamp brengt en Prosper het vlammend stuk papier weder uitbluscht en gedachteloos wegwerpt.

Suzanne, die reeds meende viktorie te kunnen roepen, ziet al hare hoop verdwijnen en vangt den strijd op nieuw aan door Prosper te vragen of hij niet rookt, daar zij hem ongaarne bij langer vertoef van dit genot wil berooven. Ten tweede male doet Prosper het papier ontvlammen, als eensklaps de stem van den baron buiten gehoord wordt. Hij vliegt naar het raam, vergeet zijn brandend papier en werpt het verstrooid het venster uit, om met het jachtgezelschap te spreken. Suzanne heeft ademloos dit alles toegezien en zoodra Prosper zijn gesprek aan het venster heeft geëindigd, barst zij los: —

„C'était la lettre! C'était la lettre!" Beiden stormen in groote opgewondenheid naar buiten.

Hier eindigt het tweede bedrijf. De lotgevallen van het gevaarlijke briefjen zijn nog niet geëindigd. Het derde bedrijf leert ons, dat het brandend papier door den wind gebluscht in den tuin van den heer Tirion is terecht gekomen. Deze ijverige entomoloog heeft een fraai insekt gevangen en maakt uit het papier een peperhuis, waarin hij dit dier bewaart, terwijl hij het peperhuis in den tromp van zijn geweer steekt. Wij vinden in de serre bij den baron Van Hove het geweer met het peperhuis, want het geheele jachtgezelschap is door den heer Van Hove aan tafel genoodigd. Een zeer jong mensch, neef van de barones, die quasi naar Parijs vertrokken was, maar in stilte bleef, omdat hij vreest, dat Prosper de jongere zuster van zijne nicht het hof zal maken, verschijnt in de serre. Hij is wanhopig verliefd op het jonge meisjen. Hij wil haar een briefjen schrijven, om haar voor Prosper te waarschuwen en te verzekeren, dat hij heimelijk in hare nabijheid blijft. Geen papier vindende, valt zijn oog op het peperhuis in het geweer. Schielijk het zakjen uit den loop rukkend verlost hij het insekt van den heer Tirion en schrijft hij zijn epistel op de onbeschreven zijde van het fameuze briefjen. Eene kamenier bezorgt het aan tafel, door het onder 't couvert van mevrouw Tirion te verbergen.

Deze laatste verwikkeling voert tot de ontknooping. De gastheer heeft met verwondering de aanwezigheid van een briefjen onder 't couvert van eene zijner gasten opgemerkt. 't Is bij het einde van den maaltijd, al de gasten verschijnen in de serre. De baron Van Hove heeft het papiertjen in de hand. Prosper en Suzanne beijveren zich het machtig te worden, daar zij het strookjen papier hebben herkend. De barones verkeert in duizend angsten. Prosper verklaart stout, dat hij het briefjen heeft geschreven en dat het aan 't adres van Suzanne is gericht, maar door de kamenier verkeert bezorgd was. Nu treedt de baron zeer ernstig op en verwijt Prosper zijn gedrag tegenover Suzanne. De verraste toerist, die eene schielijke genegenheid voor de geestige en schoone parisienne heeft opgevat, verklaart zich oogenblikkelijk bereid

haar alle mogelijke voldoening te schenken en biedt zijne hand aan Suzanne. Deze laatste offert zich half glimlachend op en beide jongelieden smaken eindelijk de satisfaktie, dat zij het angstwekkend epistel eigenhandig in vlammen kunnen doen opgaan.

II.

't Ligt misschien aan deze dorre schets, zoo men niet zou willen erkennen, dat Les Pattes de mouche een der onderhoudendste blijspelen is, die de nieuwere fransche school heeft opgeleverd.

De jacht op het briefjen blijft steeds het allervermakelijkst hoofdonderwerp, waardoor eene eenheid ontstaat, eene spanning, die, telkens opgeheven, zich telkens weder op nieuw van den toeschouwer meester maakt. Daarenboven zijn deze drie bedrijven als dooraderd met het fijnste parijsche vernuft, 't welk uit den mond van al de handelende personen vloeit en sparkelt als een vonkenregen, als de luchtpareltjens in een bruisend glas champanje.

Victorien Sardou had met dezen eersteling aanstonds de gunst van het europeesch publiek stormenderhand veroverd. Hij zette zich met koortsachtigen ijver aan 't werk en bracht bijna jaarlijks eene of twee scheppingen naar het comité de lecture van het Vaudeville-theater. Niet in alle, slechts in enkele opzichten vervulde hij de beloften in zijne Pattes de mouche gegeven. Aan de eene zijde begreep hij de taak van den komischen dichter soms al te weinig, wanneer hij in zijne latere blijspelen als: Les Vieux Garçons, Maison Neuve, Séraphine als tuchtmeester optreedt tegen maatschappelijke kwalen, die een scherper tuchtroede verdiend hadden dan de intelligente glimlachjens zijner hoorders. Van de andere zijde achtte hij zijn talent niet hoog genoeg, om zich ten eenemale te onthouden van allerlei industriëele spekulatie op letterkundig gebied. Tot dit laatste soort van werken behoort zijne opéra bouffe: Les Prés Saint-Gervais, zijne opera-text: Le Capitaine Henriot, en zijne féerie in 22 tafereelen: Le Roi Carotte. In de derde

plaats wilde hij tot elken prijs als een gevierd schrijver van ernstige dramaas geprezen worden en leed hij telkens schipbreuk, eerst met Les Diables Noires, daarna met Patrie — hier in ons vaderland 't best bekend om de luchtige opvatting onzer nationale historie — eindelijk met La Haine, 't welk ten vorigen jare de onkosten der vertooning nimmer heeft kunnen goed maken. Vervolgens waagde hij zich aan de politieke satyre en schreef Rabagas, een blijspel, 't welk groote beweging, maar weinig bewondering verwekte.

Slechts in het burgerlijk blijspel toonde Victorien Sardou zich getrouw aan zijne roeping en met algemeene toejuiching bijna genoot men zijne komediën: Nos Intimes, Les Ganaches, La famille Benoiton, Nos bons villageois en L'Oncle Sam. Een blijspeldichter, zoo rijk in vinding en bijna even vruchtbaar als Scribe, verdient zeer zeker waardeering. Terwijl ik inzonderheid op zijne jongste blijspelen de aandacht wilde vestigen, kwam het mij praktisch ondoenlijk voor hier ter plaatse van zijne twee-endertig stukken met de gewenschte uitvoerigheid te spreken, te meer, daar bekwamer pennen reeds bij onderscheidene gelegenheden het talent en de werken van Sardou aan eene kritische analyze hebben onderworpen. Mij heugt inzonderheid de uitstekende studie van Dr. Albert Revile over Maison Neuve en Les vieux garçons. Van daar, dat ik den omvang van dit opstel niet verder uitstrek, dan tot de aan het hoofd genoemde drie kunstwerken: Les Pattes de mouche, de eerste openbaring van zijn talent, Rabagas, de wonderlijkste verkwisting van zijn vernuft en L'Oncle Sam, de jongste proeve der voortdurende frischheid van zijn komischen geest.

Reeds gaf ik rekenschap van: Les Pattes de mouche, thands een enkel woord over Rabagas.

III.

Toen Victorien Sardou in 1872 zijn blijspel: Rabagas schreef, was er veel veranderd. De glansrijke dagen van het tweede keizerrijk, de inneming van den Malakoff (1855), de

worstelingen van Magenta en Solferino (1859), waren lang voorbij. — Ook het ruim zoo glansrijke handelstraktaat met Engeland (1860) was lang gesloten — tentoonstellingen, groote openbare werken, onbesnoeide, soms onbeschaamde weelde — niets had kunnen beletten, dat de troon van den tweeden keizer voortdurend wrakker werd en de schaduwzijde van het Bonapartismus steeds helderder in 't oog viel. Victorien Sardou was een beschermeling van het hof der Tuileriën — hij zag dus met leede oogen, dat het keizerrijk in Augustus en September 1870 als een vermolmde bouwval ineenstortte, hij behoorde dus met lijf en ziel tot de koalitie van Legitimisten, Orleanisten en Bonapartisten, die na den vrede en de krizis der Commune al 't mogelijke in 't werk stelden om de zoogenaamde Republiek te ondermijnen.

Van daar de woedende, politieke satyre, die onder den titel van Rabagas in 1872 te Parijs en in de provincie nieuwe woelingen en luidruchtige tooneelen in 't leven riep. De toeleg was duidelijk — Rabagas zou dienen, om Léon Gambetta, den krachtigen en onvermoeiden diktator van Tours, zooveel mogelijk aan openbare beschimpingen en spot prijs te geven. De ongeregeldheden, gedurende de vertooningen van dit zoogenaamd blijspel te Parijs en in de provincie, waren van zeer bedenkelijken aard, maar niemand belette ze, omdat het hier niets anders gold, dan de verdachtmaking der Republiek en van een vaderlandslievend ijveraar voor dezen vorm van staatsbestuur. Ware de zaak omgekeerd geweest en hadde men zich veroorloofd eene even vinnige satyre tegen de konstitutioneele monarchie, tegen de Bourbons, tegen de klub der Bonapartisten ten tooneele te vertoonen, dan zou een eenvoudig beroep op den staat van beleg voldoende geweest zijn, om aan elke voorstelling van het stuk een eind te maken.

Victorien Sardou heeft tot plaats der handeling van zijn blijspel het kleine vorstendom Monaco gekozen, 't welk met het oog op den inhoud geen eer is voor dit miniatuurstaatjen. Twee personen treden 't meest op den voorgrond: De vorst van Monaco (Napoleon III) en Rabagas (Gambetta). De vorst is de billijkste, humaanste en zedelijkste regent, welken ooit eenig beschaafd land in Europa aan Monaco

zou kunnen benijden. Jammer maar, dat de goede lieden van Monaco hun geluk niet beter begrijpen. Ze maken het hun modelregent zeer lastig. Hij gaat er soms geweldig onder gebukt. In het eerste bedrijf hooren we hem klagen tot mistress Eva Blounth, de amerikaansche gunsteling des vorsten.

— „Ge kent die slechte huisgezinnen wel" — begint de vorst — „waarin de een niets doet, of de ander heeft er wat op te zeggen. Welnu, zulk een onaangenaam verkeer grijpt er tusschen mij en mijn volk plaats. Al wat ik doe, wordt beoordeeld, verwrongen, verdacht gemaakt. Bij voorbeeld: Ik ga wandelen.... „Wat een overvloed van leegen tijd!" — Ik wandel niet.... „De vorst durft zich niet vertoonen!" — Ik geef een bal.... „Onbeschaamde weelde!" — Ik geef geen bal.... „Hoe gierig is de vorst!" — Ik houd een revue.... „Militaire bangmakerij!" — Ik houd geen revue.... „Men vreest den geest der troepen!" — Er wordt een vuurwerk op mijn verjaardag afgestoken.... „Het geld van het volk wordt verspild!" — Geen vuurwerk.... „Men heeft niets over voor het volk!" — Ik ben welvarend!.... „Luiheid." — Ik ben ziek.... „Uitspatting!" — Ik laat bouwen.... „Verkwisting!" — Ik laat niet bouwen.... „Er wordt niets voor den proletariër gedaan!" — Ten slotte, ik mag niet eten, niet slapen, zoo als ik wil — alles wat ik doe, wordt als eene afschuwelijkheid voorgesteld en alles wat ik laat als nog erger!"

De oorzaak dier onedele verdachtmaking van zulk een edelen vorst is niemand anders dan Rabagas, die in eene ellendige kroeg zijn haat tegen het gouvernement uitspuwt. Van die kroeg en dien volksleider zegt de vorst:

— „'t Is de algemeene vergaarbak van allerlei straatslijk, waar kranke eerzucht en onvoldane wraakzucht komen samenzweren — daar verschijnt ieder, die ontevreden is, om over de inrichting der maatschappij zijn haat en gal te braken — daar is voorzitter en spreker: een advokaat Rabagas, de handigste frazensmid van de klub. 't Is een joviale kameraad, die eene menigte glazen bier inzwelgt, die over alles wat weet te zeggen en over ieder onderwerp eene kleine redevoering uitspreekt als een vuurwerk, tot groot plezier van de domme bengels, die ieder kwinkslag als een evangelie geloo-

ven. Rondom dien gevaarlijken babbelaar zit allerlei mislukt gespuis! Advokaten zonder zaken, artsen zonder patiënten, uitgefloten letterkundigen, weggejaagde ambtenaren, geschorste officieren, één bankroetier, drie, die faljiet hebben gemaakt, twee schoften, een utopist, zeven dwazen, en acht dronkaards — ziedaar het publiek van den Crapaud Volant, in Monaco het middenpunt van den vooruitgang, de verlichting en de vrijheid — zoo men maar vergunt, dat alles mag gezegd, alles mag gedaan en ten slotte alles mag worden in den zak gestoken!"

Daarenboven heeft de vorst van Monaco nog opgemerkt, dat bij de verbastering van eenig volk altijd advokaten de hoofdrol spelen. Rome, Athene, alle groote volken werden door advokaten ten gronde gericht. Er wordt veel gesproken, maar weinig gehandeld — en, terwijl te Byzantium beraadslaagd wordt over een lettergreep meer of minder, staan de Turken voor de poort, die niet spreken, maar handelen.

Victorien Sardou doet zijn best, om deze zonderlinge advokaten-vrees zoo schitterend mogelijk te rechtvaardigen. In de afschuwelijke klub van den Crapaud Volant, waar Rabagas heerscht, wordt gedurende het tweede bedrijf rekenschap gegeven van de beginselen der partij.

„Minachting der wetten en omverwerping der bestaande instellingen — ziedaar de eerste plicht van den vrijen burger!" — roept een der heeren uit. Rabagas verschijnt er, nadat hij een moordenaar heeft vrijgepleit en eene ovatie van zijne politieke vrienden beantwoordt door den gang van zijn pleidooi aldus te verhalen:

— „Ik heb mijn plicht gedaan door Bézuchard (den moordenaar in quaestie) van de galg vrij te pleiten.... Bézuchard, zoon van een moordenaar, zelf moordenaar, rampzalig paria in het maatschappelijk leven, door de natuur met een instinkt van wreedheid en woestheid misdeeld, had recht op mijne volle ondersteuning. Daar, waar de rechterlijke macht mij van een moordenaar sprak, had ik het recht in hem een slachtoffer te zien.... Het doet er niet toe, dat Bézuchard een grijsaard met een klomp doodsloeg.... de ware schuldige is niet Bézuchard, het is de natuur, die hem den aard en de

hartstochten van een tijger gaf! Het is de maatschappij, die den ongelukkige met zijn moordenaarsnatuur geen uitweg schonk, om zijn kwaden aanleg in eenig nuttig handwerk te breidelen! En dan, burgers, wie was de vermoorde grijsaard?.... Een veldwachter!.... Een dier agenten van eene plaagzieke overheid, die hun mandaat misbruiken tot kneveling hunner medeburgers! Derhalven was dit zoogenaamd misdrijf bijna niet meer dan een gewoon vergrijp! De daad kreeg eene staatkundige kleur, die als van zelf op verzachtende omstandigheden wees! Neen! een veldwachter te dooden is geen moord, het is de vernietiging van een beginsel!"

Na deze kwaadaardige redevoering begint Rabagas met den verloopen monnik Camerlin zijn dagblad la Carmagnole te redigeeren. Elk artikel is vol heftige aanvallen op de onzedelijke, diep-gezonken regeering. Eene verloopen jonge dame, met een in 't oog vallend kostuum, Tirelirette en een meisjen van vijftien jaren, Théréson komen de heeren om twintig franken bedelen. Iets later verschijnt een jonkman met een republikeinsch kostuum, die hoewel hij Victor Desmoulins heet, zich Camille Desmoulins noemt. Hij wordt door Rabagas met vijftig centiemen beboet, omdat hij: „Mon Dieu!" heeft gezegd, men heeft namelijk deze boete ingesteld voor ieder, die op het bureel van de Carmagnole het woord: „Dieu!" uitspreekt. De nieuwe Camille Desmoulins komt een artikel brengen ter rehabilitatie van Marat; de redaktie betaalt den auteur daarvoor vier-en-dertig franken.

Men beraadslaagt, om het goevernement ten val te brengen en kiest daartoe een poolsch demokratisch kolonel Petrowlski, die zeer natuurlijk doet denken aan den aanvoerder der Communards, den Pool Dombrowski. Deze draagt een uniform met veel galons. Men zal des avonds een oproer beginnen en als het niet gelukt, zal men beweren, dat het door de politie in 't leven is geroepen. Rabagas ontvangt daarop eene uitnoodiging voor een koncert ten hove en overtuigt zijne vrienden, dat het uit vrees geschiedt, dat hij naar het paleis van den vorst moet gaan. Er wordt echter vereischt „en culotte" te verschijnen, 't welk men algemeen verwacht, dat door Rabagas zal worden geweigerd. De aanstaande gast van den

vorst herinnert, dat Robespierre altijd eene korte broek droeg — en, na stemming, wordt besloten, dat hij „en culotte" zal optreden.

In het derde bedrijf grijpt het koncert ten paleize plaats. Men spreekt over de aanstaande troebelen. Eenige hovelingen raden aan met kavalerie de beweging te onderdrukken. Een kolonel der gendarmerie antwoordt, dat kavalerie in den aanvang met vrucht kan worden gebruikt, maar later wordt het volk „heilig" en dan is het gevaarlijker, omdat het somtijds gebeurd is, dat lieden, die des middags te 12 uur oproerlingen waren, te 4 uren aan het bewind kwamen. „Als men den opstand bedwingt" — zegt de kolonel — „dan zijn al die lui deugnieten — zegeviert de opstand, dan heet hij eene revolutie en worden ze altemaal helden op één slag!"

Intusschen verschijnt Rabagas, die door Mistress Eva Blounth onder handen wordt genomen, teneinde den dreigenden volksopstand te onderdrukken. Al zeer spoedig erkent Rabagas, dat hij niet past in den kring van „le Crapaud Volant", dat hij te veel talent heeft, om daar te blijven kwijnen, en zoodra zijn politiek geweten in opstand komt, laat hij zich gezeggen, en beaamt hij de theorie van de Amerikaansche: „Ik weet genoeg van de zoogenaamde politieke standpunten, om te kunnen beweren, dat niemand een ander standpunt kiest, dan het standpunt van zijn eigen belang!" Rabagas verklaart, dat bij hem oppozitie een middel geen doel is en sluit met Mistress Eva Blounth een geheim kontrakt, waarbij zij vaststellen, dat hij de partij der oppozitie verlaten en minister zal worden van den vorst.

Reeds hier streeft de satyre haar doel verre voorbij en Rabagas in stede van eene parodie op Gambetta te leveren, wordt eene charge op Emile Ollivier.

Intusschen begint de volksoploop buiten het paleis dreigend te worden. De aanwezige militairen willen geweld met geweld keeren, maar de amerikaansche dame raadt den vorst Rabagas minister te maken. In zijn eerste onderhoud met den vorst verklaart de nieuwe staatsman, dat hij als advokaat het geheele raderwerk der administratie verstaat, zelfs zal hij strategische plannen ontwikkelen, die.... nog nimmer

zoo gemaakt zijn. Bij het uitbarsten der volkswoede op het plein voor het paleis, treedt Rabagas te voorschijn en spreekt tot het volk van het balkon. Zoodra hij bericht, dat de vorst hem tot eersten minister en goeverneur van Monaco heeft benoemd, wordt hij met scheldwoorden overstelpt. Nu vangt Rabagas aan reaktionnair te worden — hij beveelt op het volk aan te vallen en al zijne vroegere vrienden, als tuchthuisboeven, gevangen te nemen, vooral hun generaal Petrowlski, die acht duizend dekoratiën en geen linnengoed draagt. De kavalerie jaagt de menigte uit een, tot groote vreugd van Rabagas, die echter door een steenworp aan het oor wordt gewond. Mistress Eva Blounth fluistert den vorst toe, dat de populariteit van Rabagas voor goed verdwenen is en dat men nu zeer gemakkelijk de volksmenigte tot orde en rust zal doen terugkeeren.

Rabagas, die zich in 't vierde bedrijf geheel verlaten vindt, doet eene illuminatie in Monaco ontsteken. Vóor het paleis van den vorst zal men lezen: „A Babagas, notre sauveur" — maar als de nieuwe minister met voldoening dit verschijnsel aan den vorst doet opmerken, leest men: „A Rabagas, notre sauteur." Daarenboven wordt aan den regenaat van den Crapaud Volant zijn volkomen onbruikbaarheid bewezen. Vernietigd door de bedreiging van den vorst, grijpt hij een laatste middel aan. Hij doet zijne vroegere vrienden, die gevangen zijn genomen, ten paleize bij zich ontbieden. Hij verwijt ze, oproer gemaakt te hebben, terwijl de partij van den vooruitgang zegevierde — en als ze tegenwerpen, dat Rabagas monarchaal is en de Republiek niet wil, antwoordt hij:

„Hier onder ons geene domheden, niet waar? Wij schrijven nu geen artikelen voor de Carmagnole! De Republiek is een woord en wij willen feiten. De regeering geeft mij macht en dat is alles!"

Hij heeft plotseling een nieuw plan gevormd. Hij zendt zijne vrienden naar Mentone, om daar het oproer te hernieuwen. Hij zal zich van den persoon des vorsten meester maken, hem naar Mentone voeren, terwijl de vrienden intusschen het Hôtel-de-Ville zullen bezetten. Het Hôtel-de-Ville is

alles, het is de aanlegplaats van den opstand. Daarna zal de Republiek in Monaco worden uitgeroepen en Rabagas zal diktator zijn. Bij de uitvoering van dit besluit grijpt eene kleine vergissing plaats. De saamgezworenen grijpen Rabagas in plaats van den prins. Er barst een opstand uit te Mentone, die binnen het uur wordt gedempt. Rabagas komt des morgens triumfeerend naar Monaco en verzekert den vorst, dat hij de redder is van het goevernement. In de beschrijving van den opstand te Mentone levert Rabagas eene woedende karikatuur op de Commune door te verhalen, dat er drie voorloopige regeeringen zijn geweest, die ieder een kwartier hebben geleefd.

De houding van Rabagas is geen geheim voor de amerikaansche — zij weet, dat hij den aanslag tegen den prins heeft ontworpen en zij verzoekt hem nu een dekreet te teekenen waarbij ieder, die aan het oproer heeft deelgenomen, tot levenslange gevangenisstraf wordt veroordeeld. In de engte gedreven, geeft Rabagas zijn ontslag. Juist komen twee hovelingen, die elkander in hechtenis willen nemen, omdat de een heeft geroepen: — „Leve Rabagas!" en de ander: — „Weg met Rabagas!" Maar de vorst van Monaco zegt ironisch tot de aanwezigen: — „Mijneheeren, staakt uw twist!.... het is hier noch leve Rabagas, noch weg met Rabagas — het is (terwijl hij buigt) bonsoir, meneer Rabagas!"

Het blijspel eindigt met den uitroep van den demagogischen advokaat: „Ik verlaat mijn vaderland en ga naar 't eenige land, waar men mijne verdienste op prijs zal stellen ... naar Frankrijk!"

Dit is het slot van een kunstwerk, waarmeê Victorien Sardou bij degenen, die zijn onbetwistbaar talent hoogschatten, zeer weinig eer heeft ingelegd. Het jaar 1872 was een volkomen ongeschikt tijdpunt, om eene satyre te schrijven op den politieken toestand van het oogenblik. Frankrijk, zoo zwaar beproefd door de tragische gebeurtenissen van 1870 en 1871, had gebiedend behoefte aan rust, om het diep gezonken prestige van den franschen naam te herstellen. Sardou bezat evenwel den treurigen moed, om den hartstochtelijken strijd der staatkundige partijen telken avond uit te tarten door de beschimping van een landgenoot als Léon Gambetta, eene

maatschappij veel meer kosmopolitisch is, dan Lessing ooit kon voorzien. Eene komedie, die ons het boerenleven uit Klein-Rusland zou willen voorstellen, moet nog altijd op grond van Lessings bezwaar onderdoen voor een nationaal blijspel, maar niets verhindert ons de komische figuur van een engelsch toerist, van een fransch commis-voyageur of van een duitschen professor in onze nationale blijspelen op te nemen. Spoorwegen en telegrafen hebben ons veel dichter gebracht bij de groote centrums van de moderne samenleving: Brussel, Parijs, Londen, Berlijn, Weenen en Nieuw-York — het terrein voor het blijspel heeft er bij gewonnen, daar bijna ieder kennis heeft gemaakt met de zeden zijner naaste omgeving in het buitenland.

Dat Victorien Sardou — door een uitstapjen naar Amerika wellicht — op den inval kwam, amerikaansche toestanden met fransche te vergelijken, is geen vergrijp tegen de wetten van het boertige drama, is integendeel eene proefneming, die bij gelukkigen uitslag rijke stof zal opleveren voor het blijspel der toekomst.

Men weet, dat de naam van Uncle Sam in Noord-Amerika even gunstig bekend is als die van Jan Salie ten onzent. Gelijk in den nederlandschen term een kort begrip schuilt van al wat op onzen bodem nog tieren moge van bekrompenheid en dufheid, van gebrek aan geest en geestdrift, vertegenwoordigt de benaming Uncle Sam al wat er in Noord-Amerika gevonden wordt van gauwe handigheid, schaamtelooze zwendelarij en laaghartige zelfzucht.

Victorien Sardou wilde onder dezen titel het beeld schetsen van de geheele amerikaansche maatschappij der Vereenigde Staten en koos als middel daartoe een drietal Franschen, die eene reis maken in de schaduw der „Starspangled Banner." De eerste van dezen is Francis Briot, een violist, die zijn onderhoud door het geven van koncerten zoekt. Hij bevindt zich in het salon van eene stoomboot met amerikaansche weelde gestoffeerd en wordt gewekt uit eene lichte sluimering op een divan door de muziek van eenige iersche virtuozen, die de reizigers aan het dek pogen te vermaken. Francis Briot is op reis van Albany naar Nieuw-Yo rk. Juis

treden eenige nieuwe passagiers binnen, waaronder een tweede Franschman: Robert de Rochemore. 't Zijn twee oude bekenden. Na een kort gesprek komt eene derde landgenoote: Madame Bellamy, die met een amerikaansch journalist Elliot eene weddenschap aanging over de nationaliteit van Robert de Rochemore, daar deze laatste haar op het dek beleefder gegroet heeft, dan zij met amerikaansche zeden kan overeenbrengen. De drie Parijzenaren zijn buitengewoon verheugd elkander te ontmoeten. 't Blijkt, dat Briot weinig bijval met zijne viool heeft gevonden, dat de Rochemore voor zijn genoegen reist, dat Madame Bellamy een fransch kreool tot echtgenoot heeft gehad, die haar goederen heeft nagelaten, waarover zij heeft moeten procedeeren. De fransche dame heeft veertigduizend dollars verloren. Zij heeft hare schade willen herstellen door den aankoop van landerijen in Indiana — maar is op nieuw bedrogen en heeft daarom besloten zich te wreken. — „Et nous verrons bien" — voegt ze er bij — „si une Parisienne n'est pas aussi maligne que trois Yankees.... quand elle veut bien s'en donner la peine."

De journalist Elliot neemt vervolgens deel aan 't gesprek en vergelijkt de nieuwe en oude waereld. Amerika is nog in de jongelingsjaren, Europa laat zich op een rolstoel kruyen. Van daar dat in Amerika elke nieuwe uitvinder wordt toegejuicht, ook als hij een bedrieger is en dat hij in Europa bespot wordt, ook als hij genie bezit. Als een industriëel in Europa faljiet maakt, wordt hij verpletterd door de algemeene verachting, zelfs wanneer hij eerlijk is — in Amerika reikt men hem de hand, zelfs wanneer hij een schurk is. Robert de Rochemore beroept zich op het boek van de Tocqueville, maar Madame Bellamy zegt, dat men daarin alleen „l'Amérique en sucre" leert kennen en dat derhalven de Vereenigde Staten niet tot model van Frankrijk kunnen strekken.

In dit alles ligt op nieuw een heimelijk zwart maken van de Republiek, doch zoolang de auteur zich van onbillijke persoonlijkheden onthoudt, kan niemand hem de geestige ontwikkeling zijner staatkundige beginselen verwijten.

Intusschen heeft de Rochemore zijne hoorders op een staaltjen

van amerikaansche zeden onthaald. Hij heeft een camp-meeting bijgewoond te West-Point. Daar was eene vroolijke, etende, drinkende, dansende menigte bijeen, totdat het sinjaal van een cornet à piston klonk en een zeer plechtig heer begon te preêken tegen het gebruik van brandewijn, rhum en wiskey. Hij beveelt daarentegen aan: indischen vermouth, een halven dollar de flesch, bij den apotheker Pipson in depot, 173, 22ste straat. De predikant, the reverend Jedidiah Buxton, bevindt zich met de helft van zijn gehoor aan boord van den stoomer. Drie jonge dames uit Nieuw-York hebben de aandacht van de Rochemore buitengewoon opgewekt. Elliot verklaart, dat er eene dochter en eene nicht bij zijn van Samuel Tapplebot, een der rijkste en sluwste kooplui van de vijfde avenue.

Madame Bellamy geeft de volgende beschrijving van Samuel Tapplebot: „Op zijn twaalfde jaar was hij koopman in bezems, op zijn zeventiende „emballeur," op zijn twintigste fabrikant van schoensmeer en later, beurtelings rijk geworden door de cacao en geruïneerd door de tabak, zich verheffend met de indigo, om weer te vallen met gezouten spek, nog eens zich herstellend door katoen, ging hij eindelijk voor goed in guano doen. Alles, wat hij aanraakt, verandert in goud. Hij is oprichter van banken en aanlegger van spoorwegen, verkoopt land in the Far-West, waar eene ongebouwde stad zijn naam draagt — hij vertrekt des morgens te zes uur in den omnibus naar zijn kantoor.... tuk op winst en verkwistend.... geslepen en goed van vertrouwen.... gereed om u in 't water te werpen voor honderd dollars, geen bezwaar makend om u tweehonderd te leenen, ten einde u er uit te helpen — is de oude Sam het volmaakte type van den waarachtigen Amerikaan, die door niets wordt uit 't zadel geworpen, die altijd vooruit streeft, het oog gevestigd op zijn fortuin als doel, op zijne schranderheid als middel en op zijn sukces als moraal!"

Elliot, de journalist, geeft de juistheid van dit portret toe, daar hij gedurende zes maanden schoonzoon van den ouden Sam is geweest. Hij was gehuwd met 's mans oudste dochter Bella, die van hem gescheiden is, om met den kompanjon

haars vaders, den kolonel Nathaniel Fliburty te hertrouwen. Het huisgezin van Tapplebot bestaat uit: Bella, de vrouw van den kolonel — Ulysses, vijfentwintig jaar, een man van zaken, — de tweede dochter Angela, negentien jaar, niet gehuwd — eindelijk een nichtjen, eene wees, Sarah, opgevoed door den ouden Sam als zijne dochter. Aan boord van den stoomer bevinden zich Angela, Sarah en miss Betsy, eene vriendin, die pianolessen geeft en uitstapjens maakt naar eigen welgevallen. Madame Bellamy berispt die vrijheid van handelen in jonge meisjens — maar Elliot verdedigt ze. Amerika is het paradijs voor jonge meisjens, ze zijn schaarsch en daarom doen ze opgeld. Men heeft hoegenaamd geene zorg voor hare huwelijksgift, zooals in Frankrijk, waar de man spekuleert, om zoo veel mogelijk geld te trouwen en waar de voortreffelijke gezinnen uit ontstaan, die men overal kent.

Het gezelschap in den salon is intusschen versterkt door een advokaat Fairfax, die zijne specialiteit heeft gemaakt van scheidingen, verbroken trouwbeloften en dergelijke zaken, die op zijn adreskaart schreef: „Henry Fairfax, attorney, 7-72. Seduction. Divorce. Polygamy." — Voorts nog een iersche verkiezingsagent met een doek over het linkeroog en de kolonel Nathaniel Fliburty: alle drie met reusachtige kranten. De Parisienne herkent in den kolonel den man, van wien ze gronden in Indiana heeft gekocht, terwijl deze den hoed van den markies de Rochemore onderzoekt, of het solied fabrikaat is en aan Francis Briot vraagt hoeveel per el de stof kost, waaruit zijn paletot gemaakt is.

Weldra verschijnt de echtgenoote van den kolonel, Bella Tapplebot, die het genoegen heeft haar tweeden echtgenoot aan haar voormaligen eersten (Elliot) voor te stellen. Daarna volgen de jonge dames Sarah, Angela en Betsy en telkens worden er luide uitroepingen, verwelkomingen en krachtige handdrukken gewisseld. Daar de dames plaats zoeken op den divan, geeft Sarah Tapplebot, de nicht van den ouden Sam, aan de Franschen met haar waayer een tik op den schouder en neemt zonder te groeten of te danken de open plaats in. De journalist Elliot licht de dames in, dat de beiden heeren vreemdelingen en Parijzenaars zijn, waarop groote sympathie

wordt betuigd en macht van handdrukken worden uitgereikt. De fransche heeren worden daarna bestormd met vragen, of ze in katoen of in suiker handelen, daar er eene krizis op handen is, maar de dames voegen er bij, dat er nog met goed gevolg in leêr kan gespekuleerd worden.

Bella, de vrouw van een kolonel, onderzoekt of de Franschen hun invoerrecht op de grondstoffen zullen handhaven, en als de markies de Rochemore verzekert, dat hij niet in den handel is, maar zijn fortuin heeft gemaakt, neemt de belangstelling der amerikaansche dames steeds toe. Het gezelschap wordt wederom vermeerderd door eene dame, die de voornaamste spreekster is van de sekte der Free Love. De fransche heeren wagen zeer beschroomd te zeggen, dat men te Parijs iets dergelijks heeft, maar onder geheel anderen naam, waarop de Amerikanen uitroepen, dat de Free Love een godsdienst is, die tegen de onzedelijkheid van het huwelijk te velde trekt. Madame Bellamy oordeelt daarom zeer terecht: „Quand un vice veut ses coudées franches (en Amérique) il se fait religion et tout le monde l'accepte."

Ten slotte komt the reverend Jedidiah Buxton met zijne hemelsche echtgenoote Mistress Godwin en den heer Godwin de verwondering der Franschen ten toppunt voeren, terwijl bij de aankomst te Nieuw-York de kranten-jongens en de schoenpoetsers het salon binnenstormen, om door hun geschreeuw de reizigers in de uiterste verwarring de vlucht te doen nemen.

V.

Zoodanig is de expozitie gedurende het eerste bedrijf van „L'Oncle Sam." Het verwarrend aantal van personen en het eigenaardig terrein: de salon van een stoomer maken een bonten indruk, maar de gedachte van den auteur komt duidelijk op den voorgrond. Hij wil eene zedenschildering geven van het tegenwoordig Amerika, waarbij de heimelijke polemiek tegen de Republiek in 't algemeen soms van ter zijde om den hoek gluurt. De eigenlijke verwikkeling vangt aan bij het tweede bedrijf, als de toeschouwer verplaatst wordt

in het buitengewoon rijk, maar smakeloos gestoffeerd salon van Samuel Tapplebot in de vijfde avenue te Nieuw-York. Eerst een staaltjen van de verhouding tusschen meester en bedienden. Daar de oude Sam een kwartier heeft gescheld en de bediende Tog niet verscheen, wordt dit kwartier niet in rekening gebracht bij de betaling van zijn loon. In de tweede plaats grijpt eene onderhandeling plaats tusschen Tapplebot, den advokaat Fairfax en den verkiezingsagent Jyp Dirckson, over Samuels verkiezing in den Gemeenteraad van Nieuw-York. Zesduizend dollars voor de persoonlijke diensten van Jyp en zijne bende, vierduizend voor aankoop van stemmen, tiendui- voor de pers, inzonderheid voor de onafhankelijke bladen: The New-York Coroner en The New-York Policeman en dan nog: vlaggen, transparanten, lantaarnen, muziek, en verdere kosten, zoodat de gezamenlijke uitgaven zestigduizend dollars zullen bedragen. De aankoop van stemmen stuit den ouden Sam niet tegen den borst, want hoe duurder men den kiezer betaalt voor de uitoefening zijner staatsburgerlijke plichten, hoe beter hij ze zal vervullen en hoe minder het hem ooit zal verdrieten. Fairfax belooft Sam bijstand, indien deze zijne kandidatuur naar de hand van nicht Sarah wil ondersteunen.

De dames Angela, Bella en miss Betsy treden binnen in groot toilet, met zeer laag uitgesneden japonnen en noemen den ouden Sam: „meneer!" — gewone titel, waarmeê de dochters haar vader aanspreken. Bella verhaalt haar vader, dien ze in geen jaar heeft gezien, dat ze voor de tweede reize gehuwd is. Ze weet waarlijk niet, of ze hem wel een telegram heeft gezonden. Ze verklaart echter, dat haar tweede man niet zoo geschikt is, als haar eerste: Elliot — welken zij aan boord van den steamer heeft ontmoet. Thands vertoont zich Ulysses Tapplebot, de zoon des huizes, die jubelt, omdat hij faljiet is — en dit reeds ten tweedenmale in dat jaar. Hij zal zijne schuldeischers dertig percent aanbieden, of niets. De dertig percent zullen uitbetaald worden in aandeelen op het nieuwe bankiershuis, 't welk hij gaat stichten. Bovendien heeft hij zijn vader eene schade van zes duizend dollars in Nicaragua-aandeelen berokkend; waarover de oude Sam maar

weinig verstoord is, uit vreugde over het schitterend faljiet van zijn zoon.

Nicht Sarah Tapplebot komt te voorschijn met een groot paket: „nouveautés parisiennes." Oom Samuel spreekt haar van huwelijksplannen en vraagt of ze onder al haar aanbidders nog niemand heeft uitverkoren. Ze heeft een register met credit en debet geopend voor al de heeren, die haar 't hof maken — het credit voor alles wat men gedaan heeft, om haar aangenaam te zijn; het debet voor alles, waarmeê zij dit heeft beantwoord. Ten voorbeelde: „rekening-courant van Tommy Crocker, in suiker; waarde: honderdduizend dollars; begonnen 15 Februari. Credit: den 15den des avonds, een ruiker camellia's, souper bij Delmonico — Debet: drie kleine, vriendelijke tikken op de wang, die zij hem gaf bij zijn afscheid. Den 16den dito sledevaart op den Hudson, die op het debet staat, omdat de vriendelijkheid van dit voorstel aan te nemen meer beduidt dan het aanbod. Zoo vervolgens tot den 21sten — waar een kompromittante brief aan Tommy wordt geplaatst op zijn debet. Eindelijk den 1 Maart — sluiting van rekening door de verklaring, dat zij nooit aan 't huwelijk heeft gedacht. Totaal: Passief: ruikers, sleevaarten, soupers, enz. Aktief: veertien dagen flirtation, maar zeer gematigd. Balans aan beide zijden: nul. Oom Sam is boven de wolken over zoo veel genie en beveelt haar den advokaat Henry Fairfax tot gemaal aan, maar Sarah antwoordt, dat ze een Parijzenaar ontmoet heeft, die haar beter bevalt. Hij zal dien avond komen, om thee te drinken; zij zal weldra weten wie zijn bankier is, zij is veel te goed ontwikkeld, om een huwelijk uit liefde te sluiten. Terwijl de familie gaat eten, komt de kolonel Nathaniel Fliburty en bericht aan Sam, dat de verkoop der terreinen van Tapplebot-City zeer slecht gaat, omdat alles moeras is, en de koopèrs er de koorts opdoen. Er is maar eene uitzondering: eene fransche dame, die de vorige maand veel grond gekocht heeft en dienzelfden morgen door Nathaniël in volkomen welstand op de boot is teruggezien. De heeren herinneren zich nu even, dat zij schoonzoon en schoonvader zijn geworden, maar schijnen tot gewichtiger zaak geroepen, daar Madame Bellamy zich aanmeldt.

Madame Bellamy vraagt of er nog meer terrein in Tapplebot-city te koop is voor den vorigen prijs. Groote verbazing der Yankees. Zij spreiden de kaart van de geprojekteerde stad uit voor de parijsche dame en verzoeken haar de zaak een kwartier in beraad te houden. Zij vermoeden, dat er een geheim belang bij Madame Bellamy in 't spel is. Terwijl zij in de eetzaal verdwijnen, verschijnt Robert de Rochemore. Hij is door Sarah uitgenoodigd op de thee, maar komt wat vroeg. Het blijkt nu, dat de oude Sam geen eigen huis bewoont, maar vertrekken in een hotel, waar men 800 slaapkamers, 200 pianoos, 1500 glazen deuren en 3000 gaslichten vindt. Madame Bellamy verklaart, dat het hotelleven veel goedkooper is, daar de zucht tot gelijkheid ook de bedienden heeft aangegrepen en men geene andere knechten kan vinden dan Ieren. Bovendien waarschuwt de parisienne haar landgenoot niet te veel het hof aan de dochters van den ouden Sam te maken, daar de amerikaansche jonge dames partij trekken van alles en later met bewijzen aankomen ter schadevergoeding.

Men roept Madame Bellamy, om de onderhandeling voort te zetten; de tweede Franschman: Francis Briot verschijnt, uitgenoodigd door miss Betsy, de muziekonderwijzeres. Een buitengewoon sukces is Briot ten deel gevallen bij zijn eerste koncert, daar Elliot in zijne krant een paar regels heeft geschreven, waaraan hij een uit de lucht gegrepen verhaal omtrent eene ontmoeting van Roodhuiden met den virtuoos heeft toegevoegd. Nu volgt de thee, door Sarah geschonken, waarbij alleen ladies en bachelors worden toegelaten. Eene jonge dame verkoopt voor een liefdadig doel een zoen voor een dollar. Robert de Rochemore besteed vijf dollars in dezen handel en begint te peinzen aan al de dierbare herinneringen van zijn franschen huiselijken kring bij zooveel zonderlinge verschijnselen. Zijne sentimenteele — voor een Franschman vrij zonderlinge — verzuchtingen worden afgebroken door een wenk van Sarah, die hare flirtation met den jongen markies aanvangt.

De amerikaansche dame vraagt naar zijn naam en titels, naar zijn vermogen en waar zijn fortuin uit bestaat? De markies antwoordt buitengewoon verbaasd, dat hij 80,000

franks rente heeft — dat zijne bankiers Taylor & Co. heeten. Sarah verzekert hem, dat liefde zonder geld een bitter ongeluk is — liefde moet als een kastplant in weelde worden gekweekt. Robert beweert, dat hem alle geldquaestiën tegen de borst stuiten, als er sprake is van waarachtige liefde. Sarah, daarentegen, dat een goed huwelijk alleen onder goede voorwaarden gesloten wordt. Zij verzoekt Robert op haar balboekjen te schrijven: „J'aime Sarah Tapplebot en vue du mariage."

Daarna verlaat zij even het salon, komt in reiskostuum terug en verzoekt Robert haar te volgen. De advokaat Fairfax is diep teleurgesteld, het geheele gezelschap laat de beide gelieven zonder stoornis vertrekken.

VI.

Het derde bedrijf verplaatst den toeschouwer naar Long-Branch aan den oever der zee in eene villa, welke de oude Sam gehuurd heeft, om des Zondags de hitte te Nieuw-York te ontvluchten. Bij het rijzen van het gordijn verhaalt vader Tapplebot aan zijn zoon, dat des Woensdags te voren de fransche dame gekomen was, om nieuwe gronden te koopen, maar dat hij haar had meêgedeeld, geene beslissing te kunnen nemen zonder zijne aandeelhouders te hebben geraadpleegd. Dit alles was geschied om tijd te winnen. De kolonel Fliburty was naar Tapplebot-City vertrokken, om te onderzoeken, wat de fransche dame daar eigenlijk wel ontdekt had. Doch de kolonel had niets ontdekt, maar daarentegen de koorts opgedaan. Tusschen beide maakt Sam even melding van Sarah, die sints Woensdag verdwenen was en niets van zich had laten hooren. 't Belangrijkste echter is, dat Madame Bellamy naar Long-Branch is gekomen, en dat ze zoo aanstonds verwacht wordt, om de onderhandelingen voort te zetten. Ulysses Tapplebot geeft zijn vader den raad de gronden tegen den dubbelen prijs te verkoopen, daar er wellicht steenkoolmijnen zouden kunnen schuilen.

De verkiezingsagent Jyp komt berichten, dat de zaken goed staan, indien de oude Tapplebot eene redevoering tot de kie-

zers houden wil. Maar deze draagt de taak aan zijn zoon op. Madame Bellamy verschijnt. Sam deelt haar mede, dat de gronden in quaestie verkrijgbaar zijn tegen het driedubbele van den vorigen prijs. Als ze na eenige aarzeling toestemt, bedenkt Sam plotseling eene uitvlucht: het is Zondag en op Zondag sluit men geene koopkontrakten. Maar hij zal den volgenden dag om 8 uur tot haar dienst zijn te Nieuw-York.

De dames Angela en Bella gaan met de fransche dame thee drinken. De advokaat Fairfax komt met nieuws omtrent Sarah. Hij heeft haar doen volgen. Zij is met den franschen jonkman naar Saratoga vertrokken, waar ze te zamen uitstapjens maken en zich toeleggen op wat de Amerikanen flirtation noemen. Sarah is evenwel plotseling alleen vertrokken, zoodat men mag veronderstellen, dat de jongelui hunne huwelijksplannen opgeven. Fairfax meende, dat Sarah reeds te Long-Branch zoude zijn. Intusschen verschijnt Robert de Rochemore zeer ontsteld zoekend naar Sarah. Hij verlangt Madame Bellamy te raadplegen. De virtuoos Francis Briot komt te gelijkertijd met de parijsche dame, om het verhaal van Roberts avontuur aan te hooren. Drie dagen heeft hij met Sarah te Saratoga doorgebracht, drie dagen heeft ze hem betooverd en geplaagd en telken avond met een „bonsoir, très moqueur et très net" op de stoep van 't hotel aan zijne overpeinzingen overgelaten. Daardoor is eene liefde bij den jongen markies ontstaan, die hem thands met den hoogsten angst voortzweept — wijl Sarah plotseling verdwenen is en hij haar te vergeefs te Nieuw-York heeft gezocht.

Francis Briot heeft evenzoo een uitstapjen gemaakt met Miss Betsy, doch hij is zeer tevreden. Aan het strand hebben de jongelui „the reverend" Jedidiah Buxton ontmoet, die met een kop chokolade in de hand hun in 't huwelijk verbonden heeft — als een grap. Doch de grap was ernstig gemeend tot schromelijke verbazing van den violist. Fairfax raadt hem aan eene scheiding te vragen, maar 't zal hem licht honderdduizend franks kosten. De beide Franschen verdwijnen in de hoogste opgewondenheid.

Thands komt Sarah van hare reis terug, buitengewoon geschokt, koortsachtig. Zij verhaalt harer zusters, dat zij geene

rust kan vinden, dat zij Robert plotseling verlaten heeft, want ze heeft liefde voor hem opgevat en vreest nu, dat hij haar als eene onbeschaamde, die een man zoekt, zal verachten. De advokaat Fairfax, die van den ouden Sam toestemming ontving Sarah te huwen, bedenkt plotseling een list. Hij geeft voor, dat hij met beide heeren Tapplebot, met Jyp en Madame Bellamy gaat vertrekken naar Nieuw-York. Hij weet, dat de markies de Rochemore te Long-Branch gezien is, hij heeft een plan gereed, om beide gelieven voor goed tegen elkander in 't harnas te jagen.

Zoodra het geheele gezelschap vertrokken is, verschijnt Robert. Eene kamenier roept Sarah. Op zeer bewogen toon verwijt hij het jonge meisjen hare handelwijze. Maar Sarah wil hem niet verder te woord staan, tenzij hij komt om haar ten huwelijk te vragen. De Franschman bekent, dat hij dit vraagstuk nooit ernstig overwogen heeft. Thands erkennen beiden, dat zij verkeerd hebben gehandeld. Sarah verzoekt Robert te vertrekken, hij wil hare hand vatten en op haar angstigen kreet: „J'ai peur!" – barst de jonkman jubelend uit: „Enfin!.... le voilà donc le cri que j'attendais de toi!" (op de knieën:) „Ah! chasteté, pudeur, sois bénie!.... te voilà donc retrouvée.... jeune fille!"

Op het oogenblik, dat de verzoening zal plaats grijpen, komt de oude Sam met Fairfax, Elliot, Jedidiah, en Madame Bellamy de jongelieden verrassen. Het gezelschap is te laat aan den trein gekomen, zoo als Fairfax wilde, en nu wenschen ze Robert te overtuigen, dat hij Sarah moet huwen. De markies vermoedt eene hinderlaag – Sarah werpt de verdenking met hooge verontwaardiging van zich af, maar Robert deinst diep beleedigd af, en, als de oude Samuel hem spreekt van de eer zijner nicht en dat hij schadevergoeding schuldig is, zegt hij met trillende stem: – „Monsieur!.. je ne sais pas ce que vous estimez l'honneur de mademoiselle.... mais envoyez la note!.... je payerai!"

Het vierde bedrijf vangt aan met de zaak van Madame Bellamy, die gronden wil koopen in Tapplebot-City. Allereerst keert kolonel Fliburty in zijn pels en met de koorts uit de ongebouwde stad terug. De fransche dame komt de heeren

weder in het hotel van de vijfde avenue overvallen. De heeren verklaren, dat de gronden in quaestie wel tienmaal meer waard zijn. Eindelijk stemmen zij den verkoop toe, maar, zoodra Madame Bellamy haastig het kontrakt wil teekenen en geld te voorschijn brengt, begrijpt de oude Sam, dat zijne terreinen wel honderdmaal meer waard zijn. Hij verklaart plotseling, dat de verkoop niet doorgaat, omdat aan artikel 7 van het vroegere koopkontrakt niet is voldaan. Daar was namelijk bepaald, dat zoo de kooper niet binnen 6 maanden was begonnen met bouwen, de gronden weder aan de kompanjie moesten vervallen na teruggave van de oorspronkelijke koopsom. Madame Bellamy heeft niets laten bouwen en nu herneemt Sam al de gronden, terwijl hij haar een cheque van honderdzestigduizend franks ter hand stelt. Zuchtend schikt de fransche dame zich in 't onvermijdelijke, maar zoodra ze haar geld heeft weggeborgen, vragen de heeren, wat ze nu eigenlijk heeft gevonden:

„Ik heb het middel gevonden" — antwoordt ze, — „om mijn geld terug te krijgen, en dat is alles!"

Sam en de kolonel zijn woedend — maar gulweg erkent de eerste, dat de list zeer handig is overlegd, en dat hij Madame Bellamy bewondert.

In de tweede plaats komt de zaak van Robert de Rochemore. Men heeft hem verzocht het verschil in der minne te willen schikken — hij is troosteloos en wil aanstonds Nieuw-York verlaten. Maar Madame Bellamy trekt zijne partij en verzoekt Robert haar de leiding der zaak te willen overlaten — daar er eene finantiëele quaestie te vereffenen is. Ze vraagt hem of hij een revolver heeft — daar men te doen heeft met een advokaat als Fairfax en men in Amerika gewoon is, zich zelf recht te verschaffen. Robert heeft geen revolver, doch ontvangt er een van Elliot, die met hem naar het hotel van de vijfde avenue gekomen is, om de zaak te schikken.

De oude Tapplebot verschijnt met Fairfax. Zij schijnen teleurgesteld, zoodra ze vernemen, dat Madame Bellamy als advokaat van Robert zal optreden. Zij bewijst, dat de amerikaansche flirtation tot niets verplicht, daar het kongres te Washington nog niet uitgemaakt heeft, dat de minste kleine

gunst van eene dame kontant moet betaald worden — zooveel voor den arm om haar leest, zooveel om haar in 't oor te fluisteren — en dat men geen tarief van dezen handel op de stations der spoorwegen heeft aangeplakt. Fairfax en Sam stemmen toe, dat de eenvoudige flirtation gratis kan worden aanvaard, maar ze verlangen schadevergoeding voor verbroken trouwbelofte. Madame Bellamy eischt schriftelijk bewijs, dat de trouwbelofte gegeven is. De heeren kunnen dit bewijs niet leveren. Plotseling verschijnt Sarah met haar balboekjen, waarin Robert geschreven had: „J'adore Sarah Tapplebot, en vue du mariage!" Maar ze vernietigt het papiertjen en verklaart, dat ze den markies de eer niet bewijzen wil hem aan zijn woord te houden, omdat hij haar diep beleedigd heeft met zijn wantrouwen. Hartstochtelijk weenend ijlt ze naar haar kamer terug.

Thands barst de oorlog uit tusschen Fairfax en den markies. De Amerikaan weigert te duelleeren. De vrienden beletten Robert den geslepen advokaat een vuistslag toe te brengen. Fairfax verlaat de appartementen van Sam, om zich naar de algemeene leeskamer van het hotel te begeven. Robert stormt hem na — de vrienden volgen. Er worden op de trap revolverschoten gewisseld. Sarah komt te voorschijn. Robert vliegt het vertrek binnen, om zich te dekken voor de schoten van Fairfax, die zich achter eene balustrade verschuilt. De markies heeft de hand gewond, Sarah bindt er een zakdoek omheen — en nu vliegt Robert, ondanks de kreten van het jonge meisjen, naar de trap terug. Fairfax vuurt en verbrijzelt de glazen deur. Robert is niet getroffen, maar vreest voor Sarah, die hij trots haar ernstigen tegenstand naar haar kamer draagt. Fairfax ijlt de zaal in, verschuilt zich links in een kabinet, om aanstonds op Robert te vuren, als deze zal terugkomen. Al de bewoners van het hotel vloeyen te zaam en Madame Bellamy, die snel Fairfax volgt, werpt de deur dicht van het kabinetjen en draait den sleutel in 't slot om. Zij vraagt den gevangene, of hij belooft den strijd te staken? Fairfax stemt toe. Robert wil er zich tegen verzetten — maar Fairfax biedt hem zijne verontschuldiging aan.

Eene algemeene verzoening volgt. Robert vraagt oom Sam

de hand van Sarah, Francis Briot berust in zijn huwelijk met Miss Betsy, zelfs de oude Tapplebot waagt het Madame Bellamy ten huwelijk te vragen. Terwijl de fransche dame lachend weigert, komt een luid gejuich van buiten Sam verwittigen, dat hij gekozen is in den gemeenteraad van Nieuw-York. Doch ook dit vooruitzicht wordt verijdeld — Ulysses, zijn zoon, heeft zich in zijne plaats gesteld en is voor het geld van zijn vader gekozen.

VII.

Toen Charles Dickens in 1845 de Vereenigde Staten van Noord-Amerika bezocht, vond hij er bijna even zulke sterk in 't oog springende karakters, als de markies Robert de Rochemore ontmoette ten huize van den ouden Samuel Tapplebot in het hotel van de vijfde avenue te Nieuw-York. Dickens' roman: Martin Chuzzlewit heeft in de hoofdstukken, die over Amerika handelen, eene merkwaardige overeenkomst met het blijspel van Victorien Sardou. De mannen, die Martin Chuzzlewit ontmoet: kolonel Diver, majoor Pawkins en Jefferson Brick, stemmen vrij wel overeen met de kennissen van Robert de Rochemore, met kolonel Nathaniel Fliburty, Samuel Tapplebot, en Fairfax. Beide groepen hebben daarom nog een anderen trek gemeen — zij schijnen levende charges, geene levende menschen.

Of de fransche blijspeldichter in Amerika geweest is of niet, blijve onbeslist, maar zeer zeker heeft hij ijverig zijn best gedaan al de bonte kurioziteiten van het moderne amerikaansche leven zoo nauwkeurig mogelijk te bestudeeren. Achtereenvolgens treden ze in „l'Oncle Sam" te voorschijn: die bekende zwendelaars van de Beurs, die spekulanten in grondbezit en in faljissementen, die kolonels zonder regimenten, die jonge dames zonder vrees of blaam, die ijveraarsters voor Free Love en die hemelsche echtgenooten, welke de eeuwigheid aan de overzijde van het graf uitgekozen hebben om ons zonder ophouden lief te hebben. Van daar iets zeer bonts in de kompozitie van dit fransche drama, 't welk door de

uitmuntend geteekende persoonlijkheid van Madame Bellamy zijne eenheid van handeling verkrijgt.

Madame Bellamy wordt even als Martin Chuzzlewit bedrogen bij den aankoop van land. De geniale schranderheid, waarmeê zij echter het geleden verlies weet te herstellen, beweegt ons tot de vraag, hoe het mogelijk is, dat eene vrouw van zoo veel geest zich door een paar grove bedriegers, als de kolonel Fliburty en de oude Sam, heeft laten verschalken? Zonder dit aanvankelijk bedrog echter zou het blijspel veel van zijne aantrekkelijkheid verloren hebben en daarom zullen wij verstandig handelen door er eenvoudig in te berusten.

De tweede hoofdhandeling van „l'Oncle Sam" bevindt zich in handen van Sarah en Robert. Victorien Sardou heeft de amerikaansche dames zoo zwart mogelijk geschilderd. Sarah, die boek houdt van haren veel omvattenden handel in handkussen, knipoogjens en andere galanterieën, is eene aardige karikatuur in den aanvang, de liefde tot Robert maakt haar later plotseling tot eene heldin, die meer fransch dan amerikaansch bloed in de aderen heeft. Sardou heeft zich veel moeite gegeven, om bij de tooneelen der flirtation in het tweede bedrijf een treurig licht te doen opgaan over de verdorvenheid der amerikaansche zeden; hij doet zijn held Robert sombere verzuchtingen slaken naar den franschen huiselijken haard — maar voor den onpartijdigen toeschouwer is de moraal der Amerikanen niet zooveel slechter dan die der Franschen.

Robert bekent zeer openhartig, dat hij, toen hij met Sarah op reis ging naar Saragota, zich in geenen deele had voorgenomen haar zijne hand aan te bieden. Hij wilde een pleizierreisjen maken — meer niet. Sarah daarentegen verlangt een echtgenoot te veroveren en berekening voor berekening is de spekulatie van het jonge meisjen geenszins de onedelste. De luide uitroep van Robert, als Sarah hem ontvluchten wil, mist geheel het bedoelde moreele effekt en levert niets anders op dan een gewaagden coup de théâtre.

Nog in een ander opzicht is de satyre van Sardou te ver gegaan. Hij heeft de republikeinsche staatsinstellingen belachelijk willen maken en in een geestig blijspel een antwoord op het boek van de Tocqueville willen geven. Zijne satyre

bestaat evenwel in de overdreven schildering van eene verkiezingknoeyerij, waarvan geen Franschman, die weet hoe de stemmen voor het plebesciet van 1870 geworven werden, die bovendien weet, hoe zekere fransche maires handelen met de aan hen vertrouwde stembussen, zich in 't minst zal kunnen ergeren.

Het blijspel „l'Oncle Sam" heeft alzoo zijne zwakke zijde, maar biedt daarentegen in tooneel op tooneel stof tot rechtmatige bewondering. De buigzame, veerkrachtige geest, die zich in „Les Pattes de mouche" het eerst openbaarde, die zich in „Rabagas" door de handige ordening der verwikkeling nog wist staande te houden ondanks het staatkundig parti-pris, heeft in „l'Oncle Sam" schitterende bewijzen van onverminderde bekwaamheid gegeven.

Het eerste bedrijf bevat louter de uiteenzetting van de rij der personaadjes, terwijl hier en daar draden worden saamgeweven tot eene belangwekkende verwikkeling. Ook in het tweede worden nog karakteristieke personen aan den toeschouwer voorgesteld, maar bij de thee-partij van Sarah en de algemeene flirtation der jongelui — zonder iets, dat naar ouders, voogden of dergelijke overbodige omstanders gelijkt — vangt het drama aan. Reeds in het derde bedrijf boezemt de loop der handeling de hoogste belangstelling in, de ontmoeting van Robert en Sarah, na hun uitstapjen, hunne verzoening, de verrassing door Fairfax uitgedacht, het vermoeden van den franschen markies: dat hij in een amerikaanschen guet-apens is gevallen — dit alles spant de aandacht voortdurend meer en meer. Het vierde bedrijf zet de kroon op 't werk. De handige Madame Bellamy verschalkt de Yankees op onnavolgbare wijze en pleit voor Robert in de zaak der verbroken trouwbelofte zoo verrassend schrander en overtuigend, dat de toeschouwer niet tot zich zelf komt bij elke nieuwe wending, bij elke ongehoopte, onverwachte aanleiding tot nieuwe konflikten. Het revolver-tooneel aan 't slot maakt een ongeloofiijken indruk, schoon de houding van Fairfax bij de ontknooping niet aan de verwachting beantwoord.

Victorien Sardou, die van 1859 tot 1875 reeds vier-en-dertig tooneelscheppingen vervaardigde met meer of minder

inspiratie, zal het er zeker niet bij laten blijven. Een nieuw stuk als „Les Pattes de mouche" zou eene weldaad zijn voor 't fransch tooneel en de fransche letteren, doch zoo dit te veel is geëischt, dan geve hij geene herhaling van „Rabagas," maar zoo mogelijk een tweelingbroeder aan „L'Oncle Sam."

DE STARREN LIEGEN NIET.

Astronomische studiën. — De starren liegen niet. — Rome in 1539. — Benvenuto Cellini.

Voorleden jaar had men het te Parijs zeer druk over de vertooning van een nieuw stuk. Het Théâtre de la Gaité zou een groot historisch drama van Victorien Sardou vertoonen. De repetitiën duurden zeer lang. Zeven avonden achter elkander was er: Relâche, voor de repetitiën van La Haine. De auteur was er persoonlijk bij tegenwoordig. Men had zelfs voor Sardou een houten kraampjen op een estrade in 't orkest gebouwd tegen de koû in de zaal. Met de uiterste zorg werd op alles gelet. In het eerste en vijfde bedrijf kwam een volksmenigte op het tooneel, en voor ieder dier figuranten had Sardou een wenk. Daar er op een gegeven oogenblik een kar met lijken over het tooneel moest rollen en eene vrouw uit het volk dan een luiden kreet van ontzetting moest slaken, werd er bij de repetitie alles beproefd, om dien kreet recht ontzettend te maken. De schitterendste dekoratiën waren gereed gemaakt — de weelde aan kostumen was ten top gedreven — maar bij de eerste vertooning vond men het stuk te somber, te langdradig en archivervelend. Binnen drie weken was La Haine, ondanks den heuschen os voor den lijkenwagen en al de lijken op de trappen van de kerk — voor goed dood.

Victorien Sardou hield zich daarom niet voor overwonnen — hij wees op het sukces van een ander nieuw stuk bijna gelijktijdig op het Théâtre du Vaudeville vertoond:

een blijspel „L'Oncle Sam." En mocht het al gebleken zijn, dat zijn dramatisch talent te kort was geschoten in het ernstige historische drama, zijn meesterschap in het blijspel had hij overvloedig gehandhaafd.

Is mij naar aanleiding van dit feit een wensch geoorloofd, ik zou dan willen hopen, dat Mejuffrouw Betsy Perk, die voorleden Saturdag (2 Oktober) in het Grand-Theatre Van Lier hare starren poogde te doen schitteren, niet ontmoedigd worde door den geringen bijval, dien de kritiek aan haar arbeid schonk. Het is wel de mooite waard bij deze gebeurtenis op ons nationaal tooneel een oogenblik stil te staan. De tooneelkunstenaren, onder het beheer der heeren Stumpff en Veltman, besluiten een oorspronkelijk drama van eene nederlandsche auteur te vertoonen. Zij vertoonen het met een entrain, eene liefde, een ernst, die de hoogste sympathie moet verwekken – waarom hadden zij geen beter oog voor den glans dezer sterren?

Want — het hooge woord kan ik niet onderdrukken – het drama is van letterkundig standpunt nog al onbeduidend. De auteur wil den toeschouwer naar Rome brengen in 1539 – een stout denkbeeld. Laat een man van talent, die Rome kent, ons het Rome van 1875 dramatisch willen schilderen – hoeveel takt en bedrevenheid is dan reeds noodig, om den behoorlijken indruk te maken en door niets te zondigen tegen de plaatselijke kleur. Een auteur, die niet ongelukkig is in de schildering van ons modern leven, beproeve eens een tooneel uit het nederlandsch leven van 1539 te schetsen – welk eene wetenschap, welk eene vlijt, welk eene voorbereiding zou er niet noodig zijn om deze opgave slechts eenigszins waardig te vervullen. Wij hebben Aernout Drost, Jacob van Lennep en Oltmans gehad, nog roemen wij op Mevrouw Bosboom-Toussaint en op H. J. Schimmel – maar wie onzer zou in staat zijn als deze veelbegaafde kunstenaars eene historische schets uit 1539 te schrijven – eene schets, die een intérieur te zien gaf, eenigszins gelijkend aan Lauernesse of aan Meerhuizen? [1])

[1]) Keurige schets van Aernout Drost.

Mejuffrouw Betsy Perk poogde nog meer – zij wilde Rome van 1539 geven met een historischen persoon als Benvenuto Cellini. Misschien dat hier meer argeloosheid dan vermetelheid in 't spel is. Immers de opvatting dezer stof getuigde van groote naïveteit bij de auteur. Benvenuto Cellini wordt een vroolijke snaak, die gestaag over het tooneel piroeëtten maakt en zijne italiaansche huishoudster, „moeder Mara," voortdurend plaagt om een „tarantelletje" te dansen. Na een kunstwerk voltooid te hebben, geeft hij een feest op de straat voor zijn huis. De fransche gezant de Montluc komt hem verzoeken aan het hof van koning Frans zijne kunstenaarsloopbaan te vervolgen – maar hij bedankt, zoo niet zijne bruid Corrina, pleegdochter van moeder Mara, hem volgen wil. Hierop zegt moeder Mara echter geen „top", 't geen haar later telkens tot de verzuchting brengt: „Had ik maar top gezegd!"

Cellini heeft een vijand in een „voormalig beeldhouwer," die nu als „Sterrenwichelaar" optreedt. Deze melodramatische persoon heet Michele – tout court, zoo als, in de Grande Duchesse, de prins Paul, of in Rabagas, de prins Carlo. Michele heeft in de sterren gelezen, dat Cellini uit de tiara des Pausen eenige kostbare steenen heeft gestolen, zoodat men op het vermoeden komt, dat de tiara voortdurend door den kunstenaar wordt gerepareerd. Daar de sterren niet liegen, wordt de verschrikte Cellini in hechtenis genomen door last van zekeren hertog Farnese, die belust is op de schatten van Benvenuto. Later blijkt nog, dat de hertog zijne voorbeeldige echtgenoote verdenkt van ontrouw, omdat ze den kunstenaar vroeger gekend heeft – een vermoeden, den hooggeplaatsten „gunsteling van Paulus III" vrij ruw in den mond gelegd.

Had men nu eenvoudig de pauselijke kroon onderzocht, dan zou gebleken zijn, dat geen enkel juweel ontvreemd was en dat de starren wel gelogen hadden. Hiermede wacht men eerst tot aan 't eind van het laatste bedrijf, toen de fransche gezant, ondanks zijne drukke bezigheden, die hem voortdurend „elders" roepen, met de verklaring komt binnenstormen, dat de tiara niet bestolen is. Intusschen heeft men Cellini voor

een geheim gericht van gemaskerden gebracht, is hij gevangen gezet in San Angelo, ontsnapt, weer opgevangen en weer verlost door belangstellende vrienden. Duidelijk komt hierbij in 't oog springen, dat de titel van 't drama een greep is, om effekt te maken, dat de starren-wichelaar Michele geheel wegblijven kon, dat zelfs de echtgenoote van den Hertog Farnese, met haar misvormden knaap en haar veelbelovenden oudsten zoon — die op zijn achttiende jaar reeds den kardinaalshoed draagt, waarvoor zijn vader hem minder eigenaardig met schamperen spot: „Roodhoed" noemt — dat deze allen zonder gevaar voor de verwikkeling zouden kunnen worden verwijderd.

Zoodra men een historischen persoon als Cellini tot onderwerp van een drama kiest, behoort er gelet te worden op het episch karakter van den held. Mevrouw Bosboom-Toussaint had eenmaal in haar roman Graaf Pepoli een italjaanschen beeldhouwer voor te stellen: Minghanti. — Ware Benvenuto Cellini slechts half zoo edel, zoo waardig geweest, dan reeds zoude hij eenigszins aannemelijk geworden zijn, thands bleek hij een zorgelooze snaak, die in zijn onrechtvaardig lijden evenveel ouderwetsche verzuchtingen slaakt als Lazaro de Veehoeder in der kerker der Medici. Een drama uit 1539, te Rome, als een effektstuk in te richten met maskers, dolken, kerkers en kardinalen, die zelfs in den huiselijken kring hun galagewaad niet afleggen — dit alles ging voor eene kwarteeuw nog goed. Thands is de belangstelling in ons nationaal tooneel te groot, een oorspronkelijk schrijver kan ongemoeid geene matte herhaling van de ontzettings- en verschrikkingsstukken der parijsche voorsteden aanbieden.

De titel: „De sterren liegen niet!" had vereischt, dat het stuk in smaakvollen trant, in vijfvoetige jampen geschreven ware en niet in proza, waarbij het volksdialekt zijne rechten deed gelden met: „Ik sta je te zeggen!" — en „Ik wil er dood op blijven." Schimmel schreef zijn Napoleon en Multatuli zijn Vorstenschool in rijmlooze vijfvoeters. Een uitmuntende goede smaak leidde hen, om dezen vorm aan hun episch-dramatischen inhoud te paren.

Eene zaak dient hier echter niet vergeten.

De tooneelkunstenaren waren bizonder gelukkig in hunne voorstelling. Mevrouw Kleine-Gartman speelde de kleine rol van de Hertogin met zeldzamen takt en talent. Het ware der moeite overwaardig voor zulk eene kunstenares eens eene schoone nederlandsche rol te scheppen — wie helpt ons aan eene degelijke nederlandsche tragedie? Mevrouw Stoetz was als moeder Mara buitengewoon verdienstelijk, de mère-noble in vollen zin, hoewel de woorden van hare rol veeleer aan 't karakter van hollandsche of zeeuwsche huismoeders herinnerden, dan aan eene romeinsche. Mevrouw Ellenberger heeft het tooneel in den kerker met superieur talent gespeeld — al deze dames zijn artisten van den eersten rang. De heer Veltman heeft een eigenaardig slag, om de verradersrollen te vertolken. Zijn optreden als hertog Farnese was waardig en juist, 't welk bij den sterrenwichelenden Michele (de heer Kettmann) niet zoo sterk in 't oog viel. De heer Kistemaker kon van zijne ontzettend moeyelijke rol niet meer maken dan hij deed — het publiek beloonde hem met handgeklap.

En dat de direktie een oorspronkelijk stuk wilde geven — was uitstekend. Maar niet alle oorspronkelijke stukken zijn aanstonds meestersstukken.

VOLKSVERMAKEN.

Volksvermaken. — Uitstekende proefnemingen te Amsterdam. — Winkelramen. — Het afschuwelijke in beeld. — Het edele doel van Floralia.

„Wie, die belang stelt in de zaak van volksbeschaving en volkswelvaart, moest zich in dagen als de onze, waarin zoovele en zoo machtige tegenstanders samenspannen, om alle ontwikkeling stelselmatig tegen te werken, niet gedrongen ge-

voelen, om ons het doel te helpen bereiken dat wij beoogen: het aanbieden namelijk van gelegenheid tot gedachtewisseling tusschen degenen, die het volk liefhebben en willen ontwikkelen en het bekend maken der verschillende middelen, die op onderscheiden plaatsen tot dit doel aangewend worden." [1])

Zoo luidt de alleszins juiste klacht in naam van „'t Centraal Bureel tot samenwerking der verschillende vereenigingen van Volksvermaak in Nederland," uitgesproken door mijn geachten vriend, den amsterdamschen predikant M. A. Perk.

Het is bekend, dat eenige kloeke Amsterdammers zich sints 1870 met allen ijver de zaak der volksveredeling hebben aangetrokken. In de hoofdstad bestond reeds vroeger de uiterst nuttige Maatschappij voor den Werkenden Stand, het edelmoedige en vruchtbare werk van den hoogleeraar de Bosch Kemper. In lateren tijd vormden zich de Vereeniging voor Volksvermaak en Floralia – al te zamen op voorbeeldige wijze ijverend voor veredeling en beschaving des volks. Overal vond dit voorbeeld navolging, zoodat thands reeds een honderdtal vereenigingen voor Volksvoordrachten en Volksvermaak in Nederland worden geteld.

Ten einde de goede zaak te bevorderen, hielden de bestuurderen der verschillende vereenigingen meetings en werd er ter tweede bijeenkomst te Amsterdam den 31 Augustus 1871 besloten een Centraal Bureel op te richten tot samenwerking der verschillende vereenigingen. Dit Centraal Bureel werd gevestigd te Amsterdam, en belast met de samenstelling van een jaarlijksch Verslag over de werkzaamheden van de alom verspreide maatschappijen. Tevens tracht dit Bureel de samenwerking der afzonderlijke afdeelingen te bevorderen, en leidt het de algemeene samenkomsten. In het jaarlijksch Verslag nu over 1874/75 las ik de klacht aan 't hoofd van dit opstel vermeld.

Het bleek immers, dat het amsterdamsche Bureel de sympa-

---

[1]) Verslag van den arbeid der vereenigingen van Volksvoordrachten en Volksvermaken in Nederland, over 1874/75. Gedrukt bij P. Groenendijk, Amsterdam.

thie van het hoofdbestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen niet had kunnen verwerven, en dat slechts dertig van de honderd vereenigingen voor volksvermaak het Bureel met eene mikroskopische bijdrage in geld steunden, zoodat nu de werkzaamheid van dat centraal bestuur, geheel verlamd, weldra onmogelijk zal worden.

Mij dunkt — dit is een bedenkelijk verschijnsel. Niets, dat in zoo hooge mate de belangstelling van ieder beschaafd Nederlander noodig heeft, dan de veredeling van het volksvermaak en daardoor van het nederlandsche volk.

Er zijn zwaarmoedige geesten en bitterzure naturen genoeg, die volhouden, dat het volk hoegenaamd geene aanspraak op vermaak heeft. 't Is er meê, als met de socialistische pretentie, dat ieder mensch recht op werk (le droit au travail) bezit. Het recht is feitelijk een hersenschim, het zal zeker nooit worden gekodificeerd, maar zoo troostrijke edelmoedigheid en nobele menschenliefde zich de zaak willen aantrekken, zoo men het recht ter zijde stellende, eenvoudig de wenschelijkheid erkent — zou dan daarmeê geen stap voorwaarts gedaan zijn in het belang der humaniteit?

De werkman heeft geen absoluut recht op vermaak, maar 't is ten hoogste wenschelijk, dat er een gepast vermaak aan den arbeidenden stand worde aangeboden. Anders neemt ieder het recht zijn vermaak te zoeken en te genieten, waar hij het meent te vinden. Vermaak, ontspanning, rust van lichaam en geest na ijverig ingespannen arbeid zijn levensbehoeften. Ook de minst ontwikkelde sjouwerman streeft naar eenig levensgenot, zoodra de stoere dagtaak is volbracht. De nederlandsche sjouwerman op zijn ontdekkingstocht naar eenig levensgenot — wie zal de ellende en den jammer noemen, welke op die rampzalige odyssee gewoonlijk wordt aangetroffen?

Nogmaals hier eene schilderij van het officiëel nederlandsch werkmansgenot aan te bieden, zou slechts een waterstroom gieten in het Danaïedenvat der nederlandsche vroome wenschen. Nieuwjaar en oude-jaarsavond geven fooyen en dronkenschap, kermis niet minder, de vrije Zondag heeft enkelvoudige uitspatting zonder fooyen. De vermaken van een volk zijn geheel op de hoogte zijner beschaving, maar zoo bemin-

nelijke menschenliefde een edeler genoegen weet in 't leven te roepen, zal deze uitspanning tot beschaving der ruwe volksmassa medewerken.

Behoeft dit betoog? Stierengevechten zijn populair in Madrid en de bloeddorst is eene nationale ondeugd der Spanjaarden. Hanengevechten en hondenduels worden in Engeland heimelijk geliefkoosd, maar de beestachtige verdierlijking van den fabriekarbeider, die onschuldige voorbijgangers doodschopt en zijne vrouw of kinderen tot uitputtens toe doet zwoegen, schreit ten hemel — ten blauwen hemel van het archi-kerkelijke Albion. Volksgezangen en volksonderwijs zijn in Saxen op voortreffelijke hoogte, daarom is de saxische fabriekarbeider in Zwitserland tevreden, wanneer hij voor weinig geld een koncert of een tooneelvoorstelling kan bijwonen. In Nederland geven de kermissen walgelijk bloederige tooneelen te zien in de tentjens van tien of vijf centen, en daarom wordt de nederlandsche werkman voortdurend grover en ruwer in de bejegening van vrouw en kind.

Het gebeurt mij dikwijls, dat ik de winkelramen van den een of ander boek- of plaathandelaar nauwkeurig waarneem. Wanneer vind ik daar een arbeider naast mij? Wanneer is het venster te klein, om al de toeschouwers plaats te verschaffen? Zoodra er bladen als „'t Geïllustreerd Politienieuws" — o jammerlijk misbruik van drukpers en teekenstift! — of portretten van gerenommeerde moordenaars heel deftig naast fotografieën van predikanten te kijk liggen, verdringt zich een publiek in boezeroen en werkpak. Het akelige, afschuwelijke in beeld en beschrijving, op het tooneel met de Twee Weezen en Rose Michel zich waardig aansluitend bij deze nooit genoeg te verachten exploitatie van het dierlijke in den minbeschaafden werkman — zie daar wat men dagelijks met weerzin als volksvermaak ziet optreden.

Hoe schril, maar hoe liefelijk tevens steekt daarbij af, wat de Vereeniging tot veredeling van Volksvermaak in Amsterdam doet op Sint-Nikolaas-avond. Vierduizend arme kinderen vieren er feest en duizenden van arme ouders deelen er in die ongehoopte, verrassende vreugde hunner kinderen door smaakvolle menschenvrienden bereid. En Floralia! Met

welk een uitnemend gevolg gaven Amsterdam en Rotterdam het voorbeeld. Wie heeft de fijne gedachte niet toegejuicht, die aan Floralia's werkkring tot bazis dient? Het gevoel van 't schoone, 't edele te ontwikkelen in dagelijksch verkeer met de liefste kinderen der Natuur – door oplettende en zorgvolle verpleging van bloemen zachtheid en menschelijkheid te kweeken in jonge en oude harten, wie 't leven niet veel onvermengd genot bood – ziedaar wat ieder menschenvriend met onvermengde blijdschap heeft toegejuicht.

Doch al deze uitstekende pogingen behooren niet lokaal, niet voorbijgaand te zijn. De krachten, die daartoe in Nederland samenwerken, moeten door aaneensluiting onweerstaanbaar worden. Dit doel beoogde het Centraal Bureel te Amsterdam, en door allerlei onverschilligheid dreigt nu dit goede werk in duigen te spatten. Begrijpt men dan nu nog het praktisch nut van vereeniging en vergadering niet, waar het ontdierlijking en adeling van den nederlandschen werkman geldt?

Het Centraal Bureel heeft gebrek aan een weinig geld voor een edel doel. O, als het maar een individu ware, die wegens een „treurigen samenloop van omstandigheden" door achtbare mannen werd aanbevolen, dan stroomde er geld – maar nu het de geheele maatschappij, een geheel volk van ijverige arbeidende landgenooten geldt, nu blijven de beurzen gesloten. Zou daar niets aan te doen zijn? Zou de wakkere geest, die in de hoofdstad en Rotterdam zich openbaart, niet elders op eenige sympathie durven hopen? Ach! wij allen hopen – en steeds hopen wij met ijverig streven van onze zijde – de toekomst beslisse of deze hoop te vermetel zij geweest.

EEN BEKROONDE ROMAN.

Een bekroonde roman. — Alphonse Daudet. — „Fromont jeune et Risler ainé." — Désirée Délobelle. — Hare vreugde en haar lijden. — Hare poging tot zelfmoord.

November 1875.

I.

Voorleden jaar reeds had Alphonse Daudet zijn roman: „Fromont jeune et Risler ainé" voltooid, maar de algemeene aandacht werd in Frankrijk, misschien ook in ons vaderland, op dit werk meer in het bizonder gevestigd, toen de beroemde Académie aan den auteur de groote praemie van drieduizend frank toekende.

Praemiën en prijsvragen schijnen niet meer op de dagorde van 't laatste kwart onzer eeuw geschreven te mogen worden, in dit geval evenwel heeft de Académie française een uitstekend besluit genomen. Zij heeft de schepping van Alphonse Daudet den weg gebaand tot algemeene waardeering. In de fransche letterwaereld is het uiterst moeilijk de aandacht op een verdienstelijk werk te vestigen zonder machtige hulp en samenwerking van allerlei maatschappelijke en letterkundige krachten. Ten onzent, op ons uiterst beknopt terrein, doet juist het tegenovergestelde zich voor: nieuwe namen worden steeds gevierd en de aandacht maar vluchtig geschonken aan wat door de veteranen onzer letteren wordt voltooid. In Frankrijk is George Sand en Victor Hugo altijd de meest heusche aandacht gewaarborgd, terwijl Alphonse Daudet alleen uit zijn duisteren schuilhoek te voorschijn treedt, wanneer de Académie hem eene onderscheiding schenkt.

Daudet had reeds verscheidene kunstscheppingen aange-

boden, die alleen in een kleinen kring van lettervrienden bekend waren. In ons vaderland had men, zonder er veel op te letten, een klein drama in één bedrijf: „La dernière Idole" van hem genoten door het meesterlijk spel van den tooneelkunstenaar: Emile Marck, in de jaren 1871 en 1872. Maar er bestond van Daudet een bundel smaakvolle verzen: „Les Amoureuses", van 1857 tot 1861 voltooid. Zijne romans „Tartarin de Tarascon" en „Robert Helmont" waren niet onopgemerkt voorbijgegaan, vooral zijne „Femmes d'Artistes" hadden de aandacht getrokken — intusschen bleef de auteur op den tweeden grond der letterkundige samenleving.

Zijn roman „Fromont jeune et Risler ainé" brengt hem met volkomen recht naar den voorgrond. Het boek bezit eene zeldzame letterkundige waarde. Heeft men sints jaren den cierlijken beau-monde van Octave Feuillet, den geparfumeerden demi-monde van Arsène Houssaye, de uitstekende scherts van Gustave Droz en de zielkunkige bespiegelingen van Alexandre Dumas fils, met belangstelling gevolgd — Alphonse Daudet treedt met geheel andere bedoeling op. Hij wil schilder worden van het weinig bekende, voor 't buitenland schier geheel vreemde, industriëele Parijs, 't welk Honoré de Balzac reeds eenmaal in zijn „César Birotteau" en „David Séchard" met boeyend talent beschreef.

Alphonse Daudet verschijnt evenwel onder geheel andere omstandigheden. Het industriëele Parijs van 1870—1875 biedt een vrij wat uitvoeriger studieveld, dan het Parijs van Balzac in 1830—1840. Men is nu eenmaal gewoon geworden van Parijs niets anders te kennen dan de schitterende boulevards met de welberoemde levenssymptomen, van de vespasiennes af tot de gulden salons van Brébant en het Café Riche, maar de dicht bevolkte wijken, waar arbeid en kapitaal rusteloos voorwaarts streven, om altijd nieuwen rijkdom te winnen door franschen smaak en fransche vlijt, zijn veel minder beschreven. In den roman: „Fromont jeune et Risler ainé" lezen wij eene bladzijde uit het levensboek van 't produktieve Parijs, vrij wat boeyender, dan de steeds

terugkeerende schilderingen van de roekelooze verkwisting der welbekende „gommeux en habit noir" met de onvermijdelijke „demoiselles en robe à traîne."

De familie Fromont bezit eene fabriek van behangselpapier in le Marais, rue des Veilles-Haudriettes. Er is een jonge patroon, een vrij bedaagde hoofdbediende — Fromont, jeune en Risler ainé. Deze laatste wordt om zijne voorbeeldige trouw en verstandigen ijver kompanjon. Doch nu komen de vrouwen, en thands wordt de toestand ingewikkelder. De oude Risler, een Zwitser, die met zijn jongen broeder Frantz sints jaren in de fabriek Fromont arbeidt, heeft een paar kamers in de rue de Braque, evenzoo in 't kwartier van le Marais gelegen. In hetzelfde huis wonen verschillende gezinnen. Eerst de familie Chèbe, vader, moeder en dochter — de jeugdige Sidonie, die de rol eener kwade daemon door de geheele geschiedenis henen speelt. Dan het gezin der Délobelles, een vader, eene moeder, met eene dochter Désirée, die de belangwekkendste verschijning van dit huiselijk drama uitmaakt.

De beide Rislers zijn vrienden van deze beide gezinnen. Eerst schijnt het, dat er tusschen Frantz en Sidonie Chèbe eene verloving zal tot stand komen, maar het jonge meisjen heeft de eer gehad met de vermogende familie Fromont kennis te maken en werd zelfs eens genoodigd op het kasteel Savigny, 't welk de vader van Mevrouw Fromont, een rijk Parijzenaar uit de handelswaereld, de heer Gardinois, heeft gekocht. Daar komt Sidonie, als vriendin van Claire, de eenige dochter der Fromonts, die met haar neef Georges Fromont, een elegant jongmensch van de boulevards, in 't huwelijk zal treden. Ongelukkiger wijze schijnt dit jonge mensch meer belangstelling te schenken aan de echt parijsche, geestige Sidonie, dan aan zijne nicht Claire. Eene buitengewone gebeurtenis scheidt de jongelieden. Een jachtongeval heeft den dood van den heer Fromont ten gevolge. Georges Fromont volgt hem op en huwt zijn nicht Claire. 't Is op dit tijdstip, dat de firma den nieuwen titel van Fromont jeune et Risler ainé aanneemt.

De verloving van Sidonie Chèbe en Frantz Risler

gint de geschiedenis der misdadige liefde van Sidonie, die met den ouden Risler huwt, om meesteres te worden in de fabriek, even goed als hunne vriendin Claire, die met Georges Fromont in den echt is verbonden. Sidonie lokt den jong gehuwden man in haar net en dwingt hem groote uitgaven te doen. De oude Risler bemerkt er niets van, maar de grijze kassier der firma, Sigismond Planus, schrijft een brief aan Frantz Risler in Egypte, waarin hij hem waarschuwt voor het gevaar, dat zijn broeder dreigt, van niet alleen belachelijk, maar ook voor medeplichtig gehouden te worden. Eenige maanden later komt Frantz terug. Voor Désirée breken nu gelukkige dagen aan.

II.

De beide dames Délobelle zijn als immer drok met hare oiseaux et mouches pour modes aan den arbeid. 't Is een Mei-avond. Het venster is geopend, de schemering valt. Madame Délobelle ziet in de rue de Braque den ouden kassier en iemand, die op Frantz gelijkt. De naam van Frantz doet Désirée in eene treurige mijmering verzinken — hare groote, maar ongelukkige liefde is in het eenzame woonvertrek steeds dezelfde gebleven.

Plotseling treedt Frantz binnen. Schoon het bijna geheel duister is, heeft Désirée hem aanstonds herkend. De hand, die zij hem reikt, is ijskoud, maar nu de lamp ontstoken is, schitteren hare oogen bij ieder woord, 't welk ze spreekt. Frantz zal blijven dineeren. De beroemde Délobelle verschijnt, maar brengt tot teleurstelling van Désirée twee oude kameraden meê, een financier van het tooneel te Metz en een komiek van Angers.

De beroemde Délobelle had de wekelijksche verdienste zijner vrouw en dochter ontvangen en bracht nu mede voor het diner: een groote pastei, een kreeft, een „Saucisson d'Arles," geglaceerde kastanjes en de eerste kersen. Désirée vreesde, dat er niet veel voor de rest der week zou overblijven. De akteurs eten als wolven en spreken van

hunne vroegere triumfen, terwijl Désirée met den jongen gast uit Egypte ongestoord kan keuvelen.

Deze is gekomen, om den naam zijns broeders te redden voor schande. Hij bezoekt den ouden Risler en Sidonie in hunne villa te Asnières. Oogenblikkelijk heeft de snoode huichelaarster haar plan gereed en weet zij Frantz diets te maken, dat hare oude liefde voor hem oorzaak is van al wat er geschiedt. De jonge man gelooft dit, maar vliedt het gezelschap van Sidonie, de echtgenoot zijns broeders.

Daarentegen maakte hij nu Désirée overgelukkig. Dikwijls bezocht hij haar, en reeds bij het binnentreden verheugde hij haar met zijn glimlach en groet: — „Bonjour, mamselle Zizi!" Hij verhaalde haar van zijne reizen, zij luisterde met stralende oogen. Hare moeder bemerkte, dat zij zich veel meer dan vroeger bewoog, veel meer door de kamer liep. Somtijds stond ze zoo recht mogelijk en vroeg dan fluisterend aan hare moeder:

— „Est-ce que ÇA se voit, quand je ne marche pas!"

„ÇA" — dat was haar arme kreupele voet, die zij met jonkvrouwelijke ijdelheid zoo gaarne verbergen wilde voor Frantz.

Wie heeft ze niet gekend, die zachte, lijdende, maar steeds tevredene jonge meisjens, door de natuur of een treurig toeval misdeeld, het eenzame leven met gelatenheid slijtend op eene sofa, waar ziekte of een misvormde voet ze voor altijd kluisterden? Zoo was Désirée, met vreugde zich badend in den eersten zonneschijn van haar leven: de vriendschappelijke belangstelling van Frantz. Haar geheel voorkomen was veranderd, zelfs de kleine vogeltjens schenen onder hare vingeren uit vreugde te willen wegvliegen.

Op een Zondag-morgen ging het geheele gezin der Délobelles met Frantz naar buiten. Zulk een schitterende zonneschijn had nog nimmer voor Désirée gefonkeld — zij zou de boomen, de velden, de wegen aan zijn arm terugzien, zij, die zoo zelden hare kamer verliet! Frantz had haar den vorigen avond eene kleine parasol met ivoren knop gebracht en ze had een eenvoudig kleedjen gereed gemaakt,

't welk haar allerliefst stond. Ze ging zonder eenige hulp de trap af — alles was feestelijk, alles was zon! Haar jong hart vloeide over van genot, zij klapte in de handen, zij ging aan den arm van Frantz door schaduwrijke bosschen, en als aan jonge, vroolijke vogels, ontsnapten haar lichte kreten van vreugde! Soms zag zij veelbeteekenend naar hare moeder....

„Positivement, ça ne se voyait pas trop."

Zij bracht des avonds een grooten ruiker van veldbloemen mede, die haar kamer acht dagen met geur en glans vervulde.

Haar geluk duurde kort. Weinige dagen later, toen ze weder met Frantz zat te spreken, kwam Sidonie met een gelaat vol innemende vriendschap Désirée omhelzen, werd de licht bewogen jonkman door de bekwame madame Risler meêgetroond en vergat hij Désirée. Hij kreeg loon naar werken. Sidonie weet hem te betooveren, hij vergeet de plichten tegenover zijn broeder en stelt haar schriftelijk voor met hem te vluchten. De looze parisienne is recht tevreden met dit briefjen, daar Frantz haar nu niet zal kunnen aanklagen bij haar echtgenoot. De zwakke weekeling verdwijnt.

Maar de beroemde Délobelle komt zelf aan vrouw en dochter het onverwacht vertrek van Frantz verhalen, alsof hij daarmeê 't meest is beleedigd. Niemand ziet om naar Désirée. De moeder is al te zeer met haar beroemden echtgenoot en zijne maatschappelijke ongelukken begaan, zij denkt niet aan hare diep rampzalige dochter. Zij heeft zelfs niet bemerkt, dat deze Frantz liefhad — niets bemerkt, hoewel Désirée van hare eerste jeugd, telkens op elke mogelijke manier den naam van Frantz in 't gesprek te pas bracht. En Désirée was nu gadeloos ongelukkig. Waarom had Frantz haar die korte hoop geschonken — en in stilte droppelden hare tranen op de vogeltjens met schitterende wiekjens, die ze schijnbaar steeds vol ijver rangschikte. Zelfs geen afscheid genomen! Na haar verraden te hebben, om de verachtelijke Sidonie, reikte hij haar als goed vriend niet eenmaal de hand als een laatst vaarwel — 't was afschuwelijk!

De arbeid schonk haar geene verlichting, als weleer. Niets troostte haar. Haar moeder bemerkte haar leed niet. En de hemel? God? Ach! te Parijs zijn de huizen zoo hoog, de straten zoo nauw, de lucht is er zoo benauwd, en het leven zoo hard, dat er in de kwartieren van nijverheid en handenarbeid zoo weinig gehoopt wordt op eene liefderijke Voorzienigheid — van daar de talrijke zelfmoorden.

Ook Désirée wilde sterven. Ze peinsde op middelen, op kolendamp, op vergif, op het geopende venster, maar ze wilde aan hare ouders het vreeselijk tafereel van zulk een dood niet doen beleven. Daar ginds echter stroomt de Seine, en met een voorschoot over 't gelaat zou ze niets bemerken. Maar hoe zal ze er komen?.... Ze had eene groote vrees voor de straten van Parijs.... en toch, dit was het eenigst. Zij bleef dien avond laat aan 't werk, terwijl haar moeder ging slapen. Zij maakt het avondeten voor haar vader gereed. Zij neemt zachtkens een omslagdoek — zij wil geen blik tot afscheid werpen op de slapende moeder.... zij weet voor welke zelfzuchtige liefde hare jonkheid en haar geluk zijn verwaarloosd.

Zij ijlt over straten en pleinen, zij komt op de kade bij de rivier, zij wordt eene geur van bloemen gewaar, 't zijn de struiken en bloempotten voor de markt van den volgenden dag aan den oever der rivier uitgestald, terwijl de verkoopsters in leunstoelen er bij slapen. Zacht sluipt ze voorbij, naar eene trap, die tot de rivier afdaalt..... Een plotseling gerucht doet de bloemverkoopsters opschrikken, men heeft iemand opgevischt, die zich verdrinken wilde....

Désirée moet den nacht doorbrengen in een wachtpost, terwijl beschonken kerels in de nabijgelegen zaal afgrijselijk vloeken, terwijl eene arme krankzinnige vrouw voor de kachel zittend steeds werktuigelijk murmelt: „Oh! oui, de la misère, on peut le dire...." Zoodra het dag wordt moet zij, „la nommée Délobelle," voor een kommissaris verschijnen en beloven „de ne plus jamais recommencer." De tocht naar huis was hartverscheurend. Hare moeder was wanhopend — zij omhelst het teruggevonden kind met onstuimige drift. Maar Désirée is voor goed geknakt —

de gebeurtenissen van dien nacht hebben haar eene onoverkomelijke schande berokkend — zij is stervende. Den laatsten nacht van haar leven ziet ze hare arme, vermagerde moeder slapen bij hare legerstede en haar vader, juist thuis gekomen, zijn souper met den gewonen levenslust gebruiken. Zij roept hem en wijst hem op de zwakke, slapende vrouw .... 't zijn hare laatste woorden....

Sidonie ontloopt haar lot niet. De oude Risler ontdekt de oorzaak van al de verkwistingen der firma en roept haar midden uit een feest ten zijnent, zonder zijne tegenwoordigheid gevierd. Hij noodzaakt haar haar juweelen en paarlen aan de kas af te staan. Sidonie vlucht en eindigt haar rol als zangeres op het planken tooneel van een café-concert.

Intusschen is de schildering van de familie Délobelles op zich zelf een meesterstuk, 't welk van blijvende waarde is voor de fransche letteren in dit tijdvak. Victor Hugo is woordenrijker, maar niet treffender, Gustave Droz uitvoeriger, maar niet juister, Octave Feuillet is schitterender, maar niet wegslepender. Een autour als Alphonse Daudet is waarlijk „une bonne fortune" voor den franschen roman dezer eeuw, welken sommige kunstrechters reeds alle aanspraak op gezonden humor en edel menschelijk gevoel hadden ontzegd.

EEN GEÏMPROVIZEERD KINDERFEEST.

Sint-Niklaas aan boord. — De kleine Marie. — De heer Stern. — Een geïmprovizeerd kinderfeest.

December 1875.

Toen de kleine Marie naar 't groote schip moest gaan, begon ze bitter te huilen. Het rijtuig stond bij de voorgaan-

derij. Papa had den grooten, gelen strohoed met breeden rand al gegrepen en haar baboe, Moenah, vatte haar met niet weinig verlegenheid bij de hand, want als nonna Marietjen eenmaal iets in haar klein blond hoofdjen gezet had, dan was het zeer moeilijk haar van haar plan af te brengen. Maar de heer Williams wenkte zeer ernstig en liep met een pijnlijken trek op 't bleeke gelaat vooruit. De kleine Marie werd in 't rijtuig getild en Moenah poogde haar te sussen. Papa sprak niet veel. Als hij 't kind aanzag, scheen het, dat de luisterrijke zon hem begon te hinderen — want dan bedekte hij zijne oogen met de rechterhand.

Van het Koningsplein te Weltevreden tot aan den Boom te Batavia is nog geen half uurtjen rijdens. De kleine Marie zag bijna niet op, maar verborg het mooye kopjen aan den schouder van Moenah, die haar zachtkens in 't Maleisch allerlei troostwoorden toefluisterde. Soms zag zij op en dan boog de heer Williams zich tot haar, om haar zwijgend een kus op 't voorhoofd te drukken.

Bij den Boom wachtten ze op de stoomboot. Daar was vrij wat drukte van passagiers en goederen. Marietjen was zeer schuw en verborg zich achter hare baboe. De heer Williams sprak er eenige oogenblikken met Mevrouw Walter, die zich met twee zoontjens naar Nederland begaf, en met den heer Stern, die tot herstel van gezondheid de reis ondernam. Weldra was het geheele gezelschap op de stoomboot, die de reizigers naar een fraai fregatschip op de reede bracht.

De verwarring van komenden en gaanden was zoo groot, dat de heer Williams met zijn dochtertjen en de baboe maar snel de kajuitstrap afliep, om zich in de ruime kerk van 't schip op de lange vaste bank voor de smalle scheepstafel te plaatsen. De drukte van het in- en uitgaan der reizigers en hunner vrienden maakte Marietjen steeds schuwer en deed haar voortdurend weenen. De heer Williams had zich gewapend. Hij bracht een groot pak te voorschijn. Eerst wilde Marietjen het niet aanroeren, maar Moenah maakte een hoekjen van het papier los, en daar staken een paar mooye poppenvoetjens uit. Toen wischte het kind hare

tranen weg en begon ijverig te spelen. De jongens van Mevrouw Walter kwamen van verre naar haar pop zien, maar kennis maken, daar kwam het niet toe.

Williams bleef aan boord meeëten dien middag. Daar Moenah achter hare nonna stond en Marietjen zich overtuigde, dat men op het schip ook rijst at en dat ze als thuis bediend werd, begon de droefheid wat te wijken. Maar de vader at zeer weinig. Hij sprak met zachte stem tot zijn kind, dat hem telkens vriendelijker antwoordde en eindelijk glimlachend aanzag. Hij bleef tot de kinderen naar kooi waren en Marie rustig sliep. Toen trad hij alleen nog eens naast zijn slapenden engel. Zou hij haar ooit terugzien? Dikke tranen droppelden door zijne vingeren — dat kind was alles wat hij in de waereld bezat.

Toen Williams eindelijk weg moest, omdat het fregat: de Adelheid van Holland, met het opsteken van den landwind in zee zou gaan, deed hij Moenah de wacht betrekken. De maleische vrouw kuste de handen van haar heer met tranen, die voor beide het gunstigst getuigenis aflegden. Boven gekomen, vond hij den heer Stern, die hem in Batavia van tijd tot tijd placht te bezoeken. Ernstig drukte hij dezen de hand. Toen fluisterde hij:

— „Stern! mijn eenig kind zij u toevertrouwd! Haar gezondheid, hare opvoeding maken het onvermijdelijk, dat ze naar Holland bij hare grootouders gaat, maar 't valt hard.... zeer hard, beste vriend! Och, zorg voor haar! Mevrouw Walter zal haar tot moeder verstrekken, ze heeft het mij beloofd, maar het kind is eigenzinnig. Ik heb Marie bedorven.... ik kon niet anders, ik kon haar niets weigeren — want ze was mijn alles, sints mijne arme vrouw bezweek.... Marie heeft hare moeder nooit gekend...."

De stoomfluit van de passagiersboot kwam het gesprek afbreken. De bezorgde vader beantwoordde een warmen handdruk van Stern, sprak nog even met kapitein Van Beek en ontving de welwillendste verzekeringen over het lot van zijne kleine Marie. Toen de boot in beweging kwam had Williams nog eens terug willen gaan, maar het was te laat. Met het hoofd op de borst zonk hij ergens in een hoek

neer.... wie zal beschrijven hoeveel zielsangst de arme vader in dat uur doorleefde!

De Adelheid van Holland was zeer lui in 't zeilen. Kapitein Van Beek liep knorrig en langzaam over de kampanje. Zeven en dertig dagen reeds en nauwelijks was men de kaapsche buyen te boven. Nu zou de passaat wel spoedig komen, maar op dit oogenblik was er nog geen gang in dat „vermaledijde" schip. De passagiers waren overal verstrooid. Op de kampanje zat alleen Marietjen, de groote pop uit Batavia in den arm, naar den horizon te turen. De baboe stond beneden bij de watervaten op 't dek en hield zich met eenig verstelwerk bezig, tevens een waakzaam oog houdend op het kind. Zoo was het dagelijks. De vijfjarige Marie bleef meestal eenzaam zitten en turen. Ze speelde met de jongentjens van Mevrouw Walter, maar dit duurde gewoonlijk zeer kort. Ook had ze oogenblikken dat ze zonder reden luid schreide, vooral des avonds bij 't naar kooi gaan.

Ieder bijna trok zich het lot van het kind aan. Mevrouw Walter deed haar uiterste best, maar ongelukkig was Mevrouw Walter een klein, leelijk dametjen, en Marietjen was eigenzinnig genoeg, om de vriendelijkheid van het kleine, leelijke dametjen met stugheid te beantwoorden. Daar waren nog meer passagiers aan boord. Een majoor van de infanterie met verlof en een ambtenaar van de sekretarie, die een half dozijn leverkwalen moest te boven komen, behoorden tot de aanzienlijkste leden van de kleine maatschappij op de Aleida van Holland. Nu werd de kleine Marie Williams weldra een soort van steen des aanstoots voor deze beide aanzienlijke passagiers. Want het kind was soms lastig aan tafel en het gewichtig uur van tafelen mocht niet gestoord worden door de „tinkaas" (grillen) van zoo'n nest. Mevrouw Walter en Moenah poogden wel de kleine met zachtheid te leiden, maar Marietjen wierp het blonde hoofdjen in den nek en zei eenvoudig: „Tra maoe!" (Ik wil niet.)

De ambtenaar van de sekretarie, die een half dozijn lever-

kwalen moest te boven komen, keek het kind dan barsch aan en zei met eene onaangename, schorre stem.

— „Als jij mijn Marietjen was, dan zou ik wel raad met je weten!"

En de majoor met verlof wenkte toestemmend.

Maar het kind tuurde de beide heeren onbevreesd in 't gelaat met eene uitdrukking, die eene wonderlijke mate van zelfstandigheid verried.

Een van de heeren echter wist het kind te boeyen, door op voorkomende wijze met haar te spreken — het was Stern, die bij kleine onaangenaamheden aan tafel altijd voor geschikte afleidingen zorgde.

Op dit oogenblik beklimt Stern de kampanje-trap. Eerst spreekt hij een woord met kapitein Van Beek over den gang der Aleida, maar de kapitein is uit zijn humeur over den wind en laat het gesprek vallen. Daarop zet Stern zich naast het kind neêr en vraagt:

— „Waar denk-je aan, Marietjen?"

— „Aan Batavia!" — zegt het kind.

— „Maar 't is ook heel mooi in Holland!"

— „Ik was liever bij Pa gebleven in ons huis met onzen mooyen tuin en al de bloemen!"

— „Denk-je wel eens om Mama?"

— „Toen ik nog heel klein was, hebben ze Mama geplant op Tanabang,[1]) zegt Moenah. Mijn Mama had donkere oogen en was heel lief, zegt Moenah, maar ik heb Mama nooit gekend!"

— „Je gaat nu naar Grootmama in Holland en je zult eens zien, hoe aardig het daar is. Daar hebben de kinderen ook wel plezier. Als we nu in Holland waren, dan zouden we morgen avond Sint-Niklaas vieren!"

— „Sint-Niklaas, wat is dat?"

— „Dat is een braaf oud heer, die aan alle kinderen wat moois brengt!"

En Stern gaat voort zijne kleine hoorderesse de zaligheden van een goeden ouden Sint-Nikolaas-avond te schilderen.

---

[1]) Begraafplaats te Weltevreden.

Marietjen werd zeer nieuwsgierig en hield niet op met vragen, tot op het oogenblik dat Moenah kwam, om haar naar kooi te brengen.

Stern had het dien avond zeer druk met Mevrouw Walter. De zeereis was eentonig genoeg, om zijn plan, den Sint-Nikolaas-avond aan boord te vieren, niet met welwillendheid te overwegen. Kapitein Van Beek had er niets tegen en de overige passagiers haalden de schouders op. Maar Stern hield vol. Den volgenden dag begon de passaat in de bolle zeilen te blazen en heerschte er groote opgewektheid onder de equipaadje. Stern was vol geheimzinnige beweeglijkheid. De knapen van Mevrouw Walter waren volkomen op de hoogte. Kapitein Van Beek, die met den passaat zijn goed humeur had teruggevonden, deed zoo goed het ging mede. De ambtenaar aan de sekretarie, die een half dozijn leverkwalen moest te boven komen, bood aan zich met kurk zwart te maken en met een paar ketens over het dek te rammelen. Maar Stern nam zijn aanbod niet aan. De persoonlijke verschijning van den kinderheilige was niet noodig en zou strijden met het waarschijnlijkheidsgevoel der kinderen.

Den volgenden morgen werden de kinderen zeer geheimzinnig buiten de voorkajuit gehouden. Na het ontbijt noodigden Stern en Mevrouw Walter het drietal uit eens te gaan zien, wat Sint-Niklaas gebracht had. Kapitein Van Beek, de majoor en de ambtenaar ter sekretarie, die een half dozijn leverkwalen moest te boven komen, trokken meê in de achterhoede. Met een luiden kreet van blijdschap stormden de knapen binnen, Marie Williams volgde schoorvoetend. De sofa in de kajuit was met witte servetten bedekt door den hofmeester. Daar waren drie afzonderlijke verzamelingen van aardigheden voor ieder der kinderen. Fraaye gekleurde prenten, door Stern uit een zijner prachtwerken geknipt, trokken het eerst de aandacht. Twee nieuwe zakmessen voor de jongens en een chineesch verlakt doosjen, dat er waarlijk aantrekkelijk uitzag, was gevuld met potlooden en grifjens voor Marietjen, die gaarne teekende. Eene menigte leêge doosjens van karton, vroeger met zeep, nu met engelsche biscuits gevuld, een paar prenteboekjens, een drietal fleschjens met reukwater en

nog een goede voorraad amandelen, rozijnen en chokolade — dit was alles wat de Aleida van Holland voor Sint-Niklaas had kunnen offeren.

De kinderen jubelden. De omstanders glimlachten. Kapitein Van Beek, die een woordjen meê wilde spreken, boog zich naar Marietjen en zei:

— „Dat komt nu alle jaar weerom en nog veel mooyer, als je in Holland bent!"

De kleine sloeg haar blauwe oogen op en zei zeer ernstig:

— „Kaptein! Marietjen zal aan tafel nooit weer huilen!"

Nu zijn er al twaalf jaar voorbij sints dien Sint-Nikolaas-morgen aan boord der Aleida van Holland. Toch is dat oogenblik nooit vergeten door de hoofdheldin. Gisteren, Saturdag-avond, zag ik haar, eene volwassene, volschoone jonkvrouw aan den arm van een heer, die mij eenigszins vreemd voorkwam, maar in wiens open oog en geestigen lach ik toch eindelijk den braven Stern herkende. Ze wandelen vertrouwelijk keuvelend door de besneeuwde Hoogstraat. Terwijl ik ze geheimzinnig groette, hoorde ik de blonde Mary Williams zeggen:

— „Heugt het je nog, August, hoe je me het eerst Sint-Niklaas deedt vieren?"

— „Ja lieve! mag ik hopen, dat het me nu beter zal gelukken?"

— „Neen, zeg dat niet! ik vergeet dien morgen nooit. Het kleine wilde kind werd getemd, om nu eene heel brave Mevrouw Stern te worden!"

. . . .

Er is niets bij te voegen.

Dat de oude christelijke Sint-Nikolaas het heidensch knaapjen Amor een pijl heeft afgestolen, om die onzichtbaa onder de geschenken voor de kinderen aan boord der Aleid te mengen, is zeer anachronistisch maar toch waar, en daaro verzoekt de schrijver ook geene vergeving voor zijne waaghalzerij —

EEN ROMAN VAN HENRI ROCHEFORT.

Een roman van Henri Rochefort. — „Les dépravés." — Zedelijke melaatschheid. — Eene afrekening met de Bonapartisten. — Aan wien de schuld?

Voor eenige maanden verscheen reeds de roman van Henri Rochefort.

De fransche kritiek heeft er zich weinig of niet meê bemoeid, 't geen met den tegenwoordigen toestand der gemoederen onder Mac-Mahons regeering zeer begrijpelijk is. Henri Rochefort is een levend verwijt voor het zich noemend republikeinsch bewind van 31 Oktober 1870 tot heden.

Men herinnert zich wellicht, hoe Rochefort van 4 September tot 31 Oktober lid van het Goevernement der nationale verdediging is geweest. Na het onderdrukken van den opstand op 31 Oktober, nam hij zijn ontslag als lid der regeering. Hij deelde in al de ontberingen van het beleg als eenvoudig artillerie-soldaat. Bij den wapenstilstand van Februari 1871 werd hij door de stad Parijs gekozen tot afgevaardigde, en wel met een verrassend aantal stemmen, daar hij van de 43 parijsche afgevaardigden de zesde was.

Toen de nationale vergadering te Bordeaux den afstand van Elzas en Lotharingen bewilligde, legde hij zijn mandaat neder. Hij stichtte te Parijs een nieuw blad: „Le Mot d'ordre", weldra door den goeverneur Vinoy verboden, maar sints den opstand van 18 Maart weder in 't licht verschenen. Scherpe artikelen tegen de regeering van Versailles deden hem doorgaan voor een bewonderaar der Commune, 't geen zoo weinig juist is, dat het dezelfde Commune was, die zijn dagblad voor de tweede reize ophief. Hij nam een onafhankelijk standpunt in tusschen Versailles en de Commune, gelijk hij ook in Juli 1870 de eenige man van naam was, die zich bij Thiers aansloot en de oorlogsverklaring aan Duitschland

openlijk gispte. Hij berokkende zich vele vijanden door zijne onafhankelijke houding en zag zich te Meaux aangehouden door de regeering van Thiers. Deze rekende niet alleen met de mannen der Commune, maar ook met hare overige vijanden af, zoodat Rochefort wegens artikelen in zijn blad: „Le Mot d'ordre" door een krijgsraad tot levenslange deportatie naar eene vesting werd veroordeeld — een vonnis des te harder, omdat twee leden der Commune: Descamps en Ulysse Parent door den krijgsraad werden vrijgesproken.

Sints 30 Maart 1874 bevindt hij zich op vrije voeten, evenals de vlekkelooze ex-maarschalk Bazaine, beide stavend, dat de regeering van Mac-Mahon het nog niet ver gebracht heeft in de kunst gevangenen te bewaken. Rochefort ving terstond aan zijne „Lanterne" weder op te steken en schreef voor het eerst een roman: Les Dépravés.

Het boek heeft een historisch doel: de schildering van de afschuwelijke zedenverbastering onder het tweede keizerrijk. Meent iemand evenwel nu eene alkoofgeschiedenis à la Ernest Feydeau of Arsène Houssaye te zullen lezen, zoo zal men zich volledig teleurgesteld bevinden na het eindigen van het boek. De roman is in zeer ernstigen toon geschreven. Achter het gordijn, waarvan Rochefort een plooi oplicht, ontdekt men een groep Parijzenaren uit het tweede keizerrijk, wier zedelijke melaatschheid den sombersten afschuw wekt.

Omtrent de periode, waarin de roman van Rochefort moet geplaatst worden, zegt de auteur het volgende: „Omstreeks deze dagen trad het keizerrijk in dat tijdvak van gemaakte veiligheid en otium sine dignitate, 't welk men later genoemd heeft: „le calme effrayant." Onze soldaten kwamen bij kleine afdeelingen uit Mexico terug, waar een vorst zou blijven.

„Het zomerpaleis van den chineeschen Keizer was geplunderd met inbraak en overklimming, zonder veel gerucht te maken. De belastingen werden betaald, het vee aan de markt gebracht, maar te midden van deze kerkhofstilte verscheen geen enkele schrijver, schilder of denker. Alle mannen van

talent, die zich bij de keizerlijke diktatuur hadden aangesloten, verloren hun talent op weg naar Compiègne. Dit goevernement van avonturiers, 't welk in de geschiedenis niet anders dan een avontuur zal blijven, had maar een meesterstuk geïnspireerd en dit tot zijn groote schade. Het meesterstuk heette: „Les Châtiments."

„Als een koopman in dit tijdvak niet twintigmaal in 't jaar eene bankbreuk beproefde, werd hij voor onhandig aangezien. Eene dame, die minder dan zestigduizend franks aan haar kleermaker schuldig was, gold voor arm. Een rechter, die er tegen had zijne vonnissen geheel gereed uit de praefektuur van politie te ontvangen, gold voor een oproermaker.

„Steenkolen aankoopen, die begraven in een opzettelijk gemaakte kuil en verkondigen, dan men een mijn ontdekt had, heette toen zaken doen.

„Op dit oogenblik van ons verhaal begon Frankrijk, als eene slavin voortgesleurd door norsche zeeroovers en op de kust van Afrika verkocht, hare ketenen te wegen en stilzwijgend haar stramme leden te bewegen. Er was nog geen oorlog uitgebroken, 't was eene stilzwijgende, onaantastbare oppozitie. De fransche staatsmannen schenen in eene strooming van dwaze uitgelatenheid te leven. Ten tooneele deed iedere dubbelzinnige volzin een stormachtig gejuich op gaan. De Ecole de médecine floot ieder hoogleeraar uit, die tegenwoordig was op het laatste bal ter Tuileriën. De staatsschuld klom jaarlijks met vijfhonderd miljoen. Men glimlachte bij de begrafenissen van hoogwaardigheidsbekleeders, die officiëel 400,000 franks inkomen hadden, maar nog daarenboven 400,000 franks uit de geheime fondsen trokken, terwijl de officiëele dagbladen beweerden, dat zij arm gestorven waren."

Overdreven wellicht, toch is deze schets van den verbitterden lantaarnopsteker in het wezen der zaak juist en zullen de overtuigde pleitbezorgers van het bonapartismus moeite hebben te bewijzen, dat deze snerpende geeselslagen alleen aan de ijle lucht zijn toegebracht. De roman van Rochefort nu doet den invloed van zulk een staat van zaken levendig uitkomen.

In zeker opzicht is de verwikkeling zijner vertelling vrij

eenvoudig. De zoon van een rijk en geacht arts, Max Houzelot, wil in 't huwelijk treden met een arm modewerkstertjen, Géneviève, daar deze, aanvankelijk zijne minnares, bij gelegenheid, dat de jonkman van haar poogde te scheiden, zich uit het venster op de straat heeft geworpen. Getroffen door hare wanhoop, wil hij na hare wonderbare herstelling met haar huwen — doch zijn vader, die aanvankelijk zijne toestemming gegeven had, begint zwarigheden te maken.

Dokter Houzelot, de vader, heeft op eene inspektiereis door de departementen de afschuwelijke misbruiken der krankzinnigengestichten gezien en wil er niet over zwijgen. Daardoor wordt hij een vriend der oppozitie en weldra kandidaat voor het Wetgevend Lichaam. Nu komt een afschuwelijk wezen, zekere Mathusem, leverancier van levensmiddelen voor de gevangenissen, den dokter Houzelot berichten, dat hij niet verkiesbaar is. In zijn jeugd heeft de dokter een veroordeeling ondergaan van tien dagen, wegens „outrage aux moeurs" — hij is dus voor altijd van zijne staatsburgerlijke rechten beroofd. Maar alleen Mathusem heeft de herinnering aan dit feit bewaard. Niemand weet er iets meer van. Hij belooft te zwijgen, als de arts een huwelijk wil tot stand brengen tusschen zijn zoon Max en de dochter van Mathusem.

Het is om deze reden, dat dokter Houzelot zijn zoon beletten wil met de modiste Géneviève te huwen. Vader en zoon hebben elkander lief. Door de diepe smart van den arts getroffen, besluit Max eindelijk zijn geluk en Géneviève op te offeren. In dit oogenblik heeft de poging tot zelfmoord bij de arme Géneviève plaats, die zich uit een venster der vijfde verdieping op straat werpt, daar Max haar verlaten wil, om de dochter van Mathusem te trouwen. De val van Géneviève is gebroken door een uitstek op de eerste verdieping waaraan hare kleederen zich vasthechten.

Nieuwe kunstmiddelen moeten nu gebruikt worden, om het jongemensch tot het huwelijk met Mlle Mathusem te bewegen. Eenige doortrapte personen worden in dienst genomen, om te bewijzen, dat de modiste eene bedriegster is, die voorgewend heeft zich uit het venster te hebben geworpen, maar die alleen uit het vensterbank van de eerste verdieping ge-

sprongen is. De nadere ontleding van al deze ellendige schurkenstreken zal evenals de lezing alleen maar weerzin wekken — ik vermeld dus kortelijk, dat dokter Houzelot een paar dubbelzinnige vrouwen opspoort, die de arme Géneviève spoorloos doen verdwijnen, terwijl Max in zijne wanhoop wordt overtuigd, dat hij bedrogen is.

De samenwerking van al deze vijandige, schelmsche duivels veroorzaakt den dood van Géneviève. Des dokters zoon wordt in het schoon ontworpen plan door een lid van dit daemonisch verbond, eene gemeene avonturierster, naar Italië gebracht, om te genezen van zijn leed en dan de dochter van Mathusem te huwen. Alles mislukt door den dood van den steeds misleiden jonkman, wiens lijk de vader zelfs voor een hoogen prijs moet terugkoopen van zijne reisgezellin.

Slechts bij Thackeray is de mensch zoo absoluut boos en bodemloos verdorven als in dezen roman van Rochefort. De indruk van al deze stuitende tafereelen, die met somberen en strakken ernst zijn verhaald, is als eene nachtmerrie. Ook de groote engelsche satyrendichter laat ons van die wanhopige indrukken, maar bij Rochefort is de eindindruk nog droeviger, omdat wij onwillekeurig tot de overtuiging komen, niet met de minste fantazie te kunnen afrekenen. De snoode werkelijkheid is al te tastbaar. Vrij beschuldige men derhalven den kunstenaar, die zulk een stof tot bearbeiding koos, — hij is voor de rechtbank van den gezonden smaak voor goed gevonnisd. Maar .... wie zal het vonnis vellen dergenen, die van de schitterende fransche hoofdstad eene moddelpoel maakten — als in dit boek is beschreven? —

HET LAATSTE KWART DER NEGENTIENDE EEUW.

Het jaar 1875. — Het laatste kwart der negentiende eeuw. — Binnen- en buitenland. — Potgieter. — Rosalie Loveling. — Stella. — Andersen.

Januari 1876.

„Eheu! fugaces
Labuntur anni...”
Horatius.

't Laatste jaar van het derde kwart der negentiende eeuw vloog voorbij.

Onze eeuw treedt haar laatste vierdedeel in. Wat kan er niet van de aanstaande vijfentwintig jaren verwacht worden ter karakterteekening eener eeuw, die voor de historie der menschheid geen minder gewicht in de schaal zal leggen, dan de dertiende en de zestiende!

Het laatste kwart der zestiende eeuw — (1576—1600) — bood het jonge gemeenebest der geüniëerde gewesten van Noord-Nederland een schitterend tijdvak van ontwikkeling en krachtig leven. Het laatste kwart der zeventiende eeuw — (1676—1700) — deed den luister der fransche monarchie tanen en bevestigde de nieuwe bazis van het europeesche statenstelsel aan de oevers van den Theems en de Spree. Het laatste kwart der achttiende eeuw — (1776—1800) — zag de laatste resten van het feodale staatsrecht opgeruimd en de moderne politieke vrijheid gegrond na wanhopigen strijd, na het betreurenswaardig storten van burgerlijk en koninklijk bloed.

Terwijl de toekomst beslissen zal, of ook het laatste vierdedeel onzer eeuw eene reeks van zoo grootsche gebeurtenissen zal aanschouwen, staat het in onze macht den blik tot afscheid

te wenden naar 1875 — den jaarkring, die zoo even werd afgesloten.

Voor Nederland was 1875 een tijkvak van stillen, voortdurenden bloei in het binnenland. De stroom van het openbare leven rimpelde slechts even aan de oppervlakte, toen de stembus geopend werd in de heerlijke Juni-maand. Schoon een transatlantische storm (Venezuela) schijnt op te steken, hoewel Generaal Pel zijn degen, omwonden met lauweren, nog niet in de schede kan doen terugkeeren — blijft de hoop op eene gunstige wending in beide verwikkelingen voortdurend levendig.

In het europeesche Oosten sloeg de vlam van den opstand uit gedurende 1875. De geplaagde Christenbevolking van Herzegowina greep naar jachtroer en kruithoorn, om zich recht te verschaffen tegen turksche tyrannie. Als onze goede Vader Vondel leefde, hij zou nogmaals zijn lied van 1669 herhalen, toen hij bij den voorspoed der turksche wapenen op Candia zong:

„De felle Turcksche sabel schittert
Te moedigh op haer halve maen,
Terwijl men, onderlingh verbittert,
De Zon van 't Kruis siet ondergaen.

Nu is 't noch tijt, naerdien de vrede,
De Christen-werrelt overstraelt,
Dat elck om 't eerst het slaghzwaert smede,
En zette al 't onghelijck betaelt."

Noode zal men met den wensch van den vurigen grijsaard instemmen, terwijl de vrede ook heden ons waerelddeel overstraalt, met uitzondering van die baskische bergen en dalen, waar de broedermoord voortduurt onder aanvoering van een pretendent — tot wiens aanbiddende bewondering zelfs ÉÉNE stem is opgegaan in de hoogste vergadering van het bij uitstek vrije Nederland.

Het jaar 1875 gaf aan de fransche Republiek eene konstitutie met de algemeen toegejuichte bepaling, dat ze voor elke mogelijke wijziging uiterst vatbaar is; voorts bracht de pasverloopen jaarkring er nog als December-surprise 75 nieuwe Senatoren, die tot ontzetting van alle goedgezinde bedienden

van het staatsbuffet door de verkeerde deur zijn binnengedrongen. En zelfs Monseigneur Dupanloup vreest niet — naar 's mans diepzinnige verklaring — in dien modernen, babylonischen leeuwenkuil af te dalen.

Old-Dizzy heeft alle redenen het vervlogen jaar met zelfvoldoening te herdenken. Zijne egyptische berekening is volkomen gelukt en de troonsopvolger van het oude Albion toonde zich gaarne bereid, om in een prachtig stoomschip naar Bengalen te stevenen, ten koste van eenige arme drommels van olifanten en van eenige duizendtallen van wichtige souvereigns.

Dat de ridderlijke Victor Emanuel de hand van den grijzen duitschen keizer te Milaan mocht drukken, dat het nieuwe Duitschland en het jonge Italië voor geheel Europa het vriendschapsverbond vernieuwden, strooit geene geurige rozen op de hoofdkussens van hen, die droomen over: verdeelen en heerschen.

In de lieflijker sferen van wetenschap en kunst blijft het jaar 1875 niet onvermeld. In Nederland was reden tot droefheid — wij verloren Everhard Johannes Potgieter; [1]) onze Zuid-nederlandsche stamgenooten zagen eene liefelijke bloem verwelken, de jonge kunstenares Rosalie Loveling.

Met Potgieter is eene groote kracht, een achtenswaardig karakter, een onnavolgbaar kunstenaar verloren gegaan. Bij het weemoedig herdenken van al wat die edele, fiere geest heeft gewrocht, stemt het wellicht tot somberheid, als men let op de veel te geringe belangstelling, die een zoo uitstekend man, zelfs bij zijn verscheiden, wist te verwekken. Levend en arbeidend, was de naam van Potgieter slechts in hooge achting bij eene kleine, belangstellende minderheid. Er waren zelfs, die meenden dat Potgieters pen zich alleen in den graanhandel bekendheid had verworven. Gelukkig was hij bemiddeld, gelukkig zal de keurige bibliotheek, aan de stad Amsterdam geschonken, zijn naam althans hier en daar herinneren ... aan alledaagsche oppervlakkigheid.

Ach, het jaar 1875 heeft de ervaring van vroegere jaren

---

[1]) Zie bl. 1 en volgenden.

niet gelogenstraft. Een der edelste en meest begaafde Nederlanders is van ons heengegaan, en wederom doet zich het eigenaardig nederlandsch verschijnsel voor, dat er door menig gevraagd wordt, wat of er toch eigenlijk van zijn talent en letterkundigen arbeid was uitgekomen. Ik huiver bij de gedachte, dat Potgieter niet in Amsterdam hadde geleefd — Amsterdam, het meest geneigd den vaderlandschen kunstenaar te eeren — dat hij arm, dat hij nederig ambtenaar ware geweest... misschien, dat er als bij Vondels uitvaart nauwelijks veertien arme poëten waren opgetreden om zijn lijk grafwaarts te dragen... Doch geen nood, — men verwijt ten onzent den dichter wel eens, dat hij te hoog wil vliegen... hij trooste zich met het koninklijk woord van Victor Hugo:

„Bah! le poëte! il est dans les nuages! —
„Soit. Le tonnerre aussi."

Aan bloemen ontbrak het niet bij de droeve begrafenis van Rosalie Loveling. — Zij ging henen op den vierden dag van Bloeimaand. In Zuid-Nederland was de droefheid algemeen. Wie op het rusthof van den St.-Amandsberg bij Gent aanwezig was, zal het kunnen getuigen of er belangstelling, deelneming over het verscheiden der jonge doode werd aan den dag gelegd. Zuid-Nederland geeft steeds verrassende voorbeelden van waardeering: welk eene piëteit in de vereering van Tony Bergmanns naam; welk een geestdrift te Andwerpen, toen Jan van Beers gekozen was in den Gemeenteraad; toen zekere onderscheiding Emanuel Hiel te beurt viel.

Op letterkundig terrein heeft 1875 een belangrijken oogst gelaten. Alles kwam bijna in de laatste dagen, zoodat de verschijnselen ter nauwernood vluchtig konden worden waargenomen. Zoo verheugt onze hoogbegaafde J. J. Cremer ons met een nederlandschen roman uit het kunstenaarsleven, onder den titel: „Tooneelspelers." Met ongeduld wordt de half ontsluyerde ontknooping te gemoet gezien. Reeds nu bleek het, dat de uiterst gemoedelijke en nobele auteur een paar uitstekende karakters — wellicht de uitstekendste van heel zijn letterkundigen kunstschat — heeft in 't leven geroepen:

mevrouw Van Oudenolm en Rosa Brons. Niet minder belangrijk was mij het nieuws, dat Schimmel een historischen roman voltooide: „Sinjeur Semeyns.” Ieder grijpt reeds met ongeduld naar het veelbeloovende boek, dat in de allerlaatste dagen van 1875 ons verraste.

Maar in het voorjaar werd onze aandacht geboeid door eene nederlandsche auteur A. S. C. Wallis, die plotseling met twee treurspelen: „Die Sturz des Hauses Alba” en „Johan de Witt” te voorschijn trad. Zijn er, die het beklagen, dat de jonge auteur geen Nederlandsch schreef, ik zou mij alleen aan hunne zijde kunnen voegen, omdat onze letterkunde er twee uiterst belangwekkende kunstwerken door mist. Voor het overige heeft niemand aan Justus van Effen en aan Kneppelhout verweten, dat zij Fransch schreven; trouwens, zij hanteerden even meesterlijk de nederlandsche schrijfstift. De tragaediën van A. S. C. Wallis zullen weldra worden vertoond — het beste bewijs, dat zij dramaas zijn — niet enkel bestemd voor de boekenkast.

Mejuffrouw Mina Krüseman heeft in 't vervlogen jaar afscheid van hare talrijke bewonderaars genomen met „Een blik in het kunstenaarsleven” — een tooneelspel, waarvan de titel even fonkelnieuw is als de hoofdgedachte, die het poogt verstaanbaar te maken: hevige vendetta tegen de „KOE-rantiers” — de vond is van mej. Krüseman. — De koe-rantiers hadden haar werk in 1873 en 1874 niet altijd even mooi gevonden — zij hebben nu de ervaring opgedaan wat het zegt eene schrijfster als Stella te mishagen. Het praatjen van de zoenen, door de kritiek geëischt, is nu ten vijfde male opgedischt — wel een bewijs, dat de zaak een diepen indruk bij Stellula achterliet.

„C'est encore une étoile, qui file,
Qui file, file et disparait....”

zong Béranger, en dit komt mij minder beschreyenswaard voor, dan het groote verlies, 't welk de europeesche letteren leden met den dood van Hans Christiaan Andersen, in dezen zomer ontslapen.

Ziedaar wederom een dier gelukkige Zondagskinderen der menschheid, die met schatrijke fantazie zijne tijdgenooten het hart verheugde. Toch was Andersen maar een schoenlapperszoon met een leelijk gezicht en veel te groote voeten. Maar de Denen zijn van dezelfde meening als de Zuid-Nederlanders — hunne kunstenaars, letterkundigen en dichters plaatsen zij in de eerste rijen hunner staatsburgers. En ge kunt er zeker van zijn, geen Deen, geen Zuid-Nederlander, die niet met de uiterste verbazing zou vernemen, dat er ergens een land bestaat, waar de begaafdste en talentvolste auteurs door hunne medeburgers worden uitgescholden voor..... broodschrijvers.

HET NEDERLANDSCH TOONEEL.

Eene korte pleitrede voor het nederlandsch tooneel. — Goede plannen. — Invloed der tooneelkunstenaren. — De vereeniging: „Het nederlandsch Tooneel."

De algemeene aandacht is in Nederland op het nationaal tooneel gevestigd.

Na een tijdperk van kwijning en verval, wakkert alom de belangstelling in den nederlandschen schouwburg aan. Wij beginnen ons te herinneren wat ons klein volk in vervlogen eeuwen beleefde in de tooneelzalen der hoofdsteden, niet het minst in den amsterdamschen schouwburg. Wij vangen aan te vreezen, dat bij voortdurend verval van dezen tak der kunst het geheele leven van den nederlandschen geest op elk ander gebied schade lijde.

Het „Tooneelverbond", de menigvuldige pogingen van nederlandsche auteurs, om oorspronkelijke dramaas te leveren, de nieuwe amsterdamsche Tooneelschool, eindelijk de

nieuwe vennootschap „Het nederlandsch Tooneel" door zulke achtenswaardige mannen geleid en door zulke prijzenswaardige beginselen tot stand gekomen — dit alles stemt tot groote blijdschap. Verdeeling en versnippering onzer tooneelkunstenaren in tal van kleinere theaters — zoo dikwerf de steen des aanstoots op den weg ter ontwikkeling van het nederlandsch tooneel — zal door de nieuwe amsterdamsche vereeniging met kracht worden bestreden. Hoopvol houdt ieder, die belang stelt in nederlandsche kunst, het oog gevestigd op zulk een heuchelijk verschijnsel, met algemeen vertrouwen worden de plannen te gemoet gezien, door mannen als Schimmel, Wertheim en hunne geestverwanten gevormd.

Indien nu deze uitstekende voornemens maar genoegzaam worden gesteund — de geest van verzet tegen al wat nieuw is, liet ook ons vaderland niet onbezocht — dan zouden wij misschien op het leidsche Plein in den nieuwen amsterdamschen schouwburg een schoon tijdperk van bloei te gemoet gaan, waarin ook het tooneel der rezidentie zoo gaarne zou deelen. Want geheel in tegenstelling met het dramatisch sterk ontwikkelde Parijs, zouden wij krachtig voor samentrekking en vereeniging der verspreide tooneelkunstenaren moeten ijveren, omdat wij een klein volk zijn en ons tooneel uit een tijdperk van verval zich omhoog poogt te heffen.

Is de toegang tot het Théâtre-français voor den franschen tooneelkunstenaar een gewenscht ideaal, kan het Odéon met kracht mededingen zonder door de lauweren van het Gymnase of de Vaudeville te worden gestoord in zijne rust, vindt de klucht een goed heenkomen in de Variétés, de spektakelstukken een herbergzaam oord in de schaduw van „la Porte-Saint-Martin" — Amsterdam zag met leede oogen de beste tooneelspelers in verschillende gebouwen optreden, terwijl meer en meer rondom een twee- of drietal dergelijke kunstenaars eene kompleete groep van middelmatigheden zich tot tooneelgezelschap opwierp.

Veredeling van het nationaal tooneel ten onzent moet nu aanvangen met koncentratie van de beste krachten, met vereeniging van twee schouwburgen onder een groot gezelschap —

De toestand van herleving eischt dit gebiedend. Terwijl ik den vurigen wensch vorm, dat de schoone plannen van de vereeniging „Het nederlandsch Tooneel" door medewerking van het amsterdamsch en haagsch gemeentebestuur in vervulling zullen gaan, schijnt het mij tevens, dat alleen op dezen weg waarachtige verbetering te wachten is. Is eenmaal een kern van verdienstelijke kunstenaren bijeengebracht, dan zal het weldra voor ieder tooneelspeler van belang worden zich bij die kern aan te sluiten. Men zal zoo bij het teekenen van nieuwe kontrakten steeds meer aanbod ontmoeten, men zal hoe langer hoe keuriger worden in het toelaten van nieuwe „sociétaires" tot het nieuwe nederlandsche „Théâtre-français." Dit zal van uitmuntenden invloed zijn op al de andere bestaande schouwburgen in Nederland, en de Tooneelschool medehelpend, zal eindelijk het veel gewenschte tijdperk aanbreken, waarin ons nationaal tooneel eene breede plaats in onze nationale kunstgeschiedenis zal innemen.

Want het drama is wellicht de hoogste kunstvorm, waarin de letterkundige kunstenaar tot zijne tijdgenooten spreekt. Het drama staat het naast bij het werkelijk leven en geeft er de hoogste idealiteit van in het treurspel, de vermakelijkste en leerrijkste realiteit in het blijspel. Geen grooter kunstgenot voor tal van beschaafde geesten, dan een voortreffelijk drama voortreffelijk te zien vertoond. Wie kan zich aan de betoovering onttrekken van een Shakspere-avond, wanneer een Phelps, een Devrient of een Ira Aldridge als Sir John Fallstaf, als Hamlet of als Othello optreedt? De kluchtige woestheid, drinklustigheid en ijdelheid van Fallstaf, als hij op den inval komt alle schoone vrouwen van Windsor zijne liefdesbetuigingen toe te fluisteren, vast vertrouwend, dat een blik uit zijne matte oogen aller hart in lichter laaye zal doen blaken, wordt zoo geestig door Phelps vertoond, dat niemand aan Shaksperes kluchtigste persoon kan denken, zonder hulde te wijden aan den uitstekenden tooneelspeler.

De statige, fiere, zwaarmoedige Hamlet vereenigt zich in mijne herinnering steeds met de edele gestalte en de doordringende stem van Devrient. De beminnelijke deensche

prins met zijn fijn bewerktuigd organisme tegenover de verschrikkelijke plichten van zijn noodlot, dan eens tot den dood verschrokken bij de verschijning van den geest zijns vaders, dan weder snijdend bitter tot de hovelingen of beleefd spottend tegenover de tooneelspelers, soms week en droef in Horatio's gezelschap, hartstochtelijk tegenover zijne moeder en geveinsd opvliegend in het bijzijn van Ofelia, vindt zijne tragische beteekenis en kracht alleen bij eene veraanschouwlijking door Devrient. En wie onzer, die Ira Aldridge als Othello zag, gevoelde niet de hoogste sympathie voor de krachtige opvatting zijner edelmoedige hoogheid bij het eerste verschijnen te Venetië, wie sidderde niet onwillekeurig bij de hartverscheurende kreten zijner plotseling ontketende ijverzucht?

Wat al heerlijke oogenblikken van verheffend kunstgenot schonk ons niet dikwerf Niemann-Seebach, als Maria Stuart, als Gretchen, vooral als Gretchen, wanneer zij met peilloozen duitschen weemoed de ballade van den König von Thüle of het spinnelied zacht neuriënd aanhief? Schokkend aangrijpend klonk ons de hartstochtelijke stem van Adelaïde Ristori te gemoet, als zij, de bedrogene Medea, met trillende bitterheid tot Jason zegt:

„Jasone, io son Medea!"

Haar Maria Stuarda was eene geheel nieuwe, die al de vrouwelijke teêrheid en beminnelijkheid miste, welke Niemann-Seebach en gelukkig ook in Nederland onze uitstekende mevrouw Kleine-Gartman aan de voorstelling van deze koninklijke figuur wisten te schenken. Maar Ristori was steeds geschoeid met de statige kothurn van Melpomene — zij bleef tragisch, zelfs in zwakke tragediën als Mirrha, in historische spektakelstukken als Maria Antonietta.

En bijna nog liefelijker was de betoovering, die ons geboeid hield, als wij eenige avonden achtereen het fijne fransche blijspel in het Théâtre-français genoten. Wat gaat boven zulk eene aesthetische roes van vernuft en vroolijkheid? Emile Augier, Scribe, Legouvé, Alfred de Musset aan de eene zijde, Molière, de groote, aan den

anderen kant. Levendig herinner ik mij den indruk van Augiers Gabrielle, een der fijnste produkten der nieuwere komedie, door den ernstigen toestand der hoofdpersonen overhellend tot het drama -- een drama tusschen een echtpaar, even boeyend en spannend, maar soms aangrijpender dan ons voortreffelijk blijspel Uitgaan van Glanor. De groote kunst, waarmeê Madame Sarah Bernardt Gabrielle, de grillige, half verdwaalde, naar moeilijk te verwezenlijken idealen strevende jonkvrouw opvatte, is zoo bewonderenswaardig, dat ik er al de klassieke standen van Mademoiselle Agar voor zou willen missen.

Bij de tegenwoordige herleving van ons nationaal tooneel mag niet verzwegen worden, dat Nederland reeds voortreffelijke tooneelkunstenaren bezit, die echter krachteloos gemaakt worden door hun isolement en door gemis aan afdoenden steun van ons beschaafd publiek. Het komisch talent van Albregt, naast den voortreffelijken marqué Veltman, de groote begaafdheid van Moor naast de geestige beweeglijkheid van Faassen, de verwonderlijke radheid van tong van mevrouw Albregt als duegne-soubrette naast de sobere, maar edel uitgedrukte hartstochtelijkheid van mevrouw Ellenberger, de statige behaaglijkheid en cierlijkheid van mevrouw De Vries naast het alom gewaardeerd talent van onze bewonderenswaardige mevrouw Kleine – dit alles vereenigd te zien op éen tooneel, het is met eene enkele uitzondering wellicht mogelijk, wanneer de heeren konden besluiten hun zegel te hechten aan de uitstekende plannen van de vereeniging „Het nederlandsch Tooneel.”

De gelegenheid is nu gegeven.

Als ze verzuimd wordt uit esprit de clocher, dan zal latere kritiek zich moeten voorbereiden op een onverbiddelijk: de heeren hebben niet gewild!

HAMERLINGS ASPASIA.

Eerste bespiegeling over Hamerlings Aspasia. — De inhoud. — De waarde van het nieuwe kunstwerk. — Een boek vol zonneschijn.

Februari 1876.

I.

Bij den aanvang van Hamerlings verhaal verschijnt Aspasia als een zonnestraal in een rozenprieël te midden der aanzienlijkste Atheners. Wij treden de werkplaats van den beroemden meester Feidias binnen, waar de strateeg Perikles, door de Atheners de Olympiër genoemd, voltooide beeldhouwwerken komt bewonderen. 't Zijn twee werken van Feidias' beste leerlingen, Agorakritos en Alkamenes. Zij hebben beiden eene Afrodite voor de Atheners vervaardigd, „um den Bezirk der Gärten damit zu schmücken." Een groot verschil is in de opvatting der beide beeldhouwers waar te nemen. Het beeld van Agorakritos is bovenmate edel en streng, het is een Afrodite zonder den geur der krokusen en hyacintbloemen, waarmeê de Gratiën de godin eenmaal hadden getooid. Maar het beeld van Alkamenes toonde de cyprische godin in al den weelderigen bloei van jonkvrouwelijke schoonheid, zooals zij eens uit het schuim der golven was geboren.

Reeds in deze tegenstelling is het hoofddenkbeeld van den geheelen roman uitgedrukt: de tegenstelling van het aesthetisch en zedelijk levensideaal der Atheners. Aspasia treedt op als de pleitbezorgster van de schoone, verstandig gelouterde zinnelijkheid, zij wordt door een leerling van Feidias, door den mijmerenden en gaarne redekavelenden Sokrates, in de werkplaats binnengeleid. Daar deze denker nu weldra als de apostel van het zedelijk levensideaal in Athene op-

treedt, vinden wij wederom bij den aanvang de beide uiterste richtingen vereenigd.

De teekening van Aspasia's beeld is vol kleur en gloed. Inzonderheid vermeldt de dichter „den vochtigen toovergloed van hare wondervolle oogen, waartegen niemand bestand was, naar wien eenmaal deze oogen hadden opgezien." In het gesprek, 't welk zich thands ontspint, wijst Aspasia op de noodzakelijkheid voor Athene, om door den dienst van het Schoone boven alle stammen van Hellas uit te blinken. Men had de bondskas van Delos naar Athene overgebracht, de schatten door Athenes bondgenooten gestort zouden kunnen worden gebruikt tot het scheppen van heerlijke kunstwerken. De schoone vrouw uit Milete beweert: „Die Zeit, Grosses und Schönes zu schaffen ist dann gekommen, wenn die Männer da sind, welche berufen sind, es zu schaffen."

Dit woord treft Perikles, want Feidias sprak hem reeds van zijne illuziën over een kostelijken tempel op de Akropolis. Met luiden bijval begroetten de atheensche mannen het denkbeêld van Aspasia. Doch deze moet nu tevens beslissen tusschen de beeldhouwers Alkamenes en Agorakritos. Zij noemt het werk van den laatsten de streng gekleede Afrodite eene Nemesis — uitmuntend, omdat daarmeê reeds vooraf door den dichter wordt gepraeludeerd op de uitkomst van den strijd. Het blijmoedige, aesthetische levensideaal van Aspasia zal verbleeken voor den zedelijken ernst van Sokrates' waereldbeschouwing. De geestdrift voor het Schoone zal geboet worden door verbrijzeling des gemoeds onder de slagen van het noodlot.

In den wedstrijd van beide kunstenaars durft ze niet beslissen. Zij overhandigt Perikles een lauriertak en eene roos, om die zelf aan de beeldhouwers uit te reiken. Perikles behoudt de roos, maar breekt den lauriertak, om ze tusschen beiden te verdeelen.

Dit alles uit het eerste boek van Hamerlings epos geeft ons eene uitmuntende vingerwijzing voor het geheele kunstwerk. De harmonie tusschen het Schoone en het Goede, door de Hellenen kalokagatheia genoemd, wordt door Sokra-

tes nog gezocht en kan voor Aspasia slechts bestaan, wanneer het Goede zich verwant en harmonisch met het Schoone vertoont; mocht het Goede in strijd komen met het Schoone, dan zal de schitterende vrouw het Schoone alleen blijven huldigen.

In tegenstelling met Aspasia, de vrije vreemdelinge, die men te Athene eene hetaira noemt, verschijnt nu de wettige gade van Perikles, de bijgeloovige, kijfzieke, murwe Telesippe. Men treft haar aan, als ze in het peristyl van haar woning een priester heeft laten ontbieden, om te oordeelen over eene zaak, die haar groote onrust verwekt — een ram met één hoorn op Perikles' landgoed geboren. De ziener Lampon echter geeft eene zeer gunstige uitlegging — en zegt, dat de éene hoorn het voorteeken is van den triumf des volkshelds Perikles over den voorstander der oligarchie: Thukidydes. Het oude geloof van Lampon komt in eene groote tegenstelling met de nieuwe wijsbegeerte van Anaxagoras, die als vriend van Perikles bij deze godsdienstige plechtigheid tegenwoordig was. In het binnenhuis van den Olympiër Perikles trekt nog bizonder de aandacht: de knaap Alkibiades, de zoon van Kleinias, pupil van Perikles, die door de levendigheid van zijn karakter en schoonheid zijner gestalte de zonen van Telesippe, Xantippos en Paralos verre overtreft. Eene vriendin van deze waardige vrouw, Elpenike, de zuster van Kimon, den overleden strateeg, geeft de juiste type van de kwaadsprekende, bekrompene oude vrijster - zooals er in alle tijdvakken der geschiedenis hebben geleefd.

De Atheners op de Agora, op de Pnyx, waar maatschappelijke en staatkundige bijeenkomsten plaats grijpen, leveren de stof voor het derde boek van dit heldendicht. Eerst voert ons Hamerling te midden van het gewoel der markt, waar men bloemenkransen en ruikers van rozen, myrthen en viooltjens aanbiedt. Maar ook allerlei andere waar is uitgestald — kleederen, aardewerk, levensmiddelen, munten, zelfs danseressen en fluitspeelsters voor de gastmalen der aanzienlijken. Weldra wordt de menigte getrokken naar de volksverzameling op de Pnyx. Perikles spreekt en deelt het volk van

Athene het nieuwe plan mede, om op de Akropolis eene schitterende woning voor de jonkvrouwelijke Pallas Athene op te richten. Juichende wordt de rede van den Olympiër gevolgd, men zal een standbeeld der beschermgodin van goud en elpenbeen door Feidias doen beeldhouwen.

Met dit voltogen feit vangt de zedelijke overmacht van Aspasia aan. Zij bezielt met Perikles de plannen der treffelijke meesters, in spijt van het verzet, 't welk het oude geloovige Athene tegen den nieuwen tempelbouw oppert. De oudste priesters in de zonnige stad van Attika vereerden Erechtheus en het houten beeld van de stedelijke schutsgodin Athene Polias. Aldus worden Feidias, Kallikrates en Iktinos meester op de Akropolis – terwijl de Erechtheus-priesters met bitteren wrok daartegen samenzweren. De strijd wordt van deze zijde meer en meer dreigend, maar Perikles verheft nog steeds zegevierend het olympische hoofd, nog zal er menig jaar moeten verloopen, voordat zwarte schaduw zich verspreidt in dit boek vol zonneschijn.

II.

Het tweede deel van Hamerlings Aspasia vangt aan met een symposion in Hipponikos' woning. Deze heeft de overwinning behaald bij de Dionysos-feesten door de koren voor Sofokles' Antigone, die op zijne kosten gekleed en geoefend waren. Hipponikos was een der rijkste Atheners, en wilde door niemand overtroffen worden. Hij geeft daarom thands een feestmaal, waarbij Perikles en Aspasia verschijnen. Tot de overige gasten behooren: Sokrates, Anaxagoras, Feidias, de bouwmeester Iktinos, Sofokles, de tooneelspeler Polos, de arts Hippokrates en de sofist Protagoras. Terwijl de hoofden met kransen van rozen, viooltjens en myrthen gecierd worden en de gebruikelijke hymnen voor Dionysos worden aangeheven, kiest men een symposiarch, een voorzitter van den maaltijd. Op Sokrates' voorslag valt deze eer aan Aspasia te beurt. Zij geeft daarbij het onderwerp aan, waarover zal gesproken worden: „die Lust."

Sofokles breekt er eene lans voor het schoonheids-ideaal van Aspasia, het blijmoedig, edel getemperd levensgenot. Anaxagoras, de strenge wijsgeer, verklaart, dat het ware genot niet in uiterlijke dingen, maar in de stemming des gemoeds bestaat. Het antagonisme der beide levensopvattingen vertoont zich hier op nieuw. Een wolkjen verduistert het schoone voorhoofd van Aspasia, die door een behendig pleidooi van den sofist Protagoras weder wordt bevredigd. Maar Sokrates grijpt den sofist aan met vragen, en Aspasia weet niet beter te doen, dan door den vurigen wijn van Chios de ernstige stemming der gasten te bestrijden.

Daar de Atheners kort daarop in een oorlog met de bewoners van Samos gewikkeld worden, moet Perikles, als strateeg, de vloot besturen. Aspasia heeft nu de gelegenheid haar held de geestigste brieven te zenden te midden zijner overwinningen. Merkwaardig is vooral het hier ingevlochten historisch verhaal van Kleito, de moeder van den treurspeldichter Euripides, hoe haar later zoo beroemde zoon in eene grot gedurende den grooten zeeslag bij Salamis geboren werd. Evenzoo is opmerkelijk de beschrijving van een zeeslag bij Samos, door Perikles op verzoek van Aspasia geschreven.

Na negen maanden belegerd te zijn, geeft de stad Samos zich over en wordt de vrede gesloten. Aspasia vertrekt snel naar de jonische kusten, om Perikles met hare komst te verblijden. Zij bereidt hem eene schoone verrassing, als hij in de villa van zijn gastvriend Artemidoros te Milete vertoeft. De rijke Joniër bezit een uitgestrekt myrthenbosch bij zijn landgoed. De natuur spreidt er hare edelste gaven zoo overvloedig ten toon, dat somtijds, zegt men, Afrodite zelve er gezien is.

Wandelend in de myrthendreven, ontdekt Perikles, dat zijne vrienden hem alleen lieten, dat een lieflijk geurende rozentuin hem van verre wenkt. Daar wordt hij gestalten gewaar, een heir vroolijke knapen in purper gewaad met gouden vleugelen, die eene vrouwengestalte in schitterend witte kleederdracht met ketenen van rozen binden. Perikles kan de gelaatstrekken der vrouwe niet herkennen, want de

overmoedige Amors bedekken haar geheel onder de rozen, terwijl zij haar op een leger van bloemen doen nedervallen en de rozenketenen aan de boomstammen vastbinden. De knapen vluchten op het gezicht van den naderenden held en Perikles bevrijdt tot zijne gadelooze blijdschap de schalk lachende Aspasia.

Gedurende dezen tijd viert de schoone miletische vrouw hare roemrijkste overwinning. Haar ideaal van levensvreugde schijnt in top gestegen. Perikles begint het plan te vormen zijn gade Telesippe te verstooten en Aspasia tot zijne echtgenoote te maken. Deze laatste wil zich echter niet naar de zeden der Atheners schikken — zij wil als gehuwde vrouw geene slavin zijn — zij wil zich alleen voegen naar de wet der liefde in de vrijheid.

Doch eindelijk keert de vloot der Atheners naar het vaderland terug. Bij het vallen van den avond, als de zon de hooge bergtoppen met purper kust, nadert Perikles de stad van Pallas, en aller blikken richten zich naar de hoogten van de Akrapolis, waar de wit schitterende tinnen van het nu voltooide Parthenon den juichenden overwinnaars tegenstralen. Het meesterwerk van Feidias en Iktinos was voltooid.

Thands worden te Athene de groote feesten van Pallas, de Panathenaeën, gevierd, waarbij de triumf van Perikles, maar hooger nog bijna de glorie van Feidias en Iktinos wordt geroemd. De statige jaarlijksche optocht beweegt zich nu voor het eerst naar den nieuwen tempel van pentelisch marmer op de Akropolis, terwijl de beeldengroepen in de friezen aller bewondering wekken. Eerst zag men de geboorte der jonkvrouwelijke godin Pallas uit de hersenen van Zeus, terwijl Iris, de godin van den regenboog, de blijde tijding aan goden en menschen verkondigt; daarna de zonnegod Helios met zijne vlammenpaarden, voorts den strijd van Athene en Poseidon om het bezit van Attika's hoofdstad.

Maar hooger nog steeg de geestdrift der Atheners, toen zij voor 't eerst de hallen van Pallas' heiligdom mochten betreden en het nieuwe beeld mochten aanschouwen van de jonkvrouwelijke godin, een kunstwerk van ivoor en goud — een kunstwerk van Feidias. Het karakter van vredesgodin was daarbij

aan Pallas Athene gegeven, want het gouden schild, met eene voorstelling van den Amazonenstrijd prijkend, rustte aan hare linkerzijde, terwijl zij op de uitgestrekte rechterhand het beeld van de godin der viktorie: Nike, droeg, die Pallas een gouden, fonkelenden overwinningskrans toereikte.

Tusschen den beeldhouwer Feidias en Aspasia ontstaat een vriendschappelijke strijd over den ernst en de hooge olympische rust van al de beelden en voorstellingen aan de friezen van het Parthenon. Zij prijst met levendige woorden den nieuwen wonderbouw, verheven als een berg en schoon als eene bloem. Zij vindt alle heerlijke eigenschappen vereenigd: eenvoud en veelzijdigheid, rust en beweging, jeugd en rijpheid, menschelijkheid en godennatuur – maar zij heeft eene opmerking. Feidias schijnt zich niet te bekommeren om den toorn van Afrodite – zijne gestalten willen alleen het verhevene, het edele, het reine uitdrukken, hij wil het goddelijke, zonder zich te bekreunen over het schoone. Wanneer zal de gloed van Eroos zijne hand bezielen tot het scheppen van eene Pallas, die tevens als vrouw uitblinkt, want, voegt ze er bij: „nur im Gewande der Schönheit wird die Weisheit alle Herzen erobern!"

In dat oogenblik van algemeene feestvreugde der Atheners, ondervindt Aspasia eene zoete verrassing. De olympische Perikles verklaart, dat hij op minlijke wijze gescheiden is van zijne echtgenoote Telesippe, die zich in tweeden echt gaat verbinden met den hoogsten magistraat van Athene – den Archon Basileus. Hij, Perikles, kiest zich de jonische vreemdelinge Aspasia tot gemalin, hij zal een huwelijk van geheel nieuwen aard sluiten, want het past den Atheners, nu zij in elk opzicht uitmunten door hunne kunst en hunne heldendaden, ook hunne gebruiken en zeden tot hooger standpunt te verheffen. Aspasia verklaart, dat zij de vertegenwoordigster is der vrouwelijke waereld, die de ruwe oppermacht der mannelijke geweldenarij in Hellas komt temperen. Daar zij van jonischen stam is, zal zij zich steeds blijven verzetten tegen den ernstigen strengen geest der Doriërs, die het schoone bloeyende leven van Hellas met den ondergang bedreigen.

De echt van Perikles en Aspasia is éen lange feestdag

Zij is hem alles en toch altijd iets anders dan vroeger — des morgens zijne rozenvingerige Aurora, des avonds zijne Selene, die den zoeten slaap over zijne vermoeidheid uitgiet, des daags zijne Hebe, die hem den levensbeker blijmoedig vult. Het huis van Perikles wordt nu door de voortreffelijkste mannen van Athene gezocht. Zelfs de ernstige Feidias versmaadt het niet met Aspasia te redekavelen. Zij wil hem noodzaken zich niet steeds naar zijn afgetrokken schoonheidsideaal te richten, maar naar het levend beeld te werken. Het vraagstuk, of eene schoone vrouw verplicht is uit kracht der haar geschonken voorrechten als model voor den beeldenden kunstenaar op te treden — wordt door den sofist Protagoras bevestigend opgelost, tegen den ernstigen twijfel van Sokrates.

Zoodra nu het nieuwe bronzen beeld van Pallas voor het eiland Lemnos voltooid was, zagen alle Atheners, dat Feidias thands een heerlijk voorbeeld had gevolgd. De triumf van de schoone vrouw uit Milete, ook over den ernstigen beeldhouwer, bleek duidelijk. Slechts Perikles en Feidias kennen het geheim. Aspasia treedt telkens nadrukkelijker op. Zelfs op het Thesmoforiënfeest, alleen door atheensche vrouwen gevierd, komt de echtgenoot van Perikles te voorschijn, en poogt ze de vrouwen van Athene voor hare overtuiging te winnen. Hier echter vindt zij onverwinnelijke vijandinnen in Telesippe en de oud-atheenschgezinde meerderheid. Daarom nemen Perikles en zijne gemalin nogmaals den wandelstaf op en vertrekken zij ditmaal naar den Peloponesos, naar het land der Doriërs, want Feidias heeft zijn schoonste kunstwerk, het prachtbeeld van Zeus te Elis, voltooid.

III.

Reeds zagen wij den grooten atheenschen strateeg Perikles en zijne vurig geliefde Aspasia de reize naar het ernstig bergland van den Peleponesos aanvaarden. Het hoofddoel was Olympia, waar zij een bezoek aan den beeldhouwer Feidias zouden brengen, om zijn nieuw kunstgewrocht, den reusach-

tigen Zeus van goud en ivoor, te bewonderen. Zoodra het indrukwekkende prachtbeeld met zijn statigen heerschersblik voor beide onthuld wordt, is het Aspasia bang te moede. De verheven, strenge gestalte van Zeus maakt een verpletterenden indruk. En Aspasia vereerde een geheel ander ideaal van schoonheid. Zij droomde, dat de kromsnavelige adelaar van Zeus de duiven der blijmoedige, vroolijk lachende Afrodite de oogen uitpikte.

De terugreize naar Athene gaat over Eleusis, waar de mysteriën zullen worden gevierd door de ingewijden in een nieuwen tempel van Iktinos. Door bemiddeling van den vermogenden Hipponikos, die het eereambt van Daduuch te Eleusis bekleedde, wordt het ook Aspasia gegund de schrikinboezemende tafereelen van den tocht door den Hades naar het licht van Eleusis te aanschouwen. Hare aanwezigheid bij de ingewijde scharen is echter eene inbreuk op de heilige rechten en voorschriften van den helleenschen godsdienst.

Het aantal der vijanden van Aspasia en met haar van Perikles stijgt voordurend. Aan hun hoofd staan de ijverzuchtige Erechtheus' priester: Diopeithes en de ziener Lampon. Weldra voegt ook Hipponikos zich bij hen, daar de oude zwelger door Aspasia is afgewezen, toen hij, overmoedig van den wijn, haar had willen omarmen. De toorn der oud-priesterlijke partij wendt zich tegelijk tegen den grooten meester Feidias en tegen den wijsgeer Anaxagoras. Te Athene teruggekeerd, ziet Perikles voortdurend het woelen zijner tegenstanders toenemen. De hoofden der ontevredenen onder Kléon, de partij der oligarchen onder Thukydides, en de kerkelijke richting onder Diopeithes zweren saâm.

Daarbij komt, dat Perikles' pleegzoon Alkibiades, nu een jonkman van achttien jaren, door zijne vernuftige dartelheid zich berucht maakt in Athene. Hij schaakt eene schoone jonkvrouw uit Megara, en voert haar onder het dak van Perikles, waar zij, de lieflijk bloeyende Simaitha, met twee jonische maagden, nichten van Aspasia, met name Drosïs en Prasina, eene soort van school vormen, door

Aspasia bestuurd. Juist deze school geeft aan hare vijanden gereede aanleiding, de lang gezochte beschuldiging tegen Aspasia uit te spreken. De blijspeldichter Hermippos vertoornd, dat de vrijheid der attische komedie door Perikles op Aspasia's drijven was besnoeïd, klaagt haar openlijk aan: de goden des lands niet te eeren en de meeningen der godloochenende filozofen te deelen.

Zij verschijnt met Perikles op de bank der beschuldigden. De groote veldheer en redenaar spreekt hare verdediging uit. Zijne welsprekendheid schijnt hem echter ditmaal te begeven, voordat hij met bewogen stem aan de diensten, door hem zelven en door Aspasia Athene bewezen, heeft herinnerd. De ontroering doet Perikles weenen en luide verbreidt zich het gerucht: „Perikles heeft geweend." De Heliasten spreken Aspasia vrij.

De saâmgezworenen rusten niet. Zij brengen eene aanklacht tegen Feidias in, dat hij zich goud zou hebben toegeëigend uit den schat van Delos, bij het vervaardigen van zijne Pallas. Terwijl intusschen Perikles de stad Megara tuchtigt, vlucht Anaxagoras en verkwijnt de verheven meester der beeldhouwkunst in den kerker. Na de overwinning der Atheners op Megara, vangt de dolle Dionysos-vreugde aan. Maar te midden der uitgelatenheid, waarbij Alkibiades zich het overmoedigst betoont, daalt de Daemon der Pest naar de stad der Atheners af. Het eerste slachtoffer is de schoone Simaitha, die te midden van een vroolijk feest bezwijkt. Eene duistere slagschaduw hult de blijmoedige stad van Pallas in rouw. Feidias bezwijkt eenzaam in den kerker. Perikles valt door de pest. Bij zijn lijk heeft de laatste ontmoeting van Aspasia en Sokrates plaats — zij wisselen geen woord — slechts een langen smartelijken blik. Aan 't eind van dit wonderschoone boek, terwijl voor 't laatst de stralende, marmeren tinnen van het Parthenon in het morgengoud glinsteren — spreekt de dichter een paar slotwoorden, die aan de meerderheid der lezers en der beoordeelaars raadselachtig voorkomen.

Zij luiden: „Naar het goede en naar het schoone streven de volkeren.

„Menschelijk en edel is het goede — goddelijk en onsterflijk echter het schoone [1]).”

JAN PIETER HEIJE.

J a n P i e t e r H e ij e. — De frischheid zijner muze. — — Steeds Anti-Jan Salie. — De kinderdichter. — De [illegible] man des volks.

Maart 1876.

Wederom heeft de dood het stilzwijgen opgelegd aan [illegible] dier zeldzaam verdienstelijke mannen, welke sints 1830 gear[illegible]beid hebben aan de verheffing van het Nederlandsche volk.

J a n P i e t e r H e ij e heeft in zijn nuttig besteed leven (1[illegible] 18 Juni 1809 — 24 Februari 1876) zijn uiterste best gedaan, o[illegible]om hollandsche jongelingen en mannen wakker te schudden u[illegible]uit de zoete dommeling, die sints 1815 een nationale kwa[illegible]aal dreigde te worden. In de dagen der belgische omwentelin[illegible]ing stond hij in de eerste gelederen der strijders, die zonder ve[illegible]eel verontschuldiging Jan Salie aan 't oor trokken of in de bo[illegible]orst grepen, om dien treurigsten zoon van beroemde voorvader[illegible]ren eene blos van schaamte op de bleeke wangen te jagen.

Trok H e ij e als leidsch student meê ten tiendaagsch[illegible]hen veldtocht, zijn geheele leven was een onafgebroken oor[illegible]*log* tegen alles wat er smakeloos, zouteloos of jammerlijks [illegible] *in* ons volksleven scheen ingeslopen. Hij behoorde tot die [illegible] *uit*-gelezen mannen, welke aan de herleving van nederlands[illegible]*che* kracht en oorspronkelijkheid sints zijne vestiging als arts [illegible] *te* Amsterdam in 1832 ijverig arbeidde.

Reeds werd hier en daar herinnerd in hoe menig opz[illegible]*icht*

---

[1]) In een volgend deel wordt de studie over „A sp a si a” voortgezet.

Heije werkzaam was bij elken kring, waar hij deelgenooten voor den strijd zijns levens vond — inzonderheid als hoofdbestuurder der maatschappij tot Nut van 't Algemeen, en der maatschappij ter bevordering van Toonkunst — tot nog toe ontbreekt een kort woord van hulde aan Heije als dichter.

Schoon algemeen bekend, dient nogmaals het feit herinnerd, dat Jan Pieter Heije een der eerste medearbeiders aan Potgieters tijdschrift de Muzen (1834) was, dat hij in 1837 met Bakhuizen van den Brink en den redakteur der Muzen het tijdschrift de Gids in 't leven riep. Hoewel later afscheid nemend van dezen kring, blijkt uit Heije's optreden aanstonds wie hij als dichter zou zijn. Ook hij had, als de kernachtige en degelijke Potgieter, het kloeke voorgeslacht lief, 't welk met Vondel en Huygens had gezongen, met de Ruyter op alle zeeën der beide halfronden de Statenvlag toonde, met Rembrandt en Frans Hals voor den ezel zat, met Maurits en „Mooi Heintjen" de Spanolen uit onze vestingen joeg en met Barnevelt en de Witt nzen kleinen, maar eerbiedwekkenden Staat bestuurde.

De amsterdamsche dokter Heije gloeide van ergernis over e flauwheid en middelmatigheid van het geslacht, 't welk an 1815—1830 aan 't woord was, hij bewoog zich in eene roep revolutionairen, welke zich gaarne met den eerenaam an het Jonge Holland zag aangewezen; hij behoorde tot e aanvoerders der strijdlustige nederlandsche Romantiek. Als otgieter en Bakhuizen van den Brink sloot hij het or voor de konventioneele almanakken-poëzie, waarin Van ellecom, Van Someren, Van Harderwijk en talrijke entgenooten het zoo ver wisten te brengen. Hij poogde het eil onzer nederlandsche lyrische dichtkunst te verhoogen, ij wilde vooral het stuitende straatgezang louteren, hij verangde voor de kleinen te zingen naar den eenvoudigen, liefijken trant, die aan kinderen zoo welkom is.

In deze drieledige poging heeft Heije driewerf getriumfeerd. Reeds in 1847 bekroonde de maatschappij tot Nut van 't Algemeen zijne „Kinderliederen."

Geen lauwer, die beter verdiend werd. Terwijl in tal van scholen en huisgezinnen het kinderlijk hart te vergeefs poogde

te kloppen bij de verouderde rijmpjens van Vader Hieronymus, grepen al de kleine handjens gretig naar de liedjens van Dokter Heije. Zij hadden er al genoeg van die guitige jongens en schalke meisjens, wanneer zij moesten opdreunen van den jongen met zijn perzik, die als een professor betoogde, dat de „leerzaamheid aan de jeugd past," van den onhandigen Cornelis, die een „glas" brak door 't „forsch raketten" en van zijne moeder leerde, dat hij nooit „verschoond" zou worden, als hij „logens zocht voor zijn gebreken," van de kindertjens, die bij „de oude, goede baker" hun plezier moesten vinden in een deftig debat over de vier jaargetijden. Zij wilden liever met Dokter Heije van Luilekkerland hooren:

„'k Heb van Luilekkerland gisteren gelezen,
„Jongens! daar moet het wel wonderlijk wezen,
„Daar heb je grachten van melk en van wijn,
„Daar heb je straten, die theerandjes zijn."

Maar niet alleen de bonte bloemendreven der fantazie doorwandelde onze blonde jeugd aan de hand van Dokter Heije – het gewone alledaagsche leven wist de kinderdichter even gepast te grijpen als welkome, aangename stof. Het reizen der zon in de lente, als Mei zijne donzige bloesems strooit en de kinderen van arm en rijk naar buiten stormen, als de heerlijke kersen „wit en rood" ze later doen watertanden, terwijl „klein vogelijn" zijn „lustig lied" zingt, als ze voor de bloemen in al haar pracht nederbukken en de lelie in haar hagelwit gewaad, de roos met haar purper hoedjen bewonderen – dit alles stemt Heije tot een vroolijk deuntjen voor de prettige en jolige kinderwaereld, die hij van harte heeft lief gehad.

Benijdenswaardige verdienste! – een weldoener geweest te zijn voor die kleine donkere en blonde hoofdjens, die nog zoo dankbaar, zoo los van nijd en spijt en bitterheid zich naar ons opheffen met oogen, glinsterende van belanglooze liefde. Benijdenswaardige dichter daarenboven, die het allereerst een indruk maakte op het ontvankelijk kinderhart, 't welk van hem leerde de blijde Sint-Niklaasvreugde te bezingen, als allen vreezen en hopen: „wie de koek krijgt, wie de gard," 't welk

met hem medelijden koesterde voor den kleinen vogel, die bij winter tegen 't vensterglas pikt, alsof hij vroeg: „doe open!"

Niet minder eervol was de bekroning der hollandsche Maatschappij van fraaye kunsten en wetenschappen in 1841, voor zijne „Liederen en Zangen," – die zoowel de verbetering van ons straatgezang, als de verheffing van onzen volksgeest bedoelden. Zeldzaam heeft eenig dichter eenvoudiger, hartelijker, vloeyender gezongen voor het volk... maar, meneer „het volk" heeft er veel te weinig op gelet, omdat het hem doorgaans aan allen smaak en waardeering van letterkundig schoon ontbreekt en de „groote heeren" hem daarenboven nog gedurig verzekeren, dat dit alles maar „broodschrijverij" is. Er bestaat zekerheid, dat niemand der talrijke vrienden en benijders van Dr. Heije zich ooit vermeten heeft dien dommen term op 's mans frissche liederen toe te passen.

Heije arbeidde met de eerbiedwaardigste vlijt aan de verbetering van het volkslied en riep in Amsterdam als bestuurder van 't Nut een Volks-Zangschool en eene Volks-Zangvereeniging in 't leven. De dichter wilde staven, dat onze schoone, rijke moedertaal niet zoo stuursch en stroef is voor den zang, als sommige goede Nederlanders beweren, die liever Fransch of Duitsch kweelen – „ziet u!"

Heije wilde vóor alles nederlandsche oorspronkelijkheid, ontwikkeling van de beste elementen onzer nationaliteit. Hij wilde ons rap van leden, vroom van zeden, als 't voorgeslacht – hij wenschte ons wakker en kloek, al weleer, toen de „Vlissinger Michiel" ruiter was op ons zeepaard. Hij wijst op schatten in eigen boezem:

„Het reinste en rijkste mijngewelf,
„O Neerlands volk! is in u zelf;
„Delf dáár.... wordt sterker, vromer, wijzer!
„Dan vindt Gij, in uw harte, Goud –
„Dan vindt Gij, in uw spieren, IJzer –
„Wat gij uw leven-lang behoudt."

Hij wekt tot daden, tot arbeid en vlijt en waarschuwt tegen de zwakkelijke neiging, om te geven zoo dikwijls een welsprekende stem of een deftige commissie een aanval wagen op de beurs en de gemoedelijkheid der welgestelden.

„Geef d'arme geld, het strekt een dag,
„Geef kennis hem, het baat voor jaren."

Zoo vermaande de kloeke en gezonde geest, die nu voor goed is heengegaan en welken wij te meer zullen missen, nu hij voor eeuwig zwijgen zal.

Alles wat Nederland edels had in vroeger tijdvak grijpt Heije tot prikkeling en kastijding van tegenwoordige gevoelloosheid en kleinzeerigheid. Hij schrijft zijn Vlaggelied – de wakkere, geniale Verhulst gaf er zijne wegslepende tonen voor ten beste – zijn Vlaggelied, dat reeds lang ons kleurloos Wien Neerlands bloed had behooren te vervangen. Hij schrijft zijn „Piet Hein" zijn „Kabels-los" en nauwelijks klinkt hier en daar eene echo, welke van instemming en dankbaarheid getuigt!

Als altijd, doet de mode veel in letterkundige aangelegenheden. Verschrikkelijke mode! Rumoer en gedruischmakende strijdschriften van alledaagschen stijl pogen de kloeke stem van onze edelste nederlandsche schrijvers te overkraayen! Geen nood! De nobele taak, door Dr. Heije aanvaard, zoo pittig en nijver betracht een geheel menschenleven lang, kan nog menig jong gemoed ontvonken, 't welk tot heden toe zijne aandacht veil had voor de schoonheden eener onbeschofte zelfbewierooking, als sints de laatste jaren in de mode zijn.

Heije's liederen hebben een waarborg voor gestage frischheid en bloeyende jeugd – zij zijn uit het hart van ons volk gegrepen – zij vieren onze kloekheid en onzen moed ter zee – zij blaken van geestdrift voor Jan-Maat, den besten zoon van Jan Stavast, die met Van Speijk ter amsterdamsche Nieuwe Kerk naar het praalgraf van den ouden Beste-Vaer Michiel vraagt, en met Van Speijk vechten zou als een leeuw voor de schitterende kleuren van Nederlands vlag.

ALFRED BOUGEAULT.

Onze letteren gewaardeerd door een fransch geleerde. — Alfred Bougeault. — Holland, „le pays creux.” — De poolsche republiek der nederlandsche letteren.

In 't algemeen valt er gedurende de laatste jaren minder te klagen over uitsluiting van onzen nederlandschen naam en miskenning van onzen nederlandschen roem. Duitschland, Frankrijk en Italië letten meer op onze belangen, op onze geschiedenis en onze kunst, dan voor een kwart eeuw het geval plach te zijn. Bij herhaling lazen wij reisverhalen van vreemdelingen, die ons vaderland bezochten, dikwijls klonk een welwillend oordeel over onze letteren en onze wetenschap. Onder de jongste verschijnselen van waardeering onzer nederlandsche nationaliteit, rangschikke men het verslag door een fransch geleerde: Alfred Bougeault over de geschiedenis onzer letteren gegeven. Op breede schaal handelt Alfred Bougeault over de geschiedenis van uitheemsche letteren, onder den titel: „Histoire des Littératures étrangères.” (3 deelen. Parijs, 1876.) Achtereenvolgens behandelt hij de duitsche, de skandinavische, de finsche, de hongaarsche, de engelsche, de nederlandsche, de slavische, de italiaansche, de portugeesche en de spaansche letteren. Kortelijk zij hier vermeld, wat er van de geschiedenis der onze gezegd wordt.

Alfred Bougeault vangt aan met eene historische inleiding en verklaart, dat de onafhankelijkheid onzer republiek der geuniëerde gewesten door den „vrede van Westfalen” werd bevestigd. Daarna verklaart hij, dat het stadhouderschap in 1784 werd afgeschaft. Ons Holland wordt verklaard door den term: „pays creux” — tevens vernemen wij, dat Engeland ons in de achttiende eeuw onze beste koloniën heeft ontroofd.

Onze lettergeschiedenis begint met „Jacques van Maerland." De roman van den vos Reinaerde wordt geprezen en tevens beweerd, dat eene der oudste redaktiën in de fransche taal aan het eind der dertiende eeuw door den rijsselaar „Jacquemars" werd geschreven. Ik herinner in 't voorbijgaan, dat hier Jacquemars Giélée met zijn Renart le Nouvel bedoeld wordt, die juist eene der jongste redaktiën van de Reinaertsage heeft gegeven, daar de oudst bekende fransche bewerking aan de pen van Pierre de Saint-Cloud te danken is, omstreeks 1200—1210, terwijl de rijsselaar Giélée ongeveer 1290—1300 arbeidde.

Zonderlinger nog is het gesteld met de vlaamsche dichters „Mathys de Costlevein" en „Edeweard de Denne," waaruit men nauwelijks Casteleyn en Eduard de Dene herkent. Nog meer bevreemdt het ons te vernemen, dat „Dirk Coornshert" de vader is der eigentlijk hollandsche poëzie, en dat hij het „Wilhelmus van Nassauen" geschreven heeft.

Na een uitweiding over de latijnsche schrijvers der 16de eeuw in ons vaderland, waarbij wij vernemen, dat Erasmus zijn naam latinizeerde om „l'aimable" te heeten — („il changea son nom de Gérard pour celui d'Erasme, aimable en grec") — na eene verhandeling over Douza en Justus Lipsius, vangt de auteur aan te spreken over onze Rhetorijkerkamers, die naar zijne bedoeling nog voortleven in de hollandsche Maatschappij van fraaye kunsten en wetenschappen te Amsterdam, Leiden en Rotterdam. Dat de fransche geleerde (?) ons volk in de 17de eeuw reeds tot drie miljoen doet uitdijen, zullen we voor lief moeten nemen, daar sommige geleerde landgenooten somtijds iets dergelijks hebben verkondigd.

Alfred Bougeault verhaalt ons met de meeste kalmte dat Hooft en Huig de Groot te Leiden vrienden waren, terwijl later onze nobele Drossaert te „Maiden" het aangename gezelschap der gezusters „Wisscher" genoot. De bi[illegible] lijkheid vordert, dat men erkenne, den schrijver bij de ve[illegible] melding van Vondels leven en werken op minder in 't o[illegible] vallende blunders te hebben betrapt. Of er ten onzent ee[illegible] verzameling van Cats' gedichten bestaat, getiteld: Bijb[illegible]

voor de jeugd — „Le recueil des ouvrages de Cats est intitulé Bible de la jeunesse" — durf ik waarlijk niet beslissen, al zou de zaak mij minder wenschelijk en stichtelijk voorkomen. Zeer stellig zal niemand zich kunnen vereenigen met den titel van romantische school aan de zoogenaamde dordtsche school van Cats gegeven, als tegenstelling met de klassieke school van Amsterdam. Uit de achttiende eeuw bericht onze fransche veelweter niet veel schoons. „Dideric Smits" bezingt de rivier „Rotta", „Feistama" kiest de slechtste stukken van het fransche répertoire ter vertolking en Lucretia Wilhelmina Van Merken is de grootste epische kunstenares der eeuw. Op Langendijck volgden terstond Rhijnvis Feit en Jerome van Halpen, terwijl Jean Vriès eene verhandeling over de geschiedenis der „hollandsche" poëzie te boek stelde. Eenigszins nieuw ook is de meening van Alfred Bougeault, dat drie dames, Deken, Bekker en Maria Bosch de bekende romans van Sara Burgerhart en Willem Leevend zouden hebben geschreven. Daarop treedt eene andere romanschrijfster — „Française d'origine" — en wel mejuffrouw Toussaint op, die „la maison de Lowernesse" heeft voltooid — terwijl de lezers van „Nicolette Pléiade" zeer ontstemd waren over Van Lenneps „hardiesse des peintures."

Zoo gaat het meestal in het buitenland. Over nederlandsche letterkunde te oordeelen, schijnt uiterst moeilijk. Als duitsche degelijkheid iets beters levert, dan komen onze hollandsche beoordeelaars met allerlei bezwaren. Prof. Joh. Scherr en Dr. A. Glaser hebben verdienstelijke studiën over onze nederlandsche letteren gemaakt, maar nu werden er enkele „groote" mannen vergeten en dezen vonden dus, dat de „heeren Duitschers" er niets van wisten, omdat ze wel van meneer A, maar niet van meneer B hadden gesproken.

Ik meen dus, niet al hard over Alfred Bougeault te mogen oordeelen. Hoe ook de vreemdeling waardeert, in de kleine poolsche republiek der nederlandsche letteren heerscht steeds meer verwarring. Sints 1860 — na den dood van onze groote mannen: Da Costa, de Genestet, later nog bij

het verlies van Bakhuizen van den Brink, Potgieter, Van Lennep begint zich een soort van overgangstijd te ontspinnen, waarvan natuurlijk noch Franschen, noch Duitschers de minste „Ahnung" hebben. De geschiedenis onzer jongste letteren zou alleen kunnen bestaan in het weinig stichtelijk verhaal van allen haat, tweedracht en twist, die sints 1860 op letterkundig terrein is geboren. Huet contra de Gids — Van Vloten contra Bakhuizen — Multatuli contra Van Lennep — Gorter contra Bilderdijk — Huet idem contra Bilderdijk — Huet contra de liberale partij — de pers contra juffrouw Krüseman en — deze zelfde Stella Oristorio di Frama tegen de pers — Vosmaer pro Multatuli — Van Vloten contra Multatuli — Multatuli contra Bilderdijk — Van Vloten contra Jonckbloet — Loffelt contra Van Vloten — ziedaar wat men in Nederland als hoogstbelangwekkend van 1860—1875 heeft aanschouwd.

Bij al de zonderlinge misvattingen, waaraan een Franschman als Bougeault zich schuldig maakt, blijft het nog een zegen, dat hij niet weet hoe kleingeestig de mannen van letteren onder elkander zijn verdeeld. Algemeene waardeering blijft eene onbekende zaak. De heeren hebben ieder eene vaste meening. Hunne denkbeelden zijn bij benadering aldus te omschrijven:

— „'n Groot man Multatuli!" — „Ja, maar hij schimpt op Thorbecke!" — „'n Zwakheid!" — „Pas op, Van Vloten zal hem tuchtigen!" — „Maar dan zal Loffelt Van Vloten geeselen!" — „En Van Vloten zal weer een ander „à faire" nemen!" — „Gaat dat altijd zoo voort?" — „Natuurlijk! Wij moeten niemand groot noemen." —

„Waarom niet?" — „Omdat wij altemaal even groot zijn!" — „Dat geloof ik niet! Voor jaren was Van Vloten de martelaar, daarop was de weerlooze Multatuli het voorwerp van ieders miskenning, pas is de lieflijke Stella een beetjen tot kalmte gebracht, en het zal niet lang duren of er ontstaat weder eene letterkundige kabinetsquaestie tusschen de heeren, die de grootheid van Dr. Van der Linde willen handhaven tegenover Sissa."

Dit alles is geene fantazie!

Mijne hoop blijft op de toekomst gevestigd. Eenmaal wellicht zullen geene kleine letterkundige vijandelijkheden den stroom onzer nationale poëzie afdammen — dan zullen wij waardeeren wat schoon is, ondanks de luide verklaring, dat de auteur van het een of ander schoone gewrocht onze vijand is. Dat is mijne hoop!

— „Waarde vriend! Hoopt gij ook?" —

— „Hopen, waarde vriend is iets ideaals! en in ons gezegend vaderland moet men niet te veel eischen!"

— „Juist waarde vriend! en daarom geloof ik, dat wij zullen voortgaan met onderlinge afbreking tot er niets van ons Nederland overblijft!"

— „'n Waar woord! Ach! waarom is in alles de kleingeestige vendetta meer vermogend dan de onpartijdige waardeering?"

EMILE AUGIER.

Emile Augier. — Madame Caverlet. — Overzicht. — Het uitsluitend fransch karakter van dit nieuwe drama.

April 1876.

Het jaar 1876 zal voor den toekomstigen geschiedschrijver van ons nationaal tooneel buitengewoon belangrijk zijn. Voor het eerst zullen twee van de eerste schouwburgen in den lande onder het bestuur staan eener vereeniging, die kapitaal, arbeid en geest uitsluitend tot opbeuring van ons kwijnend nederlandsch tooneel wil aanwenden.

Thands geldt het nadrukkelijk voor ieder, die het wel meent met deze vaderlandsche zaak: nu of nooit.

Terwijl vast alle belangstellenden met vertrouwen de daden der vereeniging Het nederlandsch Tooneel afwachten, is het evenwel niet overbodig zooveel mogelijk de zaak van onzen nationalen schouwburg aan de orde te stellen. Dat te Amsterdam een tweetal kermisdraken zoolang op het repertoire van ons hoofdtheater blijven verschijnen, dat allerlei zonderlinge quadrupeden als zeilsteen moeten dienen, om het amsterdamsche goud en zilver aan te trekken, is geen verrukkelijk verschijnsel. Het tooneel aan het leidsche Plein zou allengs in een cirkus kunnen ontaarden en onze tooneelkunstenaars in groote en kleine écuyers. Dat enkele brieschende paarden daarbij in de stalles ter neer storten schijnt volkomen in den regel.

Maar behalven het materiëel gevaar, ontstaat groote zedelijke schade — de belangstellenden in den nederlandschen schouwburg blijven te huis en laten de bewondering der nieuwe tours de force aan een publiek, dat bestemd was in een paardenspel te schitteren De jonge vereeniging Het nederlandsch Tooneel zal wellicht met nog meer bezwaren te worstelen hebben, die echter door takt en beleid niet onoverwinnelijk zullen bevonden worden. De hoofdzaak zal waarschijnlijk blijken te zijn: goede dramaas en nog eens: goede dramaas. Wakkerde reeds een gunstig koeltje aan, dat ons uit den kwaden moesson in de kentering bracht, er behoort nog veel toe voor we in het goede saizoen zullen jubelen.

De aandacht te wenden naar schoone dramatische scheppingen in het buitenland schijnt mij daarom de plicht van ieder voorstander der goede zaak, omdat wellicht door bekwame pennen eene bewerking voor onzen schouwburg zou kunnen worden geleverd. In de eerste jaren zal men nog wel met geene hinderlijke menigte van oorspronkelijke stukken hebben te worstelen en de gewone keuze der te vertolken vreemde dramaas is zoo vreemd, de vertaling zelve zoo jammerlijk, dat in elk opzicht verandering noodzakelijk is. Het tijdvak der Marie Jeannes, der Voddenrapers, der Lazaro's, der „Gebochelden" — een stijlfout voor Bultenaars — der Weezen en Weduwen dient voor goed

gesloten. Daarbij zal men nu tevens bevrijd worden van den onmogelijken vertalersstijl, die gedurig prijkt met een: — „Zulks is mij onbewust, edele Heer!" — of, „Bij voorbeeld! Gij zoudt ons in het verderf storten!" — „Begeven wij ijlings ons ter ruste, mevrouw de hertogin!" — en duizend andere fraayigheden van dat zelfde kaliber.

Schoone dramatische scheppingen in het buitenland moeten worden opgemerkt — en daarom vermeld ik thands twee nieuwe dramaas, die te Parijs steeds een groot publiek trekken: „L'Etrangère," van Alexandre Dumas, de jonge, en „Madame Caverlet," van Emile Augier. Het laatste is uitgegeven — het eerste niet — voor zoover mij althands bekend is.

Twee tooneelscheppingen van twee leden der fransche Académie verdienen zeker reeds daarom eenige aandacht. De drukpers vergunt mij slechts van één dezer, van Augiers „Madame Caverlet" te gewagen. Emile Augier heeft zich uitstekenden roem verworven als auteur der „Gabrielle," — zeer bevredigend vertaald door den dichter S. J. van den Bergh — van den „Gendre de Mr. Poirier" — waarvan een onbehouwen en onbeholpen vertolking in onze taal bestaat — van „La Cigue," van „Le Fils de Giboyer," van een twintigtal „Comédies" in verzen of proza, allen even fijn van toon als behendig van inrichting.

„Gabrielle" te zien, zooals zij nog op dit oogenblik door Mme Sarah Bernhard wordt aanschouwelijk gemaakt op het klassiek tooneel van het Théâtre français — „Le Gendre de Mr. Poirier" enkel te lezen, is een keurig genot, dat wellicht menige hand zich begeerig heeft uitgestrekt naar „Madame Caverlet," toen de opvolgers van de beroemde uitgeversfirma Michel Lévy er ons een netten afdruk van toezonden.

Het nieuwe stuk van Augier is van eenigszins twijfelachtig soort, daar er bestanddeelen voor eene geestige „comédie," maar ook fragmenten voor een ernstig drama in worden gevonden. De eerste opmerking na de lezing zal wel aanstonds zijn, dat het nieuwe stuk geheel eigenaardig fransch is en niet als „Le Gendre de Mr. Poirier"

aan eene nederlandsche omwerking zal kunnen worden gewaagd.

Zie hier het onderwerp van het drama.

Wij zijn in de omstreken van Lausanne op een fraai buitengoed, bewoond door den heer en mevrouw Caverlet, met twee kinderen uit mevrouws eerste huwelijk. De grootste harmonie heerscht in dat gezin. Wij vernemen, dat mevrouw gescheiden is van haar eersten echtgenoot, zekeren Engelschman, Sir Edward Merson. Verder niets belangrijks. Een jongmensch uit Lausanne, Reynold Bargé, maakt zijn hof aan mejuffrouw Fanny Caverlet, en nu komt de vader van Reynold hare hand vragen. Een onderhoud tusschen Caverlet en den ouden Bargé volgt, waaruit – helaas! – blijkt, dat de familie Caverlet zich in zeer bizondere omstandigheden bevindt. De heer Caverlet is niet gehuwd, omdat dit onmogelijk was. Madame Caverlet was de echtgenoot van een parijschen lichtmis, zij heeft alleen eene „séparation de corps" kunnen krijgen. Haar onwaardige echtgenoot heeft haar huwelijksgift geheel verkwist -- zij heeft zich teruggetrokken bij eene oude tante te Avranches. Daar heeft zij den heer Caverlet ontmoet en hebben zij elkaar bemind „d'un amour sans faiblesse comme il était sans espoir." Wanhopend wil Caverlet vertrekken, toen Henriette een brief ontving van hare tante, die haar de gastvrijheid ontzegde, „puisqu'elle avait un amant." Daarom is zij Caverlet gevolgd, maar heeft men ter wille der kinderen de zaak voorgesteld, alsof Henriette gescheiden was van een engelsch echtgenoot. De moeder wilde zich niet voor weduwe uitgeven, omdat zij geen recht had hare kinderen in naam weezen te maken. Zoodra deze toestand aan den ouden heer Bargé bekend is, breekt hij de betrekkingen tusschen zijn zoon en Henriette's dochter af.

Het tweede bedrijf brengt den jongen Reynold Bargé bij de Caverlets. Hij is uit zijne kamer ontsnapt, waarin zijn vader hem opsloot, terwijl hem was aangezegd, dat hij ten spoedigste een reis naar London zou moeten ondernemen. De beide dames Caverlet, moeder en dochter, zijn van hare zijde naar Genève vertrokken, om alles gereed te maken voor

eene reize naar Italië. Men wil de jongelieden scheiden. Een vreemdeling vraagt hierop een onderhoud met den jongen Henri Caverlet — het is zijn vader, de parijsche losbol, de heer Merson, die zich zelven zeer puntig beschrijft, als hij zegt: „Je suis de ceux qui trainent le boulet de la jeunesse éternelle." Merson weet, dat aan Henriette binnen weinige dagen eene aanzienlijke erfenis van hare tante te Avranches zal te deel vallen, hij wil zijne rechten op zijne vrouw doen gelden. Hij doet zijn zoon op behendige wijze verstaan, dat hij geen Engelschman, maar een Parijzenaar is. Nu vangt de handeling aan hoogst ernstig te worden. Henri Caverlet is dus eigenlijk Henri Merson, want zijne moeder is niet hertrouwd. Bittere smart overweldigt den nobelen jonkman, die de eer zijner moeder plotseling bezoedeld ziet. Eene hevige woordenwisseling tusschen Henri en zijn gewaanden schoonvader Caverlet volgt. De jonkman verneemt welk een ellendig wezen Merson is, die zijne maitresse in het huis zijner echtgenoote bracht, om aan de eerste zijne kinderen te toonen.

De oude heer Bargé komt in het derde bedrijf zijn zoon Reynold op de hoogte stellen van den toestand. Maar het jonge mensch wil daarom zijne liefde voor Fanny Merson niet opgeven en spreekt er van tot den Parijzenaar Merson, die hem gerust stelt door de belofte, dat hij zijne vrouw komt opeischen in het belang der kinderen. Eene treffende, uiterst romantische scène valt voor tusschen Merson en Henriette, die hem met afschuw naar de deur wijst, maar door hem bedreigt wordt met opeisching zijner kinderen. Het bericht der erfenis komt, waardoor de verschijning van Merson wordt opgehelderd. De zeer sterk verwikkelde toestand wordt op geestige wijze vereffend. Reynold Bargé slaat Merson voor zich te doen naturalizeeren als Zwitser, om eene wettige scheiding van zijne echtgenoot tot stand te brengen voor de som van..... 500,000 francs. Daar de parijsche lichtmis toestemt, schikken zich alle zwarigheden en worden de gelieven vereenigd.

Het is niet te ontkennen, dat het nieuwe drama van Emile Augier geestig is saamgesteld, dat het nieuw is van vinding

en rijk in treffende détails. Maar de spil, waar alles om draait, is de in Frankrijk niet bestaande wet op de echtscheiding. Het plotselinge naturalizatieplan van Merson brengt een groot effekt te weeg, maar alleen voor een fransch publiek. In ons vaderland zou eene vertolking van Madame Caverlot weinig belangstelling wekken, daar ons publiek van geene onoverkomelijke beletselen voor eene wettige echtscheiding weet. Het volkomen fransch karakter van dit kunstwerk verbiedt eene nederlandsche bewerking.

BRIEVEN OVER EGYPTE.

Brieven over Egypte aan E. Gellion-Danglar. — Egyptische duisternis. — De hervormer de Lesseps.

Mei 1876.

De aandacht is op het Oosten gevestigd.

Het vraagstuk naar het rustig voortbestaan eener mohamedaansche grootmogendheid in Europa wordt door velerlei belangstellenden opgeworpen — ten onzent is de zaak reeds jaren en jaren overwogen door.... de houders van turksche fondsen... —

Sints den coup-de-main van Old-Dizzy met de aandeelen: Suez-kanaal, begint de aandacht tevens op Egypte te vallen. Turkije of Egypte verschillen zeer weinig, misschien is het oude Egypte historisch, geografisch en antiquarisch boven het jongere Turkije te verkiezen. Mij trekt steeds elk bericht uit het eeuwenheugende Mezraïm der hebreeuwsche hagiografen aan, en daarom zal wellicht met mij menige hand worden uitgestoken naar een nieuw werk over Egypte, getiteld: „Lettres sur l'Egypte contemporaine (1865—1875), par Eugène Gellion-Danglar." (Paris, Sandoz et Fischbacher, 1876.)

De heer Eugène Gellion-Danglar is geen vreemde-

ling in Nederland. Hij bekleedde in de jaren 1862—1864 de betrekking van leeraar in de fransche taal en letteren aan het gymnasium te 's Hage. Naar Frankrijk teruggekeerd, trad hij in 1865 als leeraar in dezelfde vakken op aan eene door den Khedive van Egypte gestichte militaire school. Hij bleef er tot 9 Augustus 1868 en had gelegenheid velerlei bizonderheden uit het egyptische leven te bestudeeren.

Opmerkelijk is het, dat de heer Gellion-Danglar dikwerf herinneringen uit Nederland onder zijne egyptische ervaringen mengt. Hij schijnt ons vaderland niet vergeten te hebben, al bezit ik de overtuiging, als een oud en goed vriend, dat hij juist zijne gelukkigste dagen niet in onze rezidentie heeft doorgebracht.

Eerst na een jaar verblijfs in Egypte vangt de heer Gellion-Danglar aan voor de brusselsche „Revue trimestrielle," destijds bestuurd door Prof. Eugène Van Bemmel, brieven te schrijven over zijn nieuw vaderland. De verzameling dezer brieven vormt het boekdeel, 't welk voor weinige weken het licht zag.

In den aanvang toont onze reiziger zich zeer weinig ingenomen met het Oosten. Eene vlakke kust, windmolens, een wit paleis met groene persiennes, en de groene bladerkroon van een eenzamen palmboom is alles wat hem treft, als hij te Alexandrië aan land stapt. Voorts schijnt het hem, of alle vrouwen in blauwe, witte of zwarte dominoos ronddwalen, maar merkt hij toch de zwarte, vlammende oogen op, die boven over den ondoordringbaren sluyer heengluren.

Slechts drie dagen mocht ik in het jaar 1860 in Egypte vertoeven, maar geheel anders was de indruk bij mijne komst in Alexandrië, bij mijn tocht met den trein naar Masr-al-Kahira (Kaïro). De witblinkende gebouwen van Alexandrië hadden mij reeds op den mailstoomer getroffen, daar zij een schitterenden scheidsmuur vormden tusschen het tweeërlei diepe azuur van den egyptischen hemel en van de golven der Middellandsche Zee. De eerste alexandrijnsche vrachtdrager met zijn morsig blauwen lijfrok scheen mij eene aankondiging van dat levantsche Oosten, waarover ik zoo gaarne plach te droomen, getooid in de tooverkleuren der Duizend-en-een-Nacht-vertellingen.

De klassieke bodem van Egypte maakte een grooten indruk

op mijne fantazie. Al voortstoomend door de gele woestijn van stof en zonnestralen, dacht ik beurtelings aan het slavenlot der oude hebreeuwsche pyramiden-bouwers, aan de betooverende schoonheid van Cleopatra en het tragisch lot van Antonius, aan den ijdelen strijd van het Christendom en de schitterende viktoriën van den Islam. Maar het is onmogelijk, dat ieder reiziger dezelfde indrukken meebrengt uit den vreemde. Zeer juist schrijft de heer Gellion-Danglar: — „Neen tien personen, die eene reis van Parijs naar Pantin, of van Brussel naar Boisfort hebben gemaakt; laat deze tien hunne indrukken en meeningen te boek stellen, en ge zult tien deelen lezen, die zeer verschillend en zeer belangwekkend zullen zijn, als de schrijvers ten minste een weinigjen oorspronkelijkheid bezitten."

De beschrijving van onzen toerist heeft de verdienste naar duidelijkheid en waarheid te streven. Zijne meening is, dat de in Europa algemeen verspreide denkbeelden aangaande de beschavingsgeestdrift van den Khedive uitermate overdreven zijn. Hij ziet in Egypte een rampzalig land, uitgemergeld door de verkwisting zijner vorsten en grooten — hij oordeelt zeer ongunstig over de zeden, de beschaving, de hulpbronnen van het moderne Egypte. Toch heeft hij lof voor den vruchtbaren, bijna onuitputtelijken bodem des lands, en somtijds vermeldt hij de ongewone gastvrijheid der Oosterlingen.

Over Kaïro is hij slechts zeer matig tevreden. 't Is een uitgestrekt dorp met viermaal honderdduizend inwoners. Het fraaye Esbekieh-plein, 't welk mij in 1860 eene zoo aangename herinnering achterliet met zijne lommerrijke olmen en druk bezochte houten koffiehuizen — was in 1866 „un endroit, couvert de pierres et de plâtras, impraticable, où personne ne se promène plus." Men had er een park van willen vormen, maar eene maatschappij die het werk ondernam, maakte bankroet en thands is er niets meer.

Levendig zie ik nog heden een geheel ander tafereel voor mijne oogen. Ik was in de kamer van het engelsch hotel aan het Esbekieh-plein aanstonds naar het open venster gesneld. Ik zag een breeden zandweg, aan de overzijde door een regelmatige laan van sykomoren begrensd. Ik nam tusschen het dichte groen europeesche woonhuizen van witten zandsteen

waar. Op den gelen rijweg trok een afwisselende schaar van bontgekleede voorbijgangers heen en weer. 't Opmerkelijkst waren de statige ruiters op ezels, – vigelanten van Kaïro – met tulbanden van wit kachemir rondom een purperen tarboesch, voorts de kudden van kameelen, door enkelen knapen in armelijke blauwe buisjens geleid. Maar opmerkelijker dan dit was de eigenaardige kleur van alle voorwerpen en personen, was het volledig oriëntaalsche tafereel, 't welk zich voor mij ontrolde en door duizend onuitsprekelijke bizonderheden in mijne herinnering vasthechtte.

De heer Gellion-Danglar was leeraar aan de militaire school van den Khedive – als gezegd is. Deze school is gevestigd in een paleis van wijlen Abbas-Pacha, op den weg van Kaïro naar Suez, aan den rand van de woestijn. Dit gebouw heet Abbasyeh en strekt tot woning aan de leeraars en leerlingen, die allen op kosten van den onderkoning worden gehuisvest. Wij vernemen weinig goeds van deze school, waar alles op militaire voet is geregeld en de orde door stokslagen wordt gehandhaafd. De vorderingen zijn uiterst traag, omdat er geen regelmaat, geen „esprit de suite" heerscht, daar tot het verkrijgen van hulpmiddelen bij het onderwijs, b. v. van papier en pennen, soms twee dagen verloren gaan.

Hooger lof kent onze reiziger toe aan den heer de Lesseps, wiens „génie français" het beroemde kanaal in 't leven riep. Hij werd door zijn landgenoot te Ismaïla met voorkomendheid ontvangen. Zelfs woonde hij een bal bij, waar bijna louter Franschen verschenen, terwijl de dames uiterst eenvoudig gekleed waren. Doch al wat de egyptische waereld betreft, schijnt voor hem in duisternis gehuld. Groote verontwaardiging bezielt hem, als hij gewaar wordt hoe de albaneesche kavalerie van den Khedive zich in den nacht meester maakt van volwassen mannen, om in het leger te dienen. Hij ziet de wanhoop der vrouwen en grijsaards, die zich het hoofd met zand bestrooyen en verwenschingen uitroepen tegen de regeering. Hij verwondert zich over de gehoorzaamheid der gepreste soldaten, die, als zij een geweer in handen krijgen, toch gehoorzaam blijven aan hunne officieren.

Verschillende godsdienstige feesten worden door den heer Gellion-Danglar beschreven. De aanvang der heilige maand Ramadhan, gedurende welke de geloovige Moslems tusschen op-en ondergang der zon moeten vasten, geeft gelegenheid tot allerlei vruchtbare waarnemingen. Een omgang met het heilige tapijt en de geschenken voor de graven van Mekka en Medina maakt een levendigen indruk op den Parijzenaar, die spreekt van „une véritable représentation d'opéra en trois journées."

Hij ziet afdeelingen van het egyptische leger, voorafgegaan door vijf sapeurs, gevolg door beys en pachaas met schitterende uniformen te paard, eindelijk het heilige tapijt van groen fluweel met goud gestikt, op eèn friumfkar door honderd geloovigen voortgetrokken. Dan volgen de kameelen met tenten van goudlaken en purper, waarin de geschenken voor den tempel te Mekka. Twee duizend kameelen en nog meer mannen, vrouwen en kinderen trekken mede naar de stad van den profeet — de reis duurt veertig dagen van Kaïro naar Mekka. Op den geboortedag van Muhammeth, zag Gellion-Danglar den grooten Sheikh (Cheik-al-bakry) te paard over de ruggen der geloovigen rijden — eene ceremonie, die de hoogste belangstelling bij de vrome Moslems opwekt.

De plagen van Egypte ziet men zich nog dagelijks herhalen. De wateren zijn nog steeds vol kwakende kikvorschen, het wemelt overal van insekten, in het voorjaar heerschen er stormen met regen en hagel, reusachtige roode sprinkhanen verslinden de te velde staande gewassen. Groote sterfte heerscht voortdurend onder de kinderen — europeesche kinderen kunnen in Egypte niet blijven leven. Een niet minder groote plaag voor het ongelukkige land is de polygamie, die in vollen bloei heerscht en volstrekt niet afgeschaft is door den Khedive, als sommige nieuwsbladen hebben bericht. Van daar, dat de schrijver de toekomst van Egypte zeer donker inziet en vast gelooft, dat niet Frankrijk, maar Engeland zich eerlang bij nieuwe oostersche verwikkelingen van het klassieke land der ibissen en der pyramieden zal meester maken.

LITTERARISCHE

SCHETSEN EN KRITIEKEN.

LITTERARISCHE

SCHETSEN EN KRITIEKEN

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

/ C

Letterkundige Sprokkelingen. — George Sand. — Hamerlings „Aspasia". — De jongste romantische school in Frankrijk. — Schimmels „Sinjeur Semeyns". — De jongste dichtschool in Frankrijk. — Rosalie en Virginie Loveling. — Henry Havard.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.
1884.

LETTERKUNDIGE SPROKKELINGEN.

George Sand. — Haar letterkundige adeldom. — Haar lyrisch karakter. — Hare geschiedenis. — De vorming van haar talent. — Haar huwelijk en scheiding.

Juni 1876.

I.

Den 9den Juni van dit jaar was het zes jaar geleden, dat Charles Dickens stierf en op dien eigen dag kwam de treurige tijding, dat eene andere groote star aan den letterkundigen hemel was ondergegaan – George Sand had den laatsten adem uitgeblazen in hetzelfde kasteel Nohant, waar ze als vijfjarig kind hare eerste voetstappen plaatste, waar ze nu als twee-en-zeventigjarige grootmoeder in de armen van hare kinderen en kleinkinderen stierf.

Met George Sand is wederom een der grootste letterkundige krachten dezer eeuw verdwenen – dezer eeuw, die aan alles overvloed heeft bij het intreden van haar laatste kwartaal, behalven aan poëzie. George Sand behoort tot het gouden tijdperk der fransche letteren, 't welk tusschen 1830 en 1851 verliep. Zij schaarde zich onder de banier der bloeyende Romantiek, destijds aangevoerd door Alphonse de Lamartine, Victor Hugo en Jules Janin – „parmi les grands hommes c'était une grande femme" –

zoo schreef de eenig overgeblevene van dit driemanschap, de wakkere, altijd ontzachwekkende Victor Hugo.

George Sand had de verwonderlijk schoone gave, dat zij vertellen kon. Zoo ras zij aanving te verhalen, werd men gedwongen te luisteren, men geraakte onder eene zonderlinge betoovering. De charme van hare vertelling beheerschte bijna alle geesten, de meest ingetogene en de meest bandelooze, de meest droge, en de gevoeligste, de onnoozelste en de meest geoefende. Ving George Sand aan, dan scheen wel of het oude gevleugelde woord van Vergilius „Conticuere omnes, intentique ora tenebant" weder werkelijkheid ware geworden. Zij boeide van den aanvang tot het einde. Zij was eene romandichteres. Daarom — dit onschatbaar voorrecht zullen vooral zij beseffen, die jaarlijks een aantal deeltjens uit de Tauchnitz-uitgaven verbruiken — verveelde zij nooit. Zij vereenigde met vrouwelijke innigheid des gevoels een mannelijk hoofd, zij was kiesch in hare voordracht, ook als de hartstocht ziedend opbruiste, want ze had eene onbedriegelijke intuïtie voor het schoone, die haar altijd leidde op het rechte pad.

Eene groote eigenaardigheid voegde zich bij haar koninklijk episch talent — zij was lyrisch in alles wat ze schreef, omdat ze oorspronkelijk was, omdat ze een karakter bezat. Geen tooneel-karakter, als sommige moderne grootheden, die zich voor de voetlichten aan het publiek vertoonen met een aristokratischen mantel der zelfverloochening om de schouders, maar binnen de schermen het morsige buis der zelfzucht dragen. George Sand had karakter en noodigde hare lezers nimmer uit tot verheerlijking van eigen heldendaden, als heroën hier en ginds, die de idylle van hun eigen bestaan hoog opvijzelen voor een parterre met ezelsooren, maar binnen hunne eigene vier muren een treffend tafereel van menschelijke tekortkomingen aanbieden.

Reeds is het onnoodig geworden de vroegere bestrijding van hare wijsgeerige en zedekundige richting nog eens op elk punt van aanval te beantwoorden. George Sand heeft in hare eerste periode eenige zeer gewaagde stellingen over huwelijk en liefde gepredikt, maar zij was in den buitengewonen

toestand van verbitterd echtgenoote, zij was eene fransche vrouw en door den band van het eerst schijnbaar gelukkige huwelijk later tot bloedens en stervens toe afgemat. Het huwelijk, door hare kerk bevestigd, onoplosbaar sakrament, werd haar eene bittere slavernij. Zij wilde kampen tegen dit onoplosbaar bezwaar, en de geheele behoudende maatschappij in Europa wees haar met vingeren na als een gevaarlijke persoon.

Na het droevig bericht van haar verscheiden, zal niemand in de eerste plaats aan eene hernieuwing van dit heftig debat denken. Passender zal het wellicht zijn een oogenblik te toeven bij haar leven, bij hare talrijke, niet zelden onschatbare werken.

De bron tot kennis van haar leven – sints 1794 tot 1855 – vloeit het rijkst in haar eigen boek: „Histoire de ma vie." Maar groote voorzichtigheid moet bij het raadplegen van die bron worden aangeraden. – George Sand is een uiterst behendig advokaat geweest, die niet het minst hare welsprekendheid voor hare eigene zaak wist op cijns te stellen. Niemand denke evenwel aan kwade trouw – zij heeft eerlijk gepoogd de waarheid te zeggen. Doch zij was door hare eigenaardige gevoelswijze somtijds onbillijk – haar oordeel daardoor niet zelden partijdig. De nederlandsche groote mannen en vrouwen schreven maar zoo zelden hun eigen leven: hopen wij, dat zij altijd met recht uit de hoogte op George Sand mogen nederzien.

Haar wettige naam was: Amantine Lucile Aurore Dupin. Zij was de dochter van eene parijsche vrouw uit de volksklasse – „un enfant du vieux pavé de Paris" – en van een officier uit het groote leger des eersten Keizers. Haar vader behoorde tot de Europeesche aristokratie, hij was de zoon eener fijn beschaafde Madame Dupin, die het nooit verborg, dat zij niemand minder dan Maarschalk Maurits van Saxen als haar natuurlijken vader had aan te wijzen. Van hare moeder erfde zij de wilde onstuimigheid, maar tevens den kunstvaardigen aanleg der kinderen van het parijsche volk – van haar vader en grootmoeder leerde zij de cierlijke manieren eener welbeschaafde opvoeding naar de voorschriften

van het oude koninklijke Versailles. De invloed harer grootmoeder besliste evenwel, want Madame Dupin hield hare kleindochter het meest aan hare zijde op het kasteel Nohant, van haar vijfde tot haar achttiende jaar. Vooraf had zij echter allerlei rampen en zonderlinge lotgevallen doorleefd. Tijdens den oorlog op het schiereiland der Pyrenaeën in 1808, vertrok zij met haar moeder van Parijs naar Madrid, waar de kapitein Dupin als adjudant van Murat diende. Het kind trok er zelfs de aandacht van den lateren Koning van Napels, die haar om hare vrijmoedigheid prees. Zij doorstond op de terugreize naar Frankrijk al de ellenden van den oorlog en werd, lijdende aan eene onnoembare huidziekte, door hare grootmoeder Dupin op het kasteel Nohant in Berri op 't liefelijkst verpleegd.

De kleine Aurore sleet er gelukkige dagen, toen plotseling haar vader stierf door den val van een wild, andaluzisch paard. De jonge weduwe bleef voorloopig op het kasteel bij haar schoonmoeder, maar verlangde eindelijk naar Parijs, naar heel de woelige waereld der drokke boulevards terug te keeren. Met moeite liet zij de kleine Aurore aan mevrouw Dupin achter. Ook het kind zelf had liever de hartstochtelijke moeder gevolgd, maar deze oordeelde het toch in het belang van Aurore, dat ze bij de beschaafde grootmoeder werd opgevoed. Zoo dwaalde de toekomstige George Sand reeds in hare prille jeugd door de bosschen en omstreken van Nohant, waarin ze telkens bij al de wendingen van haar avontuurlijk leven troost en kalmte kwam zoeken en eindelijk eene laatste rustplaats vond.

Aurore werd naar het stelsel van mevrouw Dupin opgevoed, waarbij de kloosterschool ten slotte hare gewichtige diensten deed. Ernstige studiën, onverzadelijke leeslust, scherpzinnigheid, zwaarmoedige overhelling tot mystieke droomerij, dit alles openbaarde zich bij het zonderlinge kind. In 1822 — juist toen hare studiën geëindigd waren — overleed grootmoeder Dupin, hare geliefkoosde kleindochter als hare erfgename aanwijzend. De parijsche moeder deed nu hare rechten op Aurore gelden, en de achttienjarige, dweepzieke, mijmerende jonkvrouw zag zich tegenover de ruw opbruisende

vrouw uit het parijsche volk geplaatst, die het reeds lang had betreurd, dat zij uit beweegredenen van geldelijken aard het kind aan de grootmoeder had afgestaan. Van den beginne af deed het verschil van karakter en beschaving zich krachtig gelden, zoodat Aurore te Parijs een zeer treurig leven leidde.

Eene kleine verandering kwam er voor haar, toen zij naar het kasteel van hare vrienden du Plessis, in de nabijheid van Melun, was vertrokken. De familie du Plessis wilde Aurore niet weder uitleveren, maar als dochter aannemen. Half en half met toestemming van hare moeder, nam zij voor het grootste deel des jaars haar intrek bij het hartelijk gezin, dat eerlang met hare gaste uitstapjens naar Parijs maakte, om daar op den boulevard des Italiens bij Tortoni voor het eerst den jonkman te ontmoeten, die haar echtgenoot worden zou — „un jeune homme mince, assez élégant, d'une figure gaie et d'une allure militaire." Het was Casimir Dudevant, de zoon van een gepensionneerd, niet onbemiddeld kolonel van het eerste Keizerrijk. Weldra kwam deze op het kasteel der du Plessis de hand van Aurore Dupin vragen. Er werden geene „duo's d'amour" gezongen, het jonge mensch sprak van „une amitié à toute épreuve" en Aurore gevoelde sympathie voor zijne oprechtheid.

Wederom legde de parijsche moeder groote zwarigheden in den weg, maar in September 1822 werd het huwelijk voltrokken, dat binnen twaalf jaren een duldelooze last zou worden. Aanvankelijk deed zich daar niets van bespeuren, daar ze te Nohant ijverig bezig was aan allerlei huiselijken arbeid en het volgend jaar haar zoon Maurice geboren werd. Dat haar echtgenoot hartstochtelijk jager was, dat hij haar dagen achtereen eenzaam op het kasteel liet, kon de jonge twintigjarige vrouw al ras de stof geven tot eene grieve, die niet op zich zelf zou blijven staan.

II.

De „Histoire de ma vie" van George Sand zijn geene Mémoires. De uiterst fijn gevoelige auteur zegt het telkens.

Zij waarschuwt er voor, dat zij wel haar eigen leven, maar niet dat van anderen vertelt. Zij wenscht van niemand een ongunstig getuigenis af te leggen – daarom klaagt zij nergens haar echtgenoot aan. Deze had van den aanvang het kasteel en de landgoederen van Nohant zoo goed mogelijk pogen te besturen. Hij deed er veel veranderen, veel oud en dood hout omkappen, de lanen verbreeden, den tuin hervormen – en zonder te klagen zag zijne jonge vrouw dit met weemoed aan, daar menig dierbaar plekjen van hare jeugd voor haar oog verdween. Een hernieuwd verblijf bij hare vrienden du Plessis herstelde hare natuurlijke opgeruimdheid. Zij vreesde echter den winter van 1824 met haar echtgenoot op haar kasteel door te brengen. „Wij aarzelden" – zegt ze – „ons tegenover elkander te bevinden met onze geheel verschillende karakters, die van beide zijden niet genoeg werden doorgrond. Zonder elkaâr iets te verzwijgen, konden wij onze gewaarwordingen aan elkander niet duidelijk maken. – Wij twistten nooit. Ik had al te grooten afkeer van een dispuut, ik poogde juist zooveel mogelijk door de oogen van mijn echtgenoot te zien, ik poogde te denken en te handelen, zooals hij wenschte. Maar nauwelijks was ik het eens met hem geworden, of ik gevoelde mij met mij zelve in strijd en verviel in diepe zwaarmoedigheid."

Ter beoordeeling van Casimir Dudevant kan het geestige woord van Heinrich Heine (Vermischte Schriften, II. S. 41.) helpen. Heine heeft den echtgenoot van George Sand eens gezien en bericht ons: „Ik zag hem zelfs bij zijne, toen (1840) reeds de facto van hem gescheiden gade in hare kleine woning op de Quai Voltaire, en dat ik hem juist daar zag, was op zich zelf reeds eene merkwaardigheid, waarvoor ik mij, als Chamisso zeggen zou, tegen geld had kunnen laten kijken. Hij had een filistergezicht zonder uitdrukking en scheen noch slecht, noch ruw te zijn, toch begreep ik gemakkelijk, dat deze vochtigkoele alledaagschheid, deze porseleinachtige blik, deze eentonige, chineesche pagodenbewegingen voor eene banale vrouw zeer amuzant zouden kunnen zijn, maar op een dieper vrouwelijk gemoed ten slotte een zeer onaangenamen indruk zouden moeten maken, om

het eindelijk met afschuw en tegenzin, tot wegloopens toe, te vervullen."

De winter van 1824 werd te Ormesson in de omstreken van Parijs doorgebracht. Reeds in dit tijdvak klaagt George Sand over het wangedrag van haar ouderen broeder, die zijn geldelijke ongelegenheid door dagelijksche dronkenschap poogde te vergeten. Des zomers van 1825 gaan de echtgenooten op reis naar de Pyrenaeën, daar de jonge een-en-twintigjarige moeder door gedurige hoest en hartklopping werd geplaagd. Andermaal klaagt zij, dat haar echtgenoot op gemzen en adelaars gaat jagen, van twee uur in den nacht tot aan den avond. De Pyrenaeën maken een grooten indruk op George Sand — reeds toen teekende zij eenige landschappen in 't gebergte, die omtrent haar beschrijvend talent de schoonste beloften aflegden.

In het tijdvak 1825—1831 sleten de echtgenooten den meesten tijd te Nohant. Aurore Dupin beklaagt er zich over, omdat haar man de gewoonte en zeden van de Berrichons aannam — het onmatig drinken van den slechten landwijn. Ook lieten hare oude vrienden haar eenzaam op Nohant en de nieuwe vrienden van haar echtgenoot waren niet talrijk. In September 1828 schonk zij het leven aan eene dochter: Solange, die in later jaren de echtgenoot van den beroemden beeldhouwer Clesinger werd. Tot aan den winter van 1831 bleef zij op haar kasteel. Toen was de verhouding tegenover haar man zoo onaangenaam geworden, dat zij het besluit nam telkens drie maanden te Parijs en drie maanden te Nohant te verblijven. Zij nam haar dochtertjen meê en vormde het vaste voornemen eene poging in 't werk te stellen, om door schrijven hare betrekkelijk geringe inkomsten te vermeerderen.

Haar broeder Hippolyte en Casimir Dudevant hielden dagelijks drinkgelagen, die tot 's nachts zes of zeven uur duurden. Aanvankelijk had zij veel door de vingers gezien, ja, getracht te schertsen, zelfs, als men malade en fort dégoutant was, maar later, hare zenuwen medewerkende, „quand on devenait obscène et grossier," verwijderde zij zich zwijgende in hare kleine kamer. Daarenboven kwamen geldelijke zorgen haar plagen. Zij bestuurde één jaar

haar vermogen en gaf veertienduizend frank uit, terwijl haar inkomen slechts tienduizend bedroeg. Hare grootmoedigheid gaf somtijds aanleiding tot onbedachte uitgaven. Dudevant werd nu administrateur, en zoo verloor zij een deel van den invloed, vroeger door haar, op hare landelijke omgeving uitgeoefend. Ook gingen de zaken van haar broeder gedurig achteruit, zoodat deze met zijne echtgenoote en dochtertjen op het kasteel kwam wonen — waardoor de bacchische tooneelen dagelijks ergerlijker werden.

Naar Parijs vertrekkende, kreeg zij een maandgeld van tweehonderdvijftig franks en betrok zij een bovenkwartier op den Quai Saint-Michel, met het uitzicht op Nôtre Dame en la Morgue. De vijf verdiepingen, die zij telkens met haar dochtertjen op den arm beklimmen moest, vielen haar zwaar, maar zij schikte zich in haar lot en at van den kok voor twee frank dagelijks. Erger was het met de ernstige aangelegenheid van het toilet. Aurore Dudevant bedierf op het oude straatplaveisel van Parijs hare schoenen, zij was beter ten platten lande gewend te loopen; zij voegt er bij: „je ne savais pas relever ma robe, j'étais crottée, fatiguée, enrhumée."

Hare moeder herinnerde haar aan een jongenspak, dat ze in hare jeugd had gedragen en dat veel goedkooper was dan de kleeding voor meisjens. Uit eenvoudige ekonomie schafte zij zich dus een heerenkostuum aan — eene grijze overjas à la propriétaire, grijs vest en grijzen broek. Zij zag er met een grijzen hoed en een wollen das als een jong student uit en had een buitengewoon plezier in hare laarzen. „Ik kan niet zeggen" — schrijft ze — „hoeveel plezier ik van mijne laarzen beleefde, ik zou er meê hebben willen slapen, zooals mijn broêr, toen hij jong was en zijne eerste laarzen kreeg." In dit kostuum bezocht ze de theaters, zonder dat iemand op haar lette. Eene gelukkige omstandigheid daarbij was het feit, dat hare naaste buren, vriendelijke en goede menschen, een bizondere genegenheid voor haar dochtertjen Solange opvatten, zoodat ze deze soms heele dagen veilig aan hare vrienden kon vertrouwen.

George Sand beleefde in dit kostuum de groote worste-

lingen van de oude klassieke school tegen de dagelijks in kracht aanwassende Romantiek. Zij maakte in de parijsche schouwburgen kennis met een paar landslieden uit Berry — Jules Sandeau en Felix Pyat — later zoo bekend in 1848, zoo berucht in 1871. Lasteraars verhäalden weleens, dat zij in deze periode van haar leven zich aan grove ongebondenheid schuldig maakte. Haar antwoord hier onvertaald meegedeeld, om geene enkele uitdrukking te verzwakken, luidde: Ils en ont menti lachement; voilà toit ce que j'ai à leur répondre. Quiconque est poëte, sait que le poëte ne souille pas volontairement son être, sa pensée, pas même son regard, surtout quand ce poëte l'est doublement par sa qualité de femme."

De zonderlingheid van haar kostuum vond noch bij haar echtgenoot, noch bij hare moeder aanstoot — zij rekende zich dus volkomen gemachtigd op haren weg onverschrokken voort te gaan. Uiterst eigenaardig was hare ontmoeting met haar schoonmoeder, mevrouw Dudevant, die haar vroeg of ze werkelijk het plan had gedrukte boeken uit te geven. Toen zij dit beaamde, ging mevrouw Dudevant senior voort met de angstige vraag: „Ik hoop toch, dat ge mijn naam niet op de omslagen van die gedrukte boeken zult plaatsen?" — George Sand stelde haar tevreden.

In 1831 was de ongerustheid van de oude mevrouw Dudevant misschien nog zoo buitengewoon vreemd niet, maar zouden er na vijf-en-veertig jaren van letterkundige ontwikkeling misschien ten onzent niet hier of daar gemoedelijke zielen schuilen, die met de smaakvolste bezorgdheid hunnen of haren geachten neus hoog optrekken voor dat.... akelig ras van broodschrijvers?

De vermelde geachte en niet minder gemoedelijke zielen onder mijne landgenooten zouden van hunne neusoptrekkingsarbeid wellicht dezelfde voldoening smaken, als de hoogst fatsoenlijke oude mevrouw Dudevant — men lette er niet op.... helaas! De toekomstige George Sand had reeds een roman in manuscript gereed, welk handschrift door Jules Sandeau omgewerkt werd, en op raad van een bejaard letterkundig vriend Delatouche verscheen onder den naam

van Jules Sand. Dit eerste werk: „Rose et Blanche" behoort eigenlijk meer tot den arbeid van Sandeau, dan tot dien van zijne jeugdige leerlinge. Toen zij derhalven een nieuw manuschript te Nohant had gereed gemaakt onder den titel „Indiana", wilde Sandeau uit bescheidenheid zijn naam niet langer op den titel zien en stelde Delatouche voor: Sand te behouden, waarbij de auteur zelve thands den nieuwen doopnaam van George voegde.

Op deze wijze is de waereldberoemde naam van George Sand ontstaan. Zij zelve bekent er zeer weinig aan te hebben gehecht, maar dat de woedende aanvallen der kritiek tegen haar derde werk, „Lelia", haar eershalven deden besluiten, den nieuw gevonden naam zoo goed mogelijk te verdedigen. Reeds vormde zich een kring van letterkundigen in hare nabijheid, die haar aanmoedigde voort te gaan. De eigenaardige revolutionnaire richting van haar geest tegen het denkbeeld: ondergeschiktheid der vrouw op intellektueel en maatschappelijk gebied, viel geheel in den smaak der romantische school, die haar weldra als eene harer geniaalste leden tot de wolken toe verheffen zou.

III.

Bij het begin van hare letterkundige loopbaan werd George Sand door vrienden aan dezen of genen letterkundigen patroon voorgesteld, maar overal stuitte zij het hoofd op de dwaze bekrompenheid, die meende, dat vrouwen niet behooren te schrijven. Generaal Bonaparte had in 1798 reeds eene dergelijke meening uitgesproken tegenover madame de Stael. George Sand moest dat in 1831 nog eens hooren van den ouden de Kératry, gedeputeerde en schrijver van slechte romans. Deze had haar reeds om acht uur des morgens ten zijnent bescheiden en verklaarde haar zeer openhartig: „Je serai franc, une femme ne doit pas écrire." George Sand meende, dat het niet der moeite waard was, om haar daarvoor zoo vroeg te doen opstaan. IJlings ver-

trokken, hield de Kératry haar nog op den drempel staande met het napoleontisch woord: „Croyez-moi, ne faites pas des livres, faites des enfants!" George Sand antwoordde hem schaterlachend: „Ma foi, monsieur! gardez le précepte pour vous même, si bon vous semble!"

Eene aangenamer kennismaking viel haar ten deel, toen zij bij Honoré de Balzac werd binnengeleid en eene warme vriendschap tusschen de beide groote artisten werd gesloten. Het oordeel der schrijfster van „Consuelo" over den auteur der „Comédie humaine" is alleszins merkwaardig. Balzac was een groot kind — zegt George Sand — met zich zelf ingenomen, steeds sprekend over zich zelf en zijne boeken, die hij vooraf aan ieder verhaalde. Hij had een zwak voor kostbaar porcelein en oud zilverwerk en leed soms honger midden onder zijne kostbare meubels. Hij was zeer mededeelzaam, zeer open, opgewonden, schoon hij meest water dronk, in alles matig behalven met schrijven, skeptisch met eene overhelling naar het mystieke, vol kontrasten, maar door en door edelmoedig.

Het verschil van beider talent werd zeer goed door Balzac begrepen. — „Gij stelt den mensch voor," — riep hij uit, — „zoo als hij moest zijn, ik neem hem zooals hij is. Wij hebben beide gelijk. Onze wegen voeren tot hetzelfde doel. Ik houd van buitengewone naturen — ik ben er zelf een. Ik poog onbeduidende wezens belangrijk te maken door hunne gebreken reusachtig te vergrooten. Dat kunt ge niet doen, — ge zoudt een afkeer krijgen van zooveel alledaagschheid. Idealizeer het bevallige, het schoone, dat is een vrouwenwerk."

Intusschen bleef George Sand ijverig arbeiden en verscheen in Juli haar „Valentine." Mijn kort bestek veroorlooft mij niet eene bizondere analyze van haar talent aan deze plaats te geven — reeds zoude het zeer moeyelijk vallen de honderd en twee romans en novellen van hare hand hier eenvoudig op te tellen. Alleen de hoofdvoorvallen van haar leven mogen niet onvermeld blijven.

Met „Indiana" en „Valentine" had ze drieduizend

franken gewonnen, zoodat ze hare kleine schulden betalen kon. Tevens begon ze op verzoek van den koning der Revue des deux mondes: Buloz, novellen te schrijven voor dit eminent tijdschrift – en hield dit vol tot aan haar dood. Zij verdeelde haar leven nog steeds tusschen Parijs en Nohant, terwijl haar zoon Maurice op een lycée in de hoofdstad werd onderwezen. De militaire discipline op de parijsche lycaeën beviel noch den zoon, noch der moeder. Zoodra Maurice een vrijen dag bij zijne moeder had doorgebracht, was het uiterst moeyelijk hem den volgenden morgen zonder hevig weenen en snikken naar zijne school te zenden.

Reeds gedurende het jaar 1833 ondervond George Sand de nadeelen van een beroemden naam, daar een heirleger van bedelaars hare woning – Quai Malaquais – belegerde. Tevens kwamen er nieuwsgierigen en Engelschen, die voortdurend met den uitroep: „Oh!" hunne bewondering betuigden. De verveling haar daardoor berokkend, in verband met de onrust te Parijs door de woelingen der Saint-Simonisten onder Enfantin, de cholera, de zonderlinge afdwalingen der jonge romantische school, dit alles ontstemde haar en gaf haar een zonderling boek in de pen: „Lelia." De kritiek meende er aanstonds portretten in te herkennen, men bewees er uit, dat de auteur diep bedorven was. Zij zelve zegt: „On alla jusqu'à interpréter dans un sens vicieux et obscène des passages écrits avec la plus grande candeur, et je me souviens que, pour comprendre, ce que l'on m' accusait d' avoir voulu dire, je fus forcé de me faire expliquer des choses que je ne savais pas."

Om zich uit al den onlust los te maken, die haar omringde, maakte George Sand in 1834 eene reis naar Italië. Op reis maakte zij kennis met Henri Beyle, konsul te Civita-Vecchia, zeer bekend onder zijn pseudoniem van Stendhal. De beide letterkundigen schepten geen groot behagen in elkaars gezelschap van Lyon tot Avignon. Stendhal ging over land naar Genua, George Sand vertrok met een stoomer van Marseille. Zij oordeelt scherp over haar reisvriend en beweert: „le fond de son esprit trahissait le

out, l'habitude ou le rêve de l' obscénité — je onfesse que j' avais assez de lui."

Haar eerste maanden in Italië bracht zij worstelende met e koorts door te Rome, te Pisa, eindelijk te Venetië. Eenigsins hersteld, vernam zij, dat haar geniale landgenoot, Alfred e Musset, ernstig ongesteld was door het klimaat van 'enetië. De fijne, nerveuze dichter was aangetast door eene enuwkoorts, die hem op den drempel des doods bracht. ⊦eorge Sand waakte zeventien dagen zonder rust aan zijn iekbed en bleef nog even zoolang bij zijne herstelling voor .em zorgen — daarna stond zij hem haar vertrouwden italiaanchen knecht af, die hem naar Parijs terugbracht. In latere .agen heeft zij deze epizode uit haar leven geïdealizeerd in ıaar verhaal „Elle et Lui", 't welk op zeer onheusche wijze loor Paul de Musset met „Lui et Elle" werd beantvoord. [1])

Onze toeriste bleef maanden achtereen te Venetië, waar zij ,André", „Jacques", „Mattea" en de eerste „Lettres l'un voyageur" schreef. Het verlangen naar hare kinderen leed haar naar Nohant terugkeeren. Zij had van tijd tot tijd briefwisseling onderhouden met haar echtgenoot, die zich zeer weinig over haar afzijn bekommerde en wiens bacchische liefhebberijen voortdurend grooter afmetingen vertoonden. Van 1835 tot 1838 werden hare denkbeelden en meeningen grootendeels geïnspireerd door een nieuw vriend, den bekenden republikein Michel de Bourges. George Sand begon zich met politiek in te laten, terwijl haar huiselijk leven dagelijks ondraaglijker werd.

Er bestond in dien tijd eene zeer levendige vriendschap usschen Michel de Bourges en Madame Dudevant. In ıare „Lettres d'un voyageur" noemde zij hem Everard n getuigde zij van den grooten invloed door dezen op hare lenkwijze uitgeoefend. De jaren 1835—1838 waren zeer on-

[1]) Geheel dezelfde meening spreekt Maxime du Camp uit in zijne Souvenirs Littéraires" (1883), Tom. II, p. 349 en volgende. Zeer aardig s zijne mededeeling, dat eene middelmatige auteur als Louise Colet en vervolg schreef op beide genoemde werken, onder den titel: „Lui," een 'erhaal van Alfred de Mussets liefdesbetuigingen aan haar zelve.

rustig. Koning Louis Philippe had het hoofd te bieden aan allerlei zonderlinge politieke schermutselingen en kleine opstandjens. Ledru-Rollin, Garnier-Pagès, Armand Carrel, Pierre Leroux, Raspail, Armand Barbès voerden de oppozitie aan. Michel de Bourges was een der heftigsten – „l'appel au poignard et à la torche" bleef in zijn mond bestorven.

Zoo werd George Sand een vurige republikeinsche, hoewel ze met haar staatkundigen Mentor steeds bleef strijden over de socialistische richting zijner denkbeelden. Nadat echter Michel de Bourges wegens deelneming aan opstand tot een maand gevangenisstraf was veroordeeld, schijnt hij gematigder staatkunde te hebben voorgestaan.

Op het kasteel Nohant was intusschen de verhouding der echtgenooten ondraaglijk geworden. De heer Dudevant had zich in schulden gewikkeld: „Les dépenses excédaient nos revenus. La cave seule en emportait une grosse part" – beweert zijne gade. Dan eens werd het plan gemaakt, dat de heer Dudevant het kasteel aan zijne echtgenoote zou overlaten, dan weder deze afspraak vernietigd. Huiselijke orkanen barstten los. George Sand leed het meeste om hare kinderen. Het denkbeeld van scheiding bij rechterlijk vonnis begon nu voor goed tot praktijk te komen.

De raad van Michel de Bourges, destijds gevangen, werd ingeroepen. Hij raadde de scheiding aan, die door George Sand als „plaignante" zou worden gevraagd. Zij keerde niet meer naar de echtelijke woning terug gedurende het proces. Den 16 Februari 1836 werd haar eisch tot scheiding toegewezen, terwijl aan haar de voogdij en de opvoeding van hare beide kinderen werd vertrouwd. Maar de oude mevrouw Dudevant en broeder Hippolyte – de deelgenoot der drinkgelagen op Nohant – dreven den heer Dudevant tot verzet aan. – Na appel werd evenwel het vonnis bevestigd op 11 Mei 1836, terwijl Michel de Bourges voor de eischeresse pleitte.

Van dit oogenblik was George Sand wettig gescheiden. Nog volgden allerlei onaangenaamheden, daar de heer Dudevant zijn vermeende rechten op de kinderen wilde doen gel-

den. Eindelijk sloot zij in 1838 een definitief kontrakt met haar gescheiden echtgenoot, ook omtrent de onroerende goederen, die beiden bezaten. De heer Dudevant ontving vijftigduizend franks en zag van al zijne rechten af. Zijne echtgenoote was nu geheel meesteresse te Nohant en kon met voldoening verklaren: „j'étais devenue à la fois père et mère de famille."

Na deze oplossing verhaalt George Sand ons niet veel meer van haar leven, dan hare reis naar Majorka met hare kinderen en den komponist Frederik Chopin, die hoogst ernstig ongesteld was, terwijl ook haar zoon Maurice haar onrust inboezemde. De laatste genas, de eerste bleef acht jaren in de onmiddellijke nabijheid van zijne weldoenster, om daarna in een vlaag van kwaden luim haar voor altijd te verlaten.

De beroemde auteur had voortdurend de schoonste vruchten van haar genie doen bewonderen, — niet het minst „Consuelo" (1842) en „La petite Fadette" (1841), toen zij met de omwenteling van Februari 1848 zich eensklaps te midden van de groote mannen der revolutie bevond en voor Lamartine proklamatiën schreef aan het fransche volk. De nederlaag, die hare helden in Juni 1848 leden, het verdwijnen van Lamartine, Louis Blanc en Barbès verjoeg haar uit Frankrijk. Zij reisde door het Noorden van Europa, trof eene nieuw verbintenis met Buloz van de Revue des deux mondes, en ving aan sints 1851 — toen de hoop der Republikeinen door de misdaden van 2, 3 en 4 December voor goed werd vernietigd — keurige nieuwe studiën in novellistischen vorm aan dat tijdschrift af te staan.

George Sand toonde zich bij het klimmen der jaren meer gematigd in hare denkwijze. Zij verlangde geene propaganda te maken voor hare persoonlijke overtuiging. Zij vergenoegde zich met haar onwaardeerbaar talent van vertellen op 't schitterendst ten toon te spreiden. Ieder weet het, die L' Homme de Neige, Le Marquis de Villemer, Mademoiselle La Quintinie heeft genoten. De laatste vijf en twintig jaren van haar leven waren kalm en vredig. Meest hield zij zich op het kasteel Nohant met letter-

arbeid bezig, gelukkig in het bezit harer kinderen en klein-kinderen.

Door haren dood, in het begin dezer maand, is nogmaals een dier zeldzaam begaafde kinderen onzer eeuw heengegaan, welke in het merkwaardig tiental jaren: 1800—1810 zijn geboren. Frankrijk kan met energie — we zien het dagelijks — alle stoffelijke verliezen te boven komen, maar onherstelbaar zijn verliezen in de waereld der kunst en letteren, als deze.

HAMERLINGS ASPASIA.

Tweede bespiegeling over Hamerlings Aspasia. — De Perikles van Prof. Van Assen. — De Aspasia van Walter Savage Landor. — Landor en Hamerling. — De Diofanes en Aspasia. — De moraal.

Juli 1876.

Vondel vergeleek zijn lievelingsheld Jozef uit de weemoedige tragedie: Jozef in Dothan met den vogel Fenix, die na zijn ondergang in vlammen schooner uit zijne asch herrijzen zal. Wat de dichter van Jozef hoopt, wat hij met recht had te voorspellen: opstanding uit de egyptische dienstbaarheid tot den hoogsten levensluister — het is de vurige wensch geweest van enkelen, die na den tijdelijken ondergang der helleensche beschaving en wijsbegeerte aan meer bevoorrechte tijden eene Fenix-herrijzenis hebben toegezegd.

Ook Robert Hamerling schijnt tot het getal dezer enkelen te behooren. Aan 't slot zijner voorrede tot zijn jongst kunstwerk: Aspasia leest men: „Ik beoog geene andere strekking dan eene getrouwe schildering van het leven, ik predik geene zedeleer, geene logika, dan die met noodzakelijk-

ıeid volgt uit de feiten, welke door aktie en reaktie ontstaan — ›estendig en gelijkmatig als het heen- en weerwuiven der ›iktoppen op den adem des winds. De wijzen beweren met ·echt, dat geene idee ooit belichaamd werd in de werkelijkheid. De kunstenaar, die eene bepaalde richting voorstaat, schildert lie richting, totdat zij het toppunt van haren bloei bereikt ıeeft en houdt haar daar met geweld vast, schoon zij slechts 'oor een oogenblik zoo hoog steeg, om haar in al haar kleu·enrijkdom te doen schitteren voor de stervelingen — de zeep›el verheffend tot eene vaste ster. De waarachtige, onpartijlige dichter vergezelt de idee op den weg harer verwerkelijking ıet liefst aan het keerpunt, waar zij, om hare oorspronkeijke zuiverheid te herwinnen, zich als een Fenix aan den ›lammendood overlevert."

Met deze gewichtige woorden geeft Robert Hamerling ›en sleutel voor al het raadselachtige, 't welk zijn laatste ·oman zou mogen bevatten. De beoordeelaars kunnen niet ›eter doen dan den dichter door zijne eigene woorden te verklaren. Het schijnt toch, dat er vooral in ons vaderland een strijd zal ontstaan over de wijsgeerige strekking van Hamerlings „Aspasia." Verschillende kunstrechters hebben reeds gesproken, de gevoelens blijken verdeeld. Mocht het tot vermetel wordens toe moeyelijk schijnen thands nog op nieuw inhoud en strekking der nieuwste „Aspasia" aan de orde te stellen, met het oog op de duidelijke wenken door den dichter gegeven, zal hier wellicht eene bescheiden poging tot waardeering van zijn laatste kunstgewrocht niet overbodig schijnen aan de vrienden van Hamerlings Muze.

I.

Robert Hamerling heeft sints 1870 eene reeks van werken voltooid, die zich min of meer schitterend bij zijn hoofdarbeid: „Der König von Sion" aansluiten. Was het destijds de plicht van den verslaggever [1]) eenigszins nader in

[1]) Zie mijne „Letterkundige Schetsen" (1875) II deel, bl. 48—123 Robert Hamerling.

bizonderheden te treden omtrent den dichter en zijn leven, thands, nu zoovele stemmen tot lof of blaam van den oostenrijkschen zanger hebben geklonken, is het volkomen overbodig nog iets aan dit algemeen bekend onderwerp toe te voegen. Men heeft ten onzent met aandacht geluisterd, zoo ras de naam van Hamerling genoemd werd. Niet ieder is zoo gelukkig. Ik neem dus de vrijheid mij louter tot zijne „Aspasia" te bepalen. Dankbaar als deze taak uit haren aard had behooren te wezen, is zij na de jongste debatten in tijdschriften en nieuwspapieren min of meer bedenkelijk geworden.

Bedenkelijk — omdat het richtig genot van 's dichters kunstwerk veelszins verstoord wordt door den strijd over beginselen, die binnen den ernstigen kring der ethische en religieuze strijdvragen liggen. En dit getuigt waarlijk niet tegen Hamerlings schepping, daar zijn tafereel van het atheensche leven tijdens Perikles' diktatuur op de natuurlijkste wijze een aantal der belangwekkendste vraagpunten stelt — tot op dit oogenblik wellicht niet bevredigend opgelost. Zoodra echter de overweging van deze strijdvragen tot heftige goed- of afkeuring leidt bij de tegenwoordige voorstanders van het een of ander wijsgeerig of godsdienstig stelsel, wordt het debat gewaagd, somtijds vruchteloos, niet zelden zeer onverkwikkelijk.

Één voorbeeld slechts, om dit te staven. Indien iemand op het denkbeeld kwame, dat Hamerlings „Aspasia" een afkeurenswaardig boek ware, omdat de heldin eene atheensche hetaira is geweest, dan zou elke schildering van het attische leven ons volkomen geoorloofd moeten schijnen. Daarmede zou elke epische behandeling van grieksche of oostersche onderwerpen ons verboden zijn, zouden wij Vondel moeten laken, om zijn „Jozef in Egypte" en zijn „Salomon", zouden wij Beckers „Gallus" en den „Diofantes" van Limburg Brouwer op den index onzer enghartige, moderne pruderie moeten stellen.

Waarschijnlijk zal niemand de bekrompenheid zoo ver drijven en vernemen wij louter een aanval op Aspasia's levenswijsheid, op het gevaarlijke: hetairen-filozofie tot het

onderwerp van een letterkundig kunstwerk te maken. Doch dit hangt samen met de bizondere eischen van den beoordeelaar, die het Hamerling euvel duidt eene oude waereld vol eigenaardige idealen en aspiratiën uit het voorleden te hebben opgeroepen, als eene leerzame herinnering voor onzen tijd. Van daar, dat men den dichter hard aanvalt wegens eenige schijnbare afwijkingen van de historische feiten, die slechts door Plutarchus' twijfelachtige autoriteit worden beschermd.

Inderdaad veroorlooft zich Hamerling eenige chronologigische en historische vrijheden — hij bekommert er zich niet om, of de door hem verhaalde gebeurtenissen in een korter of langer tijdvak hebben plaats gehad: het komt er bij hem uitsluitend op aan het atheensche leven, de groote persoonlijkheden, door hem tot helden gekozen, in een glansrijk licht te doen optreden. Er zijn meer jaren verloopen tusschen het bouwplan voor het Parthenon en den dood van Perikles — dit is volkomen juist. Maar de tijdsruimte, die ons scheidt van Perikles — meer dan twee-en-twintig eeuwen — moet zeer zeker in aanmerking genomen worden.

De historische roman heeft zijn plicht te doen. Het tijdperk der romantische historie is achter den rug. Te recht wordt volkomen waarheid als bazis van den modernen historischen roman geëischt. Maar er blijft toch een scherpe grens tusschen de historie en den historischen roman. Het stramien, waarop de dichter werkt — om met Schimmel te spreken — moet geheel met de werkelijkheid overeenstemmen, de aanvulling der openingen is de arbeid van het scheppend genie.

Evenwel er is historie en historie. Ieder, die maar vluchtig is bekend geworden met de grieksche geschiedbeschrijving, zal de getuigenissen van Herodotus, van Thucydides, of — in zake Aspasia — van Plutarchus met voorzichtigheid en op wetenschappelijk standpunt onder benefice van inventaris aanvaarden. Het is duidelijk gebleken dat uit de beperkte bronnenstudie der Oudheid eene groote verscheidenheid van oordeelvelling is gevolgd. Nauwelijks heeft de eene historieschrijver zijn doorwrochten arbeid gereed gemaakt, of een

nieuw werk stelt hem eerlang in de schaduw. Wat beteekent de arbeid van Heeren en Schlosser bij de werken van Grote en Curtius? En zouden onze nieuwste beoefenaars der attische wetenschappen zich thands nog in alles met Grote en Curtius vereenigen?

De oude geschiedschrijvers, zelfs de besten, zelfs Thucydides niet uitgezonderd, zijn vol dwalingen. Ze toonen zich bekrompen, openbaren telkens gemis aan kennis en overvloed van vooroordeelen, zooals bij latere historiografen niet meer in die mate kan voorkomen. Toch blijven ze onschatbaar; zelfs hunne dwalingen zijn leerrijk. Want zij bewijzen zonen van hun tijd en van hun volk te zijn, zij deelen in de algemeene vooroordeelen van hunne tijdgenooten, zij zijn beperkt op menigerlei gebied van kennis als dezen. De kritiek, die zich ergert, dat Hamerling niet getrouw elk bericht van Plutarchus volgt, bewijst te veel, daar Plutarchus, op zijne wijze een polyhistor, tevens door zijne lichtgeloovigheid het juiste en onjuiste al te bont dooreenmengt. Plutarchus schreef onder Trajanus en was door vijf eeuwen afstands van Perikles te ver verwijderd, om bij het onkritisch karakter der wetenschap in die eeuw waarheid van logen te kunnen onderscheiden.

Bij dezen stand van zaken was het voor een modern dichter als Hamerling eene zeer stoute poging door zijne kunst en zijne wetenschap het Athene van Perikles' dagen te doen herleven met den vollen gloed der werkelijkheid. Zulk eene taak was juist geschikt voor den schepper van het Munster der zestiende eeuw, van het Rome uit Nero's dagen. De volledige historische waarheid te bepalen, verblijve aan den man van wetenschap — volgens de bekende en algemeen gangbare historische gegevens te besluiten tot eene poëtische idealizeering van het gekozen tijdvak, vooral tot teekening van een paar aantrekkelijke figuren als Perikles en Aspasia — dit alleen zou de schoone opgave worden van den kunstenaar.

Nog al te dikwerf eischt de kritiek van den dichter eene letterlijke waarheid, eene werkelijkheid als die eener fotografie bij de beschrijving van een karakter, van een historisch ge-

geven. De *fantazie* is en blijft bij den dichter de hoofdzaak. De werkelijkheid, zelfs de meest moderne, die onder onze onmiddellijke waarneming ligt, kan niet onveranderd door den kunstenaar worden opgenomen. Dit alles is grof materiaal, hetwelk onder de scheppende hand des kunstenaars tot eene hoogere harmonie moet worden hervormd. Elk karakter heeft zijne onlogische oogenblikken, — de schildering van een persoon uit de ruwe werkelijkheid, zonder eenige wijziging in de feitelijke bizonderheden, zou ondragelijk zijn in een kunstwerk. De roman zou verplicht zijn de inkonsequentiën der werkelijkheid te volgen, en daarom zou hij volkomen onleesbaar worden.

De roman streeft als ieder voortbrengsel van schoone kunst naar het ideaal. Zoo trachtte *Robert Hamerling* naar een dichterlijk ideaal — de verheerlijking van *Athenes* grootheid in de eeuw van *Perikles*, zonder partijdigheid, met den noodzakelijken, bijna tragischen overgang van den hoogsten bloeitijd tot dreigend verval. Wie den dichter daarover berispt, wie er zich over beklaagt, dat in de kunstlievende hoofdstad der Hellenen zich meeningen en richtingen vormden, die schoon met het fijnste vernuft en den keurigsten smaak verdedigd, echter aan den voorstander van eenig religieus-ethisch stelsel onzer dagen niet meer behagen kunnen — hij spiegelde zich aan het voorbeeld van zekeren hoogepriester in de spaansche Cortes, die onlangs stoutweg verklaarde, dat zijne kerk elke verdraagzaamheid met haar doemvonnis treffen zou.

II.

Om het vraagstuk naar de aesthetische waarde van *Hamerlings* arbeid te beantwoorden, zal het best zijn eene parallel te trekken tusschen eenige vroegere werken van bekende auteurs, die dezelfde stof behandelden. Het behoeft niet vermeld, dat de abt *Barthélémy* met zijn didaktisch-antiquarischen roman: „*Voyage du jeune Anacharsis en Grèce*" hier slechts voor memorie wordt genoemd. Het didaktisch element uit dat werk wordt slechts zeer onvoldoend in balans gehouden door zekere luchtige waereldbeschouwing,

die geheel in de achttiende eeuw thuis behoort. Er zal echter met een woord althands gewach gemaakt mogen worden van de verhandeling door Prof. Cornelis Jacobus van Assen, in 1816 ter openbare vergadering der Maatschappij van nederlandsche Letterkunde te Leiden gehouden over Perikles van Athene. Even als Hamerling den volksleider en strateeg voor de rechtbank doet optreden ter verdediging van Aspasia, zoo laat Prof. van Assen Perikles eene redevoering uitspreken tegenover de beschuldiging, dat hij 's lands penningen zou hebben verkwist.

Een deel dezer redevoering is geheel in den geest van Hamerling. De leidsche hoogleeraar laat Perikles aldus spreken:

„Als, Burgers van Athene! onze stad door vreemdelingen wordt bezocht en gij uwe gastvrienden rondleidt langs de markten en straten van Athene, waar vestigt gij dan hunne oogen op en waar doet gij hunne aandacht bij stilstaan? Maar wat zeg ik? — waar wenden zich de verblinde blikken des verbaasden vreemdelings het eerst vluchtig henen, voor dat gij hem nog waarschuwen kunt? Als getroffen door de roede des wichelaars, weet hij niet meer waar hij zich bevindt, òf in Athene, òf midden in de zalige verblijfplaats der hemelsche goden. Door heilige aandoening vervoerd, buigt hij eerbiedig zijne knieën en vraagt eindelijk met ontroering, of de goden zelve op aarde nederdaalden om deze tempelen en beelden te formeeren. Gij grimlacht over eene geestvervoering en dwaling, die u vleit, maar roept zelve met geene mindere geestvervoering uit: Neen! al dat schoone is het werk onzer handen! en terwijl wijst gij tusschen den nieuwsgierigen hoop, die u omringt, alle de bouwmeesters en kunstenaars aan, onder wier begaafde hand deze grootsche gedenkstukken oprezen, die de kracht des mannelijken leeftijds met de bevalligheid der jeugd vereenigen.

Burgers van Athene! indien in zulk een dierbaar oogenblik iemand kwam, die den man als verkwister durfde betichten door wiens zorg u de onsterfelijke roem dezer eeuwige gedenkstukken ten deel werd — Burgers van Athene! wat zoudt gij dien lasteraar antwoorden? Welaan, wendt uwe

oogen rond, beschouwt hier het Parthenon, daar het Odeum, ginds de Propyleeën. Ik zie het, ofschoon gij ze altijd voor oogen hebt, gij staart ze op nieuw met bewondering en eerbied aan. Zoo natuurlijk is bij u allen het gevoel voor het schoone! Maar wie is de man, die dit gevoel in u ontwikkeld en alle die schoonheden heeft te voorschijn gebracht? Ik ben die man! Ben ik misdadig geweest, dat ik een deel van 's lands penningen gebruikt heb, welaan! rukt dan Pallas de speer uit de hand, den helm van het hoofd. Ik heb met den edelen Phidias niet minder voor uwe schatkist, dan voor uwen roem zorg gedragen. Geen grein gouds is verkwist. Gij kunt uwe Beschermgodin van alle pracht berooven, en met het losse goud, dat haar versiert, uwe volle schatkist ophoopen. Dan, goede Goden! geen heiligschennis; neen! reikt mij den beitel toe, ik zal den naam van het Atheensche volk, dien wij ter zijner eere op altaren en tempelen graveerden, uitbeitelen. Doch bedrieg ik mij, of hoor en zie ik u aller misnoegen? Ja, hieraan herken ik u, Atheners! zoo ken ik u beter dan gij u zelve! De eer van al dat schoone is u dierbaar als het leven; en die u die eere verwierf, dien zoudt gij beschuldigen?"

De lievelingsgedachte van Hamerlings Aspasia, uitgesproken bij haar eerste optreden: door den schoonheidszin der Atheners onsterfelijke werken te doen stichten op staatskosten, vinden wij geheel bij Van Assen terug. De schoone milesische vrouw wint eerst Perikles, dan door hem het volk op den Pnyx — en de schat van Delos vindt een onsterfelijken vorm in het Parthenon en de Propylaeën. Hamerling fantazeert niet in het ijdele azuur, maar legt den vinger op een bij uitstek grieksch denkbeeld, 't welk hij in zijne schepping gedurig ruimer plaats verleent. De oostenrijksche dichter had dus niet het schamper woordjen verdiend, door zekeren S. Heller met noordduitsche, trotsche opgeblazenheid hem in de „Neue Monatshefte für Dichtkunst und Kritik" toegevoegd: dat zijne kennis der Oudheid de wetenschap van „ein oestreichischer Gymnasial-Professor" is.

Zagen we overeenstemming bij Van Assen en Hamerling — het feit, dat onze landgenoot slechts eene verhande-

ling schreef, maakt nadere vergelijking min vruchtbaar. Daarom herinneren we met te meer voldoening, dat Perikles en Aspasia reeds voor veertig jaren door een uitstekend Engelschman tot het onderwerp eener epische verdichting waren gekozen. Walter Savage Landor, de boezemvriend van Southey en Wordsworth, de vijand van Byron, schreef in den aanvang van 1835 zijn „Pericles and Aspasia" — een roman in brieven — „the most thoroughly Greek that any Englishman has written" — oordeelt John Forster, de geleerde en nauwkeurige biograaf van Landor zelven, van Oliver Goldsmith, van Charles Dickens en van Sir John Eliot.

Walter Savage Landor [1]), de oudste zoon van een zeer gegoed arts te Warwick, uit aanzienlijke patricische familie gesproten, werd later door erfenis een schatrijk landbezitter, die zijn geheel negen-en-tachtigjarig leven aan eene voortdurende studie van de Oudheid en aan langdurige reizen door Duitschland, Frankrijk, Spanje en Italië wijdde. Zeldzaam werd de in Engeland zoo eerbiedwaardige liefde voor de klassieken warmer en inniger gepleegd, dan door Landor. Onafhankelijk, grillig, driftig, opstuivend — John Forster verzekert, dat Charles Dickens zijn Boythorn uit „Bleak House" aan Landor ontleende — drong deze grondige en smaakvolle vereerder van den griekschen geest met de uiterste degelijkheid in zijn onderwerp door en vestigde hij vooral zijn naam door een soort van opstellen, die hij in overvloed vervaardigde onder den titel van „Imaginary Conversations." 't Waren mannen en vrouwen uit elk tijdvak der geschiedenis, die met volledige historische juistheid een gesprek openen naar den klassieken trant der Heroïdes, door Vondel in zijne Heldinnenbrieven voortreffelijk nagevolgd.

Bij Landor spreken: Southey en Porson, Aeschines en Phocion, koningin Elisabeth en Cecil, generaal Kleber en fransche officieren. Demosthenes en Eubulides, Bonaparte en de voorzitter van den Senaat, Kosciusko en Poniatowski, Washington

[1]) 1775–1864.

en Franklin, Perikles en Sofokles, Lord Chesterfield en Lord Chatham, Aristoteles en Callisthenes, Hendrik VIII en Anna Boleyn, Marcus Tullius en Quinctus Cicero, Rousseau en Malesherbes, Joseph Scaliger en Montaigne, Anacreon en Polycrates, Bossuet en de hertogin de Fontanges, Boccaccio en Petrarca, Mr. Pitt en Mr. Canning, Diogenes en Plato, Sand en Kotzebue, Fra Filippo Lippi en Paus Eugenius IV, Steele en Addison, Solon en Pisistratus, Melanchton en Kalvijn..... J'en passe et des meilleurs! Maar reeds uit deze eenvoudige nomenklatuur kan het blijken, hoe veelzijdig de studiën van den engelschen toerist Walter Savage Landor vruchten opleverden voor de letteren van zijn vaderland. Lord Byron moge in den dertienden zang van zijn „Don Juan" over Landors sympathieën met de Lakeschool spotten en hooghartig beweren:

> „Some persons think that Coleridge hath the sway,
> „And Wordsworth has supporters, two or three;
> „And that deep-mouth'd Boeoitan Savage Landor
> „Has taken for a swan rogue Southeys gander," —

Niemand kan deswegen den fijnen smaak en de grondige kennis van Landors klassieke schetsen in twijfel trekken.

In 1835 vertoefde Landor als gewoonlijk met zijn gezin te Fiesole in zijne villa Gherardescha en ontwierp aldaar, zestig jaren oud, een nieuw gesprek tusschen Perikles en Aspasia, welk gesprek aanleiding gaf tot een uitgebreid werk, een roman in brieven. Landor verhaalt aan Southey, dat hij aanvankelijk „a conversation" tusschen Perikles en Aspasia had begonnen, maar allengs besloten had eene rij van brieven te schrijven, aanvangende met den eersten vriendschapsbond tusschen Perikles en Aspasia, voortgezet tot aan den pesttijd te Athene. Hij noemt de bronnen door hem gebruikt: Bayle, Menage, Thucydides, Plutarchus. Dit eerste plan in het begin van 1835 gevormd, werd later nog uitgebreid, zoodat hij eene briefwisseling van Aspasia's komst te Athene tot aan den dood van Perikles voltooide. Merkwaardig vooral is hierbij de

getuigenis van Landor in 1836, dat hij zijn boek schrijvend geene boeken heeft geraadpleegd, dat zijn herinnering hem uit de genoemde schrijvers genoeg stof leverde. In een brief van 27 April 1836 verklaart hij: „I had no books to consult in writing my „Pericles and Aspasia." The characters, thoughts, and actions, are all fictions. Pericles was somewhat less amiable, Aspasia somewhat less virtuous, Alcibiades somewhat less sensitive [1])".

Wanneer men nu de schepping van Landor naast Hamerling nieuwen kunstarbeid legt, doen zich eigenaardige verrassingen voor. De hoogste waarschijnlijkheid pleit er voor, dat de duitsche dichter zijn engelschen voorganger niet gelezen heeft. Het verschil van opvatting is er ons te aangenamer om. Bij Hamerling verschijnt Aspasia het eerst in de werkplaats van Fidias, met hare bezielende woorden Perikles en zijn vrienden ontvonkend tot het grootsche plan van het Parthenon – bij Landor komt Aspasia uit Miletus in de vermomming van een grieksch jonkman en woont zij in den schouwburg de voorstelling van Aeschylus' Prometheus bij. Bij Hamerling wordt de betooverende milesische vrouw door Sokrates, leerling van Fidias, in de woning van den grooten beeldhouwer gebracht, om haar oordeel te zeggen over twee standbeelden van Alkamenes en Agorakritos. Deze beiden, de jongeren van Fidias, wedijveren ieder met een beeld van Afrodite. Alkamenes heeft eene heerlijke schoone vrouw, Agorakritos eene strenge godinnengestalte gebeiteld. Perikles en zijne vrienden staan in verlegenheid aan wien den prijs toe te kennen.

Bij Landor verschijnt Aspasia als een jonkman van stralende schoonheid, die in den atheenschen schouwburg met de uiterste hoffelijkheid wordt ontvangen – ieder maakte plaats voor haar. Zij richtte hare oogen naar het tooneel, zij zag niet anders dan het lijden van Prometheus. De grootsche bestrijder van Zeus, in zijne hevige worsteling met de smart, boezemde haar onvoorwaardelijke sympathie

[1]) John Forster, Walter Savage Landor, a biography, II, p. 325.

in — als Prometheus door de Oceaan-Nymfen met troostvolle woorden wordt aangesproken, schiet haar licht te roeren gemoed vol en valt zij in zwijm. Bij Hamerling komt Aspasia aan de hand van Sokrates in de werkplaats — eene betooverende verschijning gehuld in een kleed van lichtgele byssus, met vochtig schitterende oogen en een alles overmeesterenden glimlach. Zij spreekt te midden der mannen van Athene vrijmoedig de meening uit, dat de hoofdstad van Attica geroepen is, de stad der schoone kunsten te worden, dat de tijd om het schoone en groote tot stand te brengen, gekomen is, zoodra er mannen zijn, in staat kunstwerken te scheppen — mannen als Fidias, Alkamenes, Agorakritus en Iktinus.

Landor doet Aspasia, nadat ze in onmacht viel, door den knaap Alkibiades namens Perikles uit den schouwburg leiden. De omstanders rijzen eerbiedig van hunne zetels en mompelen woorden van bewondering — gelijk de grijsaards bij Homerus, als Helena verschijnt — zij fluisteren de namen van Venus en Cupido. Alleen Perikles blijft zitten. Later komt Perikles haar bezoeken en vraagt haar naar de ionische dichters van Miletus, terwijl hij de schoonheden van Herodotus en Homerus uiteenzet. Ter eer der schoone milesische looft Perikles de trojaansche helden: Priamus, Paris, Hektor, die allen in edele humaniteit boven de helleensche Grieken staan.

Hamerling plaatst Aspasia voor de twee beelden van Alkamenes en Agorakritus. Het strenge werk van den laatste brengt de milesische op de gedachte, dat Agorakritus eene Nemesis heeft willen beitelen. De beeldhouwer verklaart, dat zijne Afrodite inderdaad eene Nemesis zal worden. Aspasia helt echter over naar de schepping van Alkamenes, die eene schoone vrouwengestalte in al den rijkdom van het weelderigst natuurschoon heeft voortgebracht. Aanstonds staat zij tegenover Sokrates, die mijmert over eene wijsbegeerte voor het leven, waarbij schoonheid en deugd in innige harmonie samensmelten, terwijl zij zelve slechts een aesthetisch levensideaal kan vormen, waarbij aan geene hulde voor het goede en edele

kan gedacht worden, als het goede zich vijandelijk tegenover het schoone mocht aankanten.

Het verschil van opvatting bij den engelschen en duitschen dichter treedt reeds aanstonds hier in 't helderste licht. Landor heeft de Hellenen liefgekregen door de grondigste studie hunner letteren. Hij draagt de klassieken in zijne herinnering met zich om; hij ontwerpt met verwonderlijk goeden smaak kleine verzen van eigen vinding, die hij zonder eenige moeite voor vertalingen uit het oude Grieksch zou kunnen doen doorgaan. Landor heeft aan geene eigenlijke wijsgeerige strekking gedacht — hij schildert de verwantschap der geesten tusschen Perikles en Aspasia, gegrond in hunne gemeenschappelijke sympathieën voor poëtische schoonheid. Bij den engelschen briefschrijver is daarenboven geen eigenlijk verhaal van handelingen, hij voert niemand dan zijne helden ten tooneele met Aspasia 's milesische vriendin Cleone — voorts: een ongelukkigen minnaar Xeniades, Alkibiades en Anaxagoras. Waar het slechts mogelijk is vlecht hij redevoeringen van Perikles in, terwijl Hamerling zijn held zeldzaam sprekende tot het volk op den voorgrond stelt.

Hamerling groepeert alles om den strijd, die op het gebied van den geest tusschen Sokrates en Aspasia wordt gestreden. Aspasia bezielt de kunstenaarsgeestdrift van Fidias en zijne school — het Parthenon en de Propylaeën schijnen uit den grond te rijzen onder de bezieling, die van hare persoonlijkheid uitgaat. Haar triomf stijgt het hoogst, als het marmeren prachtgebouw voltooid is — als hare hartveroverende schoonheid Fidias beweegt tot het ontwerpen van een godenbeeld naar hare gestalte. De ernstige richting van den beeldhouwer, die naast de schoonheid vooral aan majesteit, aan ernst, aan verhevenheid offert in zijn olympischen Zeus, ontstemt Aspasia evenzeer, als de onopgeloste strijdvraag van Sokrates, welke plaats in het rijk der schoonheid aan de deugd moet worden toegekend.

Het eigenaardig verschil tusschen beide schrijvers is grootendeels te verklaren uit het tijdsverloop van ruim veertig jaren, dat beiden scheidt. De strijd over wijsgeerige beginselen, over

waarheid en traditie, over geloof en wetenschap, zoo levendig in het derde kwartaal onzer eeuw gevoerd, was in 1835 nauw begonnen, toen men den naam van David Friedrich Strauss nog met eene koude rilling van afschuw uitsprak. Walter Savage Landor behoort in geen enkel opzicht tot de zuiver konservatieve naturen, hij denkt er evenwel niet aan den inhoud der attische levenswijsheid in aanraking te brengen met kerkleer of wijsbegeerte zijner periode. De duitsche dichter onzer dagen kan eene van schoonheid stralende figuur als Aspasia niet voor de verbeelding zijner lezers terugroepen, zonder haar levensstrijd 't zij te deelen, 't zij te veroordeelen. Hij verklaart vooraf met partijlooze koelbloedigheid de feiten en de personen voor zich zelf te doen spreken — hier en daar evenwel herkent men den dichter van „Venus im Exil," van „Der Köning von Sion." Het verheven ideaal eener blijmoedige, harmonische humaniteit, als Schoonheid en Deugd den mensch opheffen tot zijne edelste volmaking — schijnt zijnen attischen helden duidelijk voor den geest te hebben gezweefd.

III.

De schoonheden in Hamerlings „Aspasia" staan in voortdurend verband met de groote werken der attische kunst — inzonderheid beeldhouwkunst en bouwkunst — Landors „Pericles and Aspasia" wijdt alle krachten aan attische litteratuur.

Een paar voorbeelden van beider trant.

De oprichting en voltooying van het Parthenon houdt den oostenrijkschen dichter het meest bezig. Schoon komt dit uit, als Perikles terugkeerend van Samos, na gelukkig volbrachten krijg, voor het eerst Athene terugziet.

„Reeds was de zon verre naar het Westen gedaald, eer men het voorgebergte van Sunion had bereikt, steil oprijzend, witblinkend, door de golven gebeukt, met den door zuilen gedragen marmeren tempel van Pallas op zijne eenzame, schitterende kruin.

„In eene breede bocht zeilde de atheensche vloot om deze

niet ongevaarlijke, hoog opschietende zuidkaap van Attika, de prachtige saronische golf instevenend, rechts het strand van den dierbaren geboortegrond, en de wenkende tinnen van Athene, links de bergen van den Peloponnesos, achter welke de zon onderging. Op dat oogenblik lag over alles, van verre of van nabij, eene goudachtige, rozenkleurige sluyer gespreid. De bergtoppen, de lucht daarboven, de zee en de schepen zelven zwommen in het tooverlicht der laatste zonnestralen. Purpergloed was alles en schitterend goud. Slechts in het zuidwesten hadden zwarte wolken zich samengepakt. Plotseling schoot een vuurstraal van achter die zwarte wolken, en de bergen van Argos blaakten in purperen vlammen. Rustig en fier stonden tegenover hen de hoogten, die Athene omgorden, de bergrug van den Hymettos, de pyramidaal oprijzende Pentelikos, de stout ten hemel klimmende rotskegel van den Lykabettos.

„Nu echter verrees, omringd door de ver uitgestrekte stad, ieder atheensch oog dierbaar, de heilige hoogte van de Akropolis. Aller blikken wendden zich daarheen. Doch geheel veranderd vonden zij de gewijde plaats. Marmerwitte tinnen, hun, zoo lang afwezig, geheel onbekend, schitterden door den dunnen avondnevel in het laatste zonnegoud.

„Niet naar het uit de verte wenkende hoofd en de stralende lanspunt der reusachtige Athene Promachos richtte als vroeger de atheensche stuurman van Sunion af zijn koers, maar alle oogen aan boord der huiswaartkeerende schepen vestigden zich op de nieuwe witblinkende tinnen, die door schemering van den top der Akropolis hun toeblonken.

„En als uit één borst klonk de kreet, van boord tot boord: „Het Parthenon! het Parthenon!"

Plaatsbeschrijving, lyrische uitstorting van geestdrift zal men bij W a l t e r S a v a g e L a n d o r niet aantreffen, maar hij slaat uitmuntend den toon aan van P e r i k l e s' redevoeringen tot het volk. Bij de oorlogsverklaring van S a m o s hooren wij P e r i k l e s spreken — een voorrecht, 't welk Hamerling ons te weinig gunt. Op den Pnyx klinkt de stem van P e r i k l e s:

„Samos, o Atheners! heeft het gewaagd oorlog te verkla-
‑en aan het volk van Miletus. Samos benijdt ons onzen
handel en geen voorwendsel vindend, om ons aan te randen,
valt het op onze bontgenoote aan en ziet ons onbeschaamd
n 't gelaat, om te ontdekken of wij ons deze beleediging
aten welgevallen.

„Neen, Atheners! we zullen het ons niet aantrekken, wij
zullen vooraf gezanten zenden, ten einde te vragen, waarom
Samos de wapenen opvatte tegen vreedzame en rustige
ieden. Ja, ik zie, dat ik uwe gunst in de waagschaal stel
voor uitstel aan te bevelen — maar ik vrees niet, dat wij
eel tijd zullen verliezen. Wij bezitten wapenen, wij bezitten
chepen, wij bezitten dezelfde soldaten, die dapperder vijand
verwonnen. De Samiërs dreigen, zweren saâm en bereiden
en oorlog voor. Laat ze komen! wij hebben schatten, die ons in
ndsche haven zullen ter zijde staan — onze aloude glorie
al deze wallen beschermen.

„Wacht, wacht!.... slechts twintig dagen. Slechts tien.
iet eenmaal tien?

„'t Zij verre van mij, o Atheners, uwe wenschen tegen te
reven en uw gloed uit te dooven.

„Vertrekt dus, herauten! en brengt den oorlog op uwe
chreden meê!"

Blijkt het hier overtuigend, hoe behendig Landor den
rooten redenaar met den volkshartstocht doet spelen, niet
minder uitnemend grieksch is zijne voorstelling der milesische
Cleone, die telkens aan Aspasia korte lyrische strofen
endt en nu bij het uitbreken van den samischen krijg haar
nog haastig een paar koppleten afschrijft, die in 't oorspron-
kelijke moeten genoten worden:

„Little Aglae —
„To her Father, on her Statue being called like her:

„Father! the little girl we see
„Is not, I fancy, so like me;
„You never hold her on your knee.

„When she came home the other day
„You kiss'd her; but I can not say
„She kiss'd you first and ran away."

Opmerkelijk is het verschil tusschen Hamerling en Landor, daar de eerste zijne heldin kinderloos doet blijven en de laatste in overeenstemming met de traditie Aspasia moeder maakt. Dit alles hangt saâm met beider wijze van waarneming en gevoelen. De engelsche poëet komt met zijne reusachtige belezenheid en kalm overleg dichter bij de helleensche werkelijkheid dan de oostenrijksche, maar de laatste ziet zijne attische waereld door een prisma van dichterlijke geestdrift, die aan al zijne beschrijvingen een tooverachtigen kleurengloed meedeelt.

Zeer opmerkelijk is dit inzonderheid bij het verschijnen van Sofokles in beider verhaal.

Landor laat Aspasia aan Cleone het volgende verhalen:

„Sofokles verliet mij een uur geleden.

„Vernemende, dat hij met Perikles bezig was over zaken te spreken, liet ik hem verzoeken, mij met een bezoek te vereeren, zoodra hij gereed mocht zijn. Nadat hij een zetel genomen had, verweet ik hem, dat wij hem zoo weinig zagen, want ik wist, dat hij zeer gevoelig was voor een verwijt van vrouwelijke lippen. Ik drukte er de hoop bij uit, dat hij zoo wel in mijn belang, als uit vriendschap voor Perikles, van tijd tot tijd eens een uur mocht ontwoekeren aan den dienst der Muzen, om ons op te zoeken.

„ „Mevrouw!" – zeide hij – „ik zou dan den dienst der Muzen alleen op eene andere plaats uitoefenen."

„ „Ik zal aanstonds een dienst van u verzoeken," zeide ik, „alsof ik reeds recht had op uwe vriendschap. Ik wenschte van u uitlegging omtrent een choor uit koning Oedipus, dat ik niet geheel begrijp, ofschoon ik het treurspel dikwijls las en altijd in den schouwburg was bij de vertooning."

„Ik nam een boekrol van de tafel.

„ „Neen! riep ik uit, „dit is de Electra, geef mij de andere."

„Wij ontrolden haar te zaam.

„ „Hier is de plaats! Wat is de beteekenis van deze woor-
ɔn over de wet?"

„Sofokles zag de verzen in, eerst zonder zijne lippen te
ɔenen, vervolgens las hij ze met eene zachte stem voor zich
lve, legde vol nadenken de palm van zijne linkerhand aan
jn voorhoofd en sprak:

„ „Toen ik die verzen schreef, wist ik zeer goed, wat ik
doelde."

„Cleone, als gij hem zien kondet, zoudt gij hem lief krijgen.
jftien olympiaden zijn voorbijgegaan, zonder hem zijne gant-
he jeugdige kracht te rooven. Welk eene edele gestalte,
ɔlk een open gelaat, welk een breed voorhoofd, welk een
ne mond, welk een rijke harmonische stem, welk een gemoed
l vuur en poëzie!

Hamerling wijdde een geheel hoofdstuk aan het bezoek
n Perikles en Aspasia bij Sofokles. De fraaye villa
n den dichter te midden der olijfbosschen van het Kefisosdal,
n den voet van den heuvel Kolonos, wordt met de warmste
uren geschilderd — het idyllisch samenzijn der poëtisch
stemde geesten is wonderlieflijk beschreven. Zelfs zij, die
t bekrompen preutschheid, zelfs zij, die met overmoedige
lanterie het werk van den dichter aanvielen, zelfs dezen
eten erkennen, dat dit deel van de Aspasia vlekkeloos
oon is.

„Bij het binnentreden van het dal had men dadelijk aan
linkerhand een ruischend, geheimzinnig olijvenbosch: als
groene muur strekte het zich langs den weg uit. Klim-
anken hingen van de twijgen neer en taxisboomen groeiden
en de hellingen der heuvels op, zoodat het oog niets dan
wal van ondoordringbaar groen ontwaarde.

„Aan den anderen kant van den weg schoten de kristal-
ldere, kabbelende wateren van den Kefisos uit het hart van
t dal over schitterende witte kiezelsteentjes, den wandelaar
gemoet, hier en daar in de laurierboschjens zich dartel ver-
huilende.

„Aan gene zijde van den Kefisos zag men op eenigen afstand

den niet minder liefelijk begroeiden, door liederen en gedichten verheerlijkten heuvel Kolonos.

„Wandelde men, als men het dal was binnengetreden, een kort eind tusschen het olijvenboschjen en het stroomende water, dan bespeurde men aan den oever van den Kefisos op grasrijken zachtglooyenden bodem eene bekoorlijke hoeve door eeuwenoude hooggekruinde cypressen, platanen en pijnboomen omgeven, midden in een lusthof door den Kefisos bespoeld; maar niet alleen aan deze zijde strekte zich de tuin tot aan de boorden van het stroompjen uit; zijn loop uit het binnenste van dat dal naar den ingang vervolgende, maakte het een bocht en besproeide ook daar de gronden, waarop de vrucht- en bloementuin, die de hoeve omgaf, aan dien kant uitliep: daar verhief zich de bodem van den tuin wat sterker glooyende en de beek vloot zacht murmelend onder heestergewassen en struiken door, waarin de zon haar licht deed spelen en de nachtegalen hun lieflijke tonen lieten hooren.

„Tusschen dezen hellenden oever en de landelijke woning stond midden onder prachtig bloeyende rozenstruiken een tuinhuisjen: oleanders, myrthen en rozen, dicht ineen gegroeid, vormden een geurig priëel en boden den vermoeiden wandelaar eene gewenschte rustplaats aan. Niet te vergeefs ook zocht het oog daar de donkerroode bloem van den granaatboom. Dubbele rijen olijven, vijgen en andere vruchtboomen omzoomden, van het eene priëel naar het andere voerende, den tuin.

„Waar de grond naar den Kolonosheuvel zacht opliep, kleurde de zon met hare koesterende stralen druiventrossen. Ook de woning was met wijngaardranken omwoeld, ja zelfs om de boomen slingerden zij zich in weelderige groeikracht naar boven. Met haar wedijverde woekerend het klimop, welks groote zwarte trossen van muren en boomstammen neerhingen, terwijl het met zijn blinkende bladeren het landschap eene nieuwe bekoorlijkheid bijzette.

„Kleine smaakvolle bloembedden lagen hier en daar in de ruime grasperken gezaaid, maar het vergevorderde jaargetijde en de kransenliefde der Atheners hadden van de bonte narcissen, de geurige safraanbloemen, de leliën en de viooltjens niet

veel overgelaten; talloos daarentegen bloeiden alom de frissche rozen nooit door den kouden noordewind beleedigd en elken morgen op nieuw door den reinsten hemeldauw bevochtigd. Licht schijnt het van de heerlijkheden, die hier te zien en te bewonderen waren, de namen en de beschrijving in woorden te geven, onmogelijk evenwel is het de zalige rust en tevredenheid te schilderen, die over deze groene, door den Kefisos besproeide beemden verbreid lag. Men was in de nabijheid der drukke, woelige stad en voelde zich toch geheel van de buitenwaereld afgezonderd. Het was alsof de herdersgod Pan hier uit een schaduwrijke bergkloof moest te voorschijn komen, of ginds een Najade onder het schommelend loof der boomen uit de murmelende wateren van den Kefisos zou opstijgen. Verderop in de geheimzinnige diepte van het woud stoeiden zeker Satyrs met bokspooten en stoorden het vroolijk spel van levenslustige, reidansende of op het groene gras rustende Hamadryaden. Van tijd tot tijd ruischte eene zachte koelte door de kruinen der boomen, die onder het helderst azuur van een helleenschen hemel trilden, een welkomstgroet voor den hartverblijdenden God Dionysos."

Lieflijker beschrijving van een helleensch landschap zal in de europeesche litteratuur wel niet bestaan. Al wat er verder ter villa van Sofokles voorvalt, ademt dien idyllischen geest tot het einde. Het geestig gesprek van den tragischen dichter en Perikles vóor de komst van Aspasia, de beschrijving van de schoone toovenares, die als een wonder van licht en kleuren uit haar draagstoel stijgt, de wandeling van het drietal vrienden door de schoone dreven rondom het landhuis – dit alles is met de oogverblindende schittering der attische zomerzon overstraald.

In 't bizonder dient hier met lof vermeld de teekening van een afzonderlijk lustoord te midden der landelijke weelde van Kolonos:

„Sofokles geleidde hen daar, waar, zooals reeds vroeger is opgemerkt, de Kefisos een bocht maakte en den hof aan

den anderen kant besproeide: daar liep het terrein af naar den stroom, niet steil, maar zacht glooyend, zoodat tusschen de beek en de helling een allerbekoorlijkst pad openbleef, waarop juist twee menschen onder het dichte, geurige loof vertrouwelijk konden wandelen.

„Daarlangs voerde de dichter zijne gasten, daar murmelde en kabbelde het stroompjen, daar kweelden en tjilpten de vogels, daar speelden, als dartele geesten, schaduw en grillig licht op de wateren en door de takken; hier en daar trof men een grasperk aan, dat tot rust uitnoodigde en gelegenheid aanbood om in zachte droomerijen verzonken de kalmte en koelte van het oord te genieten. Ook een grot was daar te vinden, van buiten met klim- en hangplanten kwistig versierd, van binnen met zitbanken en kussens tot eene genotvolle afzondering in de warmste uren van den dag smaakvol ingericht.

„Aspasia geraakte in verrukking op het zien van deze rustplaats en was terstond bereid aan de uitnoodiging van haar vriend, om daar een oogenblik te verwijlen, gevolg te geven. In het verschiet had men de heldere wateren der lieflijke beek, die hier in eene natuurlijke kom zich uitstortte; bontkleurige vlinders en libellen zweefden boven de bloemen, boven het water en een prachtig paar onschadelijke wateradders beschreef al kronkelende in den kristalhelderen vloed in zalige onwetendheid van de bespiedende oogen zijn bekoorlijke kringen. Zoodra evenwel de toeschouwers door eene lichte beweging zich verraden hadden, schoten zij eensklaps weg onder de dichte waterplanten, die van de boorden af met groote bladeren over het heldere water zich neerbogen."

In zulk eene omgeving slijten Perikles en Aspasia een heerlijken dag. Ernstige onderwerpen houden hen bezig. Sofokles verklaart, dat Eros, medebesturend, zit in den raad der olympische goden en Aspasia ontvouwt hare wijsbegeerte der allesoverwinnende schoonheid. De wedstrijd bij den cither, als de tragische dichter en de talentvolle milesische elkaar met gezangen bekampen, stroomt over van poëzie.

Zie hier een lied van Sofokles op de efesische Filaenion, zijne geliefde:

„Klein is en donker van tint mijn Filaenion, maar niet zoo sierlijk
„Is de klimop, niet zoo zacht 't molligste bloempjen in 't woud;
„Meer dan Kypriaas gordel behaagt haar vriendelijk gesnap mij:
„Al wat zij geeft, dat geeft lachend zij immer en graag.
„Waarlijk Filaenion min ik, de lieflijke, tot Afrodite
„Mij eene andere toont, lieflijker nog dan zij is" [1]).

In dit opzicht, wedijverden ook Landor en Hamerling, schoon de eerste in de mededeeling van lyrische strofen en van dramatische fragmenten veel rijker, doch even smaakvol is. Landor stelt Sofokles als een nog krachtig man van zestig jaren voor, bovenal uitblinkend door zijn edelmoedigen zin, Euripides omhelzend, nadat hij door dezen is overwonnen in den tragischen wedstrijd. Bij den engelschen dichter munt alles steeds door grooter objektiviteit uit, schoon beiden in geheel gelijken geest handelen.

Éen groot verschil is tusschen beiden op te merken: Landor blijft voortdurend lyrisch of dramatisch, Hamerling is hoofdzakelijk episch. De opvatting der hoofdpersonen moet dus verschillen. Landor teekent de historische genegenheid van Perikles en Aspasia in de brieven, die zij elkander schrijven. Hij volgt Plutarchus en Thucydides met voorzichtige kritiek, hij begeleidt Perikles tot aan zijn dood in de stad der pest, hij laat den grooten volksleider met de uiterste kalmte den geest geven — hij doet Aspasia in de liefde tot haar kleinen Perikles eene aanvankelijke vertroosting vinden voor vlijmende smart.

Hamerling heeft Aspasia tot hoofdpersoon gekozen en stelt Perikles niet altijd in het volle licht. Perikles is bij onzen zuid-duitschen poëet meer minnaar dan strateeg. Wij zien den volksheld bijna nimmer in zijne grootheid, daar de oorlog tegen Samos te fragmentarisch beschreven wordt. Perikles is daarenboven soms te melancholisch voor een Athener en Aspasia mocht hem aan 't slot met recht toevoegen: „Gij zijt geen Griek meer!"

---

[1]) Deze uitstekende metrische verzen en andere plaatsen volg ik grootendeels naar Dr. J. C. van Deventers getrouwe en vloeyende vertaling.

Uiterst merkwaardig spreekt Perikles bij Landor in zijn brief aan Aspasia:

„In mijne kindsheid nam Pindaros mij op zijne armen, toen hij aan ons huis de ode bracht, die hij voor de ter-aarde-bestelling van mijn grootvader had geschreven; in mijne jeugd ontving ik Empedokles naar de regelen der gastvrijheid; niet lang daarna omhelsde ik Aeschylos bij zijn vertrek uit het vaderland; met Sofokles heb ik gehandeld over welsprekendheid, met Euripides over staatszaken en zedeleer; ik heb als belangstellende leek geluisterd naar Protagoras en Demokritos, naar Anaxagoras en Meton. Van Herodotos' lippen hoorde ik de leerzaamste geschiedenis in de rijkste en klankrijkste taal — een man aller bewondering in Griekenland waard, een man waardig de tempelen van Egypte te openen en de heldendaden van Cyrus te vereeuwigen. Thucydides — nog onlangs hoorde mijne Aspasia hoe hoog ik hem waardeer.

„En alsof er aan den langen feestdag mijns levens nog iets ontbrak, alsof nog eene groote glorie mijn geluk in top zou moeten voeren, kwam Feidias aan mijne zijde en plaatste voor onze oogen in goud en ivoor de beschermgodin dezer stad en den olympischen Zeus van Homeros.

„Met zulke mannen te hebben geleefd, hun omgang en achting te hebben genoten, beloont voor allen arbeid en alle lijden. Ik zou niet verdienen de vriendschap dier groote mannen verworven te hebben, als ik mijne jongste vrienden vergat. Heilig is hunne genegenheid mij, omdat mijne vriendschap gesloten is onder het voorportaal des Doods, mijne vriendschap met de twee schrandersten, de twee wetenschappelijksten, de twee edelmoedigsten onzer geleerden: Akron en Hippokrates. Indien sterfelijke menschen den oorlog tegen pest en noodlot konden volhouden, zij zouden zeker de overwinning hebben behaald. Ik laat hen achter op het slagveld, wee dengene, die hen onder de gevallenen mocht vinden.

„En nu, aan 't eind van mijn levensdag, nu alle luchters zijn uitgebluscht en de laatsten der gasten vertrekken, laat mij rustig toezien, dat zij voor mijn oog verdwijnen, mij [illegible]er.

innerend met innigen trots, dat Athene hare glorie, dat Aspasia haar geluk aan mij heeft toevertrouwd.

„Ben ik een trouw beschermer voor beide geweest? Kan ik beide onverminderd en ongerept aan de hoede der goden overlaten! Welkom dan, welkom, mijn laatste uur! Na zoo lange reeks van jaren in mijn openbaar en bizonder leven bevoorrecht te zijn geweest boven duizenden, strek ik mijne hand uit naar de urn en aanvaard ik, zonder spijt of aarzeling, wat het gemeen lot is van alle stervelingen."

Er is iets waardigs, iets fiers in dat afscheidswoord aan het leven, 't welk het groote karakter van Perikles betaamt. Landor trof hier den echten, griekschen toon.

Er is in 't gemeen in dit bijna vergeten werk van den voortreffelijken engelschen stylist iets wegslepends door eenvoud en waarheid, 't welk mij telkens aan een niet minder wegslepend werk onzer eigene letteren herinnert – ik bedoel den „Diofanes" door Prof. P. van Limburg Brouwer.

Van Limburg Brouwer en Landor zijn tijdgenooten en geestverwanten. De groningsche hoogleeraar schreef zijn „Charikles en Euforion" in 1831, zijn „Diofanes" in 1838. Een verwonderlijk feit schijnt het mij, dat een boek als „Diofanes" zoo weinig gewaardeerd werd door den tijdgenoot. In 1838 was eene gunstige beoordeeling van dezen volgeestigen roman in het tijdschrift: de Gids te lezen: schoon de grief niet ontbrak, dat de held Diofanes meer reiziger dan hoofdpersoon mocht genoemd worden. Sints dien tijd schijnt de Diofanes vergeten. Met uitzondering van een gunstig woord, door Jonckbloet aan den „Diofanes" gewijd, getuigde bijkans niemand van het onwaardeerbaar kunstgenot bij de lezing van dit meesterstuk genoten.

Schildert Landor uit den schat zijner belezenheid eenige groote grieksche figuren: Perikles, Aspasia, Alcibiades en Anaxagoras, – Van Limburg Brouwer teekent geheel Griekenland, als hij den held zijner fantazie van Creta naar Lacedaemon, van Sparta naar Thebe, van Thebe naar Athene vergezelt. Met fijnen luim doet hij zijne Spartanen en Atheners optreden, van het oogenblik, dat Diofanes

bij zijn gastvriend te Sparta een verblijf heeft gevonden. Zijne vrouwengestalten: Gorgo, Lagiska en Artemis-Elpenike zijn zusteren van Hamerlings Aspasia, schoon naïever, schalkscher, darteler. Ieder detail van het grieksche leven wordt met buitengewone juistheid, met bewonderenswaardige duidelijkheid voor onze oogen gebracht, wij leven op nieuw met de Grieken, 't zij aan de algemeene tafel der Spartanen, 't zij op de burcht te Thebe, 't zij in den woeligen Piraeus, of op de trappen van het Parthenon.

IV.

Robert Hamerling wilde niet alleen het grieksche leven terugroepen voor onze fantazie, hij ging daarbij uit van eene epische gedachte. Hij teekent den strijd der geesten [illegible], overwinning en nederlaag. Aspasia treedt op met het ideaal des aesthetischen levens, Sokrates, Fidias, Anaxagoras wijzen op de onvolledigheid van dit ideaal. De dichter stelt de worsteling tusschen beide beginselen — sints den aanvang in Fidias' werkplaats tot aan de viktorie van Aspasia bij de voltooying van Parthenon en Propylaëen, en eindelijk tot Aspasiaas volkomen nederlaag, als zij sprakeloos zit bij het lijk van Perikles en naar Sokrates een veelzeggenden blik werpt — in onmiddellijk verband met de lotgevallen van het atheensche volk. Er ontstaat een episch paralellismus tusschen de geschiedenis van de Atheners en de geschiedenis van Aspasia — opkomst, bloei en ondergang zijn zoo veel mogelijk in éene persoonlijkheid gekoncentreerd.

Niet minder episch is de gedachte: de heldin, door de geestdrift en sympathie van den dichter steeds op den voorgrond gesteld, te doen ondergaan in den strijd haars levens. Het weemoedig, tragisch waas, de trojaansche heroën van Homerus — Hektor, Priamus, Andromache — omzwevend, verspreidt zich over Aspasia's leven, zoo ras zij de reis met Perikles door den Peleponnesos aanvangt. De majesteit van Fidias' Zeus te Olympia beangstigt haar, zij droomt, dat de adelaar van Kronos' zoon van den top des schep-

ters naar beneden daalde en met zijn snavel de duiven der glansrijke, blijmoedige, wonderschoone Afrodite de oogen uitpikte.

Haar aesthetisch levensideaal: „die schöne, geist-verklärte Sinnlichkeit” — dreigt in duigen te vallen. Want niet alleen hare tegenpartij, niet de droomer Sokrates, noch de wijsgeer Anaxagoras, noch de kunstenaar Fidias, die allen harmonie eischen tusschen het schoone en het goede, treden haar in den weg met een smaakvol verzet — het is de atheensche, kerkelijke orthodoxie vertegenwoordigd door Diopeithes, Lampon, Telesippe en Elpinike, geholpen door het straatgrauw en ondersteund door ontevredenen, als Hermippus en Kleon, die Aspasia en Perikles pogen te doen vallen. De priesterlijke overmoed randt zoowel Aspasia als Anaxagoras aan en het helpt Sokrates luttel, dat hij aan het eind van dit zonnig epos een korten triumf over Aspasia viert — ieder weet welk schurkenpak saâmwerkte, om den edelen en diepzinnigen denker den giftbeker te reiken.

Opmerkelijk is het, dat Hamerling aan het einde van zijn roman een tweetal jongelieden doet optreden: het arkadische herderskind Kora en den noordgriekschen, slaapwandelenden jonkman Manes, die elkaar heimelijk liefhebben met eene smartelijke, zelfverloochenende, opofferende liefde. Perikles vermoedt, dat deze soort van liefde door duurzaamheid en schoone evenmaat zal vergoeden wat haar aan zinbedwelmend godengenot ontbreekt. Maar Aspasia wendt zich af van deze met witte rozen bekranste, bleeke en lijdende Afrodite. Als Perikles zijne bewondering voor beiden uitdrukt, nadat Kora den slaapwandelaar op den uitersten rand van het platte dak heeft teruggetrokken, als hij waant, dat thands in waarheid gebleken is: wat ware liefde is, dat het tijd is voor hem en Aspasia af te treden, dan roept de laatste: „Gij zijt niet langer een Heleen!”

In verband met het optreden van Kora en Manes staat ook het dikwerf besproken slot.

Sokrates is getuige van een wonder in het huis van Ariston, een Hymettosbij zweeft om de lippen van een pas

geboren knaap, die eenmaal Plato zal heeten. Het wonder wordt door een grijzen ziener verklaard: „Van de lippen dezes kinds zal eenmaal eene taal vloeyen, zoeter dan honig!"

Maar Hamerling voegt er bij, dat hij eenmaal met de zoetste welsprekendheid de treurigste leer verkondigen zal: dat het lichaam de kerker is van de ziel, dat de ziel opwaarts moet streven naar het bovenaardsche, dat Eros de menschenwaereld moet verachten en naar het heldere rijk moet opstijgen van de eeuwige, in onveranderlijke schoonheid stralende gedachten.... dat die leer andermaal zal worden uitgesproken en door den mond eens Galileeërs de waereld zal veroveren.

Met een enkel woord schildert de dichter dus den indruk door eene waereldgebeurtenis als de stichting des Christendoms teweeg gebracht. Hij schijnt de sombere slagschaduw van het tragische kruishout op Golgotha met angst waar te nemen, al vloeit zijn hart over van eerbied voor de nieuwe leer, die het rijk van het goede stichten wil op de puinhoopen van het rijk der schoonheid — als Manes en Kora, die naar het Noorden trekken met de kiem eener toekomst in het hart.

Van hun schip werpen zij voor de laatste maal hunne blikken naar de stad der Atheners.

Een wit wolkjen stijgt bij de Akropolis op in het vlekkelooze morgenazuur. 't Rees van den brandstapel, die het lijk van Perikles deed blaken. Manes en Kora volgden het met hun oogen, terwijl het de blinkende zuilen van Pallas' heiligdom omzweefde. Toen vloeide het wolkjen weg en heerlijk straalden in het morgenrood de zuilen en de gevels van het Parthenon en de nieuw voltooyde Propylaeën.

Hamerling besluit aldus:

„Trotsch verhief zich boven de verwarring en de ellende der stad en der sterfelijke menschen de onsterfelijke kruin van den berg.

„Uit de puinhoopen van het vergankelijk rees in het Hellenenland de geest van het onvergankelijke, zooals het zich in zijne werken had geopenbaard, zegevierend naar boven in de klare lucht.

„En hij scheen te zeggen:

„„Verheven ben ik boven de wisselvalligheid van het menschelijk lot en hun armzalige ellende. Ik schitter door alle eeuwen heen, ik ben altijd tegenwoordig. Ik ben als het betooverend licht over de bergen van Hellas en als de eeuwige schittering der wateren in zijne golven."

„Naar het Goede en naar het Schoone streven de volkeren.

„Menschelijk en edel is het Goede, goddelijk en onsterfelijk echter het Schoone."

Reeds is er veel over deze slotwoorden gesproken.

Hamerling gaf een weinig aanleiding tot dezen strijd door zijne tegenstelling. Het Goede slechts menschelijk en het Schoone goddelijk. Menigeen voelde zich daardoor bewogen tot tegenspraak. Maar de meening des dichters bleek duidelijk uit wat vooraf ging. De werken der grieksche kunst en letteren zijn onsterfelijk en daarom noemt hij ze betrekkelijk goddelijk. Het zedelijk levensideaal zou even goed onsterfelijk en goddelijk kunnen genoemd worden, indien niet de vrucht van het ethische streven een oneindigen strijd van meeningen en gevoelens te voorschijn had geroepen — terwijl door de priesters van het schoonheidsideaal werken zijn tot stand gebracht, die ook voor de nakomelingschap eene onvergankelijke waarde bezitten.

Zeer geestig en waardig heeft men elders (Dr. A. G. van Hamel, in Los en Vast) aangetoond, dat Hamerling het Schoone goddelijk en onsterfelijk heeft genoemd, wijl, zoolang het edele menschelijke streven naar het Goede niet volledig is bereikt, het Schoone geene plaats vindt op aarde. Zonder zedelijke levensharmonie geene volmaakte kunst; waar de ethische grondslag faalt, zal het aesthetisch levensideaal rook en klank blijken. Van daar de nederlaag van Aspasia, zij bekommerde zich niet om de ethische bazis van het menschelijk leven — hare illuziën verdwenen in eene zee van rampen.

Dat deze opvatting hare zeer juiste zijde heeft, bleek mij uit de bizondere mededeelingen van Hamerling, die zoowel de eenvoudige en natuurlijke verklaring zijner woorden,

als de uitvoerige en vernuftige toelichting van Dr. A. G. van Hamel billijkt [1]). Het blijkt overigens genoegzaam uit den geheelen roman, dat Aspasia's strijd, met hoeveel sympathie men dien ook volge, vruchteloos moest blijven, omdat zij in het Eden harer Schoonheidsvereering den zedelijken ernst des levens buitensloot. Hamerling pleitte nimmer voor eene louter aesthetische en poëtische geloofsbelijdenis, maar hij brak nog veel minder een lans voor de „treurige" leer, die in hare aspiratiën naar het bovenaardsche de eenvoudigste eischen van het aardsche leven onbeantwoord laat. Hamerling waardeert met dankbare erkentelijkheid den diepen ernst van het evangelie des Galilaeërs, maar hij betreurt, dat er zooveel schaduw valt op het levenspad van den sterveling, die de zonnige vreugde van het korte menschenleven niet mag genieten, omdat zijn starend oog onafgebroken zich vestigt naar de nevelige tinnen der hemelstad.

Dezelfde weemoed sprak reeds uit zijn „Venus im Exil," uit zijn „König von Sion." Het hartveroverend ideaal van den grooten Nazarener trekt hem aan, maar hij herinnert zich den bijna vergeten strijd van de edelste geesten der helleensche oudheid en hij vraagt of ditmaal de triumf van het ethisch grondbeginsel, gehuld in den mystischen stralengloed van het onvoorwaardelijk geloof aan eene bovenzinnelijke waereld, voor goed alle belangstelling in eene blijmoedige, aesthetische opvatting van het aardsche leven heeft gedood? Jan van Leiden zoekt voortdurend naar harmonie tusschen een gezonden levenslust en een strenge plichtsbetrachting — maar hij bezwijkt bij overrompeling in den strijd met de grove zinnelijkheid, daar hij wanhoopt den droom zijns levens vervuld te zien.

---

[1]) Hamerling schreef mij (31 Mei 1876): — „Wenn ich Ihnen zunächst sage, dass sowohl Ihre Erklärung als die des Herrn A. G. van Hamel richtig ist, so werden Sie vielleicht stutzen und mir entgegnen, dass von zwei verschiedene Erklärungen die eine dochwohl falsch sein müsse. Aber Sie werden zugeben, dass irgens ein Ausspruch in mehreren Beziehungen aus mehreren Gründen wahr sein kann. So können denn auch jene Schlussworte der „Aspasia" in mehreren Beziehungen wahr sein. Ein in der Begeisterung gesprochenes Dichterwort lässt sich fast immer in mehrfachem Sinne deuten."

Aspasia's illuziën stortten in een als een kaartenhuis bij de tragische wending van haar lot, maar de dichter, die haar tot zijne heldin koos, wilde daarmede geene bovennatuurlijke Nemesis in 't spel brengen. Hij wist, dat elke richting, elke meening, elke idee eenmaal haar hoogste toppunt van luister bereikt, dat zij daarna ondergaat, om misschien later, hare volkomen reinheid herwinnend, als eene Fenix uit hare asch te herrijzen. Het levensideaal van Aspasia, wellicht al te vluchtig veroordeeld, had althands deze overwaardeerbare zijde, dat het de aarde niet maakte tot een engen kerker voor het door zelfkwelling afgematte menschenkind, maar tot een lachenden beemd vol rozen en laurieren, waarboven in het mateloos azuur de eeuwig stralende zon der Schoonheid schittert.

NIEUWE FYZIOLOGIE VAN DEN HAAG.

Nieuwe fyziologie van den Haag. — Dierenbescherming. — Vivesektie. — Menschenlijden. — Kwakzalvend Spiritisme.

Veertig jaren geleden waren de fyziologieën en de fyziognomieën in de mode. Nu is die letterkundige variëteit van satyre vergeten. Somtijds evenwel kan de gedachte bij mij opkomen: – er ware wellicht nog een hoofdstuk te schrijven bij die oude, welberuchte, veel besproken fyziologie van Den Haag.

Laatst nog werd die gedachte weder levendig, toen ik twee reizigers met allerlei kenteekenen van vreemdelingschap – roode reisboeken, tooneelkijkers en slependen gang – bij het haagsche postkantoor naar onzen welbekenden haagschen toren hunne blikken zag richten. Natuurlijk waren het weder twee Engelschen, die zich niet in acht namen, om luide

hunne meening te zeggen, want ze dachten, dat hunne taal door niemand ter waereld begrepen zou worden.

De heeren reizigers waren getroffen door een zeer zonderling feit — zij zagen op naar onzen toren, die in dat oogenblik vermiljoen rood geverfd werd — als voorbereiding tot eene geheel nieuwe opknapping van de overigens weinig cierlijke spits. Een van hen had zijn tooneelkijker lang naar boven gericht en zei eindelijk:

— „'n Wonderlijk volk, die Nederlanders."

— „Waarom?" — vroeg de ander.

— „Zie eens, de toren is vermiljoenrood. Ze hebben van de oudste tijden her voor de vrijheid gestreden, en nu dekken ze den hoogsten toren van hunne rezidentie met de frygische muts der vrijheid! Daar zit toch pit in die lui!"

Mij klonk dit gesprek al zeer zonderling in de ooren. De engelsche uitlegging was valsch — maar als nu beide heeren hunne indrukken zullen hebben te boek gesteld, zal er niets aan te doen zijn en het eerbiedwekkende Den Haag krijgt tot symbool, de frygische muts.

Om alvast een woord van verzet in 't midden te brengen, wensch ik deze regels te wijden aan een levendig protest tegen zoodanige, onmogelijke opvatting.

Onze schoone rezidentiestad had zooveel botheid van begrip niet verdiend. Zij kan in menig opzicht wel degelijk smaakvoller waardeering verwachten. Eene tegenwoordige fyziologie zou zeer moeten verschillen met die van voor veertig jaren. Welk een vooruitgang! Prijzen, loven, danken — dat zou thands het thema moeten zijn.

Bij voorbeeld! Geene stad ter waereld, waar het grootsche denkbeeld der dierenbescherming zooveel bijval vindt, als in onze rezidentie. Van allerlei hulpmiddelen wordt gebruik gemaakt, om deze edelste vordering der beschaving alom te doen prijzen. Men heeft met kracht gesproken tegen de monsterachtige muilkorvenwet, waardoor het edelaardig hondenras zoo duchtig in zijne vrijheid wordt belemmerd. Eene enkele keer moge een dolle hond den een of anderen man of vrouw verwonden tot stervens toe, om ze te doen bezwijken aan wat de wetenschap noemt: r a b i e s c a n i n a — zou dat nu

oorzaak genoeg zijn, om de geheele dierbare hondenwaereld zoo vinnig te plagen?

Men volge het voorbeeld van Engeland. Daar heeft een minister der kroon — Lord Carnarvon — eene wet tot stand gebracht tegen de barbaarsche vivisektie. De heeren der wetenschap — altemaal hardvochtige en ongelikte voorstanders van den hoogst betreurenswaardigen geest des tijds — hadden noodig geoordeeld, dat de een of ander diep te beschreyen hond, kat of konijn zoude dienen tot proefneming, om een wetenschappelijk onderzoek in te stellen, waarbij ook menschen konden worden gebaat — maar de nooit genoeg te prijzen wetgevende macht van Engeland, Hooger- en Lager-Huis beide, heeft beslist, dat het beter is een onbepaald aantal menschen, mannen en vrouwen, te doen omkomen door gebrek aan wetenschap van hun lichamelijk lijden, dan wel de hand te leenen tot de meest barbaarsche foltering van gezegde honden, katten of konijnen.

In dit opzicht heeft onze schoone rezidentie zich waarlijk niets te verwijten. Men zal drinkbakken voor onze beklagenswaardige natuurgenooten, de honden, gaan gereed maken; men zal langzamerhand tot meerdere volmaking komen van den toestand der minder behartigenswaardige katten, ratten en muizen; wellicht zal iemand zich verontwaardigen, dat zoovele insekten noodeloos een wreeden dood sterven — maar wie zal een geheel overtollig en meer dan sentimenteel beklag doen hooren, als, gelijk voor eenige dagen, eenig menschelijk individu door uitputting in de schoone lanen van ons haagsche Bosch ter neer valt; — terwijl het hoogst overbodig is zich te bekommeren over het wekelijksch kontingent dergenen, die door hun eigen schuld niet uit den weg gingen, toen een of ander welbestuurd voertuig bij toeval hun been of arm verpletterde.

Waar is er liefelijker en edeler aandrift in het menschelijk samenleven dan het medelijden — het heilige, hartverkwikkende medelijden! Daaruit kiemt ook in de schoone rezidentiestad al wat hierboven vermeld werd tot onsterfelijken lof van ons lief Den Haag, geheel in harmonie met de beschaafde britsche samenleving, waar dwangarbeid straf is

voor den dierenplager, maar waar een ruwe arbeider zijne echtgenoote dood schopt, met de zekerheid, dat geldboete of gewone gevangenisstraf deze zaak in 't reine zullen brengen.

'tIs nog niet lang geleden, dat men in dezelfde kolom van een nieuwsblad eene dringende herinnering aan zomerdrink bakken voor vagabondeerende honden vond naast een hoogs loffelijke vermelding ter eere eens hoogleeraars in de weten schap van het dierlijk magnetisme, welke hooggeleerde ma eene magnetisch slapende juffrouw met een groote speld u een heerendas door den arm stak tot stichting van een „u gelezen" publiek.

Als men deze proef eens op een hond genomen had? D ware de stichting misschien minder groot geweest en de vo r standers van de dierenbescherming tegenstanders van en professor geworden. Ook in deze zaak verdient de vijvers ad alle hulde. Elders moge men met oppervlakkige botheid er zulke magnetische vertooningen den staf breken — hier g an stemmen op van achtenswaardige mannen en vrouwen, die het hooge gewicht dezer verschijnselen voor de w e t n- s c h a p uiteenzetten. Zij weten een half dozijn namen an enimente beoefenaars der magnetische wetenschap op en te stapelen — zij wijzen eene litteratuur aan over dit ond er- werp, die den onhebbelijken domkop het schaamrood op de kaken moet drijven — maar, (want alles is niet volmaakt), hoever zou de wetenschappelijke ijver van dergelijke m ag netofielen wel gaan?

Als een zoöloog hun eens een half dozijn namen van b kende dierkundigen citeerde, die al te zaam gunstig oordeel over D a r w i n s stelsel? Als een denker hun eens zes fi zofen noemde, die hun zegel hechten aan B u c k l e s den beelden over moreele en intellektueele ontwikkeling? alles wat door F a r a d a y over atmosferisch magnetisme zegd is eens bevestigd werd door een gelijk aantal achter waardige geleerden — zouden de kampvechters voor de rées van professor D o n a t o daardoor eenige hoogacht omtrent de genoemde wetenschappen hebben opgevat?

Wijst hun vrij bibliotheken aan, die de vordering der we schap staven, zij zijn gereed tegen u de gebruikelijke

zinnen te richten, waarin de materiëele ziekte dezer eeuw, het godloochenend karakter der wetenschap, wordt getuchtigd. Maar als het op somnambulismus, magnetismus of spiritismus aankomt, dan wordt er met den term wetenschap geschermd, omdat dit zoo in de kraam der heeren en dames te pas komt.

Andere staaltjens, waaruit een buitengewoon ontwikkeld gevoel van medelijden spreekt, zouden in eene nieuwe fyziologie der vijverstad moeten geleverd worden. Men zou kunnen noemen: een open brief aan een moordenaar en tuchthuisboef, vergezeld van eene belangstelling, die nauwelijks behoeft onder te doen voor het splinternieuwe schouwspel van een luchtballon. De belangstelling voor het afschuwelijk moordenaarspak heeft ten slotte nog stof tot spekulatie gegeven voor Café-concert-ondernemers. Men heeft onze muren beplakt met een donkerrood papier, waarop eene lithografie, voorstellende den bekenden moord, uiterst walgelijk en stumperachtig leelijk, en men kondigt aan, dat men den volke zal vertoonen: Le crime du Huygenspark. Dit alles schijnt binnen de grenzen der wet te liggen — maar zou een weinig medelijden voor andere zaken, dan voor honden, konijnen en moordenaars niet tevens passelijk zijn in onze schoone Eiberstad?

Medelijden dan met onze oogen, die zooveel afschuwelijk leelijks dagelijks op onze muren moeten aanschouwen! Medelijden met onze kinderen, knapen en meisjens, op wier jong, ontfankelijk gemoed zoo'n moordlithografie een verschrikkelijken indruk achterlaat. Medelijden voor de teedere plant der humaniteit, die zoo moeyelijk tiert in onze moderne samenleving, terwijl het teringachtig jammeren over dierenmishandeling, het mystiek gescherm over magnetisme zoo spoedig ingang vindt!

Wat mij betreft, zoo ik een middel wist om een weinig meer humaniteit in onze maatschappij te zien bloeyen, ik gaf u er het geheele gens canina gaarne voor ten geschenke.

H.

ARME JO.

Hemelsch medelijden. — Wordt er aan menschen gedacht? — Arme Jo. — Feiten.

Augustus 1876.

> „Dead, your majesty. Dead, mylords
> „and gentlemen. Dead, Right Reverends
> „and Wrong Reverends of every order.
> „Dead, men and women, born with
> „Heavenly compassion in your hearts.
> „And dying thus around us every day."
>
> Charles Dickens.

'tIs de geschiedenis van Jo uit Bleak House, waaraan ik een oogenblik herinner.

Jo, de straatjongen van Londen, die de trappen en de straat voor een kerkhof met zijn bezem reinigt, die niemand of niets kent, die zijn ellendig bestaan met een paar koperen munten 's daags betaalt, die sterft van uitputting door 't gemis aan 't noodzakelijkste — „starvation" — zeggen de engelsche lijkschouwers.

Ik herinner aan Jo, omdat wij in ons zoo bij uitstek christelijk Nederland natuurlijk zulke typen als deze londensche straatjongen niet kunnen vinden.

Toen ik onlangs eene min of meer luidklinkende loftrompet ter eere der dierenbeschermers, der anti-vivisektionisten, der beoefenaars van de magnetische en spiritistische wetenschappen heb gestoken, geschiedde dit immer in de veronderstelling, dat onze nederlandsche landgenooten, die hun geld veil hebben, om gevangen zangvogeltjens los te koopen en drinkbakken voor honden in te richten, zich vooraf zouden hebben verzekerd, dat geen Nederlander, man, vrouw of kind, gevaar loopt aan uitputting te bezwijken.

Geen schipbreukelingen op de levenszee, zooals de londensche

J o, zullen er in het bij uitnemendheid filantropische Nederland kunnen gevonden worden, daar bij ons het maatschappelijk vraagstuk op den achtergrond schijnt geraakt voor het welzijn onzer viervoetige landgenooten.

Nederland heeft sints eeuwen den goeden naam van weldadig te zijn — maar wij vreezen, dat sommige schenkingen, waarvan in de dagbladen melding wordt gemaakt, iets uit te staan hebben met mode of navolgszucht, zoodat aan de eene zijde geroepen wordt: „Houdt op met geven;" en aan de andere: „Wij ontvangen niets." In dit opzicht verwijs ik naar het advies van Dr. Jan Pieter Heye:

„Geeft d' arme Geld, het strekt een dag,
„Geeft kennis hem, het baat voor jaren.
„Deugd baat, zoolang hij leven mag!....
„Och, helpt hem deugd en kennis garen!"

Het rijke Nederland geeft, geeft tot ergerens toe, aan al wat maar vraagt of bedelt, in eigen naam of onder de banier van eene deftige kommissie, door initiatief van een enkel invloedrijk persoon of door eene advertentie in de „oprechte" Haarlemmer. Voor eenige jaren vroeg een gezelschap van minvermogende pretmakers aan alle belangstellenden in karnavalsjubel, om geldelijke hulp tot het bezoek van het keulsche karnaval. 't Is zoo, geven gaat gemakkelijk, als er toch overvloed is, en aannemen nog lichter, wanneer er geen lust tot eigen hulp bestaat? Geeft den arme kennis! — roept Heye, en als dit geschieden mocht, dan zal de nederlandsche mildheid met recht geprezen worden:

„Geen milder land dan Nederland!
„Zoo werdt ge steeds (en nog) geprezen....
„Geen Land dat geeft met meer verstand —
„Zoo moest voortaan uw eernaam wezen."

Met onze nationale mildheid is dus het groote maatschappelijk vraagstuk: het stoffelijk en zedelijk welzijn van alle staatsburgers, niet geheel opgelost. Er wordt hier en daar in ons vaderland op huiveringwekkende wijze gebrek geleden — er is nog weinig vordering zichtbaar op het terrein der humaniteit in den ruimsten zin, terwijl de zedelijke en aesthe-

tische beschaving van de zoogenaamde volksklassen — misschien ook van hooger geplaatsten — nog wel iets te wenschen overlaat.

Alleen daarom schijnt mij de tegenwoordige ijver in Engeland en Nederland tot bescherming van dieren vrij voorbarig. Terwijl Lord Carnarvon eene afzonderlijke wet tegen vivisektie verdedigt, komt de engelsche justitie tot de overtuiging, dat lijfstraffen alleen in staat zullen zijn de gedurig toenemende grove ruwheid der lagere klassen te breidelen. Zoodanige kontrasten zouden bij ons evenzoo te vinden zijn. In Engeland is een koetsier, die zijne vrouw mishandelt, op verre na zoo schuldig niet, als de koetsier, die zijn paard ranselt. In Nederland stroomt het geld naar de bureelen, als de een of andere ongelukkige met handigheid is aanbevolen door invloedrijke personen — maar de lotgevallen van Jo zwerven in onze steden en dorpen en sterven rondom ons, zonder dat we er bizonder door getroffen worden.

Een paar voorbeelden.

Om en bij het dorp Charlois zwierf gedurende vijf jaren een knaap, waarvoor noch de christelijke diakonie, noch het gemeentebestuur iets wilden doen, omdat zijne ouders onbekend waren. Hij sliep des nachts — zomer en winter — in een hooiberg en bedelde des daags zijn voedsel [1].

Reeds geruimen tijd geleden vond een heer uit Rotterdam op de IJzelbrug te Gouda een van honger bijna stervend kind, 't welk evenals Jo gretig de handen naar voedsel uitstrekte, maar te zwak was om het te nuttigen. De rotterdamsche heer brengt het kind naar het gesticht van verwaarloosde knapen te Montfoort, waar het gratis werd aangenomen en, negen weken met melk in 't leven gehouden, eindelijk herstelde. Ook deze knaap kende zijn ouders niet, evenmin de plaats zijner geboorte [2]). In de mestvaalt der terpentijnfabriek te Utrecht werd eens een knaapje slapend gevonden, die wegens de strenge vorst den paardenmest tot bedekking gebruikte [3]).

---

1) Mededeeling van Mr. d'Engelbronner, oud Sekr. Gen. v. Justitie.

2) Mededeeling des heeren Van Frankenhuizen, oud-direkteur van de stichting te Montfoort.

3) Idem.

Te Stolwijk ontdekte men des nachts een jongen op de trappen van de kerk. Van daar verjaagd, zocht hij zijne toevlucht onder den hoefstal van den smid en eindelijk buiten het dorp aan de waterkant tusschen het riet [1]).

Me dunkt deze zwervelingen hadden evengoed recht op bescherming als.... de kraayen in het haagsche Voorhout....

Men wijst wellicht bij zulke feiten op onze bekende filanthropische goede werken, op de stichtingen der Maatschappij van Weldadigheid; inzonderheid op Frederiksoord, op Nederlandsch-Mettray, op den Kruisberg bij Doetinchem. Daarenboven bezitten we nog tal van andere inrichtingen van filantrophischen aard: gasthuis voor minvermogende ooglijders te Utrecht; te Zandvoort en in Scheveningen barakken voor onbemiddelde zwakke kinderen.... en nog veel meer uitmuntende scheppingen, waaruit medelijden met misdeelde natuurgenooten spreekt. De namen van Suringar en Heldring zijn naast vele andere beroemd geworden in de praktische filanthropie..... Is er daarom niets te doen overgebleven? Kunnen we reeds tijdschriften en maatschappijen oprichten, om propaganda te maken voor de bescherming van dieren, terwijl in den nood der menschen nog niet volledig is voorzien? Immers het denkbeeld, om voor lijdende dieren op te treden, wortelt toch in een edelmoedig medelijden — een der schoonste trekken der menschelijke natuur, indien dit hemelsch medelijden zijn doel niet voorbijstreeft. Lord Lytton laat zijn held Eugen Aram een moord begaan uit hebzucht, doch doet hem voorzichtig uit den weg treden, om eene kleine spin het leven te laten. Is deze anomalie slechts uit de fantazie van den dichter gesproten, men zou uit de werkelijkheid lichtelijk de historische namen van vrouwen kunnen noemen, die gewoon waren een nachtvlindertjen met groote zorg uit de gevaarlijke nabijheid der lamp te verwijderen en in de vrije lucht te brengen, maar tevens met voorbedachten rade haar echtgenoot hebben dood geplaagd. Jonge dames zijn aan te wijzen, die met grooten ophef gevangen

[1]) Mededeeling des heeren Van Frankenhuizen, oud-direkteur van de stichting te Montfoort.

vogeltjens loskochten en hun de vrijheid teruggaven, maar door haar ergelijk wangedrag de dagen van hare ouders hebben verkort.

Dergelijke voorbeelden zijn er bij menigte op te geven — niet het minst laboreert ook Nederland aan een soort van wezens, gelijk mrs. Jellyby uit denzelfden roman als Jo — huismoeders, die met rusteloozen ijver arbeiden voor de evangelizatie der zwarten van Borriobola-Gha, maar die voor haar eigen deerlijk verwaarloosd huishouden geen oogenblik van haar kostbaren tijd kunnen afzonderen.

Het schijnt daarenboven, dat zekere poëtische ijdelheid er hare rekening bij vindt, om met het medelijden aan te vangen bij de dieren. Er zijn naturen, die jammeren over een gemuilkorfden hond, maar die een verwaarloosden jongen, slapende op een mestvaalt, met walging zouden voorbijgaan. Er zijn karakters, die het met volkomen onverschilligheid aanzien, zoo er een volksoploop ontstaat, omdat een vader of moeder hun armzalig kroost in 't openbaar op de schandelijkste wijze kastijdt, maar die van verontwaardiging gloeyen, als een paar jongens een hond narennen met het voornemen het dier te kwellen. Er zijn lieden, die bedaard voor de deur eener woning blijven staan, waarbinnen een dronkaard zijne vrouw ten bloede toe mishandelt, maar die welsprekende opstellen schrijven over al te zwaar beladen hondenkarren.

Wie heeft zich van al die heeren ooit beklaagd over het feit, dat schippersvrouwen in 't gareel gespannen het schip met meneer haar echtgenoot in kluis in hitte en stof moeten voorttrekken?

Zoolang al deze feiten blijven bestaan, komt het mij voor, dat de maatschappij tot bescherming van dieren nog een weinig praematuur is.

Eerst de fondamenten en dan het gebouw — me dunkt, dit zegt de logika.

ETSEN NAAR NEDERLANDSCHE MEESTERS.

Schoone zaken. — Eugène Fromentin. — Les maîtres d'autrefois. — Leopold Flameng. — Etsen naar nederlandsche meesters.

„Een net van nauwe straten en grachten heeft mij naar de Doelenstraat gebracht. De schemering valt. De avondhemel is grijs en bewolkt. Fijne zomernevelen dwalen in de verte over de grachten. Nog meer dan te Rotterdam ontwaart men hier „cette bonne odeur de Hollande," die ons zegt, waar we zijn.... Een reuk verklaart alles, en zegt ons duidelijk op welk een afstand wij zijn van de pool of van de linie, van de steenkolen of van de aloë.... Ieder, die gewoon is aan reizen, weet dit. Alzoo gehuld in zijne min geurige nevelen, gezien bij de schemering, bedauwd van den nachtdamp, met zijn werkvolk in de straten, zijne hoopen kinderen op de stoepen, zijne winkeliers voor hunne woningen, zijne hooge huizen vol vensters, zijne koopvaardijschepen, zijn haven van verre, zijne pracht van ter zijde in de nieuwere kwartieren, verschijnt Amsterdam, zooals we het ons voorstelden, daar we niet droomden van een noordsch Venetië, met den Amstel voor Giudecca, met den Dam voor Sint-Markusplein – daar we ons alleen aan Van der Heyden wilden houden en Canaletto vergeten hadden."

Op dezen geestigen toon vangt de fransche schilder en toerist Eugène Fromentin aan te spreken over Amsterdam. Hij heeft ons vaderland bezocht uit liefde voor de oude meesters Frans Hals en Rembrandt – hij heeft eene serie reisschetsen uitgegeven in de Revue des deux mondes, thands vereenigen de uitgevers E. Plon et Cie te Parijs die opstellen in één band onder den titel: „Les maîtres d'autrefois, Belgique-Hollande.[1])

---

[1]) Paris. E. Plon & Cie. Imprimeurs, Editeurs, Rue Garancière, 10, 1876. Tous droits reservés.

Ik rangschik dat boek gaarne onder de schoone zaken, waarover ik heden een oogenblik wilde spreken.

Eugène Fromentin is als schilder met roem bekend, thands heeft hij eene uitstekende proeve van zijn schrijverstalent gegeven. Hij heeft een bezoek aan Brussel, Mechelen en Andwerpen gebracht, uitsluitend gewijd aan de studie van Rubens. In Nederland koos hij Paulus Potter, Ruysdael, Cuyp, Rembrandt en Frans Hals. Zijne beschouwing en kunstoordeelvellingen zijn in hooge mate frisch en pikant — maar hellen niet weinig over tot het zonderlinge en wonderspreukige. De voorkeur aan Frans Hals geschonken boven Rembrandt kan als persoonlijke meening dan ook alleen gelden voor eene aesthetische idiozynkrazie.

Maar belangrijk bovenal uit een letterkundig oogpunt zijn de korte beschrijvingen van den Haag, Scheveningen, Haarlem en Amsterdam. Reeds bleek dit uit de zooeven vertolkte regelen aan de hoofdstad gewijd, tot eene proeve volgen hier nog eenige andere ter teekening van Den Haag:

„Waarlijk, Den Haag is de minst hollandsche stad in Holland, én eene der origineelste van gantsch Europa. Zij bezit juist genoeg plaatselijke zonderlingheid, om iets ongemeen belangwekkends te verkrijgen voor den vreemdeling en heeft tevens genoeg kosmopolitische, elegante kleur, om er een vereenigingsoord voor alle natiën van te maken.... Men vindt er eene inheemsche aristokratie, die er gaarne blijft, groote indische fortuinen, die er zich vestigen met breed vertoon van welgegoedheid, eindelijk een grooter aantal van buitengewoon gevolmachtigden en diplomaten, dan voor het behoud van den algemeenen vrede volstrekt noodzakelijk is.

„Den Haag is eene stad voor de zoodanigen, die door al het leelijke, platte, luidruchtige, alledaagsche en ijdele van hunne omgeving een afkeer hebben opgevat tegen de groote steden, maar niet tegen steden.... Den Haag is eene hoofdstad, men ziet het aanstonds — zelfs eene koninklijke rezidentie, men zou zeggen, dat zij het altijd geweest ware. Er ontbreekt in Den Haag alleen een waardig koninklijk paleis om zijne fyzionomie in overeenstemming te brengen met zijne tegenwoordige bestemming.”

Juist deze schilderingen, die voortdurend bijdragen tot betere waardeering van ons vaderland in den vreemde, zijn heugelijke verschijnselen voor Nederland — inzonderheid als het doel van den toerist is de studie onzer onsterfelijke meesters in de schilderkunst zooveel mogelijk aan te wakkeren. Daarbij sluit zich terstond eene tweede schoone zaak aan. Onze oude meesters worden niet alleen bestudeerd, zij worden vertolkt door de etsnaald of graveerstift.

Nog zeer onlangs verscheen in den brusselschen kunsthandel een tweetal etsen van Leopold Flameng — den talentvollen chef der moderne fransche etsschool. Flameng gaf eene reproduktie op grooten schaal van Rembrandts Anatomische Les en van de Staalmeesters. 't Zijn een paar kunstwerken van groote waarde. Etsen van dergelijken omvang en zoo groote trouw in de navolging zijn zeldzaam. Van de Anatomische Les bestonden reeds vele vertolkingen, maar geene zoo waardig als deze ets van Leopold Flameng. De eerste ets van J. de Frey (1798) en de gravure van Cornilliet zijn minder bekend, terwijl de ets van Prof. William Unger (Kunstkronijk, 1873) bij uitzondering niet bizonder gelukkig geslaagd was. Lithografieën van C. Binger, H. J. van den Hout, H. J. Zimmerman, C. C. A. Last en L. F. Huyghens, noch zelfs de cromolithografie van Lankhout (1865) kunnen uit den aard der zaak wedijveren met dit nieuwe voortbrengsel van fransche etskunst. Niet minder aanbeveling verdient Flamengs behandeling der Staalmeesters. Ook van dit gadeloos schoone meesterstuk bestonden verdienstelijke reproduktiën, eene ets van J. de Frey, eene gravure van Houston, eene zeer uitmuntende staalgravure van J. W. Kaiser, naar de teekening van H. W. Couwenberg, maar daarom is Flamengs jongste ets nog geenszins overbodig.

Eigenaardig is het verschijnsel dat Eugène Fromentin zeer weinig voldoening smaakte bij zijne studie der Anatomische Les en daarentegen geen lof te hoog schat, om de Staalmeesters te prijzen. De Anatomische Les heeft voor hem historische waarde — hij beschouwt het kunstwerk als de eerste aankondiging van het groote genie — „c'est

le germe de Rembrandt." De figuur van Tulp is „la plus réelle, la plus sortie" — maar enkele andere personen uit zijne omgeving zouden volgens Fromentin noch goed waargenomen, noch goed begrepen, noch goed geschilderd zijn. De algemeene toon is noch warm, noch koud, maar al te geelachtig. De geheele schilderij is met weinig vuur gedaan. Vooral het kadaver, waarop Prof. Tulp opereert, zou mislukt zijn en door den onsterfelijken meester met onverschillige verstrooidheid zijn behandeld.

Alleen voor de eerste sporen van het onnavolgbare „clair-obscur" heeft Fromentin een enkel woord van waardeering, terwijl hij al zijne sympathie schijnt bewaard te hebben voor de Staalmeesters. Dit kunstwerk is de triumf van Rembrandts genie, „son point d'arrivée" — even als de Anatomische Les „son point de départ" was. De figuren zijn magistraal geschilderd en leven zonder te pozeeren. Bovenal prijst Fromentin de schitterende atmosfeer van licht, die door de schilderij stroomt. „La saillie des linges, des visages, des mains est extraordinaire, et l'extrême vivacité de la lumière est aussi finement observé que si la nature elle-même en avait donné la qualité et la mesure. C'est superbe."

By Flamengs etsen komt het mij voor, dat de Anatomische Les minder bezwaar voor den reproduceerenden kunstenaar heeft opgeleverd, dan de Staalmeesters — en in zoover is de kern van Fromentins beschouwing juist. Om een kunstparel als de Staalmeesters te etsen, moet men bijkans het onmogelijke kunnen doen.

Juist daarom verheugt het mij, dat Prof. William Unger, wiens tooverstift het genie van Frans Hals voor geheel de beschaafde wereld heeft vertolkt in de schoone uitgaven van den heer A. W. Sythoff te Leiden, thands een bizonder geluk heeft aan den dag gelegd bij het etsen van de Staalmeesters in de niet minder schoone onderneming van de heeren Frans Buffa en Zonen, te Amsterdam. Deze te recht beroemde firma heeft sints eenigen tijd de schoone gedachte tot werkelijkheid doen worden — de gedachte, welke

eene illuzie van zoo menig vaderlandsch en kunstlievend hart: eene verzameling van etsen naar ons Rijks-muzeum (Trippenhuis) door de hand van William Unger.

En dit is wederom eene zeer schoone zaak.

Dat onze smaakvolle nederlandsche kunstmaecenassen er zich van vergewissen mochten! Het is eene wandeling naar de Kalverstraat overwaardig. Daar in de ateliers van de heeren Frans Buffa en Zonen zullen zij zich kunnen overtuigen, dat hier niets te veel is gezegd. Nog onlangs mocht ik het ervaren. De etsen van Unger zijn wonderschoon, en de ontvangst der smaakvolle en hoffelijke heeren firmanten laat den aangenaamsten indruk achter.

DE JONGSTE ROMANTISCHE SCHOOL IN FRANKRIJK.

De jongste romantische school in Frankrijk. — Balzac. — Gustave Flaubert. — Alphonse Daudet. — Emile Zola.

September 1876.

„L'immoralité dans l'oeuvre ne commence qu'à l'infériorité du producteur."
ALEXANDRE DUMAS FILS.

„Er is groote vooruitgang in alles wat tot het stoffelijke leven behoort; maatschappelijke en staatkundige vraagstukken vinden in deze eeuw ijverige beoefenaars, maar op letterkundig terrein zijn de scheppende krachten uitgeput. Wij zijn in een tijdvak van onmacht en onvruchthaarheid.

„Alleen de roman biedt weerstand aan dit algemeen verval. Niet alleen, dat hij zich volkomen handhaaft op de hoogte, die een vroeger geslacht besteeg, maar de jongste romanschrij-

vers hebben bovendien zoowel door vorm als inhoud hun werk eene volkomenheid gegeven, die in vroegere dagen nooit bereikt was."

Dit bizonder gunstig oordeel is uitgesproken door Marius Topin — een historiograaf, die viermaal bekroond is wegens zijne studiën over Lodewijk XIII, Richelieu, den kardinaal de Retz en Lodewijk XIV. De Académie française beloonde zijn arbeid over den man met het ijzeren masker door den grooten prix d'histoire, men mag verwachten, dat de naam van Topin bij zijne landgenooten een goeden klank heeft.

Ondanks deze gunstige omstandigheden zoude het wellicht geoorloofd schijnen nog een weinig verder te gaan dan Marius Topin. Behalven den tegenwoordig bloeyenden roman, bezit Frankrijk eene jonge dichtschool, die allermerkwaardigste namen telt en een drama, vooral een blijspel, dat de ijverzucht van Europa kan gaande maken. De jaren 1870—1876 zijn rijker dan ooit geweest in merkwaardige kunstgewrochten op letterkundig gebied.

Eene eenvoudige nomenklatuur zal het staven.

In den roman staat bovenaan de groote en krachtige Nestor, Victor Hugo; nog onlangs stierf George Sand, die met onuitputtelijke frischheid jaar op jaar bleef bewijzen, dat van „Indiana" tot „Flamarande" er geen dag verloopen is, waarop hare schitterende fantazie haar in den steek liet; nog kan Frankrijk eene geheele verzameling van kunstenaars aanwijzen, wier werken ook in het buitenland met graagte gelezen worden. Tot dezen behooren — als eigenaardig teeken des tijds — de transatlantische romans van Gabriel Ferry en Xavier Marmier, de geografische en fyzische wondervertellingen van Jules Verne. De fantastische waagstukken van Edmond About worden niet verdrongen door de zonderlinge psychologische ontdekkingsreizen van Gustave Droz, noch door de salonstudiën van een man naar de waereld als Octave Feuillet. De zoogenaamde realistische roman heeft geen uitstekender beoefenaar dan Gustave Flaubert, die thands bijna overtroffen wordt door een tweetal buitengewoon talentvolle jongeren: Al-

phonse Daudet en Emile Zola. Een romancier als Ferdinand Fabre behandelt uitsluitend „la vie cléricale," terwijl een pleiade van jongeren: Jules Claretie, Emile Gaboriau, André Theuriet, Eugène Chavette, Amédée Achard, Hector Malot en Edouard Cadol zich min of meer hebben bekend gemaakt.

Zeer duidelijk is aan dit geslacht van romanschrijvers eene historische plaats te geven. Van den uitnemenden bloeitijd onder de Juli-monarchie is alleen over: Victor Hugo. — Edmond About, Gustave Droz en Octave Feuillet schitteren te midden van de armoede, die het tijdvak 1851—1870 heeft gekenmerkt, de overigen behooren tot een jonger geslacht, 't welk sedert 1871 op den voorgrond is gekomen.

Aan dichters ontbreekt het niet — vooral aan jonge, veelbelovende mannen, die eerst onlangs zijn begonnen. Men kent ten onzent reeds: Sully Prudhomme en François Coppée, de laatste inzonderheid om zijne „Grève des Forgerons" en zijn „Cahier Rouge;" al zijn werk dagteekent na 1870. Vervolgens wijs ik op den door Prof. Quack in „de Gids" [1]) genoemden: Edouard Pailleron en op Eugène Manuel, op den laatste vooral, die een drama in verzen geschreven heeft „L'Absent", 't welk zelfs in Nederlandsche proza ieders hart heeft veroverd. André Theuriet behoort evengoed tot de romantische als tot de poëtische school; Joséphin Soulary is bekend om zijne sonnetten; twee dames dichteressen: Louisa Siefert en Madame Ackerman treden eveneens na 1870 op, schoon de laatste al tamelijk bejaard is, en geheel haar leven verzen schreef, die eerst in 1874 verzameld zijn. Nog bezitten de fransche soldaten hun trouvère in Paul Déroulède, wiens „Chants du Soldat" reeds twee-en-twintig maal zijn herdrukt. [2]) Het jonge Frankrijk is hier met eene enkele uitzondering alleen aan 't woord, de poëzie van het tweede keizerrijk kende enkel de zinnelijk-weelderige verzen van Charles Baudelaire,

---

[1]) Van December, 1875.
[2]) In 1877 verscheen de 40ste druk, men nadert nu (1884) reeds den honderdsten.

den later zinneloos gestorven dichter van „Les fleurs du mal."

Dat het tooneel bloeit staaft de schitterende verschijning van den Burggraaf de Bornier, wiens nationaal drama: „La fille de Roland" in 1875 een toon aansloeg, zoo als sints 1830 niet meer was vernomen. De voortdurende overwinningen door Emile Augier, Théodore Barrière, Victorien Sardou, Ernest Legouvé, Eugène Labiche, Alexandre Dumas fils en een ontelbaar heir van kleinere dramatische auteurs bewijzen overvloedig, dat het fransche blijspel althands nog niet aan onmacht en uitputting lijdt. Gewoonlijk maken de stukken, die het eerst in Parijs worden vertoond, de reis rondom de waereld, om ook ons tooneel ten laatsten in de gelegenheid te stellen eene nog altijd drukkende schaarschheid aan goed oorspronkelijk werk zoo veel mogelijk te bemantelen.

Een feit is zeer lichtelijk uit dit alles af te leiden. Het bittere nationale lijden en de treurige vernederingen van 1870 en 1871 hebben gestrekt, om den franschen geest te louteren. Zij, die met moeiten de modderpoelen van het tweede keizerrijk hebben doorwaad, verbazen zich over het jonge Frankrijk, dat in reiner en frisscher atmosfeer ademhalend, den neusdoek voor 't gelaat houdt, als de muskusgeur van vroegere dagen soms nog onaangenaam uit verborgen schuilhoeken omhoog stijgt.

Volkomen berustend in het gunstig oordeel door Marius Topin uitgesproken, is de verschijning van zijn werk [1]) mij aanleiding tot enkele opmerkingen over de jongste romantische school, die wellicht ten onzent nu nog niet algemeen bekend is.

I.

Het tegenwoordig levend geslacht van romanschrijvers huldigt in het algemeen als letterkundig chef: Honoré de Balzac.

---

[1]) Romanciers contemporains.

Deze polygraaf, als een titan arbeidend tot aan zijn plotselingen dood, heeft in minder dan twintig jaren (van 1831 tot 1850) ongeveer honderd-twintig kunstwerken voltooid, waarvan een derde meesterstukken. De officiëele fransche letterkundige waereld heeft oorspronkelijk niets van Balzac willen weten — hij zondigde door zijn „intempérance de langage" en door gebrek aan smaak en zelfbeheersching. Bij de overwinning der Romantiek sints 1830 veroverde Victor Hugo, de oude Dumas, George Sand, Alfred de Vigny en vooral Alfred de Musset de bewondering van het jonge Frankrijk. — Balzac werd minder vereerd of nagevolgd. Hij was te weinig logisch in zijne konceptie, te overvloedig in zijne detailschildering, hij miste de in Frankrijk onmisbare klaarheid van blik, hij zondigde tegen den eisch, die harmonie en eenheid in den roman gebiedend noodzakelijk acht.

Maar daartegenover staat, dat Balzac voor het eerst het burgerlijk leven, inzonderheid het parijsche, burgerlijke leven bestudeert als fyzioloog. Hij schijnt somtijds als natuurhistorieschrijver der maatschappij onder de Juli-monarchie op te treden, legt eene bizondere voorkeur aan den dag voor uitzonderingen, voor zedelijke causes célèbres of voor buitengewone ziektetoestanden van het moreele leven. De uitersten, waartoe hartstocht leidt, vinden in hem een bekwaam opmerker en hoe zonderlinger de symptomen zijn, hoe ijveriger hij den patiënt waarneemt.

In „Le Père Goriot", in „Les Parents Pauvres", in „Le Lys dans la Vallée", in „La Recherche de l'Absolu" zijn onderscheidene ziektegevallen met bewonderenswaardige scherpzinnigheid en onuitputtelijken rijkdom van detail geschilderd, — in „Eugénie Grandet", in „David Séchard", in „César Birotteau" leverde hij meesterstukken, die ook door de strengste rechters met eerbied behandeld zijn. George Sand verhaalt van hem in hare „Histoire de ma vie", dat hij reeds in den aanvang van zijne loopbaan (1832) tot haar zeide: „Gij zoekt naar den volmaakten mensch, ik neem de menschen zoo als ze zijn. Geloof mij, wij hebben alle twee gelijk. Deze twee wegen voe-

ren naar hetzelfde doel. Ik houd daarenboven van uitzonderingen, — ik ben er zelf een. Ik moet wel uitzonderingen kiezen, om mijne alledaagsche figuren te doen in 't oog vallen.... Maar deze alledaagsche figuren boezemen mij meer sympathie in dan u. Ik maak ze belangrijk, ik idealizeer ze in omgekeerden zin — door ze aanstootelijker en dommer te maken, dan ze zijn. Ik vergroot hunne gebreken op reusachtige of groteske wijze. Gij zoudt dat niet kunnen doen, gij hebt gelijk, dat gij zulke wezens niet voor uwe fantazie wilt roepen — ge zoudt er nachtmerrie van krijgen. Idéaliser dans le joli et dans le beau, c'est un ouvrage de femme." [1])

Zulk een zonderlingen en krachtigen meester koos het jonge Frankrijk, dat geboren werd, toen Balzac bloeide. De romantische afdwalingen van 1830 tot 1850 werden spoedig vergeten, — de burgerlijke roman bleef. Léon Gozlan en Henri Murger vormden den overgang in de eerste twee lustra van het tweede keizerrijk, — weldra trad Gustave Flaubert op, de waarachtige discipel van Balzac; na 1870 trokken inzonderheid de opmerkzaamheid Alphonse Daudet en Emile Zola. Met terzijdestelling van geringere talenten, wenschen we voor deze studie slechts de laatste trits te kiezen als de beste vertegenwoordigers van een nieuw letterkundig geslacht.

II.

De letterkundige bagage van Gustave Flaubert is niet zeer zwaar.

In 1857 verscheen: „Madame Bovary, moeurs de province", nadat de Revue de Paris in 1856 het eerst hare kolommen voor den nieuwen auteur had geopend. In 1862 volgde: „Salammbô", in 1870: „L'Education sentimentale, histoire d'un jeune homme" — in 1874: „La tentation de Saint-Antoine" en een drama in vier bedrijven: „Le Candidat."

[1]) Histoire de ma vie. Tome IX, p. 25, 26. Vergelijk bl. 10, 11.

Ongaarne zou ik mij vereenigen met het oordeel door Marius Topin over Flaubert geveld: „De heer Flaubert heeft maar één boek geschreven, waarbij hij de verven van zijn palet schijnt uitgeput en zijne penceelen schijnt te hebben versleten.... Daarom zullen wij niet spreken van Salammbô, welk boek geen roman, maar eene geleerde fantazie van een archaeoloog is — noch van la Tentation de Saint-Antoine, waarschijnlijk eene tegemoetkoming voor de liefhebbers van verrassingen, noch van l'Education Sentimentale, geschreven wellicht, om het sukces van Madame Bovary nog schitterender te maken en zijn meesterstuk te doen herlezen." [1])

Het komt mij voor, dat in dit vonnis een weinig overdreven is.

„Madame Bovary" is een meesterstuk der nieuwe realistische fyziologische school — dit betwist niemand. Maar „Salammbô" is niet eenvoudig eene geleerde fantazie — het is ook een kunstwerk van niet geringe beteekenis. Het epos van den krijg der Huurlingen tegen Karthago aan 't eind van den eersten punischen oorlog is met een zeldzamen rijkdom van kennis en kleur geschreven. De moderne roman onder den titel: „L'Education Sentimentale" schildert het parijsche leven onder de Juli-monarchie tot op de omwenteling van Februari 1848. Vooral in de teekening van deze laatste munt Flaubert uit door den zeldzaam krachtigen toets van zijne tafereelen.

De twee laatste [2]) werken: „La Tentation de Saint-Antoine" en „Le Candidat" behooren niet tot het gebied van den roman en vallen dus buiten het kader onzer studie. Dat de ernstige fransche kritiek aan Flaubert maar één triomf toekent, laat zich gemakkelijk verklaren. Reeds Balzac had aanleiding gegeven tot zeer gegronde opmerkingen, inzonderheid bij Saint-Marc Girardin. [3]) Men keurde de methode der realistisch-fyziologische school

[1]) Romanciers contemporains. p. 173.

[2]) Flauberts jongste geschriften: „Trois Contes" (1877) en „Bouvard et Pécuchet" (1880) zullen later behandeld worden.

[3]) Cours de littérature dramatique. Tome I, p. 208—215.

af, men laakte het materializeeren van elke aandoening des gemoeds, men veroordeelde daarom den kunstenaar tot onvruchtbaarheid. Topin oordeelt: „De heer Flaubert heeft maar één boek geschreven en wij gelooven niet, dat hij er een tweede zal bijvoegen, omdat hij in het eerste reeds de uiterste grenzen heeft bereikt, welke voor den volmaaksten en best begaafden schilder der fyziologische school bereikbaar zijn. Dit is voor hem tegelijkertijd belooning en straf. Niemand, ook de heer Flaubert niet, inzonderheid deze niet, zal ooit een boek schrijven als dit. De bron is plotseling opgedroogd. De auteur heeft de grenzen bereikt van den bekrompen cirkel, waarbinnen hij zich opsloot.... Hij heeft alleen lichaamsbewegingen geschilderd, maar het lichaam kan slechts lijden en daarna sterven — hij heeft verzuimd de trillingen van het gemoed, de stem van het geweten te raadplegen, hij heeft ons alleen geluiden, kleuren, vormen gegeven — hij heeft in één woord de natuur geschilderd, die beperkt is en hij heeft verzuimd het leven des geestes te schilderen, 't welk oneindig is." [1])

Zonder Marius Topin te volgen op het terrein der wijsgeerig-psychologische vraagstukken — die naar het schijnt door hem vrij naïef worden opgelost met de stelling: „de natuur is beperkt, de geest is oneindig" — mag hier niet verzwegen worden, dat in „Madame Bovary" eene zeer fijne psychologische studie is te waardeeren. De kunstenaar heeft niets verzuimd, om zijne karakterschets tot in de geringste bizonderheden nauwkeurig te maken. Hij heeft gestudeerd, nagedacht, ijverig gearbeid. Hij is een der ernstigste letterkundigen van deze eeuw. Hij improvizeert nimmer, hij houdt zich jaren achtereen bezig met een kunstarbeid, hij is een der weinigen, die de oude spreuk: „nonum prematur in annum" niet tot schande maakt.

De geschiedenis van „Madame Bovary" is dikwerf geanalyzeerd. Merkwaardig is wederom het echt fransche onderwerp — een gehuwde vrouw, die tot velerlei echtbreuk vervalt. Het fransche onoplosbare kerkelijke huwelijk en de zon-

[1]) Romanciers contemporains p. 74.

derlinge wijze van verloving en uithuwelijking oefenen een noodlottigen invloed op de maatschappij. Terwijl de fransche Republiek van 1792 oogenblikkelijk de burgerlijke „divorce" instelde, werd sints 1815 tot heden niets geduld dan eene „séparation de biens et de corps" — die den burgerlijken staat van de gehuwden in geen enkel opzicht wijzigde. Uit dezen treurigen toestand van zaken vloeiden velerlei slechte gevolgen. De roman en het drama behandelen bijna geen ander onderwerp, dan ongelukkige huwelijken, zoodat men tot een typisch aantal van hoofdpersonen gekomen is: de man, de vrouw, de minnaar — als dit woord althands den term: l'amant voldoende terug geeft.

Zoo ook bij Mevrouw Bovary — hoewel men hier eigentlijk: le mari, la femme en les amants heeft. Hare geschiedenis is niet zeer ingewikkeld. Zij is de dochter van een grondeigenaar, die zelf zijne landen bebouwt. Zij ontvangt de gewone meisjens-opvoeding in een klooster — hare eerste jaren worden in mystiek gemijmer gesleten, dan komen de zedelooze geschriften en eindelijk een huwelijk met een plattelandsheelmeester, die haar geen de minste belangstelling inboezemt. Trek voor trek merkt men de ontwikkeling van 't kwade beginsel op — de auteur voert den lezer als naar het ziekbed, waar hij les geeft in de pathologie... des zedelijken levens. Hij toont duidelijk aan, hoe Madame Bovary langzamerhand door al het platte, dat haar omringt en niet het minst door haar echtgenoot, den plattelandsheelmeester, zoodanig wordt ter neergedrukt en gemarteld, dat hare illuziën weldra in de gestalte van een notarisklerk worden belichaamd.

De overgang is meesterlijk geteekend.

't Is op een uitstapjen des Zondags in Februari bij sneeuwend weer. De arts Charles Bovary, de klerk Léon, Madame Bovary en een apotheker Homais maken eene wandeling. Madame geeft den arm aan den apotheker, terwijl deze eene nieuwe fabriek doet bewonderen. De plaats is zoo merkwaardig, dat men ze eigenlijk niet mag vertolken.

„Emma (Madame Bovary), qui lui (Mr. Homais) donnait le bras, s'appuyait un peu sur son épaule et elle regardait le disque du soleil irradiant au

loin dans la brume sa paleur éblouissante; mais elle tourna la tête: Charles (Bovary) était là. Il avait la casquette enfoncée sur ses sourcils, et ses deux grosses lévres tremblotaient, ce qui ajoutait à son visage quelque chose de stupide; son dos même, son dos tranquille, était irritant à voir, et elle y trouvait étalée sur la redingote toute la platitude du personnage.

„Pendant qu'elle le considérait, goûtant ainsi dans son irritation une sorte de volupté dépravée, Léon s'avança d'un pas. Le froid qui le palissait semblait déposer sur sa figure une langueur plus douce; entre sa cravate et son cou le col de la chemise, un peu lâche, laissait voir la peau; un bout d'oreille dépassait sous une méche de cheveux et son grand oeil bleu, levé vers les nuages parut à Emma plus limpide et plus beau que ces lacs des montagnes où le ciel se mire."

Op dezen weg ijlt Madame Bovary voort en vindt, na een korten droom aan de zijde van een landedelman: Rodolphe Boulanger de la Huchette gedroomd te hebben, haar ouden vriend Léon terug. Zij heeft daarbij aanvallen van zwaarmoedigheid, zij keert tot de mystieke stemming harer jeugd terug gedurende het interregnum, dat van den eersten tot den tweeden minnaar verloopt. Intusschen daagt de Nemesis eindelijk op in den onaangenamen vorm van schuldeischers, die Madame Bovary dreigen met een vonnis. Zij heeft voor hare uitstapjens en haar toilet belangrijke schulden gemaakt — in hare verlegenheid wendt ze zich tot hare minnaars, maar als geen van beiden haar helpen kan of wil, neemt ze in hare bittere wanhoop de toevlucht tot vergiftiging.

Men heeft beweerd, dat Madame Bovary niet had moeten sterven, maar daarentegen had behooren te dalen naar de donkere steegjens der vulgairste prostitutie. Hierin ligt eene miskenning van Flauberts talent. Zijn geheele roman is niets anders dan eene psychologische analyze en duidelijk blijkt uit alles, dat Madame Bovary niet van het

hout is, waaruit men dergelijke inrichtingen timmert. Zij onderscheidt zich door eene geheimzinnige, sterke neiging tot het ideale, maar deze neiging koncentreert zich in hare behoefte, om te bewonderen en bewonderd te worden. Haar echtgenoot — van den aanvang af met onverschilligheid beschouwd — wordt haar ondragelijk, zelfs haar kind is haar onaangenaam, omdat het leelijk is en op haar man gelijkt. Hare opvoeding in het klooster heeft geen anderen talisman aan dezen armen, verdwaalden geest uitgereikt dan een bodemloos mysticisme met de gewone volzinnen der populaire kerkleer. Hare verbeelding wordt bedorven door de lektuur van allerlei obscoene romans — zoodat zij met haar overhartstochtelijk temperament en haar dorst naar het ideale in de armen valt van bizonder alledaagsche Lovelaces, die hare ernstige passie zeer slecht begrijpen. Dat zij in wanhoop tot zelfmoord besluit, is volkomen logisch — elke andere ontknooping zou valsch geweest en buiten het kader van den roman gevallen zijn.

Het is zeker waar, dat het geheele boek bijna niets anders, dan middelmatige of verachtelijke personen doet optreden, — dat Madame Bovary de eenige belangwekkende onder dezen is, maar dit hangt ten nauwste saam met de kunsttheorie der realistisch-fyziologische school — die zich tot eene nauwkeurige studie der werkelijkheid en tot niets dan de werkelijkheid bepaalt. Op letterkundig terrein heeft deze kunsttheorie naast veel ongezonds ook zeer veel schoons tot stand doen komen. In algemeene strekking zal de realistische school slechts teleurstelling leveren, daar haar fout is middel voor doel te gebruiken, maar onmiskenbaar is het talent, door een getrouw voorvechter als Gustave Flaubert aan den dag gelegd.

Zeer zonderling komt ons het feit voor, dat de welbekende heer Pinard, „advocat-impérial," goedgevonden heeft Gustave Flaubert wegens „offenses à la morale publique et à la religion" te vervolgen. Het proces werd gevoerd den 31 Januari en 7 Februari 1857. De beroemde advokaat Mtre Sénard verdedigde den auteur en deze werd op de meest glansrijke wijze vrijgesproken. 't Is

opmerkelijk, dat het openbaar ministerie gedurende het tweede keizerrijk zulk een scherpziend oog had voor de zedelijke strekking van een roman — terwijl datzelfde openbare ministerie niet geaarzeld had het bloed der onschuldige slachtoffers van 2, 3 en 4 December 1851 als eene kleinigheid door de vingers te zien.

Onzedelijke strekking kan niet anders, dan met vijandig opzet aan Gustave Flaubert worden verweten — de hartstocht, de misdaad en de dood zijner heldin zullen niemand met bewondering voor Madame Bovary vervullen, zelfs geen medelijden vergezelt haar bij haar bijna tragisch einde. De Nemesis is rechtvaardig logisch. Hare straf is evenredig aan haar misdrijf, haar misdrijf is evenredig aan haar karakter, haar karakter evenredig aan hare opvoeding en hare lotgevallen.

Er zijn schilderingen in het boek, die een nederlandsch publiek niet zou dulden, omdat de nederlandsche maatschappij eene andere is als de fransche, omdat de noordsch-germaansche litteratuur wel eens tot komische grofheden, maar nooit tot weelderige beschrijving van zinnelust overhelt. Zuidelijk romaansche opzettelijke wulpschheid — waarvan bij de Franschen niet weinig auteurs van den derden rang, als Xavier de Montépin, Arsène Houssaye, Alphonse Bélot te beschuldigen zijn — kan men Gustave Flaubert niet ten laste leggen, daar zijne meest aanstootelijke details met eene zeer sobere en ernstige pen zijn geteekend en wel alleen, omdat zijne methode hem dwong ter voltooying van zijn menschenbeeld niets over te slaan.

Eerst zes jaren later in 1862 verscheen „Salammbô." Met buitengewone inspanning had de auteur zijn nieuw onderwerp beoefend. Zijn eigenaardige aanleg en maatschappelijke pozitie brachten hem tot deze uiterst voorzichtige wijze van arbeiden. Gustave Flaubert is de zoon van een beroemd wondarts, „chirurgien en chef" aan het Hotel-Dieu te Rouaan, tevens „prosecteur" van den algemeen bekenden Dupuytren. Het schijnt, dat de zoon van zijn vader niet alleen een weinig vermogen, maar ook zijn lust tot analyze en sektie heeft geërfd. Hij beoefende letteren en

rechten, reisde, na zijne studiën voltooid te hebben, in het tijdvak 1848 tot 1852 door Italië, Egypte, Palestina, Klein-Azië en hield zich van 1852 tot 1856 met het bewerken zijner „Madame Bovary" bezig. Na 1857 reisde hij weder in Algiers, Tunis en Marokko en het was op die reis, dat hij de stof koos voor zijn tweeden roman.

„Salammbô" is een historisch-archaeologische roman, die een uiterst moeyelijk onderwerp behandelt: de stad Karthago na den eersten punischen oorlog en den bekenden krijg der Karthagers tegen de muitende huurbenden. Als realist heeft Flaubert veel gelezen en veel waargenomen, voordat hij aan dit waagstuk begon. Hij had de texten van Polybius, Herodotus en Ammianus Marcelinus gelezen, hij had al de fransche wetenschap van Falbe en Dureau de la Malle in zich opgenomen, hem ontbrak echter het licht door Gesenius en Movers over de karthaagsche oudheid in Duitschland ontstoken. Vandaar zekere gewaagdheid in sommige details, zekere onjuistheid in de voorstelling van enkele feiten, die evenwel aan de andere zijde door buitengewoon schoone schilderingen van kostuum, landschap en binnenhuis worden opgewogen.

Het psychologische deel van dezen roman is in alle opzichten zwakker dan in „Madame Bovary." De hoofdpersoon Salammbô, de dochter van Hamilkar, is aan den dienst der maangodin Tanit gewijd — zij leeft op de tinnen van het paleis haars vaders naast de priesters van Tanit en eene zwarte slang onder lotosbladeren verborgen. Zij wekt hevigen hartstocht bij Narr Havas, den hoofdman der Numidiërs en bij Mâtho, den aanvoerder der Libyërs. Beiden voeren de huurlingen tegen Karthago aan. Gedurende de belegering van de stad weet Mâtho zich door list meester te maken van den heiligen sluyer der godin Tanit en offert Salammbô zich aan den zwarten soldaat, om het heiligdom terug te winnen. Zoo alleen zegepraalt Karthago over de huurbenden. De numidische Narr Havas loopt plotseling tot de Karthagers over, hij ontvangt Salammbô als echtgenoote, die evenwel na een blik van den ter dood veroordeelden Mâtho plotseling sterft.

De kompozitie van het kunstwerk blijkt zwakker en minder beduidend, dan in „Madame Bovary". Geen wonder. Het onderwerp was zeer moeilijk; de bekende fransche toestanden dezer eeuw ontbrekende, moest de auteur zijne lezers winnen door de schitterende schildering van het onbekende Karthago. En inderdaad heeft hij hier enkele verbazingwekkende tafereelen geteekend, die door forsch koloriet een onuitwischbaren indruk maken. Als zoodanig zijn te prijzen: het woeste drinkgelag in de tuinen van Hamilkar, als de huurbenden bij afwezigheid van den veldheer zijn paleis binnendringen; — de vergadering der Karthaagsche burgers in den tempel van Baäl-Moloch; — de langzame hongerdood der in het gebergte omcingelde huurbenden: — de strijd tusschen Hamilkar en Mâtho,

Slechts een paar staaltjens om het te staven.

Wij kiezen eerst het portret van den knaap Hannibal, Hamilkars zoon, die verborgen wordt door Salammbô, wanneer de karthaagsche priesters de kinderen opeischen als een offer aan Baâl-Moloch.

„Il avait dix ans, peut-être, et n'était pas plus haut qu'un glaive romain. Les cheveux crépus ombrageaient son front bombé. On aurait dit que ces prunelles cherchaient des espaces. Les narines de son nez mince palpitaient largement et sur toute sa personne s'étalait l'indéfinissable splendeur de ceux qui sont destinés aux grandes entreprises. Quand il eut rejeté son manteau trop lourd, il resta vêtu d'une peau de lynx attachée autour de sa taille, et il appuyait résolûment sur les dalles ses petits pieds nus tout blancs de poussière. Mais, sans doutes. il devina que l'on agitait des choses importantes, car il se tenait immobile une main derrière le dos et le menton baissé, avec un doigt dans la bouche."

De omtrek is zoo duidelijk en zoo schilderachtig juist, dat er niets ontbreekt dan de — helaas, nu verstijfde — hand

van Carpeaux, om het statuet in klei te boetseeren.

Ziehier het portret van Salammbô:

„Elle s' avança dans l'avenue des cyprès et elle marchait lentement..... Sa chevelure, poudrée d'un sable violet et réunie en forme de tour selon la mode des vierges chananéennes, la faisait paraître plus grande. Des tresses de perles attachées à ses tempes descendaient jusqu'aux coins de sa bouche, rose comme une grenade entr' ouverte. Il y avait sur sa poitrine un assemblage de pierres lumineuses, imitant par leur bigarrure les écailles d'une murène. Ses bras, garnis de diamants, sortaient nus de sa tunique sans manches, étoilée de fleurs rouges sur un fond tout noir. Elle portait entre les chevilles une chaînette d'or pour régler sa marche, et son grand manteau de pourpre sombre traînait derrière elle, faisant à chacun de ses pas comme une large vague qui la suivait."

Gustave Flaubert wachtte wederom van 1862 tot 1870, voor dat hij zijn derden roman: „L' Education sentimentale" uitgaf. Ditmaal brengt hij ons midden in het parijsche leven van 1840—1848. Het onderwerp is de keerzijde van „Madame Bovary." Wij hebben hier la femme, l'amant, le mari en les maîtresses. Een jong mensch, Frédéric Moreau, koestert een wanhopigen hartstocht voor eene gehuwde vrouw, Madame Arnoux, die op de waardigste wijze den jonkman weerstaat, terwijl haar echtgenoot, de zeer lichtzinnige heer Arnoux, hem bij zijne minnaressen binnenleidt. Hier komt voor het eerst de mari-mauvais-sujet te voorschijn, de lichtmis, die zijn vermogen met wilde deernen doorbrengt en zijn gezin verwaarloost; de genegenheid van Frédéric voor Madame Arnoux is tevens zeer schuchter, zoodat alleen enkele woorden te midden van hunne langdurige gesprekken zijn geheim min of meer doorzichtig maken. De psycholo-

gische fijnheid van blik doet zich bij ieder voorval opnieuw gelden, maar de realistische methode drukt het lange verhaal, 't welk tot 1867 loopt. De geschiedenis van Madame Arnoux's stilzwijgenden aanbidder wordt eene gerekte kronijk van alledaagsche voorvallen zonder ontknooping.

Frédéric Moreau wordt in zijne sentimenteele opvoeding bijgestaan door eene oude „protégée" van Arnoux; eindelijk vindt hij in aanzienlijker kringen eene groote dame, Madame Dambreuse, die hem later als weduwe hare hand aanbiedt, maar de herinneringen aan Madame Arnoux komen steeds tusschen beide. Ten slotte ziet hij de vurig aangebeden vrouw terug, na een tijdverloop van zestien jaren. Zij bekent hem nu gaarne, dat zij hem eene innige genegenheid toedroeg, maar dat zij uit plichtgevoel die genegenheid het zwijgen had opgelegd. Vertrekkend schenkt ze hem een langen lok van hare geheel vergrijsde hairen. Ook thands nog staat de jonkman met zijne gewone schuchterheid en onbeholpenheid tegenover de vrouw, die eenmaal zijn hart zoo vurig deed kloppen. Berekeningen van zeer alledaagschen aard verhinderen hem zich bizonder verheugd te toonen over de konfidéntiën van Madame Arnoux.

Ongetwijfeld is de konceptie van dit kunstwerk weder minder talentvol, dan in „Madame Bovary." De hoofdpersoon Frédéric is te onbestemd, te zwak van karakter, om die belangstelling in te boezemen. Het personeel, dat hem omringt, is belangrijker. Madame Arnoux en haar echtgenoot komen beiden gedurig naar den voorgrond — beiden zijn in hun soort merkwaardig. Bovendien wemelt het in dit boek van personen, die ondergeschikte rollen vervullen, zelfs vlecht de auteur er — gelijk opgemerkt werd — eene zeer fijne gedétailleerde beschrijving van de Februari-dagen in, die als eene bladzijde uit de geschiedenis onzer eeuw kan gelden. Maar steeds is de uiterst gewetensnauwe beschrijving van landschap, binnenhuis en kostuum, evenals in beide vroegere werken, zeer prijzenswaardig.

Wederom stave dit een en ander kort staaltjen.

De roman wordt geopend door het verhaal van een stoombootreisjen in 1840 tusschen Parijs en Nogent-sur-Seine. Dit

maal laat de text zich zonder buitengewoon verlies van het eigenaardig koloriet vertolken.

De aanvang der reis wordt aldus beschreven:

„Het gedruisch hield op, ieder nam zijne plaats in: sommigen stonden zich te warmen bij de machine, de schoorsteen wierp met een langzaam en rythmisch gekreun zijn vederbos van zwarten stoom naar boven, kleine droppelen dauw vloeiden over het koperwerk; het dek bewoog van eene geringe inwendige schudding en de beide raderen, snel omwentelende, geeselden het water.

„De rivier werd begrensd door zandplaten. Men ontmoette houtvlotten, die begonnen op en neer te golven door de beweging van het water, of wel, men zag een man zitten visschen in eene schuit zonder zeil; daarna trokken de nevelen weg en kwam de zon te voorschijn, daalde de heuvel op den rechteroever der Seine langzaam gelijkvloers af en begon eene andere hoogte op den tegenover gelegen oever zich te verheffen.

„Boomen en lage huizen met platte daken vertoonden zich op dezen heuvel. Vóór de huizen zag men afhellende tuinen, verdeeld door nieuwe muren, ijzeren hekken, grasvelden, broeikassen, potten met geraniums langs de terrassen, waarop men met den elleboog leunen kon. De reizigers benijdden bij het beschouwen dezer kokette buitentjes, die zoo rustig lagen, de bewoners, en wenschten er te kunnen leven tot het eind hunner dagen met een goed biljart, met eene sloep, met eene vrouw of eenig ander droombeeld. Het plezier van de stoomvaart maakte ze spraakzaam. Grappenmakers begonnen met hunne aardigheden. Velen zongen. Men was vroolijk. Er werden glaasjens likeur gebruikt."

Verwonderlijk als immer is de intensiteit van leven en beweging, die in ieder detail van dit tafereel tintelt — een der grootste voordeelen der realistische methode. Nog een dergelijk exempel zal het bewijzen. Het is de schets van een gemaskerd bal ten huize van Mlle Rosanette omstreeks 1842.

„Er waren ongeveer zestig gasten — de vrouwen in 't kostuum van boerinnen en markiezinnen, de mannen, meestal van middelbaren leeftijd, vermomd als voerlui, matrozen of débardeurs.

„Een oude vrijer, in eene lange samaar van purperen zijde als doge van Venetië danste met Mlle Rosanette, die eenen groenen rok, korte broek van tricot en hooge laarzen met gouden sporen droeg. Eene groote blonde vrouw tegenover hem, „marcheuse" bij de opera, had ter wille van haar ongemeen lang hair het kostuum van „femme sauvage" gekozen.... Een herder van Watteau, zilver en azuur als de maneschijn, sloeg zijn staf tegen den thyrsus eener Bacchante, deze laatste gekroond met druiven en een luipaardsvel over den linker schouder, waarbij kothurnen met vergulde linten. Aan de andere zijde glimlachte eene „Polonaise" met een donkerrood keurslijf en gazen rokken — tegen een korpulenten veertiger, in 't kostuum van koorknaap, die zeer hooge sprongen maakte... De koningin van allen was Mlle Loulou, beroemd danseres, gekleed met een zwart fluweelen buis, waarover een breede kanten kraag; voorts droeg ze eene wijde roode broek, die op den naad versierd was met kleine, witte, natuurlijke kamelliaas en vast om 't lijf gebonden met een gordel van kachemir.... Haar buurman was een middeleeuwsch baron geheel in 't ijzer. Ook was er een Engel met een gouden zwaard in de hand en twee zwanenvleugels op den rug, die telkens de dansen verstoorde, omdat hij de figuren niet kende."

Het zou waarlijk niet moeielijk vallen meer dergelijke landschappen of binnenhuizen uit Flauberts laatsten roman af te zonderen, ze zijn er bijna op iedere bladzijde. Ze bewijzen het krachtig talent van auteur, maar winnen ons niet geheel voor de juistheid zijner manier. Als leerling van Balzac, overtuigd dat alleen de getrouwste studie der natuur hem tot de schoonste triumfen op het gebied der kunst zal leiden, heeft Flaubert ten slotte niets anders willen leveren dan kopie. Bij dit alles heeft hij de noodlottige richting zijner school niet altijd kunnen vermijden. Hij is als zoo menig realist een schilder van het leelijke en afzichtelijke geworden. Zijne heldinnen wekken door hunne alledaagsche driften en zwakheden geen aasjen geestdrift, meestal boezemen zij slechts nieuwsgierigheid in wegens het zonderlinge van hun toestand — zooals in groote hospitalen de buitengewone ziektegevallen al de zorg vorderen van den dienstdoenden geneesheer.

III.

„De boeken van den heer Daudet zijn geene gedichten in proza, die alleen door verbeelding en fantazie zijn tot stand gekomen — het zijn romans, die uit eene allernauwkeurigste waarneming, uit een getrouw overwegen van de wetten, die het genre beheerschen, voortvloeyen, maar toch geschreven zijn door een poëet."

Deze opmerking van Marius Topin [1]) schijnt volkomen juist. Onder de jongeren, waarop de nieuwe realistische school roemen mag, behoort vooral Alphonse Daudet. Hij is in een enkel opzicht zelfs te weinig realist — want: „le poëte s'est toujours chargé du fond de la toile." Daudet heeft van den aanvang af zich minder nauwkeurig gehouden aan de theorieën zijner school — hij had bovenal roeping, om iets schoons te scheppen, ondanks alle stelsels.

Alphonse Daudet, even als Emile Zola, een zoon van het zonnige Provence, ving aan de verrukkelijke natuur van zijn geboorteland te schilderen in zijne eerste korte schetsen, Lettres de mon moulin, Lettres à un absent, Contes du Lundi — men scheen van hem niets anders te verwachten dan kleine medaljons en luchtige houtskoolteekeningen. In zijne eenigszins uitvoerige verhalen: „Aventures prodigieuses de Tatarin de Tarascon" en „Robert Helmont" bleef hij zijne liefde voor miniatuurschetsjens getrouw. Altijd waren het kleinere verhalen, die onder éen titel werden vereenigd. Robert Helmont bevat „Etudes et paysages" — waaronder enkelen uit den laatsten tijd van Frankrijks vernedering in 1870 en 1871.

Uitstekend is het verhaal van een kind uit den Elzas, 't welk de geschiedenis vertelt van een laatsten morgen op school — „la Dernière Classe" — toen de fransche onderwijzer Hamel afscheid nam van zijne leerlingen, om plaats te maken voor een duitsch leeraar. Er is zooveel gemoed in, dat men na den kouden atmosfeer van Gustave Flaubert

[1]) Romanciers contemporains, p. 225.

aangenaam wordt getroffen door den zachten gloed dier vaderlandslievende harten. De kinderen zitten den laatsten morgen in het schoollokaal bijeen — zelfs zijn eenige dorpelingen, de oud-maire en de vroegere brievenbesteller, aanwezig. De leeraar heeft zijn zondagsgewaad aangetrokken en met zachte stem verklaard, dat hij zijne laatste les in de fransche taal zal geven.

Nu gaat Alphonse Daudet voort.

„Na de taalles ging men schrijven. Dien morgen had meneer Hamel nieuwe voorbeelden gereed gemaakt, waarop met groote trekletters: „France, Alsace, France, Alsace" gelezen werd. 't Scheen of het kleine vlaggen waren, die aan de latjens boven onze lessenaars wapperden, 't was de moeite waard te zien, hoe ieder zijn best deed. En welk eene stilte! Men hoorde niets, als het krassen van de pennen op het papier. Er kwamen meikevers binnenvliegen, maar niemand zag er naar, zelfs niet de kleinsten, die hunne streepjens schreven met eene zorg en eene inspanning, alsof het reeds Fransch ware.... Op het dak van de school kirden zachtkens de duiven en ik dacht bij mij zelve, of zij ook zouden kunnen verplicht worden, om in het Duitsch te kirren.

„Van tijd tot tijd, wanneer ik mijne oogen van mijn schrift opsloeg, zag ik meneer Hamel onbeweeglijk in zijn stoel zitten, terwijl hij naar de voorwerpen in zijne omgeving staarde, alsof hij met zijne blikken zijn klein schoolhuis had willen meênemen. Denk eens, hij was daar al veertig jaren zoo geweest op diezelfde plaats met zijn oog naar het tuintje gericht en naar de kinderen in de school. Maar de banken waren glad geworden door het gebruik, de noteboomen in den tuin waren groot geworden en de hopstruik, welke hij zelf had geplant, omkranste nu de vensters tot aan het dak. Welk eene stille smart moest dat zijn voor dien armen man, dit alles te verlaten en te hooren hoe zijne zuster op de bovenverdieping heen en weer ging, om de koffers te pakken, want ze moesten den volgenden dag vertrekken en het land voor altijd verlaten.

„Hij had evenwel den moed den geheelen morgen tot het einde toe school te houden. Na het schrijven hadden wij les

in de geschiedenis — vervolgens spelden de kleinen al te zaam: BA, BE, BI, BO, BU. Achter in de school zat de oude brievenbesteller Hauser, de bril op den neus en het abeboek in de hand, met hen mede te spellen. Men zag, dat ook hij zich inspande, zijne stem beefde van aandoening en het was zoo zonderling hem te hooren, dat wij allen lust hadden te lachen en te huilen.

„O, ik zal dien laatsten schoolmorgen nooit vergeten!

„Eensklaps sloeg de kerktoren twaalf uur en vervolgens klonk het Angelus. Ter zelfder tijd schetterden de trompetten der Pruisen, die van hunne exercitie terugkwamen, aan onze vensters .... Meneer Hamel stond doodsbleek van zijn katheder op. Nooit scheen hij mij zoo groot. Hij zeide:

— „Lieve vrienden! lieve vrienden, ik .... ik ...."

„Maar hij scheen niet te kunnen spreken — 't was of hem iets benauwde tot stikkens toe.

„Toen wendde hij zich naar het bord, nam een stuk krijt en schreef met al zijne kracht zoo groot mogelijk: „VIVE LA FRANCE!" Hij bleef daar staan, het hoofd tegen den muur geleund, sprakeloos, en wenkte met de hand „'t Is gedaan — gaat henen!""

Niet alleen ieder rechtgeaard Franschman, ieder beschaafd lezer zal de stille, uitmuntend geteekende smart van dien ouden schoolmeester begrijpen en Alphonse Daudet lief krijgen als een man van hart en geweten.

In 1873 schreef hij zijn „Femmes d'artistes", wederom eene verzameling van kleine schetsen — en eindelijk in 1874 zijn eersten, grooten roman: „Fromont jeune et Risler ainé — moeurs parisiennes" — welke kunstschepping door de Académie française is bekroond.

Er was reden voor.

Met een zeldzaam meesterschap trad Alphonse Daudet hier als romanschrijver op. Hij bracht zijne lezers naar le Marais, een industriëel kwartier van het oude Parijs, dat zelden wordt beschreven. Zoodra men den schitterenden kring der glansrijke boulevards heeft verlaten, neemt Parijs in zeer verschillende, karakteristieke kwartieren eene eigen-

aardige kleur aan. Op den linkeroever der Seine in het vijfde arrondissement van het Pantheon treft men een net van nog nauwe straten aan, waar de oude parijsche industrie zich heeft teruggetrokken. Naar deze waereld voert Alphonse Daudet.

Geheel in tegenstelling van Madame Bovary, die haar leven op het platte land doorbrengt, valt de geschiedenis van de vennootschap Fromont & Risler in le Marais te Parijs voor. Opmerkelijk is het echter, dat hier even als bij Flaubert de hoofdpersonen dezelfde rollen spelen en dat wij op nieuw zien verschijnen: le mari, den ouden Risler, la femme, madame Risler, en l'amant, den jongen Fromont. Er doet zich evenwel menig afwijkend verschijnsel voor. De jonge Fromont is geen garçon en de oude Risler geen onbeduidend, volgzaam wezen als Charles Bovary.

De hoofdinhoud van dezen uitmuntenden roman komt op de volgende feiten neer.

De familie Fromont heeft eene fabriek van behangselpapier, rue des Vieilles Haudriettes. De patroon is jong, de chef der werklieden is oud. Deze is een Zwitser, Risler, die met zijn broeder Frantz Risler in de fabriek arbeidt. De jaren gebleken trouw en bekwaamheid van den ouden Risler doen hem eindelijk als kompanjon optreden en de firma draagt nu den naam van Fromont jeune et Risler ainé. De oude Risler huwt met eene jonge dame, Sidonie Chèbe, die de treurigste rol in dit huiselijk drama zal spelen. De brave Zwitser woont met zijn broeder Frantz ergens in le Marais, rue de Braque, waar beiden twee familiën hebben leeren kennen: de Chèbes en de Delobelles. De familie Chèbe en de familie Delobelle bestaan geheel uit het zelfde personeel: vader, moeder en eenige dochter.

De Chèbes zijn koude, berekenende spekulanten — de Delobelles zijn zeer achtingswaardige lieden — slechts is het hoofd des gezins, de oud-tooneelspeler Delobelle, min of meer komisch. Hij is een kunstenaar zonder betrekking, die dagelijks uiterst net gekleed de boulevards op en

neer wandelt, de koffihuizen binnentreedt, steeds zoekend naar een emplooi. De beide Rislers kennen deze beide familiën; Frantz, de jongste der broeders, is verloofd met Sidonie Chèbe, maar daar deze jonge dame door hare kennismaking met de vermogende familie Fromont hoop koestert een beter huwelijk te kunnen sluiten, verbreekt zij de verloving, van terzijde aangevend, dat zij eene stille genegenheid van Désirée Delobelle voor Frantz heeft opgemerkt.

De hoop der spekuleerende Sidonie Chèbe wordt verijdeld. De rijke George Fromont huwt met zijn nichtjen Claire en treedt op in de firma als Fromont jeune. Sidonie verovert nu den ouden Risler, omdat hij kompanjon in de fabriek is geworden. Frantz Risler vertrekt wanhopend naar Egypte als ingenieur bij de doorgraving. Maar de arme Désirée Delobelle, die Frantz in stilte liefhad, vat weer moed. Zij zal op zijne terugkomst wachten.

Désirée is een beminnelijk, zacht gestemd jong meisjen, dat als kind een ongeluk aan haren voet had en nu meestal hinkend loopt. Zij zit daarom steeds thuis bij hare moeder, terwijl beiden haar tijd ijverig besteden aan het vervaardigen van „Oiseaux et mouches pour modes" – het eenige middel, waardoor het gezin bestaat en het mogelijk blijft, dat de beroemde Delobelle zich zoo net gekleed op de boulevards kan blijven vertoonen. Désirée bezit een uitnemend, schoon gezichtjen, hoewel ze van het steeds thuis zitten arbeiden eene bleeke tint heeft gekregen. Zij heeft reeds lang in stilte Frantz lief gehad en zich bijna verraden, toen de jonkman 't bericht van zijne verloving aan de ijverig arbeidende dames Delobelle kwam mededeelen. De moeder had met groot vertoon van blijdschap Frantz geluk gewenscht – en beiden hadden niet naar Désirée omgezien, die doodsbleek was geworden, terwijl het vogeltjen in hare vingeren begon te trillen, alsof het van een doodelijken pijl ware getroffen. Maar toen de verloving afgebroken werd, vatte de arme kreupele weer moed. Bij het afscheid nemen reeds, bij het vertrek van Frantz naar Ismaïla,

sprak de teederste liefde uit de schoone oogen van Désirée – maar de jonkman scheen de taal dier oogen niet te verstaan.

De stille hoop van Désirée is, dat Frantz zal terugkomen en hare liefde zal begrijpen – zij zet haar arbeid met dubbele vlijt voort en van dit oogenblik af spreidden hare schitterende kleine vogeltjes de wieken wijd uit, alsof zij op reis wilden naar Ismaïla in Egypte.

De hoofdhandeling van den roman grijpt plaats tusschen den jongen Fromont, den ouden Risler en Sidonie. Na haar huwelijk begint een geheime minnehandel tusschen Sidonie en Fromont jeune. De noodlottige invloed van deze echt parijsche vrouw, – omtrent welk de schrijver doet getuigen door hare eigen moeder: „Personne n'a jamais pu savoir ce qu'elle pensait" – openbaart zich vooral daarin, dat zij den jongen Fromont tot verkwisting brengt en dat zij hierdoor onbewust medewerkt tot den financiëelen val der firma. Niemand bemerkt dit, alleen de oude kassier, Sigismond Planus, schrijft een brief aan Frantz Risler uit Egypte, waarin hij hem waarschuwt tegen het gevaar, 't welk zijn broeder bedreigt.

Plotseling verschijnt de jonge ingenieur uit Egypte. 't Eerst bezoekt hij in de rue de Braque de familie Delobelle, waar hij moeder en dochter steeds ijverig aan haar arbeid vindt voor hare „oiseaux et mouches pour modes." De vreugd van de arme Désirée schittert uit hare donkere oogen. Frantz zal blijven eten. De beroemde heer Delobelle komt te huis met een paar oude kunstbroeders en heeft voor de wekelijkste verdiensten van vrouw en dochter eenige zeer dure versnaperingen gekocht. Maar Désirée keuvelt ongestoord met Frantz. Al spoedig vangt de jonkman aan naar de handelingen van Sidonie, zijns broeders vrouw, een onderzoek in te stellen. Doch de looze Parisienne weet hem te overtuigen, dat hare oude genegenheid voor hem haar ongelukkig heeft gemaakt.

Frantz treedt dus niet openlijk tegen haar op, maar vliedt zooveel mogelijk haar gezelschap. Dikwijls verschijnt hij daarentegen bij de dames Delobelle en nooit had

Désirée zich vlugger, levendiger, gelukkiger getoond. Zij werd zelfs ijdel op het punt van haar misvormden voet en vroeg hare moeder, of men het ook zien kon, als zij niet liep. De eerste breede stralen eener nieuwe aurora van geluk deden het licht bewogen hart van Désirée kloppen. Maar nu komt de daemon van het boek — Sidonie — tusschen beiden en troont Frantz weg van hare zijde. Madame Risler lokt den zwakken jonkman in hare netten, zoodat hij haar schriftelijk voorstelt te vluchten. Natuurlijk is Sidonie hierdoor voldaan en vreest zij geen oogenblik meer voor Frantz, die vol wroeging naar Egypte terugkeert.

De rampzalige Désirée heeft hare laatste hoop verloren — zij zag Frantz zelfs niet voor zijn vertrek. De arbeid wil niet meer vlotten — geene enkele vertroostende gedachte houdt haar staande — zij wil sterven, zij besluit zich in de Seine te storten bij nacht en uit het huis stil weg te sluipen. Hare poging mislukt — zij wordt opgevischt, in het bureel der politie bij de Morgue een nacht bewaakt en geheel afgemat en vernederd naar lichaam en geest aan het ouderlijk huis teruggebracht. Van dat oogenblik is Désirée stervende, — zij bezwijkt, na haar zelfzuchtigen vader het lot der arme uitgeputte moeder te hebben aanbevolen. Inmiddels komt de krizis tusschen den ouden Risler en Sidonie. De brave Zwitser ontdekt, waar het geld der firma blijft. Het is juist op een avond, als zijne vrouw een luisterrijk feest heeft ingericht voor hare vrienden. Sidonie wordt geroepen — al hare kleinodiën, haro parelen en juweelen moet ze afstaan en daarna wordt ze met schande uit de echtelijke woning verjaagd. Aan 't slot van den roman vinden we haar onder de zangeressen van een café-concert terug.

Als fijn geteekende zielkundige analyze staat Madame Bovary zeker boven Fromont jeune et Risler ainé, maar als kunstgeheel leverde Alphonse Daudet een roman, die bij ieder geoefend lezer een weldadiger indruk zal nalaten, dan uit de studie van Flauberts werken ooit kan worden verkregen. De geschiedenis der overspelige liefde houdt ons niet voortdurend bezig, wij verademen,

zoodra het gezin der Delobelles een oogenblik op den voorgrond komt. Juist is het de arme, lijdende Désirée, die in dezen roman ieders sympathie wint.

Niets is treffender dan het verhaal van haré poging tot zelfmoord. De fransche roman heeft wellicht belangrijker en verrassender bladzijden aan te wijzen, niets is te vergelijken bij de roerende eenvoudigheid van het volgend verhaal:

„Désirée, gewikkeld in eene lichte sjaal, loopt snel voort, recht uit, zonder te weten, waarheen ze gaat. De straten van le Marais kruisen scheef en nauw door elkander – Zij dwaalt rond en keert op hare schreden terug. Zij kan de rivier niet naderen. Maar een frissche wind doet haar vermoeden, dat zij niet ver van de Seine verwijderd is.... Straten, altijd straten, dan een plein en eene brug, waarvan de lantaarnen eene andere brug van licht in het zwarte water doen schijnen. Eindelijk is zij bij de rivier! Hier wil ze sterven..... Zij gevoelt zich zoo klein, zoo eenzaam, zoo verloren in die onmetelijk groote, verlichte en leege stad. Het schijnt haar of zij reeds gestorven ware. Zij nadert de kade en plotseling treft haar de geur van bloemen, bladeren en versch bewogen aarde. Voor hare voeten, op het trottoir langs het water, ziet zij eene groote menigte struiken met stroo omwonden en bloempotten in groote wit papieren peperhuizen, alles gereed gemaakt voor den markt van den volgenden dag. De koopvrouwen zitten in hare sjaals gewikkeld, met de voeten op een stoof, stram van slaap en frissche nachtlucht. De dubbele asters, van alle kleuren, de reseda's en de herfstrozen spreiden hare geuren door de lucht en wachten naar het ontwaken van Parijs.

„Arme Désirée! Het scheen, of heel hare jeugd, de zeldzame dagen van geluk en hare teleurgestelde liefde, haar in de geuren van dien wandelenden tuin tegemoet kwamen. Zij liep zachtkens door de bloemen.... Zij bleef stilstaan bij de trap, die naar de rivier afdaalde....

„Bijna oogenblikkelijk klinken kreten en gerucht langs de kade.... Schippers en politieagenten komen aansnellen. Een schuit met een lantaarn aan den voorsteven wordt losgemaakt.

„De bloemenverkoopsters schieten op uit haar slaap en als eene van haar gapend vraagt, wat er te doen is, antwoordt de koffivrouw aan den hoek van de brug rustig:

„„Er is een vrouw in 't water gesprongen."

„Doch de rivier heeft medelijden gehad met zooveel zachtheid en gratie.... Zij is gered. Een zandschipper heeft haar opgevischt. Politiedienaren dragen haar, omringd van baggerlieden en kaaiwerkers.... Langzaam vermindert het geraas, de nieuwsgierigen verspreiden zich, de zwarte groep verwijdert zich naar een wachtpost der politie, de bloemenverkoopsters dommelen weer in en op de eenzame kade huiveren de asters onder den kouden adem van den nachtwind."

Thands vangt echter het lijden van Désirée aan. Daudet heeft op meesterlijke wijze de gevolgen van haar mislukten zelfmoord geteekend.

Eerst verschijnt ze in de afschuwelijke wachtkamer der politie. Men had haar op een brits bij de kachel gelegd, die men harder had opgestookt, zoodat de benauwde warmte hare zware en druipende kleederen deed rooken. Ze hoort een paar dronkaards vloeken en schreeuwen — anderen snorkten. Eene arme krankzinnige vrouw zat vlak bij de kachel en bewoog haar hoofd werktuigelijk, terwijl ze met eentonige, doffe stem steeds murmelde: „Oh, oui de la misère, on peut le dire...." Zoo brengt ze den nacht door — en zoodra de morgen aanbreekt, zegt ze met trillende stem:

„Messieurs, je vous en prie, laissez-moi retourner chez maman."

Zelfs de agenten begrepen, dat de arme Désirée uit eene betere waereld kwam, dat zij niet tot het gewone soort der ongelukkigen behoorde, die des nachts de wachtposten der politie bevolken. Zij moest echter eerst bij den kommissaris verschijnen. Men bracht haar in een rijtuig — maar de menschen zagen haar toch met hare vochtige, aan de slapen klevende hairen. In het kommissariaat kwam de zandschipper, die haar gered had, op haar toeloopen. Hij wilde de praemie van vijf-en-twintig franken op het redden van drenkelingen invorderen. Daarna verschijnt Désirée voor den kommissaris, haar rapport wordt voorgelezen — het blijkt

dat „la nommée Delobelle” zich te kwart voor twaalf in de Seine heeft geworpen en dat zij gered is door „le sieur Parcheminet.” Zij ontvangt eene scherpe vermaning — van den kommissaris — „la nommée Delobelle” moet beloven „de ne plus jamais recommencer.” Zij wordt in een rijtuig met een agent thuis gebracht. De dienaar der parijsche Hermandad is al te vriendelijk, al te beleefd. In de rue de Braque wacht haar nog het onaangenaamste oogenblik.

Reeds geruimen tijd was zij vermist. Men had den beroemden Delobelle reeds zeer vroeg zien uitgaan, met den hoed scheef op en gekreukte manchetten — een bewijs, dat er iets zeer bizonders geschied was. Madame Delobelle liep met wanhopigen angst van het raam naar de trap en van de trap naar het raam. Zij begon de waarheid te vermoeden. De leêge stoel van Désirée deed haar telkens in tranen uitbarsten. Eindelijk kwam ze zonder hoed en zonder sjaal, in een grooten bruinen mantel aan de zijde van een agent. De moeder nam eensklaps haar kind in de armen, bracht het boven en legde het te bed. Zij dacht niet, dat ze zoo sterk was. Désirée gevoelde nu een gadeloos berouw, zij zag, dat hare moeder in weinige uren geheel verouderd was. En daarna ving ze aan te ijlen in hare koorts, terwijl al de verschrikkelijke tooneelen van dien nacht voor hare verbeelding terugkwamen — en riep ze steeds: — „Cache-moi.... cache moi.... j'ai honte!”

Het ziekbed van Désirée wordt een stervensponde. Zij bezwijkt uit leedwezen over den mislukten zelfmoord en over alles wat er op volgde. De arme moeder blijft aan haar lege[illegible] arbeiden — zij begrijpt de ziekte van haar kind niet. Delobelle wandelt als altijd op de boulevards en speelt de rol van een wanhopend vader. Hij brengt bloemen meê voor Désirée en de ijverige moeder werkt zich de vingeren ten bloede, om deze nieuwe weelde te betalen. Nog een troost daagt er voor de arme zieke. Zij ontvangt een brief van Frantz Risler vol berouw en liefdevolle belangstelling. Maar het was te laat. 't Ging haar, als iemand, die van honger sterft en wien men te vergeefs de kostelijkste schotels

aanbiedt. Even voor haar dood geeft zij een merkwaardigen wenk aan haar vader. Zij ontwaakt in een zonderlingen toestand van helderheid en overspanning — zij had hare moeder bij een klein lampjen slapend gevonden op een leunstoel — zij had in de vermagerde trekken, in dat witte hair aan de slapen al het lijden van de laatste maanden herkend — haar hart neigde met groote meewarigheid tot de wakkere vrouw.

Door de openstaande deur bemerkte zij haar vader, den beroemden Delobelle, bezig zijn avondeten te gebruiken: — als oud-akteur had hij de gewoonte behouden, altijd bij zijne komst iets te eten en madame Delobelle zorgde, dat er steeds iets gereed stond. Voor het eerst van haar leven ontdekte Désirée het onderscheid tusschen haar welgekleeden en weldoorvoeden vader en hare magere, lijdende moeder. Zij begon te vreezen, dat beide ouders na haar dood tot armoede zouden vervallen. Zij wilde haar vader waarschuwen — dat hij moest gaan werken, dat hij niet langer naar een betrekking bij het tooneel moest zoeken. Zij roept hem met zachte stem. Aanstonds verschijnt de beroemde Delobelle met de lamp in de hand en eene kamellia in het knoopsgat. Dan fluistert zij aan zijn oor, dat hij moet gaan arbeiden na haar dood — en eindigt met de woorden:

— „Je crois que vous feriez bien de renoncer....” De dood belet haar te zeggen — „au théâtre.” Hare begrafenis wordt door al de vrienden van Delobelle bijgewoond. Al de akteurs, die hem kennen, komen te zaâm om aan Désirée's uitvaart plechtigheid bij te zetten. De bedroefde vader is wederom uitmuntend net gekleed. — „le pauvre diable avait le coeur plein de larmes, mais cela ne l'avait pas empêché de se faire friser au petit fer et coiffer en demi-Capoul pour la circonstance.”

Als men door de nauwe straten van le Marais trekt, gaat Delobelle snikkend vooruit, bijna even bedroefd over zich zelven, over den armen vader, die zijn kind begraaft, als over de jonge doode! De oude ijdelheid kwam weer

boven. Hij vond de plechtigheid zeer fatsoenlijk. De oude Risler betaalde. Evenwel paste al die deftige droefheid zeer weinig bij de ter-aarde-bestelling van eene afgestorvene, zoo eenvoudig en zoo kinderlijk van geest als Désirée.

Gelukkig stond daar boven aan het venster de arme moeder, die men niet had kunnen beletten een laatsten blik naar den uitgang van hare lieveling te werpen achter de gesloten zonneblinden.

„Adieu.... adieu.... disait la mère tout bas, presque à elle-même, en agitant la main avec un geste inconscient de vieillard ou de folle.

„Si doucement que cet adieu fut dit, Désirée Delobelle dut l'entendre."

„Fromont jeune et Risler ainé" mag een evenement genoemd worden in de geschiedenis van den franschen roman. De oude historie van la femme en l'amant komt wel weer terug, maar onder geheel andere omstandigheden. Bovendien is zij niet de eenige. De liefde van Désirée Delobelle, hare groote smart en haar dood, boezemen minstens even veel belang in als de laaghartige wuftheid der parijsche pop — wier naam Sidonie luidde. Onmiskenbaar daarbij is de gave van Alphonse Daudet, om het leed en het lijden zijner helden uit te drukken, hij nadert op enkele plaatsen de fijne gevoelswarmte van Charles Dickens.

IV.

De kritiek heeft Emile Zola „le plus audacieux des romanciers" genoemd.

Het is inderdaad waar, dat deze nieuwe letterkundige star schittert door hare vermetelheid. Hij waagt zich aan de beschrijving van de zonderlingste en grilligste toestanden. Maar zijne taal is de voorzichtigheid en kieschheid zelve, zijne stijl is bewonderenswaardig in schilderingen. Emile Zola is een auteur met een talent, dat zich ver boven het alledaagsche verheft; jammer, dat hij zekere medische en wijsgeerige studiën op den voorgrond schuift bij het ontwerpen zijner letterkundige scheppingen.

Zijn eerste werk: „Contes à Ninon" is eene autobiografie in novellistischen vorm. Hij beschrijft vooral zijn geboorteland Provence en al zijne ervaringen als jongeling. Zijn eerste roman „Thérèse Raquin" is aangevallen om de onzedelijkheid van den inhoud. Hiertegen wordt door Marius Topin te recht aangevoerd: Bien que la plupart de nos devanciers aient considéré ce livre comme immoral, nous le jugeons au contraire une des oeuvres les plus morales qui existent." 't Is wederom la femme, l'amant, le mari. Maar de beide eersten vermoorden bij den aanvang van 't verhaal den laatste en nu is het geheele kunstwerk gewijd aan de uitvoerige teekening van hunne wroeging. Dit boek zou kunnen genoemd worden: les Remords, zegt Topin. En met nadruk voegt hij er bij, dat het beter ware het verwijt van onzedelijkheid aan andere romans te doen — „à ces romans remplis d'indiscrétions de boudoirs, assaisonnés de descriptions licencieuses, rendus plus piquants par des réticences habiles et dans lesquels le vice perfidement recouvert de voiles transparents devient attrayant et désirable."

Inderdaad eene vergelijking tusschen Arsène Houssaye en Emile Zola zou zonder eenigen twijfel ten voordeele van dezen laatste moeten uitvallen. Zij hebben beiden hetzelfde tijdvak behandeld: de parijsche maatschappij van 1848 tot 1870 — met dit onderscheid evenwel, dat Houssaye van bewondering blaakt en Zola van verontwaardiging siddert bij elk feit, 't welk zij aan de geschiedenis van het tweede keizerrijk vastknoopen. Vandaar wellicht, dat de kritiek zich zeer ongunstig over Emile Zola heeft geuit — het schijnt nog niet geoorloofd met eenige verontwaardiging van het tweede keizerrijk te spreken......

Zola heeft inderdaad eene zeer belangrijke bijdrage tot de sociale geschiedenis dier periode geleverd, toen hij aanving in deel op deel te schrijven: „Les Rougon-Macquart, histoire naturelle et sociale d'une famille sous le second empire." Tot nog toe verschenen zes deelen van dit uitvoerige werk:

Gedurig breidt de groep zich nu uit. De auteur wil doen opmerken, hoe steeds de eerste „lésion organique," de waanzin van Adélaïdes vader, zich onder geheel andere vormen openbaart bij de kinderen, de kleinkinderen en achterkleinkinderen. – „L'hérédité a ses lois, comme le pesanteur" zegt Emile Zola en hij dwingt al zijne scheppingen met deze fyziologisch-medische bazis zijner wereldbeschouwing rekening te houden.

Het eerste deel heeft tot hoofdpersonen, de half-krankzinnige Adélaïde, haar wettigen zoon Pierre, weldra gehuwd met de dochter van een handelaar in olijfolie, Félicité Puech, eindelijk de beide natuurlijke kinderen: Antoine en Ursule Macquart. De roman begint met December 1851 en schildert, hoe de republikeinen van Provence in den coup d'état juist geen dageraad der verlossing konden begroeten. De kinderen van Pierre Rougon en Félicité spelen de hoofdrol. De oudste, Eugène, advokaat, vertrekt naar Parijs en wint er met eere zijn brood als verklikker vóor 2 December, terwijl hij in het zesde deel als Son Excellence, als minister van het tweede keizerrijk te voorschijn treedt. De tweede, Aristide, mislukt jurist, had zich vóor den 2 December niet weinig benadeeld door in ultra-republikeinschen geest te schrijven, maar bekeerde zich eenigen tijd later met te meer vuur tot het keizerrijk.

In het tweede deel „La Curée" treedt Aristide op als ambtenaar aan het Hotel de Ville. Hij verwisselt zijn naam Rougon voor Saccard op raad van zijn invloedrijken broeder en bestudeert de quaestie der „embellissements de Paris" zoo grondig, dat hij overal de huizen weet aan te wijzen, die zullen moeten worden onteigend. Weldra is hij spekulant in den aankoop van bouwterreinen en verbindt hij zich met aannemers tot het wagen van ontzachlijke spekulatiën. Aristide wordt een financier, die het goud met handen vol verdient – en daarbij zijn hoogst ideaal bereikt.

De karakteristieke trek der afstammelingen van den clan Rougon is „le débordement des appétits, le large soulèvement de notre âge, qui se rue aux jouissances."

Het schijnt mij, dat heel dit plan, hoe nauwkeurig ook uitgevoerd en hoe rijk aan incidenten, niet volstrekt noodig geweest ware, om eenige schoone letterkundige bladzijden te schrijven. Emile Zola heeft talent genoeg, om zonder eenige wijsgeerige strekking een roman te schrijven, die niets anders wil zijn dan een schoone roman. Zijn merkwaardig talent van schilderen en analyzeeren blijkt op iedere bladzijde.

Enkele plaatsen mogen het staven.

De naïve liefdeshistorie van Silvère en Miette uit het eerste deel werd door den dichter geplaatst in fraaye landschappen uit Provence, waardoor een bergstroom: la Viorne bruist.

Silvère is de kleinzoon van „la mère Adélaïde," zoon van Ursule Macquart, die in Marseille een goed echtgenoot gevonden had. Hij is na den dood zijner ouders bij zijne grootmoeder gekomen en heeft in Miette, een jong meisjen uit de buurt, eene geliefde gevonden. Beide, uiterst rein van hart, verheugen zich in hunne lange wandelingen des avonds, als de arbeid voltooid is.

Zij staan stil bij een brug over de Viorne.

— „Zij zagen naar beneden. De Viorne, gezwollen door regens, stroomde onder hunne voeten voorbij, met gestadig, dof gedruisch. Stroomopwaart en stroomafwaart zagen zij in de duistere bochten van de rivier de zwarte omtrekken der boomen — hier en daar drong een straal van de maan door, en deed over het water een breede streep van gesmolten tin vloeyen, die schitterde en trilde, als een lichtstraal op de schubben van een levend dier. De lichtvlakken liepen met geheimzinnige schoonheid langs de breede, grijze watermassa der rivier tusschen de spookachtige donkere schaduwen der boomen. 't Scheen eene betooverde vallei, een wonderbaar dal, waar heel een volk van schaduwen en lichten zijn raadselachtig leven slijt."

De liefde tusschen Silvère en Miette is een van de schoonste epizoden uit het eerste deel: „La Fortune des Rougon" — het overige gedeelte van den roman is gewijd aan de samenzweringen van de familie Rougon en eenige alleronbeduidendste vrienden tot ondersteuning van den coup

d'état, terwijl juist Silvère zich aan het hoofd plaatst der opstandelingen van het platte land, die de Republiek willen behouden.

De laagheden, waarmeê Pierre Rougon en zijne vrouw Félicité op het aanstaande keizerrijk spekuleeren, worden nog overtroffen door de onbeschaamdheid, waarmeê hun zoon Aristide, later den naam voerende van Saccard, te Parijs zijne schelmsche berekeningen aangaande onteigeningen en goedkoope bouwgronden vormt. Van geheel anderen aard zijn wederom de volgende epizoden van deze uitvoerige familiegeschiedenis. Daar eene omstandige behandeling van de zes deelen de grenzen dezer studie verre zou overschrijden, kies ik tot kenschetsing van Zola's schrijftrant het derde deel: „Le Ventre de Paris."

Als proeve zal dit boek uitstekende diensten doen. In geen ander heeft het koleriet zulk een artistieke bravoure, want het geheele verhaal speelt in de reusachtige Hallen van Parijs met hare bijna onoverzienbare voorraden levensmiddelen. De held, een verarmd jurist, Florent, wordt in den nacht van 4 December gevangen genomen door „sergents de ville" bij eene barrikade en veroordeeld tot deportatie. Later ontsnapt hij uit Cayenne en komt hij terug in Parijs. Maar hij valt van honger en uitputting neder bij de rue de Longchamp. Een groote groentewagen met een paard bespannen, dreigt hem te overrijden, doch la mère François, de eigenares der groenten, die zij in den nacht naar de Hallen brengt, neemt hem op en rijdt met hem naar hare uitstallingsplaats.

Florent is zoo uitgeput van den honger, dat hij nauwelijks kan spreken. De groentewagens komen in groote menigte van Nanterre. Schier bewusteloos wordt Florent naar de Hallen gereden. De reuk van wortels én rapen doen hem bijna in onmacht vallen. Hij blijft den geheelen nacht in het reusachtig gebouw van de Hallen en woont het ontwaken van Parijs bij.

— „Eene groote klok begon boven het hoofd van Florent te luiden aan den hoek van het paviljoen der vruchten. Het langzame en regelmatige geluid der klok scheen de slapende

lieden van den omtrek wakker te maken. Rijtuigen kwamen aan, de geruchten veroorzaakt door de kreten der karrelieden, door de zweepslagen, het gedreun der wielen en der paardehoeven over de straatsteenen vermeerderde. De rijtuigen volgden in lange rijen, en stonden al te zaam stil langs eene onafzienbare uitgestrektheid, in de grijze duisternis verloren, van waar een verward gerucht opsteeg. Langs de geheele rue du Pont-Neuf ontpakte men de wagens, die terzijde van de straat onbeweeglijk gerangschikt stonden als op eene kermis. Florent keek naar een reusachtig voertuig, vol met prachtige koolen, 't welk men met moeite tot aan het trottoir kon doen naderen. De lading stak hoog boven de gaslantaarn uit en werd scherp verlicht; de groote dekbladeren der koolen schenen uit grof, groen fluweel gesneden. Een boerinnetjen van zestien jaren, in een jakjen en blauw linnen muts, stond boven op den wagen, terwijl de koolen tot hare schouders stegen en wierp ze een voor een aan iemand toe, die in de schaduw niet zichtbaar was. Somtijds tuimelden de koolen over elkander en was de kleine boerin als bedolven, maar snel stak zij haar geestig neusjen uit de breede groene bladeren op en lachte, terwijl zij voortging hare koolen af te werpen tusschen de gaslantaarn en Florent."

Reeds deze kleine teekening is uitmuntend van kleur — de heele roman is er vol van. De nieuwe fransche kunstrechter, in den aanvang van dit opstel vermeld — Marius Topin, prijst dit derde deel met warmte. „L'écrivain" — zegt hij — „a accompli de véritables prodiges de style." Dit boek is het epos der parijsche Hallen en staat wat vinding en schildering betreft bijna geheel alleen. „Le Ventre de Paris est un chef-d'oeuvre d'art qu'on ne saurait trop louer" — besluit Topin.

Inderdaad het zal moeyelijk vallen in eenige litteratuur ter waereld eene zoo nauwkeurige studie van het moderne leven met zooveel talent van teekening terug te vinden. Enkele hoofdstukken vormen kolossale stillevens met verblind koloriet, andere bladzijden geven aquarellen van het leven in de Hallen, die de ijverzucht van den grootsten teekenaar zouden kunnen opwekken.

Sommige schilderingen zouden den uitmuntendsten vertolker tot wanhoop brengen.

Wie kan in onze taal volkomen juist uitdrukken wat er hier volgt: — *de bloemenmarkt bij vroege ochtendschemering*:

„Ils étaient au milieu du marché des fleurs coupées. Sur le carreau, à droite et à gauche, des femmes assises avaient devant elles des corbeilles carrées, pleines de bottes de roses, de violettes, de dahlias, de marguerites. Les bottes s'assombrissaient, pareilles à des taches de sang, pâlissaient doucement avec des gris argentés d'une grande délicatesse. Près d'une corbeille, une bougie allumée mettait là, sur tout le noir d'alentour, une chanson aiguë de couleur, les panachures vives des marguerites, le rouge saignant des dahlias, le bleuissement des violettes, les chairs vivantes des roses. Et rien n'était plus doux, ni plus printanier que les tendresses de ce parfum rencontrées sur un trottoir, au sortir des souffles après de la senteur pestilentielle des beurres et des fromages."

En wie zal vertolken wat we hier bijvoegen: *de groentemarkt bij zonopgang*:

„Le jour se levait lentement, d'un gris très-doux, lavant toutes choses d'une teinte claire d'aquarelle. Ces tas moutonnants comme des flots pressés, ce fleuve de verdure qui semblait couler dans l'encaissement de la chaussée, pareil à la débâcle des pluies d'automne, prenaient des ombres délicates et perlées, des violets attendris, des roses teintées de lait, des verts noyés dans des jaunes, toutes les pâleurs qui font du ciel une soie changeante au lever du soleil; et, à mesure que l'incendie du matin montait en jets de flammes au fond de la rue

Rambuteau, les légumes s'éveillaient davantage, sortaient du grand bleuissement traînant à terre. Les salades, les laitues, les scaroles, les chicorées, ouvertes et grasses encore de terreau, montraient leurs coeurs éclatants; les paquets d'épinards, les paquets d'oseille, les bouquets d'artichauts, les entassements de haricots et de pois, les empilements de romaines, liées d'un brin de paille, chantaient toute la gamme du vert, da la laque verte des cosses au gros vert des feuilles; gamme soutenue qui allait en se mourant jusque aux panachures des pieds de céleris et des bottes de poireaux."

Na deze beide meesterstukken van stijl en kleur, zal het wel onnoodig zijn te zeggen, dat de geschiedenis van Florent maar met een zeer lichten draad aan de kronijk der Rougon-Macquart is verbonden. De vrouw van Florents stiefbroeder, Lisa, is eene dochter van Antoine Macquart, den natuurlijken zoon van la mère Adélaïde. Dit neemt niet weg, dat ondanks de doktrinaire, wijsgeerige pretentiën van Emile Zola eene schepping als: „Le Ventre de Paris" hem eene eerste plaats onder de romanschrijvers van onze dagen heeft verzekerd.

DE HISTORISCHE TENTOONSTELLING.

Amsterdamsche stof. — De historische tentoonstelling. — Het standbeeld van Beste-Vaer. — Eene les uit de vaderlandsche geschiedenis.

In de laatste weken van Augustus was er te Amsterdam veel stof.

Stof in allerlei opzichten.

Stof vooral bij de langdurige droogte op straten en pleinen — stof tot stikkens toe uit gebrek aan straatbesproeying in Nederlands hoofdstad.

Dat was onaangename stof — maar er stond ook aangenamer stof tegenover.

Stof tot blijdschap wegens het vooruitstrevend Amsterdam, 't welk na menig groot werk te hebben voltooid, aan de zaak der openbare besproeying van pleinen, parken en straten zijne aandacht zal wijden. Voor den niet-amsterdammer is het een lust te zien hoeveel er na korter of langer tijdsverloop is gewijzigd. Nauwe stegen zijn opengebroken door het houweel van den slooper — bruggen worden verlaagd, verkeerwegen aangelegd voor paardenspoor, geheel nieuwe kwartieren opgebouwd met prachtige nieuwe woonhuizen en de Buitenkant herschapen voor den nieuwen waterweg naar zee, zooeven ten deele althands beproefd met goeden uitslag.

Stof tot blijdschap bovendien voor een uitstekend wetenschappelijk en artistiek genot, in de ruime zalen van het Oûmannenhuis gesmaakt bij een bezoek aan de Historische Tentoonstelling van Amsterdam. Hoe fier spreidt de „goede, beste, brave stad," als Potgieter zong, hare aloude glorie ten toon, hoe heerlijk doemt het glansrijk voorleden uit die duizenden plannen, kaarten, portretten, zegels, munten, wapenen, gildenstukken, schilderijen, kostumen en meubelen op! Welk eene historische les! En hoe machtig is de indruk van oud-Amsterdam in al zijne eigenaardigheden!

Reeds aanstonds bij het binnentreden rijst het beeld van Beste-Vaer in den tuin. Dat stemt ons voortreffelijk amsterdamsch. Van Michiel Adriaenssen de Ruyte[r] kan men nooit genoeg weten. De tentoonstelling geeft 13[illegible] verschillende voorwerpen te bestudeeren, allen betrekkelij[k] dien zeldzaam edelen zeevoogd, van wien zelfs de Zonne[-] Koning Louis XIV getuigde na den tweedaagschen zee[-]slag: — „qu'il avait fait des choses de coeur e[t] de teste, qui passent les forces humaines."

Aandoenlijk is het hier te toeven bij den kommando-st[af]

van schildpad met edele steenen, onzen grootsten admiraal in 1676 geschonken door Carlos II, Koning van Spanje, en bij het rapier met bloedkoralen gevest, hem in datzelfde jaar door den Onderkoning van Napels vereerd, toen hij zijn laatsten tocht deed met weinige en slechte schepen — toen de Republiek hem beloonde met eene missie, die men nauwelijks een Schout-bij-Nacht had durven opdragen — toen hij op de onbeschaamde, nooit genoeg te bestraffen woorden van „zeker Heer der Admiraliteit": „Ik denk niet, mijn Heer, dat gij nu in uw oude dagen begint bevreest te worden, en de moedt laat vallen!" — rustig antwoordde: „Neen, ik begin de moedt niet te laten vallen. Ik heb mijn leven veil voor den Staat: maar ik ben verwonderdt, en 't is mij leet, dat de heeren de vlagh van den Staat zoo veil hebben en waagen."

En naast de kleinoodiën van vreemden, ligt daar de open brief van Burgemeesteren der stad Amsterdam, gedagteekend 2 Maart 1655, waarbij de Ruyter tot groot-burger der stad wordt verheven — daarbij ligt de beschikking der Staten van Holland en West-Friesland, waarbij aan mijnheer de Ruyter — den redder des vaderlands ter zee in het benauwde jaar 1672 — dotatiën in geld worden toegekend — daarbij liggen de brieven van rouwbeklag aan mevrouw de Ruyter van Willem III, van den markgraaf van Brandenburg, van de Staten van Zeeland, van Koning Christian V van Denemarken — allen te zaâm te vergeefs betoogende, hoe snood de Ruyter was achteruitgeschoven en in kleine onbeduidende zaken gebruikt ter wille van al te ijverige orangistische magistraten, sints 1672 op het kussen gekomen.

De Historische Tentoonstelling geeft nog uitgebreider les in de geschiedenis des vaderlands. 't Begint met een dokument der dokumenten — den giftbrief van Grave Floris V, 27 Oktober 1275. Daarna handvesten van Willem IV (1342), van Aelbrecht (1388), van Maria van Bourgondië (1477) en van Maximiliaan (1489). Vervolgens de troebelen der Hervorming — inzonderheid de wanorde, door de Anabaptisten te weeg gebracht — herinnerd door gravuren, handschriften en prenten. Daarna de opstand

tegen Spanje, niet het minst Amsterdams toetreden tot de Pacifikatie op 8 Februari 1578 — twee jaren bijna nadat het heuchlijk feit, waarvan het derde eeuwfeest staat gevierd te worden, plaats greep — ditmaal gestaafd door een gedrukt stuk in 4°. Hier vinden we eene afbeelding van de Fortuna, waarmeê Barentsz den eersten tocht naar het Noorden ondernam — ginds liggen de kostbare schatten, instrumenten, boeken, gravuren, op Nova-Zembla gevonden door den noorschen schipper Carsten — aandoenlijke bewijzen van den flinken moed onzer ouden. Gravuren van feestelijke inkomsten, van vertooningen op den Dam, van eerepoorten, van vreugdefeesten, vooral bij den vrede van Munster tellen wij bij dozijnen. En beschouw eens even den zilveren penning, dien de schutters van het korporaalschap des heeren J. Huydecoper lieten slaan na den aanslag van Willem II met dit vers aan de keerzijde:

„Vlissis loosheyd kan het
Scherp-ryck y niet schaen,
Zoo lang er Hectors zijn, die voor de
Vryheid staen."

De oude Amsterdammers lieten zilveren penningen slaan bij elke mogelijke of onmogelijke gelegenheid. Men vindt ze hier: op het omkomen van een schuitenvoerder, die (in 1659) op het Y bij ongeluk door een saluutschot gedood was, — „op de geschillen tusschen Amsterdam en de Staten" (1684) — op het „bijleggen van geschillen" (1690) — op eene „aardbeving" (1692) — op het „dempen van het aansprekers-oproer" (1696) — en verder op iederen vrede uit de 17de en 18de eeuw.

De graveerstift was tevens druk in de weer. De troebelen, die sints 1747 tusschen Doelisten, Patriotten en Bijltjens plaats grepen, „de feesten aan Willem V en zijne jong gehuwde gemalin in 1768 gegeven," het portret van den amerikaanschen kaper-kaptein Paul Jones (1779), de plundering van de huizen der oranjegezinde Burgemeesters Beels en Rendorp (1787), portretten van den patriottischen Burgemeester Hooft (1790), het binnenkomen der Franschen door de

utrechtsche poort (19 Januari 1795), de „Carmagnolen" op de Botermarkt gekampeerd, het plaatsen van den vrijheidsboom op den Dam, het „Huis der vrijheid" op den Dam (4 Maart 1795), de intocht van Koning L o u i s N a p o l e o n, het bezoek van den Keizer N a p o l e o n (1811), het vertrek der g a r d e s d'h o n n e u r (1813), het verbranden der douanen-huisjens (15 November 1813), de Kozakken te Amsterdam, de intocht van den Souvereinen Vorst (2 Dec. 1813), het vertrekken der amsterdamsche schutterij tot demping van den belgischen opstand (29 Oktober 1830), de begrafenis van V a n S p e y c k (4 Mei 1832), de inhuldiging van Koning W i l l e m II in de Nieuwe Kerk (23 Nov. 1840), het straatoproer op den Dam (24 Maart 1848, de inhuldiging van Koning W i l l e m III (12 Mei 1849), de optocht (12 Mei 1874) met triumfwagens bij het zilveren regeeringsfeest van Koning W i l l e m III – deze geheele rij van merkwaardige gebeurtenissen is door de graveernaald of door steen- en houtteekenaar vereeuwigd en veraanschouwelijkt, en hier voor het eerst in zoo groote mate van volledigheid bijeengebracht.

Is het wonder, dat eene zoo belangwekkende tentoonstelling stof tot blijdschap schonk?

Een paar dagen wandelens door de zalen van het Oûmannenhuis zullen meer leeren nopens de geschiedenis van Amsterdam en Holland, dan een jaar lang les in de historie des Vaderlands. Misschien is het eene illuzie – maar welk een schoon, nuttig en onwaardeerbaar boek zou het zijn, waarin al deze historische prenten waren vertolkt door steendruk of houtsneê. Niets dan eene reproduktie van die prenten met het eigenaardig onderschrift, en elk Nederlander met een ziertjen takt, een aasjen smaak en een weinig wetenschap, zou schitterende voordrachten kunnen houden over de geschiedenis van zijn vaderland.

Ik zwijg nog van de portretten – daar dit weer een boekdeel afzonderlijk zou vormen, maar een boek met de nu verzamelde historieprenten, smaakvol geordend en geschift, zou voor ons middelbaar en hooger onderwijs eene ware goudmijn zijn, wellicht dat de eigenaars der gravures niet allen zouden toestemmen in de vraag tot reproduktie – er zijn uitgevers van

dichters, die geen regel van hun eigendom aan eene bloemlezing afstaan — maar zulke stokbewaarders van zeldzame kunst zijn toch in Nederland eene uitzondering. Ik voor mij, het Oùmannenhuis verlatende, had stof tot loven en prijzen en eene blijmoedige, dankbare stemming, die geene stofwolken van andere natuur mij konden ontrooven.

DE JUBELFEESTEN DER PACIFIKATIE.

De Jubelfeesten der Pacifikatie. — Vrijheid van Religie. — Gent op 3, 4 en 5 September. — De historische optocht.

In Zomermaand van 1875 besloot de Gemeenteraad te Gent, om het derde eeuwfeest der Pacifikatie in 1876 luisterrijk te vieren.

De schoone gedachte werd het eerst uitgesproken door den gentschen Schepen: Professor Wagener en met bijval ontvangen door den vollen Gemeenteraad.

Van dat oogenblik werd het plan met felle verbittering bestreden door de katholieke pers en de katholieke partij in België. Bevrediging der gemoederen, godsdienstvrede, gewetensvrijheid schijnen nog heden, nog in dit laatste kwart der negentiende eeuw op geen onverdeelden bijval te mogen hopen. De tien bloedige jaren van 1566—1576 hadden over de bloeyende Nederlanden overigens genoeg rampen gebracht, om naar het eind der rampzalige worsteling te haken. Het terrorismus van Duc d' Albe had voor eene pooze de stilte des grafs in Noord en Zuid verspreid, maar de Geuzen namen Brielle, maar de Geuzen hieven de Oranjevlag in het onverwinnelijk Alkmaar, maar de Geuzen snelden ten ontzet naar het zieltogende Leiden.

Alba was intusschen schandelijk afgedropen en de straatjongens zongen:

„Ghy, ouden Grys, Duc d'Alve,
„hebt ghy nu niet meer salve?
„of zyt ghy ghenoeg gesmeert?
„Ghy, zyt ten heelen noch halven
„u koe wil niet meer kalven
„'t Welck uwen Paus seer deert.

„o Prince van Orangien
„edel Vorst uyt Almangien,
Maeckt ons dees Tyrannen quijt:
„Sy doen ons groot Calangien,
„jaeghtse weder na Spangien,
„soo krijghen wij goeden tijd!"

De groot-kommandeur van Kastilië, Requesens, stierf plotseling — en, al onderdrukken wij den jubelkreet: de vinger Gods! de vinger Gods! — de furia spagnuola te Andwerpen schonk aan Oranjes bevredigingshandel te Gent een dubbelen nadruk.

't Is waar, een eerzuchtig en dubbelzinnig kalvinist als Datheen, verbonden met een politieken schurk als Hembyze, heeft te Gent althands den pas verworven Godsdienstvrede verstoord. Men heeft die van de nieuwe religie tegen de Katholieken opgezet — men heeft geweldenarij gepleegd, die ten eeuwigen dage verfoeilijk zal blijven, maar was de godsdienstvrede in Oogstmaand van 1572 te Parijs met een bruiloft bezegeld niet nog veel snooder geschonden door verraad en duizenden van sluipmoorden?

't Is waar, de Pacifikatie schonk aan de zuidelijke Nederlanden niet de gewenschte rust en „peys" — maar zij bevatte in beginsel het groote en grootsche denkbeeld van Oranje: „Vrijheid van godsdienst." Reeds in 1572 had de Zwijger zijn rechterhand Aldegonde naar Dordrecht afgevaardigd, om met de tegen Spanje strijdende steden van Holland te onderhandelen en vast te stellen: „dat er vrijheid van Religie zou gehouden worden, zoo wel der Gereformeerde als der Roomsche: dat een iegheliјk in 't sijne in 't openbaar, kerken of kapellen soo 't gevoegelykst bij de overheit sou geschikt worden, vrije oefening derselve sou gebruiken, sonder dat er iemand belet,

hinder of moeyenis gedaan sou werden."

Deze schoone gedachte werd voor ons Holland en Zeeland althands bezegeld door de onderteekenaars der Pacifikatie — en leidde later tot de utrechtsche Unie van het Noorden.

Dat de katholieke pers, uit kracht van hare overtuiging en steunende op hare beginselen, met deze historische feiten weinig ingenomenheid — ook bij deze plechtige gedenkdagen — zou kunnen betuigen, behoefde niemands verwondering te wekken, zelfs zonder daarbij in aanmerking te nemen, dat de godsdienstige verdraagzaamheid, bij de Unie gehuldigd, tot op 1795 al zeer weinig aan de Katholieken ten goede kwam.

Maar, dat daarbij een toon werd aangeslagen in de dagbladen der partij, een toon, die zich scheen te bezielen naar het voorbeeld der kalvinistische lasteringen van een Datheen — dit dacht mij een staaltjen van verregaande bekrompenheid en slechten smaak als voor onze eeuw bijna ongelooflijk scheen.

Intusschen is het schoone plan van den gentschen Gemeenteraad luisterrijk tot vervulling gekomen. De dagen van Zondag 3 September, Maandag 4 September en Dinsdag 5 September hebben het glansrijk gestaafd. Het derde eeuwfeest der gentsche Bevrediging is met zeldzamen jubel gevierd. Het is mij onmogelijk de aandoeningen te schilderen, die ons allen, vooral ons Noord-Nederlanders, vervulden op den plechtigen Zondagmorgen ten gentschen Raadhuize, toen Burgemeester en Schepenen in de aloude gothische zaal binnentraden, om voor eene overtalrijke vergadering getuigenis af te leggen van hunne feestelijke stemming op het derde eeuwfeest der Pacifikatie.

De keurige fransche rede van den Schepen Professor Wagener, gevolgd door een even smaakvol woord in het Nederlandsch, de kernachtige historische beschouwing van den talentvollen leeraar aan het koninklijk athenaeum van Gent, Paul Fredericq, de hoogst indrukwekkende toespraak van den kloeken gentschen Burgemeester: Graaf Van Kerckhoven Denterghem, waarbij het opnoemen van de onderteekenaars der Pacifikatie, waarbij de namen van den abt van Sinte Geerte, Elbertus Leoninus,

Filips van Marnix, Arent van Dorp, Willem van Zuylen van Nyevelt en Pieter Buys, eene onbeschrijflijke ontroering bij ieder Nederlander te weeg brachten – dat alles gesteund door de schoone melodie van ons zestiende-eeuwsch Wilhelmus en door onze meest geliefde Geuzenliederen uit dien tijd, was zoo overstelpend, zoo wegslepend – dat ik niet beter wist, dan stil nogmaals de woorden van het Pacifikatie-traktaat te herhalen: „dat wy beloven voortaan te onderhouden eene vaste ende onverbreckelycke vrientschap ende vrede, ende in sulcker vueghen elckanderen t' allen tyden by te stane met raedt ende daet, goet ende bloet."

Maandag, 4 September, en Dinsdag trok de groote historische optocht door de straten van het „bevlagde" en jubelende Gent. Groot was de verwachting, grooter nog de opgetogenheid bij het aanschouwen van zooveel historische trouw en verbazingwekkende scheppingskracht. Acht groote praalwagens, waarvan men zich aan deze zijde van den Moerdijk nauwelijks een denkbeeld kan vormen, trokken statig voorbij, begeleid van meer dan twaalfhonderd historische personen in het kostuum van dien tijd. Door de voorbeeldelooze gastvrijheid en welwillendheid van het stedelijk bestuur der stad Gent was aan onze nederlandsche gasten eene uitmuntende plaats aangewezen om den stoet te zien voorbijtrekken.

Groepen van ruiters, edelen, wapendragers omstuwen den wagen, waarop het smeekschrift aan Mevrouw de Parma wordt aangeboden; Brederode buigt de knie en reikt het ootmoedig request aan de Landvoogdesse. Wat verder zetelt de Raad van Beroerten op een anderen praalwagen, terwijl de eerste slachtoffers van Duc d' Albe, Egmont en Hornes, ter dood worden veroordeeld. Ginds nadert de tragische kar der Inquizitie met rad en galg, de bloedroode beul van het heilige geloofsgerecht voorop, terwijl de kettersche veroordeelden worden opgeknoopt te midden der rij van de somber zwarte broeders der Barmhartigheid en op den achtergrond eene huiveringwekkende mutsaard rookt, die vier wederdoopers langzaam verkoolt.

Dit is geene tooneeldekoratie – dit zijn feiten. Paul Fre-

dericq heeft ze met het getuigenis van Marcus van Vaernewyck, van Cornelis en Filips van Campene en andere katholieke tijdgenooten, die het met hun eigen oogen zagen, bevestigd in het uiterst schoon uitgevoerd Album van den historischen stoet der Pacifikatie — eene feestgave door het kollegie van Burgemeester en Schepenen den noordnederlandschen gasten met ongeëvenaarde heuschheid aangeboden.

De overige praalwagens waren niet minder schoon. De andwerpsche furie rijst voor onze verbeelding met het kasteel en de vier blakende torens, terwijl daarop troostrijk de schoone kar der verzoening verschijnt, zestien gewesten verbeeldend, door zestien jonge vrouwen in feestgewaad voorgesteld, in de schaduw van het groote beeld der Eendracht. De drie laatste wagens vertoonden het sluiten der Pacifikatie, de jubelende stad Gent in 1576, en de onderteekenaars van het „heilig vreêverbond tusschen Noord en Zuid."

Het oogverblindend schouwspel is bijna niet met woorden te beschrijven. Zij het hier voldoende even te hebben aangestipt wat hoofdzakelijk het meest onze bewondering wekte. De gentsche feesten zullen bekwamer en uitvoeriger historieschrijvers vinden, doch ik twijfel of aan iemand ooit meerder oorzaak tot dankbaarheid en waardeering werd gegeven dan aan hem, die met zwakke pen deze weinige regelen heeft opgesteld.

H. J. SCHIMMEL.

H. J. Schimmel. — Sinjeur Semeyns. — De historische roman. — Opvatting der stof. — De admiraal Perseyn. — Willem III. — Tromp en de Ruyter.

Reeds is de naam van Hendrik Jan Schimmel gedurende het vierde eener eeuw in Nederland bekend, gewaardeerd, gevierd.

In de eerste periode van zijn letterkundig leven (1849 – 1860) won hij zich de achting en liefde van ieder, die met deernis den jammerlijken staat van ons nationaal tooneel betreurde, maar ondervond hij tevens, dat het aantal van zoodanige landgenooten nog bitter klein was. Zijn „Joan Wouters", zijn „Napoleon", zijn „Juffer 't Serclaes" zijn „Struensee", zijn „Kind van Staat" werden en worden vertoond – maar de lieden, die in de handen klapten bij de stuiptrekkingen van een Lazaro, bij de zinledige klanken van een Voddenraper, bij de lamentatiën van eene Marie Jeanne – en in ons vaderland grimmelt het van dat soort, vooral in de hoofdsteden – die lieden bleven thuis bij oorspronkelijke stukken als door Van Lennep, Schimmel, Hofdijk geleverd werden.

Wellicht zal men derhalven mogen gissen, dat de beoefening van den historischen roman, die Schimmels tweede tijdvak (1860—1876) kenmerkte, aan een hoogst rechtmatigen twijfel over de verbetering van het alledaagsche ras onzer schouwburgbezoekers is toe te schrijven. Reeds voor 1860 had Schimmel zijne schetsen over het Directoire, den 18 Brumaire en den eersten Konsul gegeven, reeds had hij eene reeks novellen uit onze eigen dagen, met een roman uit 1572: „De eerste dag eens nieuwen levens" voltooid en glansrijk gestaafd, dat Van Lennep een vernuftiger opvolger, dat Toussaint een even degelijk mededinger had verworven.

Schimmels hoofdwerken op het gebied van den historischen roman: „Mary Hollis", „Mylady Carlisle", „Het gezin van baas Van Ommeren", en eindelijk „Sinjeur Semeyns" behooren tot zijne tweede periode en vestigden zijn welverdienden roem als episch prozaschrijver. Dat het hem daarbij niet bleef ontbreken aan belangstelling voor zijne eerste liefde: het vaderlandsch tooneel, weet ieder, die verheugd is, omdat hij aan het hoofd staat der nieuwe vereeniging: „Het nederlandsch tooneel", maar bleek ten overvloede en blijkt steeds uit den inhoud zijner romantische scheppingen.

Voordat deze waarneming eenigszins nader gestaafd worde,

verwijs ik naar Schimmels eigenaardige opvatting van zijne taak als historisch romanschrijver. Voor ongeveer vijftien jaren las men een keurig opstel van Schimmels hand in den door hem medebestuurden „Gids", waarbij hij een historischen roman van die dagen gispte, omdat deze louter romantische historie inhield. Eenige historische gegevens, die ieder weet, met wat fantazie tot eene vertelling om te scheppen voor den romanverslinder van beroep — dat is nog geenszins een kunstwerk leveren, 't welk aanspraak maakt op den naam van historischen roman.

In de voorrede van „Sinjeur Semeyns" deelt de auteur ons zijne aesthetische geloofsbelijdenis meê. De historische roman krijgt eene zeer belangrijke taak te vervullen en daarom wordt tevens het vroeger dikwerf al te schielijk gevelde vonnis over dezen letterkundigen kunstvorm in hooger beroep gewijzigd. Schimmel wil even als de beide Limburg Brouwers, als Toussaint, als Walter Scott, als Hamerling, als Ebers, als Scheffel en als Kingsley de geheele historische waarheid, maar teruggetooverd met al de kleuren der reeds vergeten werkelijkheid, met al de bizonderheden van het intieme en politieke leven, en tot een harmonisch kunstgeheel herschapen door den feeënstaf der fantazie. Schimmel wil het moderne epos in proza doen beantwoorden aan de hooge eischen van onze moderne wetenschap. Wij weten veel van 't geen er geschied is en kunnen bij geduldige nasporingen nog ruim zoo veel gewaar worden, de historiografie nam in onze eeuw door het ijverig verzorgen en verrijken der archieven eene ongewone vlucht. De historische romanschrijver naar Schimmels eisch moet alles weten, wat er thans bij nauwkeurige navorsching te weten is — hij staat geheel op gelijk terrein met den meest gelauwerden historieschrijver. Maar de romancier blijft daar niet staan, hij stijgt hooger. Hij bearbeidt de moeizaam verworven stof met dien kritischen en scheppenden geest, welken alleen de kunstenaar bij de gratie Gods bezit en dan ontstaat een kunstgewrocht, 't welk de bewondering van de wetenschappelijke en niet wetenschappelijke waereld om 't zeerst verdient.

Het is een verkwikkelijk feit, dat er in ons vaderland nog stemmen opgaan, die zoo stout en zoo schoon eene theorie durven verkondigen. Gewoonlijk vatten romandichters hunne historische roeping zoo diepzinnig niet op en daarbij bewijzen de hoog verheven schouders en de geheimzinnige glimlachjens der „heeren" van de wetenschap maar al te duidelijk, hoe gunstig zij denken over den „historischen" roman: intusschen kwam mij niet ter ooren, dat Scheffels „Ekkehardt" ooit is vaneengescheurd door de vernietigende kritiek DER wetenschap, dat Toussaints „Leicester" is afgebroken door een nederlandsch historiograaf, dat Limburg Brouwers „Diofanes" tot ernstige bedenking bij den waarachtig attischen geleerde aanleiding gaf.

Natuurlijk zal niemand uit hetgeen voorafgaat tot de gevolgtrekking behoeven te komen, dat er hier eenige overschatting van den historischen romanschrijver, eenige geringschatting van den wetenschappelijken historiograaf in 't spel is. Daar beider doel verschillend is, oogsten ze beiden lauweren van geheel uiteenloopend karakter. De man van wetenschap wil de waarheid — de man der kunst de schoonheid. Daar echter de dienst van het schoone in ons degelijk Nederland sints eeuwen slechts enkele bezielde priesters vond en daarentegen de kultus der wetenschappelijke waarheid eerbiedwekkende dienaars bij menigte heeft aan te wijzen, wordt het minder smartelijk, zoo deze laatsten zich van de ontwikkeling en kennis der eersten een weinig rooskleurig tafereel vormen.

Een feit schijnt mij echter vast te staan, dat Hendrik Jan Schimmel zich van de wetenschappelijke voorbereiding eens epischen dichters in proza geen al te gering denkbeeld vormt. Hoe degelijk de stof is bewerkt, voordat de kunstenaar aan den arbeid toog, zal — zoo ik hoop — uit het volgend verslag van den „Sinjeur Semeyns" blijken.

I.

Schimmels jongste roman verplaatst den lezer naar de eerste maanden, den zomer en den herfst van 1672. Talrijke

pennen werden reeds in vroeger jaren versneden tot eene schildering van de gruwelen uit het tragische jaar 1672 — maar geen dezer romantische historieschrijvers bracht het verder, dan tot eene schielijke vergetelheid of tot roem van een romancier als Van Buren Scheele. Schimmel had in zijn „Kind van Staat" reeds gestaafd, dat de groote persoonlijkheid van Willem III hem dierbaar was, dat hij zich buitengewone inspanning getroost had, om waarheid en legende uiteen te houden voor het tijdvak 1652—1672. Zijne voortgezette en uitgebreide studiën leverden hem de stof voor „Sinjeur Semeyns."

Het eerste deel verplaatst ons naar een adellijk kasteel in het Neder-Sticht, de Sligtenhorst, bewoond door de familie der Van Lindens. Spoedig maken wij kennis met de bewoners. De oude baron is een bejaard podagrist, die aan den hoek der groote schouw in de burchtzaal zijn treurig leven voortsleept, steeds morrend, harde woorden wisselend met zijne echtgenoote en aan tafel zich troostend onder groote kannen wijns. Mevrouw de barones is de tweede gade van den baron, door dezen uit Italië medegebracht, onder den raadselachtigen naam van Giulia di Padua. Voor het overige vernemen wij niets van het voorleden dezer vrouwe, die als barones in het eerste deel eene hoofdrol speelt. Of zij een kind des volks is, door den baron met medewerking van den alvermogenden Eroos op een der stoffige pleinen van eene noord-italiaansche stad gevonden en tot zijn echtgenoot verheven, dan wel of zij eene edelgeboren Signora mocht genoemd worden, schijnt mij niet duidelijk genoeg uiteengezet.

De barones Giulia bezit een sterken, bijna daemonischen geest, waarmeê zij haren vervallen echtgenoot volkomen overheerscht. De groote drijfkracht harer ziel is ijverzucht voor haar persoonlijk belang en voor haar zoon, jonkheer Zweder Van Linden. Uit zijn eerste huwelijk bezit de baron een ouderen zoon: jonkheer Otto Van Linden, die de rijke erfenis zijner gestorven moeder zal ontvangen, terwijl het vermogen van zijn vader uiterst gering is. „La signora madre," zoo luidt de statige titel van Vrouwe Giulia —

even als „Madame mère” in Klaasjen Zevenster — la Signora madre ziet met leede oogen naar dien oudsten zoon, daar hij de waardigheden zijns vaders en het vermogen zijner moeder zal bezitten, terwijl er voor haar Zweder niet veel meer dan een adellijken naam zal overblijven.

Jonkheer Zweder erfde het italiaansche bloed en de zuidelijke schoonheid zijner moeder; in jaloezie tegenover zijn kouden, blonden broeder Otto steekt hij la Signora madre den loef af. Dat er bij dezen staat van zaken weinig huiselijke vrede op het slot de Sligtenhorst heerscht, zal niemand bevreemden, mocht ook de tegenwoordigheid van eene vijfde persoon, eene gaste, juffer Geertruid van Perseyn, dochter eens Vice-Admiraals, een weinig zelfbedwang aan dit oorlogvoerend viertal voorschrijven. Geertruid is in den bloede verwant aan de familie Van Linden en vertoeft op het kasteel zoolang haar vader ter zee de eer der statenvlag helpt handhaven onder opperbevel van mijnheer de Ruyter.

Het eerste tafereel van dit familiedrama, als jonker Otto Zweders zwarten dog Borgia ter dood veroordeelt, daar het boosaardig dier zijn fraayen witten hond bijkans de keel afbeet, is het praeludium van den grooten strijd tusschen de beide broeders. Zweders wrok streeft naar wraak. Hij ontmoet eene half-waanzinnige heks, die hem door zekere magische of magnetische kracht voor haar doet nederknielen en allerlei zonderlinge ophitsingen in 't oor fluistert. Daarenboven is de aanwezigheid van Geertruid eene voortdurende oorzaak tot stillen naijver voor Zweder, die zich nauw opgemerkt ziet door de amsterdamsche jonkvrouw. Geertruid zelve staat tamelijk weifelend tusschen de beide jonkers, daar zij Zweders onstuimigen aard vreest, ondanks zekere sympathie voor zijn persoon; dewijl zij Otto's mannelijken ernst waardeert, spijt zekeren tegenzin voor zijne hooghartige koelheid. Zweder vermoedt, dat Geertruid als eene verstandige amsterdamsche juffer door het vermogen en de titels van Otto wordt aangetrokken — en daarom groeit zijne heimelijke woede tegen den begunstigden halfbroêr. Vrouwe Giulia poogt daarentegen Otto's aandacht en genegenheid voor Geertruid te winnen, daar zij de amster-

damsche juffer geene geschikte bruid voor haar zoon acht.

Eene groote gebeurtenis voert al de gemoederen tot den hoogsten top van spanning, verbazing, woede. Er wordt in de duisternis van den nacht te midden der bosschen rondom de burcht een moordaanslag op jonker Otto gepleegd. De gewonde schijnt niet te kunnen verklaren, wie de schuldige is — zoodat men weldra op het vermoeden komt, dat de krankzinnige heks in 't spel is. Deze heeft vendetta gezworen aan den huize Van Linden, daar de baron haar zoon als strooper deed opknoopen. Het gedrag van Zweder wekt bij sommigen verdenking — niemand echter klaagt hem aan. Te midden van deze troebelen, verschijnt een nieuwe persoon: sinjeur Semeyns, de landmeter van een hoogst aanzienlijk hollandsch heer, met brieven aan den ouden baron Van Linden.

Sinjeur Semeyns is in dienst van den hoogedelmogenden Adam Adriaan van Perseyn, heer van Arkesteyn, en komt den baron berichten, dat de Republiek door de oorlogsverklaring van Frankrijk en van zijne bondgenooten krachtige maatregelen moet nemen, dat men de inundatieliniën in 't Sticht en in Holland moet openstellen, dat alles op voet van krijg moet worden ingericht. Aanstonds ontstaat er eene onaangename verhouding tusschen den „géomètre" van den heer Van Arkesteyn en de burchtbewoners van den Sligtenhorst. De aanstaande komst van den hoogedelmogenden heer neef Van Arkesteyn maakt een pijnlijken indruk. Alleen de Signora madre begint plannen te vormen, terwijl Zweder en Geertruid zich ergeren over de ongedwongen houding van sinjeur Semeyns — zoo wel hier als elders al te dikwijls bestempeld met den alles behalven vleyenden titel van „jongen."

Terwijl jonker Otto langzaam herstelt, verschijnt „mijn heer Neve," de hooggeplaatste en veelvermogende burgerkoning, Van Arkesteyn. Hij brengt een talrijk gevolg van helbardiers en staatsche knechten op de burcht, terwijl hij in alle opzichten den meester speelt tot pijnlijke ergernis van den ouden baron. De heer Van Arkesteyn is maarschalk van het Neder-sticht, hij komt op last der Staten de sterkten

en kasteelen bezetten — hij bereidt de inundatieliniën voor. De familie der Van Lindens wil van geene bezetting harer burcht weten, slechts vrouwe Giulia maakt van deze gelegenheid gebruik, om den heer Van Arkesteyn in hare serre te lokken en daar een aanslag te doen op zijn.... hart. De hoogmogende heer — die later blijkt een vurig aanbidder der schoonheid in de gestalte eener vrouw te zijn — schenkt weinig belangstelling aan de eenigszins verwelkte schoonheid der „Signora madre." De barones wilde Van Arkesteyns machtige bescherming voor haar zoon Zweder verwerven, al moest zij hem ook het kasteel in handen spelen, al moest ze.... maar de machtige amsterdamsche patriciër wijst het weinig belovend bondgenootschap met de barones af, omdat hij zich meester weet en elke onderhandeling vernedering schijnt.

Nu volgt het geding der heks, beschuldigd van den moordaanslag op jonker Otto. De oude baron Van Linden meent daarbij als heer van het dorp den voorzittersstoel te zullen bekleeden, maar wordt eenvoudig ter zij geschoven door Van Arkesteyn, die de leiding van het onderzoek op zich neemt. Baron Van Linden zinkt verpletterd in een — weldra blijkt de onschuld van de heks en begint Van Arkesteyn den waren misdadiger, jonker Zweder, te ontmaskeren, als aller aandacht door een nieuw voorval wordt afgeleid — de oude baron Van Linden valt door eene plotselinge beroerte getroffen.

De terugtocht naar het slot met het lijk, terwijl jonker Otto nu als hoofd van 't adellijk geslacht optreedt, de verrassing, die Arkesteyn wacht, daar vrouwe Giulia het kasteel in staat van verdediging heeft gebracht en hem ontvangt met een kanonschot, de tusschenkomst van Semeyns die op de burcht achtergebleven, een uitgang weet te vinden en weldra de Statenvlag op de hoogste tinne plant — dit alles volgt met overstelpende snelheid en leidt tot de ontknooping aan 't slot van het eerste deel. De barones buigt het hoofd bij het lijk van haar echtgenoot en bij het bericht, dat haar vurig beminde Zweder van den moordaanslag verdacht wordt.

Daar baron Otto van Linden nu handelend optreedt, daar hij over het lot zijner aangehuwde moeder en broeder beslist en ze buiten de Sligtenhorst verbant, zet de Signora madre haar oogappel tot een helsche daad op — een broedermoord. In dien nacht echter komt de oude heks naar het kasteel geslopen en sticht zij brand. Terwijl allen rusten, slaat de rosse vlam naar buiten. In allerijl worden Geertruid en mijnheer Van Arkesteyn gered. Zweder draagt zijne moeder ter nauwernood uit een hel van vlammen, de heks vertoont zich op de hoogste tinne van den toren bij den staatschen standaard en giert hare verwenschingen naar den bloedrooden hemel uit.

II.

Geheel onder den indruk dezer tragische gebeurtenissen is mijne eerste vraag, of we hier niet veel eer een historisch drama, dan wel een heldendicht hebben genoten? De auteur heeft met zeldzaam fijne berekening alles voorbereid, hij heeft zijne loopgraven aangelegd, zijne liniën getraceerd, zijne vuurpijlen gereed gemaakt — weldra grijpt hij den veldheersstaf, de eene mijn na de andere springt, een oogverblindend vuurwerk kroont het geheel.

Het eerste deel van „Sinjeur Semeyns" staaft schitterend wat fantazie en reflektie vermogen, terwijl in tal van bizondere détails — hier verzwegen — de dichter onophoudelijk nieuwe verrassingen bereidt. Bij zooveel voortreffelijks zou een dankbaar stilzwijgen gepast zijn, ware er niet een zeker verschil van gevoelen, dat mij bij wijlen noopte den krachtigen dichter in de rede te vallen. Scheppingen van zoo forsche personen, als Van Arkesteyn en Semeyns, als jonker Otto en Geertruid, deden mij wenschen, dat de teekening van de volkomen boosaardige figuren, Zweder en zijne moeder, minder theatraal ware uitgevallen. 't Is mij telkens te moede of ik in den schouwburg een beroemd drama bijwoon — en juist deze beide gemarkeerde karakters: de barones en Zweder herinneren mij aan zeker weleer zeergeliefd genre, waarbij ijzingwekkende misdrijven, vergif,

dolk en vlammen de hoofdrol spelen. De biologizeerende heks, de zeldzaam kwaadaardige Signora madre, de broedermoordenaar Zweder, behooren tot een slag van wezens, 't welk mij voor den modernen roman eenigszins verouderd schijnt.

Nog een bezwaar komt hierbij. De taal der handelende personen is in dit eerste bedrijf bij uitstek beeldrijk, geestig, bijtend en steeds schitterend van vernuft. Semeyns en Geertruid spreken zonder ophouden in beelden, waardoor men eer aan den tragischen toon van Shakspere, dan aan een gesprek van 1672 tusschen twee oprechte hollandsche jongelieden herinnerd wordt. Behalven eenige bizondere termen, die tot de plaatselijke kleur behooren (proncsale, koocken, plaisantenhof) is de dialoog in modern Nederlandsch geschreven. In de twee volgende deelen komt het vermakelijk jargon der beschaafde klassen en de kancelarij-taal der officiëele waereld een weinig beter uit, doch het is duidelijk, dat de dichter niet van voornemens is eene realistische schilderij van zijn tijdvak te geven in dien zin, dat hij den historischen toon van het dagelijksch gesprek zou pogen na te bootsen.

Zeer zeker had hij volkomen vrijheid, om de geschiedkundige gegevens van 1672 te idealizeeren, maar de schat van symboliek, rhetoriek, en de wonderbare rijkdom van vernuftige replieken, die elk op zijne beurt weet te geven, is nauw verwant aan de methode van Sir Walter Scott, die ieder zijner helden een deel van zijne eigene geestigheid schonk.

Het eerste deel van „Sinjeur Semeyns" brengt mij telkens een der beste romantische gewrochten van Victor Hugo te binnen: „Quatre-vingt-treize." Het derde deel van dezen roman handelt geheel binnen en rondom de adellijke burcht: la Tourgue, gelijk hier de handeling in de zalen van de Sligtenhorst of daarbuiten in de aangrenzende bosschen wordt geplaatst. Aan verrassende uitkomsten ontbreekt het bij beiden niet, onverwachte wendingen komen ons telkens verbazen over rijkdom van fantazie en ordonnantie, de beide vlammende kasteelen staan met schitterende kleuren aan het slot van beider verhaal — maar beiden schijnen meer

naar groote theatrale effekten dan naar blijvenden epischen indruk te hebben gestreefd.

Moest mij deze meening van 't hart, nu ik opzettelijk het eerste deel van Schimmels nieuwsten roman afzonderlijk behandelde, billijkheid vordert onmiddellijk te erkennen, dat in de schepping van mijnheer Van Arkesteyn een voortreffelijk episch kunstwerk voltooid is. Deze trotsche patricische amsterdammer levert een historisch portret van hooge waarde, een schitterend pendant voor den Koenraad van Beuningen uit Mary Holles. Waar Schimmel op het terrein der historieschildering onze oude burgerkoningen der 17de eeuw ontmoet, openbaart hij de volheid van zijn degelijk, mannelijk talent en kan hij zich verzekerd houden van de overwinning. Hoewel het Kind van Staat slechts even te voorschijn treedt, als Semeyns in de omstreken van de Sligtenhorst aan 't meten is voor de inundatiën — maakt zijne verschijning een forschen indruk en vormen wij den wensch Willem III aan 't werk te zien.

III.

Het tweede deel brengt ons naar Amsterdam in eene burgerhuizinge, waar het Rozijnvat aan de donkergeverfde luifel hangt. 't Is in Juni van 1672, dat wij het Rozijnvat binnentreden aan het Damrak — en kennis maken met een burgerhuisgezin; Jilles Gevaertz, zijne vrouw Geerte en den knecht: sloffen Jan. Binnen deze woning heeft juffer Geertruid Perseyn hare toevlucht gezocht sinds den brand van de Sligtenhorst. Vrouw Geerte is eene verre nicht der Perseyns. Maar de schok der gebeurtenissen heeft de jonkvrouw zoo sterk getroffen, dat zij in eene gevaarlijke ijlende ziekte vervalt. Geertruid komt op den rand des grafs — zij herkent nauwelijks haar vader, den admiraal Perseyn, die maar twee dagen verlof heeft in den bangen oorlogstijd.

Schimmel deelt deze gebeurtenis meê in den vorm eener mijmering van Geerte, als deze aan 't ziekbed van de herstellende Geertruid zit. De toon wordt daardoor levendiger, de indruk grooter. Daar ik deze bladzijde onder de aller-

schoonste rangschik, wijl hier de fijnste snaren van gemoed en fantazie trillen, kan ik de verzoeking niet weerstaan hier eenige regelen over te nemen:

— „De admiraal Perseyn" — verhaalt Geerte — „had naar zijn kind, zijn lief kind gevraagd met een stem als van een ziekentrooster, die voor de eerste maal van zijn leven het laatste gebed bij een stervende doet, en toen hij gehoord had, dat zij niet al te wel was, had hij zich aan de toonbank moeten vasthouden. „Kom, Heer overste!" had ze gezeid — ze wou hem den hoogsten rang geven, dien ze dacht, dat er bestond — „trek je de waereldsche dingen maar niet zoo aan! Truitjen is jong en zal 't er wel doorhalen, al schudt de meester ook zijn bol." De troostende woorden maakten het echter niet beter! Maar toen hij boven kwam, vlak voor de bedstede, toen brak de bom eerst los! Had zij van haar leven kunnen denken, dat een man zoo kon balken! Jilles had het eens moeten doen! En toch een hart van steen had ze niet, want ze kon het toen ook niet langer houden en moest de tranen maar laten gaan waar ze wilden. Och, arm! wat een geweld om dat bleeke kind, dat met (de) armen.... sloeg en met het hoofdjen, waar de klamme blonde hairen omheen zwierden, heen en weer wibbelde, alsof ze in een wiegelende boot lag. „Ze kent me niet meer!" had hij radeloos uitgeroepen. „Geertruid, lief kind? Kent ge uw vader niet?" En waarachtig, daar ging het kind een rilling door het lijf en zij knikte van ja. „Maar twee dagen verlof en dan weer naar zee!" had hij gefluisterd, maar met een stem, die den vloer wel had kunnen doen schudden, als die minder suffisant getimmerd was. Ze had er geen begrip van. — Een kind was toch je eigen bloed; was zoo goed als je eigen zelf, en dat was iemand toch het naast. Maar hij zou zich ook nog wel bedenken, had hij gezegd. Hij bleef twaalf uren aan éen stuk naast Truitjens bed zitten, kommandeerde den meester — dat was minder — Jilles, dat was niets — maar ook haar en dat was al heel erg te verduren. Hij had 's nachts maar eenige oogenblikken gedut en toen weer met zijn hand in die van zijn kind voor de bedsteê gestaan, totdat het op de oude kerk zeven uur sloeg en hij zijn hoed nam. Hij had het

zieke wurm, dat van niets af wist toen aangezien . . . neen, zoo als zij nog nooit iemand had zien bekijken; hij had zijn handschoen – en het was een dubbele manssoort – in den mond gestopt en was toen de kamer uitgestormd; op den trap was hij haar blijven wachten en had hij haar een zakjen vol goud in de hand geduwd. „Wordt ze beter, deel dit dan met haar . . . en zoo niet . . . dan . . . is 't wel genoeg voor de begrafenis . . . – deftig, hoor . . . in de Nieuwe Kerk, in het familiegraf! Ik moet . . . moet gaan . . . mijn leven behoort aan den Lande" . . . en voort ging hij zonder om te zien den winkel door, waar hij sloffen Jan omver liep en den duttenden Jilles de gewaarwording gaf van een voorbijstuivende donderwolk."

Eene meesterlijke bladzijde, die in onze letteren hare blijvende plaats zal bekleeden!

Geertruid van Perseyn blijft niet lang bij hare nicht in 't Rozijnvat. Een zwierig gekleed cavalier, heer Henrick van Arkesteyn, zoon van den grooten Adam Adriaan, komt nichtjen Geertruid uitnoodigen haar intrek bij de Van Arkensteyns te nemen, daar een „parel niet in een meikeversdoosjen" behoort geborgen te worden. Zij wandelen langs den buitenkant en vervallen onder het grauw, dat juist samenrot voor het huis van „Beste-vaer." Henrick van Arkesteyn raakt in het gedrang verloren, Geertruid wordt opgenomen door juffer Van Vosbergen, eene oude aanzienlijke vriendin, die met haar karos onder het kanalje verdwaald was. Door hulp van Semeyns wordt Geertruid naar de karos gebracht, terwijl de schutters de oproerlingen voor zich uit drijven. Semeyns had juffer Van Vosbergen vergezeld, beiden zochten juist naar Geertruid en hadden ten huize der Arkesteyns hare verblijfplaats ontdekt.

Die hooge huizinge lag in de bocht van de Heerengracht en werd nu de verblijfplaats van Geertruid, die hare nicht Geerte zonder veel plichtpleging of dankbaarheid voor hare trouwe verzorging in den steek laat. Het personeel der Van Arkesteyns is niet groot. De trotsche vader en de pronk-

lievende zoon, daarbij eene soort van huishoudster van goede familie, een verre nicht, Wendela Pelser, vormen, somtijds nog aangevuld door Semeyns, al de dramatis personae der Heerengracht. De landmeter had Geertruid geheimzinnig toegefluisterd — „Verlaat dit huis zoo spoedig mogelijk!" — maar de dochter van een vice-admiraal gaf geen acht op eene waarschuwing van zoo geringe zijde.

Weldra ontdekt zij, dat Henrick van Arkesteyn in dat huis regeert, dat zijn vader hem vreest, dat hij Wendela tot zijne favorite heeft verheven, dat hij een begeerend oog op haar zelve durfde te slaan. Daarom peinst ze op middelen om elders een goed heenkomen te zoeken en richt zich tot juffer Van Vosbergen. Intusschen beraadslagen vader en zoon in het kabinet van den eersten. Henrick blijkt een zeer knap koopman en een zeer handig spekulant, maar tevens een behendig afgerichte schelm te zijn. Er is een retoervloot te Texel binnengevallen met oost-indische schatten. Henrick wist het en wel 't eerst van allen door zijne koeriers, hij heeft de aktiën, der Kompanjie voor hoogen prijs opgekocht — hij heeft een kwart ton gewonnen. Tevens denkt hij er aan salpeter in te koopen en tot buitengewonen prijs aan den vijand over te doen, die gebrek aan kruit zal krijgen. Van Arkesteyn verbiedt zijn zoon hoogst ernstig dergelijke felonie, maar Henrick zegt, dat hij zorgen zal niet ontdekt te worden. Na zijn zoon ontvangt de voorname heer bezoek van een simpelen huisman, met het voorkomen van een matroos, die zich Andries de Leeuw of Sir Henry Gifford noemt en het voorleden van Van Arkesteyn buitengewoon goed kent. Thands was hij geheim spion van zijne Hoogheid, Guillaume, Pr. d'Orange, en berichtte hij hem, dat de De Witten in den Haag vermoord waren, dat Van Arkesteyn best zou doen al zijne eerebedieningen neder te leggen. Maar de trotsche regent wijst den zonderlingen gezant met fierheid af.

Semeyns, die aan zijn chef te vergeefs verzocht heeft dienst te mogen nemen, vraagt Geertruid een oogenblik gehoor en belijdt haar zijne liefde, die zij met hoogheid afwijst. In dit gesprek betoont zich de kloeke jonkman wel wat sterk

geavanceerd, zoodat sommige zijner beelden een volledig negentiende-eeuwsche kleur dragen, vooral wanneer hij over de „weelden van den man (spreekt), wiens ziel samensmelt met die eener andere en aan de eeuwigheid leert gelooven, daar dier weelden zaligheid heenwijst verre over ruimte en tijd."

Gedurende een allerliefst geschilderd soireetjen bij mejuffer Van Vosbergen treedt ook Brechtjen op, de visionnaire dochter van een schoolmeester uit Abcoude en komt mijnheer Van Arkesteyn Geertruid het verpletterend bericht brengen, dat haar vader gesneuveld was bij de bescherming der retoervloot.

Tot dus ver het tweede boek van ons vaderlandsch heldendicht, 't welk met een wild drinkgelag in den tuin der Arkesteyns eindigt, waarbij zeker verloopen voornaam heer Van den Pauwert van eene ontmoeting verhaalt met Sir Henry Gifford aan de slavenkust te Porto Cabalo. Het derde boek voert naar Utrecht en brengt jonker Zweder Van Linden met zijne moeder op het tooneel. De barones is na den brand krankzinnig geworden. Zweder is van alle hulpmiddelen beroofd; hij voert zijne moeder in eene kar naar Utrecht, zonder vrees voor de Franschen, die stad en gewest bezet hebben. Zoodra de krankzinnige barones in het „Dolhuis" is bezorgd, begint er voor Zweder eene reeks van de zonderlingste avonturen, daar hij aan de eene zijde een gezelschap fransche edelen en dames heeft ontmoet, die hem bescherming beloven en aan de andere zijde een marskramer leert kennen, zijnde Andries de Leeuw in eene nieuwe gedaante. De marskramer bemerkt, dat Zweder heulen wil met den vijand en dat hij vermaagschapt is aan den heer Van Arkesteyn. De schrandere spion wikkelt den valschen jonker in allerlei ondernemingen tegen zijn vaderland en doet hem schrijven aan Van Arkesteyn, die hem een voorzichtig antwoord zendt. Niet het minst opmerkelijk is hier de schildering van Utrecht tijdens de bezetting door de Franschen. Zeldzaam is een zoo nauwkeurig geteekend en belangwekkend historisch tafereel met zooveel fantazie en gloed overstraald geworden.

Zweder in het huis van den goudsmid — Zweder verjaagd door de dienaren van den hertog de Longueville, den minnaar der schoone Amande — Zweder bij het lijk zijner moeder — Zweder als fraai uitgedoste gunsteling van de bevallige Amande — Zweder vóor den gebochelden hertog de Luxembourg — dit alles is even schoon als boeyend, dit alles doet der meesterhand, die zoo stout en zoo juist schilderde, de hoogste eer. Maar ik zou desniettemin nog de kroon toekennen aan een ander tafereel: Lodewijk XIV te Zeyst, 't welk mij voorkomt de glansrijkste bladzijde van het tweede deel te vormen.

Op den tocht naar Utrecht komt Zweder met de huifkar, die zijne rampzalige moeder draagt, te Zeyst en is hij daar getuige van eene wapenschouwing, door den Zonne-Koning gehouden.

In het midden van het dorp op het plein van het kasteel der heeren van Zeyst ziet Zweder het volgende:

— „Verschillende tenten van blauwe zijde met witte leliën waren er in een halven cirkel opgeslagen. In het midden, geheel van de andere afgescheiden, stond op eene verhevenheid een veel grootere, prijkende met een vergulden kroon en met de koninklijke vlag van Frankrijk. Alle tenten waren van voren opengeslagen en in de middenste zat op een leuningstoel: le roi soleil, Lodewijk de Groote, de beheerscher van Frankrijk, de overwinnaar der geheele beschaafde waereld, welke schier biddend tot hem omhoog zag en van hem hare zeden trachtte te ontvangen. Kostbare tapijten, uit Versailles medegevoerd, dekten de verhevenheid, waarop de leunstoel stond en de geheele ruimte, welke de om de koningstent gegroepte tentenrij omsloot. Meer dan driehonderd hovelingen vormden een heg tot aan de koningstent. Wat zee van kleuren, wat bosch van pluimen golfde en ruischte op de hoeden, die in de rechterhand werden gehouden, want slechts één hoofd was gedekt te midden dier honderden op het plein en dier duizenden aan gene zijde van den heirweg. De menigte werd door de garde, blauwe rokken met rood gevoerd, even als de vesten met witte lissen versierd en de

mouwen met zilver passement belegd, in toom gehouden: wat den soldaten weinig moeite kostte, daar de saamgevloeide nieuwsgierigen uit Utrecht en Zeyst van eerbied en ontzach voor al dat schoone, prachtige en machtige waren vervuld, en verschillenden hunner, als zij door de gelederen hunner bewakers heen Zijne Majesteit in het oog kregen, onverplicht en dus alleen door eigen aandrang: „Vive le roi!" riepen. Nergens doet de man van karakter en overtuiging meer verachting op voor zijne natuurgenooten dan te midden eener groote volksmenigte, saamgevloeid, om iets ongewoons te beschouwen! Daar kan hij de blinde aanbidding zien van alles wat schittert en macht of heerlijkheid vertoont! Er waren er onder die duizenden, die voor eenige dagen: „Leve de Prins!" hadden geroepen en met dezelfde geestdrift nu den overwinnaar begroetten, van wien ze konden onderstellen, dat hij hun zelfstandigheid als burgers en de vrijheid van hun vaderland niet alleen bedreigen maar vernietigen zou. „Vive le Roi!" riepen de lammeren. Verdienden zij 't niet, dat de intendant Robert ze kaal schoor en Luxembourg ze slachtte?"

Dus voortreffelijk opgezet, voltooit de meester zijne schilderij, door d'Estrades te doen optreden naast den markies de Nouailles, die berichten brengt nopens de bemachtiging van Oudewater en Woerden, schoon Lodewijk liever gezien had, dat het Muiden ware geweest. Daarna verschijnt Mijnheer Pieter de Groot, gevolmachtigde van Hunne Hoog Edel Mogenden, de Staten-Generaal. Rustig schrijdt de deftige in 't zwart gehulde staatsman naar de staatsietent des Konings, om het antwoord der Staten te brengen op de eischen van den Roi-Soleil. Dan komen de schitterende legerkorpsen der overwinnaars, de regimenten du Roy, Picardie, Auvergne en Bourgogne met de nieuwe blinkende bajonetten, uitvinding van den dag door Martinot, die wist, dat de Hollanders in de Oost de krissen der Maleyers aan hunne snaphanen bonden. Meneer de Groot heeft dit alles gezien en brengt daarna zijn last over aan den schitterenden Koning. De Staten weigeren zich te onderwerpen. De

Koning verdwijnt daarop in 't binnenst heiligdom zijner tent, de Groot gaat heen even rustig, als hij gekomen is. Louis XIV poogt de beslommering van zijn veldtocht te vergeten aan de zijde van eene, welke hij Violetta noemt, en die zijne Majesteit van Versailles naar Zeyst schijnt te vergezellen.

IV.

Het tweede deel van „Sinjeur Semeyns" levert een kunstgeheel, 't welk naar mijne meening het eerste overtreft. Alles wat in Amsterdam voorvalt, draagt een cachet van waarheid en fijnheid, 't welk overrompelt en elke bedenking in de geboorte stuit.

't Is waar, hier en daar wordt de stijl van het verhaal ontcierd door tautologiën en herhalingen van juist gebruikte termen, zoo als bij eene vurige en haastige kompozitie gemakkelijk uit de pen plegen te vloeyen en daarenboven schijnt aan de korrektie weinig zorg besteed — maar dit belet in geenen deele, dat men hier met schoonheden van den eersten rang te doen heeft.

De bewoners van de koopmanshuizing aan het Damrak, waar het Rozijnvat uithangt, zijn treffelijk gekreëerd. De nette, altijd stoffende en schoonmakende huismoeder Geerte treedt als eene type uit de tweede helft der zestiende eeuw op, niet minder waar en vermakelijk juist dan Tante de Harde uit de tweede helft der achttiende, ons bewaard door Betjen Wolff en Aagjen Deken. Hare taal kan somtijds al te gulgauw zijn, als zij bij voorbeeld Geertruid bij hare aankomst toeschreeuwt: „Dag, Truitjen, 't is goed, dat ge de maag niet vergat!" De inrichting van dezen volzin schijnt mij echter te letterkundig en te puntig, om in den mond van Geerte te passen. De personen van den gemoedelijken dronkaard Jilles en van den knecht, sloffen Jan, blijven op den achtergrond, al zijn ze uitmuntend en juist geteekend.

De vice-admiraal Van Perseyn en zijne dochter komen in het vermelde tafereel op roerende wijze uit; — het optre-

den van den edelen zeeman, al is 't ons slechts door Geerte beschreven, maakt een onvergetelijken indruk. Geertruid, de herstelde kranke, die zoo ondankbaar de gastvrije woning van Jilles verlaat, kan door haar spits vernuft niet vergoeden, wat haar aan hart ontbreekt. 't Best komt ze uit in de woning van Juffer Van Vosbergen, als ze spreekt met het bleeke Brechtjen, die op schotsche wijze „a second sight" schijnt te bezitten. Juffer Van Vosbergen, de edele matrone, die Vondels verzen boven de fransche modepoëzie stelt en door hare indrukwekkende persoonlijkheid, door haar beminnelijk karakter een engel des vredes blijkt te midden der twistende jonge meisjens — Juffer Van Vosbergen speelt maar een kleine rol in „Sinjeur Semeyns," maar een lichtkrans van liefelijkheid omstraalt haar, zoodra zij optreedt. Ongemeen treffend is het zingen der verzamelde juffers, als Geertruid op verzoek der gastvrouw een lied van de vloot ten beste geeft en hare keuze valt op: „Tranen over het verlies van den manhaftigen zeeheld Marten Harpertz Tromp." Verrassend is daarbij het optreden van Brechtjen, die eensklaps Geertruid vervangt en met „eene zilverreine en zachte stem" aanheft:

„Roept, Bataviers, ach, ach!
„Want in den laatsten slag
„Is voor het land gevallen
„Een man een dapper held....
„Ja de braafste van allen
„Is heden neergeveld."

En daarna blijkt het, dat de vice-admiraal Van Perseyn gesneuveld is.... De Heer van Arkesteyn komt het Geertruid berichten, al laat hij aan Juffer Van Vosbergen het grootste deel van de moeyelijke taak. En als Geertruids eerste heftige smart heeft uitgewoed, klinken zachtkens de reeds voorgedragen verzen van Vondel in haar oor:

„Hier is vergankliijkheid, geslag van klok en uren,
„Daar boven eeuwigheid, die alles zal verduren."

'n Fraaye greep, die het hart van den kunstenaar adelt!
De gestalte van Mijnheer van Arkesteyn blijft even in-

drukwekkend, als bij zijn eerste optreden, mocht hij ook tegenover den doortrapten schelm, welken hij als zijn zoon lief heeft, zwak blijken. Duidelijk komt het uit, dat de magistrale grootschheid zijner uiterlijke verschijning niet door grootheid van ziel wordt geëvenaard, mocht hij ook voor de eer van zijn geslacht meer bezorgdheid aan den dag leggen, dan de treurige Henrick. De wijze waarop Van Arkesteyn zijn vaderland wil verraden, is althands met een glimp van fatsoen voorzien. Henrick vraagt alleen naar winst als de meest gewetenlooze schaggeraar. Jammer schijnt het mij, dat het geheim van Semeyns geboorte zoo duidelijk reeds doorschemert — het effekt aan 't slot van het derde deel wordt er door verminderd.

Een zeer goeden indruk maakt de spion, Andries de Leeuw, al schijnt hem ook in 't verhaal van den verloopen Van den Pauwert iets hyperromantisch te omzweven, 't welk later echter met groot talent wordt hersteld. In zijn geheele verhouding tot Zweder van Linden speelt de spion een meesterlijk spel — daar is de fantazie van den dichter in staat hare rijkste schatten uit te strooyen. De greep, Zweder naar Utrecht, in onderhandeling met den vijand te brengen, was eenigszins te verwachten, geenszins de schoone opvatting van het historisch tafereel in de stichtsche hoofdstad. Zweders verschijning bij den zilversmid Rurik, de eerste avond en nacht in het huis op de Neude — zoo historisch juist geschilderd met de breede luifel — blijft onvergetelijk voor wie met klimmende belangstelling las. Daarenboven zijn de Franschen: d'Estrades, de hertog van Longueville, Robert de intendant, de Luxembourg, de schoone Amande, de geestige Chlorinde, met groote zekerheid en vastheid van hand geteekend.

Of het noodig was den zonnigen Koning met eene „Violetta" te stoffeeren, of de beide overgewaaide schoonheden Amande en Chlorinde nu juist alle twee zoo verrassend geestig hadden behoeven te zijn, wil ik geheel aan den maestro overlaten — in elk geval had ik Zweder niet zoo stuursch en boersch gewenscht in het boudoir der française — maar reeds van den aanvang speelt Jonkheer Van Linden de rol

van tooneel-marqué, waarbij zekere velleïteiten van spookachtige wroeging komen, die mij minder goed geslaagd schijnen. Een broedermoord moet eene vreeselijke, onverpoosde tragische wroeging bij den moordenaar ten gevolge hebben, of wel de misdadiger behoort koud als marmer te blijven, een soort van zielkundig raadsel te vormen — een demon, in wiens zwarte ziel geen enkele zonnestraal is doorgedrongen.

Ik herinner in 't voorbijgaan, hoe Charles Dickens wroeging opvatte na een wandaad, als moord — hoe Bill Sikes vlucht na het ombrengen van Nancy, hoe Jonas Chuzzlewitt siddert na den manslag op Montague, en men zal de opmerking, zooeven uitgesproken, recht laten wedervaren. Jonker Zweder komt te veel als tooneelheld terug. In het eerste deel reeds onmogelijk geworden, maakt zijn optreden in het tweede slechts een matig effekt. Hij is melodramatisch volkomen gerechtvaardigd, psychologisch blijft hij een onharmonisch gewrocht.

Doch slechts noode openbaar ik deze bedenking, bij de overweging met welk een takt en wetenschap het tafereel van Utrechts bezetting door de Franschen in den zomer van 1672 is voltooid. Bij de weinige historische kunststudiën, die onze letteren bezitten — het Utrecht in 1586 onder Leicester door Toussaint boven alles stellend — is dit Utrecht in 1672 eene schoone aanwinst voor onze letteren. De stof was maar voor 't grijpen, doch niemand had ze met meesterschap aangedurfd. Eene fatale traagheid schijnt soms onze vaderlandsche kunstenaars te beklemmen — Schimmel ondernam de moeyelijke taak en slaagde als kunstenaar van den eersten rang.

V.

Het derde deel vangt aan met den tocht van Semeyns uit Amsterdam naar Abcoude. Hij had een brief van Mijnheer van Arkesteyn te bezorgen — een brief aan d'Estrades. Gelukkig, dat de kloeke jonkman — ook hier weder bij herhaling de „goede" of de „goedige jongen" genoemd — er

niets van vermoedde. In Abcoude woont zijne moeder, Vrouw Semeyns, eene geheimzinnige, melankolische weduwe, die tegenover het ongeduld van haar zoon stille berusting plaatst. Tevens wordt ons een blik gegund op de dorpsschool van Meester Jochem, den vader van Brechtjen, welke laatste weder uit Amsterdam is teruggekomen. Op het hooge huis van Abcou neemt thands ook de Heer van Arkesteyn met Geertruid van Perseyn zijn intrek, hij wil als Maarschalk van het Neder-sticht handelend optreden. Te midden van het personeel in het dorp trekt zeer de aandacht de matroos met het houten been, door den auteur eenvoudig Jan Maat genoemd, die door zijne luchtige liedjens en zijn goed hart de abcouder straatjeugd aan zich verbindt.

Semeyns heeft aan Henrick van Arkesteyn beloofd een schuit met koopwaren naar het slot Kronenburg te zullen begeleiden en tevens een brief te overhandigen aan zekeren Maarten Harpensz. Hoewel in dit alles veel geheimzinnigs schuilt, besluit Semeyns evenwel den brief, met het zegel der Arkesteyns gesloten, zoo goed als dien van zijn heer naar Kronenburg te brengen. Vooraf voert hij een gesprek met den predikant Johannes van Kesteren, die aan Semeyns een humanistisch spiritualismus predikt, 't welk berust op de bazis van den vrijen wil — naar 't mij voorkomt een zeer onzekere bazis.

Tegen het vallen van den avond begeeft Semeyns zich aan boord van de schuit met mondkost zoo het heet, en vindt tot zijne verbazing den heer Van den Pauwert, die den gevaarlijken tocht meê zal maken. Semeyns begrijpt, dat het slot Kronenburg zooveel mogelijk ongemerkt van krijgsvoorraad moet worden voorzien — hij doet Van den Pauwert verstaan, dat aan dezen de leiding der zaak niet toekomt. In het slot Kronenburg ligt staatsche bezetting — Van den Pauvert echter heeft vaatjens brandewijn aan boord en geeft ze den soldaten. Semeyns kwijt zich van zijn last en brengt den brief aan den rentmeester. Als hij zich verwijderen wil, bemerkt hij, dat hij opgesloten is. Een groot gerucht waarschuwt hem, dat er onraad is. Het slot is genomen door fransche soldaten, aangevoerd door

Jonker Zweder van Linden. De spion, Andries de Leeuw, heeft er een rol bij vervuld en komt juist bij tijds Semeyns ontzetten, die het verraad van Van den Pauwert en Henrick van Arkesteyn inziende, met den eersten in strijd geraakt. De spion steekt Van den Pauwert overhoop, bindt den witten doek, door dezen laatsten om den arm gebonden, aan den arm van den landmeter en gelast hem den brief van Henrick aan den bevelhebber der staatsche troepen te Nieuwersluis voor te lezen, daar hij de bewuste Maarten Harpensz. is. Door den witten doek beschermd komt Semeyns ongemerkt uit het door de Franschen genomen slot, 't welk bovendien door het verraad van den jongen Arkesteyn overvloedig van materiaal voor buskruid is voorzien.

Op het hooge huis van Abcoude grijpt nu een intermezzo plaats, wel eenigszins overbodig in dit aan tusschenvoorvallen schatrijke kunstwerk. Nicht Geerte Geevaerts uit het Rozijnvat komt Geertruid bezoeken, daar ze in onmin met haar echtgenoot Jilles leeft, ter zake van een inlandsch kind, een zoontje van een bloedverwant, aan haar gezonden uit de Molukken en door haar goedhartig opgenomen. Belangwekkender is het onderhoud tusschen den heer Van Arkesteyn en Semeyns, als deze van den tocht naar Kronenburg terugkeert. De vader wordt bekend met het verraad van zijn zoon, die den vijand zwavel en salpeter verkoopt en door de justitie zal worden gestraft.

Belangwekkender is nog de teekening van het hoofdkwartier te Bodegraven, waar de jonge Stadhouder Willem III, de kapitein-generaal der Unie, verwijlt. De spion komt zijner Hoogheid alles berichten in den vroegen morgen, als deze nog rust zoekt. Andries de Leeuw, die om gewichtige motieven zich poogt te wreken op Van Arkesteyn, verhaalt de gebeurtenissen van Kronenburg en oogst de goedkeuring zijner Hoogheid. Later verschijnt Willem III in zijn eenvoudig verblijf en teekent de dichter den loop zijner gedachten. Deze bladzijde is de beste van het geheele werk, de beste misschien, die sedert jaren werd geschreven. De Stadhouder peinst:

„Trad voor zijn anders zoo trage verbeelding het (onlangs) gebeurde nogmaals te voorschijn? Zag hij den vijf en zestig jarigen vlootvoogd, wien de gantsche waereld den krans der eere vlocht, de hoeder van Hollands en Zeelands stranden, daar weder binnentreden, met den bedaarden stap hem eigen, het hoofd, waarop rust en rustigheid, ootmoed en kracht, nederigheid en reinheid lag, ontbloot, de mannelijke schouders gebogen, niet te veel om van hoofsche vleierij, maar ook niet te weinig om van fiere zelfgenoegzaamheid verdacht te worden? Zag hij mijnheer de Ruyter vóor zich en herinnerde hij zich, hoe hij uit zijn stoel was opgesprongen en den nederigen man bij de hand gegrepen en hem in de goedige, maar toch van schranderheid tintelende oogen had gestaard en den verraste en bijna tegenstribbelende op den stoel, dien hij had verlaten, schier gedrongen had neder te zitten. Hoorde hij weder de kalme, klare stem, welke hem te gemoet voerde, dat hem zoo veel eer niet paste en zijn antwoord, dat Bestevaer, die zijn leven zoo talloos vele malen voor den Lande had prijs gegeven zonder te vragen naar partij of leuze, nooit te veel eer kon bewezen zijn? Hij, die nooit veel sprak, had nog veel meer willen zeggen en zou het ook gedaan hebben, als hij niet een haastigen stap op de bakken van den gang had hooren kletteren — ja, dat was het woord! en een even haastige stem naar hem had hooren vragen en dadelijk daarop de deur had zien openspringen voor een stoer zeeman, wiens kleedij zijn hoogen rang bewees, wiens vleezig gelaat kracht en gezondheid teekende, wiens groote, schitterende oogen vonkelden van vuur, een onbedwingbaar, bij wijlen verschroeiend vuur, wiens jagende neusvleugelen den hartstocht, wiens op elkaar geklemde lippen hardnekkigheid verrieden, wiens gevulde kin getuigde van een sanguiniesch temperament. Daar stond Kornelis Tromp, de geniale zoon van den genialen vader; Kornelis Tromp, die overtuigd was altijd te weten wat hij wilde, woedend partijganger te land en wat nog erger was, ook ter zee; die wel gevraagd had naar partij en leuze, die niet onderdanig had gebogen voor de „burgerkeuningen" .... En nu had het rad der fortuin zich omgewenteld en was zijne partij

de bovendrijvende geworden. Het overwinningsfeest had hij bijgewoond — toch niet meegevierd? — in den Haag, toen het gepeupel de onheilige handen sloeg aan hetgeen te hoog verheven was om door hen begrepen te worden! En nu had hij het opontbod, dat hij lang had verwacht, om tot Zijn Hoogheid te komen, eindelijk ontvangen; en nu stond hij op den drempel en zag hij den jongen Willem Willemsz, dien hij groot wilde zien boven allen.... gezeten naast den gehaten mededinger, naast den Luitenant-Admiraal-Generaal de Ruyter....! Het „Vivat Oranje!" bestierf op zijn lippen; de haastige, driftige, opbruisende man had geen woorden; hij nam den gevederden hoed van het hoofd, maar.... zei niets. — En de Prins dan?.... De twee en twintig jarige, die ouder scheen dan hij was, toonde zich wat politieke wijsheid betrof, den oudsten diplomaat van Europa gelijk. Hij vertegenwoordigde het gezach, en het gezach was door Kornelis Tromp geschonden, en daarom zou deze buigen voor hetgeen hij beleedigd had. „Tromp, ge trekt niet ten strijde als met hem!" zoo luidde het en die harde, onverduurbare woorden klonken den naar den strijd hunkerende als een doodvonnis in de ooren. Maar toen de eerbiedwaardige vlootvoogd, die zijn meerdere was in rang, alle grieven vergat en hem de hand toestak met de woorden: „Och, kom me maar halverwege te gemoet, dwarskop!" toen was Zijn Hoogheid, die tusschen hen beiden instond, haastig teruggetreden — toen had de brandende handpalm van Kornelis Tromp op de vereelte van de Ruyter geslagen en had het met een stem, in tranen stikkend, geklonken, „Bestevaêr!... Bestevaêr!"...

Na deze mijmering wordt de twee en twintig jarige redder der Republiek op de proef gesteld door een bezoek van Georges Villiers, hertog van Buckingham, die hem wil overhalen, uit naam van den koninklijken losbol Karel II, de Republiek in den steek te laten. Maar de fierheid van den jongen Stadhouder doet Buckingham afdeinzen en plaats maken voor Van Arkesteyn, die Willem III poogt te bewegen gratie te verleenen aan zijn zoon Henrick, zoo deze mocht vervolgd worden om de levering van krijgsbehoef-

ten aan den vijand. Maar de Stadhouder weigert vastberaden en de groote amsterdamsche patriciër lijdt een nederlaag voor het geminachte Kind van staat.

Geertruid van Perseyn begint het voortdurend eenzamer te vinden op het slot van Abcou. Haar gastheer is wel wat al te hoffelijk en beleefd en nu komt daarbij, dat plotseling Jonkheer Zweder van Linden zich bij Arkesteyn aanmeldt en dezen weet te overreden gemeene zaak te maken. Zweder neemt zijn intrek op het slot en heeft weldra Arkesteyn geheel in zijne macht, daar hij zijn brief aan d'Estrades op het slot Kronenburg aan den rentmeester heeft ontweldigd. Dit slot is echter door de staatsche troepen hernomen en de voorraad krijgsmateriaal in brand geraakt.

Een nieuw tusschenvoorval is de verjaardag van Meneer Van Arkesteyn op het hooge Huis, waarbij de huisluiden onthaald worden. De rede van Meester Jochem over den eersten Adam en over Adam van Arkesteyn moge als historisch voorbeeld [1]) bestaan, de geheele plechtigheid duurt wel wat lang. Daarenboven komt Semeyns bestoven aangestormd, om de wandaden der vijanden te verhalen — en toont hij zich voor 't eerst ongehoorzaam aan den heer Van Arkesteyn. Hij wil onafhankelijk optreden en wordt met smaad verjaagd. Doch weldra toont hij zijn moed, als hij met de dorpelingen bij Ankeveen de achterhoede der plunderende Franschen op 't lijf valt. Nogmaals noemen zijn kameraden hem „hun besten jongen", maar Semeyns maakt zich met heldhaftigen moed van een fransch kanon meester en spreidt te midden der duisternis verschrikking onder den vijand door hem een schot in den rug toe te zenden.

De heer Van Arkesteyn geraakt volledig in de macht van den schurkachtigen Zweder. Deze verlangt de hand van Geertruid en eischt van den grooten heer, dat hij zelf voor hem zal pleiten. Zoodra hij zich met grooten tegenzin van dien last heeft gekweten, zoodra Geertruid met vurige woorden

---

[1]) Lijkrede op Adam van der Duyn door zeker predikant uit de 18de eeuw.

haar haat tegen den broedermoordenaar heeft uitgesproken, komt het tot eene uitbarsting. De fel beleedigde weeze verlaat heimelijk het kasteel en vindt een onderkomen bij Vrouw Semeyns. De landmeter, eenmaal zoo koel door Geertruid afgewezen, laat de beide vrouwen alleen. Wat nu volgt, is der mededeeling overwaardig:

— „Hij ging zonder om te zien, heen..... Geertruid hield de oude vrouw omarmd en had haar hoofdjen op den schouder van deze neergelegd en lispelde, toen zij met haar alleen was: „„Niet waar, ge hebt lief gehad en wordt veracht? niet waar, lief, oud moedertjen?""

— „Vrouw Semeyns schrikte bij die woorden, maakte zich zacht uit Geertruids armen los, zag haar een oogenblik in het van tranen wemelend oog, kuste haar en zeide toen: „Ik voel mij met u als met mijn gelijke. Lief kind, zeg mij nu wat gij mij te zeggen hebt! Ge kunt het veilig doen; ik heb niet te oordeelen, alleen te beklagen. Het gebed van den tollenaar is ieder dag het mijne.... als Karel er ten minste niet bij is." Zij sloeg den foliant op den lezenaar dicht en plaatste er het licht achter, zoodat beider gelaat sterk beschaduwd was.

— „„Neen, neen, laat het licht op mijn gezicht vallen!"" bad Geertruid.

— „„Goddank!"" prevelde de andere."

Geertruid dus in veilige haven aangekomen zijnde, stapelen de gebeurtenissen zich opeen. In alles speelt de duivelachtige Zweder de hoofdrol. De geslepen spion, Andries de Leeuw, die onder allerlei vermommingen in het huis te Abcoude is geslopen en zelfs Geertruid bij hare ontsnapping hielp, dezelfde behendige spion heeft zich eenmaal vergeten en met den ouden matroos Jan Maat te veel gedronken. Zweder maakt er gebruik van, om den bewustelooze zijn papieren te ontstelen, waarbij een sauvegarde van den Prins van Oranje, gelijk hij weinige dagen vroeger de kaart van het Nedersticht, door Semeyns ontworpen, uit het vertrek van den afwezigen landmeter heeft weggekaapt. Semeyns zelf wordt in den val gelokt, op het slot gebracht en geboeid, zoo ook zijne moeder, beide met een prop in den mond.

Volgens het plan van den gewetenloozen Zweder worden beiden naar het fransche kwartier in Vreeland gebracht. De landmeter zal den vijand den weg wijzen naar Abcoude. Zoo niet, men zal zijne moeder voor zijne oogen doodmartelen. In vreeselijken angst ziet Semeyns, dat men zijne moeder aan een paal bindt maar weldra komt de spion, en weet de Franschen met Zweder op het dwaalspoor te brengen. Er wordt een heimelijke aanval op Abcoude des nachts ondernomen. Reeds waant men het dorp te hebben genomen, als de klok begint te luiden. Geertruid en Brechtjen hebben met helden-moed zich van deze taak gekweten. De Franschen worden afgeslagen. Zweder weet zich plotseling aan 't hoofd der dorpelingen te plaatsen en Semeyns te beschuldigen met den vijand te heulen. Nu wordt eindelijk het geheim van des landmeters geboorte door den dichter ontdekt. Hij is de zoon van Van Arkesteyn. Zijne moeder is de zuster van Andries de Leeuw. Men spant een vierschaar over Semeyns – met behulp van den spion komt toch ten slotte zijn onschuld uit. Prins Willem verschijnt ten tooneele. Arkesteyn sterft aan eene beroerte ten gevolge van al de wroeging en het zedelijk leed in de laatste tijden doorleefd. Sinjeur Semeyns wordt in eere hersteld en heeft de liefde van Geertruid gewonnen. Zweder vlucht, maar wordt door een strooper met een steenworp gedood.

VI.

Uit deze beknopte, onvolledige schets blijkt de rijkdom van tooneelen, karakters en effekten door Hendrik Jan Schimmel in zijn nieuw werk ten toon gespreid. Alleen de meest zorgvuldige voorbereiding, de geduldigste vlijt was in staat den auteur zulk een helderen en diepen blik op het jaar 1672 te doen slaan. Met ter zijde stelling van de moordtooneelen in den Haag, zoo herhaaldelijk reeds beschreven, maar nimmer met de ware historische nauwkeurigheid uiteengezet, ontvangen wij een beeld van een der meest tragische momenten in de wordingsgeschiedenis van ons volk: 1672. Amsterdam, Zeyst, Utrecht, Abcoude en omstreken toonen zich als door

den tooverstaf van den poëet heropgeroepen uit den nacht van het voorleden. Alles wat daarenboven met de politieke geschiedenis samenhangt, de fransche troepen in Zeyst, de bezetting van Utrecht, Lodewijk XIV, Luxembourg, d'Estrades, Buckingham, Willem III – is met zeldzaam meesterschap behandeld.

Als vrije kreatiën van den kunstenaar treden op: Arkesteyn, Semeyns, Zweder, Andries de Leeuw, Geertruid, en Mejuffer Van Vosbergen. Den meesten indruk maakt de amsterdamsche patriciër – zijn beeld alleen volstaat om „Sinjeur Semeyns" tot een voortreffelijk kunstwerk te stempelen. De krachtige, hooge gestalte van Adam Adriaan van Arkesteyn is volteekend tot in de kleinste bizonderheden. De geduchte trots der burgerkoningen breekt in het eerste gedeelte van het verhaal den zinkenden invloed van de ridderschap. Arkesteyn triumfeert volledig op den Sligtenhorst. Even vastberaden schijnt hij te zullen optreden tegen de Oranjepartij, maar wordt verlamd door de schandelijke felonie van zijn zoon, waardoor hij als smeekeling moet verschijnen voor het geminachte Kind van Staat. Het tooneel, waarin Willem III te Bodegraven achtereenvolgens zijne officieren, Buckingham en Arkesteyn ontvangt, behoort tot die schitterende bladzijden onzer letterkunde, welke nooit kunnen vergeten worden. Zoo ras de machtige Patriciër zich vernederd gevoelt, zoodra hij zich aan zijn dæmon: Zweder overgeeft, zien wij Arkesteyn zinken, maar met de majesteit van een gevallen engel.

Semeyns, de natuurlijke zoon van den grooten man, het beeld van den kloeken burgerlijken jonkman, die in zijn strijd met zich zelven, als aanleg en plicht in botsing komen, de schoonste zege bevecht, is zeer zeker eene hoogst aangename verschijning, die terstond de sympathie van den lezer wint, maar moet in belangrijkheid onderdoen voor Arkesteyn. Terecht heeft Schimmel aan Zweder voor 't grootste deel italiaansch bloed gegeven – de broedermoorder wordt er verklaarbaarder door, mocht hij van tijd tot tijd, als op het tooneel, met bengaalsch licht worden overstraald. De teekening van zijne wroeging is, naar 't mij schijnt, het zwakste deel van dit figuur.

Maar de spion Andries de Leeuw, de zeeschuimer uit de Antillen, die al zijne geslepenheid voor de zaak des vaderlands aanwendt, is een meesterlijk kunstwerk. Zijne verschijning als marskramer, het tooneel op den Domtoren met Luxembourg, zijn gesprek met den Prins, zijn tweede gedaante als Gerrit Plemp — zijne handelingen te Abcoude — vooral zijn drinkgelag met den braven kreupelen Jan Maat — dit alles blijft met onuitwischbaar schrift op den achtergrond onzer herinnering gegrift.

De personen van den tweeden grond, Meester Jochem, Brechtjen, Geerte, Jilles, Vrouw Semeyns, hebben veel aantrekkelijks, al houden zij hier en daar den gang van het verhaal wel wat noodeloos tegen. De wederverschijning van Geerte Geevaerts met het inlandsche kind uit de Molukken boeit niet — het beeld der zindelijke amsterdamsche burgervrouw verdwijnt, om onder te gaan in eene kijvende matrone, die zich omtrent hare verhouding tot den ziekentrooster Ko Wybrandsz veel te verwijten heeft.

Over den buitengemeenen rijkdom van vernuft, over den schat van emblemen en metaforen, zoowel in den beschrijvenden, als in den dramatischen stijl aangewend, is reeds gesproken. Schimmel is een verklaard vijand van het platte en alledaagsche, maar in zijn ijver en in zijne kracht maakt hij wel wat te weelderig gebruik van den rijkdom zijner dichterlijke fantazie en van den onuitputtelijken voorraad zijner puntige replieken.

Sinjeur Semeyns is een reusachtige, uitstekend geslaagde arbeid. Het boek heeft eene blijvende plaats in de geschiedenis onzer letteren verdiend. 't Is een kunstwerk, dat in den waren zin patriottismus kweekt. Er klopt een ader van warme bewondering in, van bewondering voor den grooten zoon uit het geslacht der Nassaus, die de veêge Republiek redde, toen haar ondergang onvermijdelijk scheen. En die bewondering weet de auteur door zijne benijdenswaardige kunst over te planten in het hart van zijn dankbaren lezer. Zoo ooit is dankbaarheid hier gepast en, indien het mij vergund is een staaltjen van de mijne te geven, zou ik wenschen, dat Nederland niet vergat, om bij de drie beste letterkundige

scheppingen van de tien laatste jaren „Sinjeur Semeyns" eene goede plaats te geven.

DE DICHTERS VAN ONS TIJDVAK.

„La poésie s'en va." — Een vooroordeel. — De dichters van ons tijdvak. — Jonge fransche poëzie.

Oktober 1876.

Dit is wederom éen van die algemeen aangenomen gezegden, welke met een onbeduidend glimpjen van juistheid eene reusachtige overdrijving behelzen. Het is nu eenmaal vastgesteld, dat het tweede deel der negentiende eeuw arm zal blijven aan groote dichters – men geeft toe, dat de europeesche menschheid op wetenschappelijk gebied aanzienlijke vorderingen heeft gemaakt, maar geene poëzie meer – „la poésie s'en va."

Blijft men een oogenblik op het kleine nederlandsche terrein, dan schijnt het, alsof de pessimisten gelijk hebben. Inderdaad – het schijnt zoo te zijn. Da Costa, De Genestet, Potgieter, Heye zijn gevallen, maar ons bleven Nicolaas Beets, J. J. L. ten Kate, H. J. Schimmel, Hofdijk, Alberdingk Thijm en een dichter, die in klassieke en rijmlooze versmaten het keurigste geschonken heeft, wat ooit op dat gebied werd geleverd: Mr. C. Vosmaer. Onder de jongeren verrasten ons Dr. Schaepman, C. Honig, A. L. de Rop en de akademische jongelingschap zweert nog altijd bij Piet Paaltjens.

Reeds toen de Genestet en Potgieter in de volle kracht waren van hun genie – reeds toen klonk het: „la poésie s'en va." Is het, omdat wij Nederlanders als bij instinkt gedreven worden tot de vaste overtuiging, dat de dichtkunst op onzen onherbergzamen bodem niet tieren wil? Is het, wijl

wij het beschamend bewustzijn met ons omdragen, dat de nederlandsche ooren niet altijd willen luisteren, als een dichter het woord vraagt? Is het, omdat er in ons land, luchtstreek en bevolking zoo onnoembaar veel vijandige krachten saâmwerken om de heldere vlam te blusschen, die nog altijd blaakt op het altaar der onsterfelijke Muzen?

Wellicht heeft hier en daar een kwaad geweten meêgewerkt om zoo luid mogelijk te verkondigen: „la poésie s'en va!" terwijl Ten Kate twee groote kunstwerken: „De Schepping" en „de Planeten" in kort tijdsverloop deed verschijnen, terwijl Vosmaer in heroïschen versmaat „Londinias" voltooide, terwijl een drama in jambische verzen: „De Vorstenschool" van Douwes Dekker bijna een algemeenen bijval won.

Als de schedelkundigen eenmaal gelijk zullen krijgen, zal het wel vast staan, dat de knobbel der bewondering en der waardeering zeer zeldzaam op nederlandsche schedels is ontdekt en dat als noodzakelijk gevolg hiervan te midden van een bloeyend letterkundig tijdperk eene groote menigte bleef bezweren, dat er eigenlijk geene dichters waren.

Doch de kwaal is nog van algemeener aard. Ook elders, zegt men, ook bij de meest begaafde natiën van Europa wordt geen wierook meer gebrand op de altaren der gelauwerde zusters van Foebus Apollo. Onze eeuw is – treurige gemeenplaats! – van uitsluitend stoffelijke richting! Wij bouwen ijzeren spoorwegbruggen, tunnels en tentoonstellingspaleizen, wij gieten monsters der verschrikking door de vlijt der firma Krupp, wij leggen onderzeesche telegraafkabels en watermijnen – maar verzen worden er niet meer gehoord!

Zou het dezen alarmisten ernst zijn?

Weten ze dan niet, dat althands bij de drie meest letterkundig ontwikkelde natiën van Europa: Frankrijk, Duitschland en Engeland alleropmerkelijkste verschijnselen van letterkundig leven worden waargenomen, dat vooral de poëzie met zeldzaam talent wordt beoefend. Kent men de namen van Alfred Meiszner en Moritz Hartmann niet meer? Is men vergeten, dat Beyeren een zanger bezit in Herman Ling en mag Oostenrijk niet een weinig trotsch zijn op Robert

Hamerling? Engeland verheugt zich op dit oogenblik in eene nieuwe dichtschool, die het meest naar Robert Browning luistert, naar den auteur van het zeldzaam schoone italjaansche epos: „The Ring and the Book." De namen Swinburne, O'Shaughnessy en Rosetti zijn nog niet algemeen vermaard – maar hun faam zal weldra den tocht over het Kanaal ondernemen.

Zoo eenig land, dan heeft Frankrijk in de laatste lustra bewezen, dat de poëzie een schoon tijdperk van bloei is ingetreden. Leeft van het luisterrijk tijdperk 1830—1848 nog slechts de immer kloeke en veerkrachtige Victor Hugo, is Théophile Gautier gestorven, Alfred de Musset reeds lang verscheiden – een jong geslacht verscheen met even schoone, somtijds meer verkwikkelijke liederen dan de groote voorgangers. Reeds heeft François Coppée het oor der beschaafde waereld gewonnen, doch niet minder mogen zijne geestverwanten Lecomte de Lisle, André Lemoyne, Sully Prudhomme, Joséphin Soulary, André Theuriet, Paul Déroulède en Edouard Pailleron aanspraak maken op den naam van dichters.

Meer dan ooit werd deze overtuiging mijn deel, toen ik in de laatste dagen een keurig fraai boekdeeltjen ontving met den titel: „Perles de la Poésie Française contemporaine." [1]) Bij het doorbladeren werd ik genoodzaakt tot lezen, tot genieten – tot herlezen van wat vroeger reeds algemeen was geprezen en genoten, tot kennismaking met nieuwe uitstekende proeven van de jongste fransche lyrische poëzie. De fransche uitgever Alphonse Lemerre, wiens zinspeuk: „Fac et spera" aan nederlandsche beoefenaars der fransche dichtkunst niet onbekend is, heeft eene keurige reeks van boekdeeltjens doen verschijnen, meest allen overvloeyende van de liefelijkste fransche verzen. Een smaakvol nederlandsch ambtgenoot, de heer H. Pyttersen Tzoon, bracht, in overleg met zijn parijschen vriend, daaruit eene bloemlezing voor nederlandsche lezers te zaâm, die de uitstekendste gelegenheid aanbiedt met het nieuwste en schoonste

[1]) Sneek, H. Pyttersen T. fils. (zonder jaartal.)

in kort bestek kennis te maken. Ik vind schoone proeven van Paul Bourget, François Coppée, Théophile Gautier, d'Hervilly, Victor Hugo, Lecomte de Lisle, André Lemoyne, Albert Mérat, Louisa Siefert, Joséphin Soulary, Sully Prudhomme, André Theuriet, Jean Aicard, Paul Déroulède, Edouard Pailleron en Edouard Grenier.

Wellicht zou het eigenaardiger geweest zijn, zoo alleen vertegenwoordigers der jonge school waren gekozen, zoodat Victor Hugo en Théophile Gautier ditmaal stilzwijgend op den achtergrond hadden getoefd — maar dan zou men ook gemist hebben:

„Lorsque l'enfant parait, le cercle de famille
Applaudit à grands cris...."

het oorspronkelijke juweeltjen, 't welk Hildebrand in den familiekring der Stastokken zoo meesterlijk vertolkt. Dan zou men daarenboven gemist hebben het lentelied van Théophile Gautier:

„Tandis qu'á leurs oeuvres perverses
Les hommes courent haletants,
Mars, qui rit, malgré les averses,
Prépare en secret le printemps!" [1])

Hoe dit zij, het cierlijk gedrukte bundeltjen biedt een schat van letterkundig genot, al mist men ook noode proeven van Blaze de Bury, Victor Laprade, Eugène Manuel en Madame Ackerman. Daarentegen ontluiken de liefelijkste rozen van poëzie bij de lezing dezer bladzijden. 't Meest op den voorgrond treden Coppée, Lemoyne, Sully Prudhomme, Louisa Sieffert en Joséphin Soulary. Het is niet mogelijk den indruk terug te geven van Coppée's idyllisch drama: „Le Passant," een dialoog tusschen Silvia, eene der fierste traviate van Florence, en Zanetto, den voorbijtrekkenden minstreel. Alles is poëzie — iedere regel schittert

[1]) Een goed geslaagde vertolking van dit gedicht leverde de heer Lütkebühl Jr. in het tijdschrift Nederland. 1875. 1e deel.

van den zachten gloed der starren in een zomernacht. Van denzelfden dichter geniet ik nogmaals „Le Banc", de roerende opvatting van eene alledaagsche stof: een fransch soldaat en eene bonne, beiden uit dezelfde provincie, beiden kampend met het harde lot. Na de lezing heeft de dichter ons geheel veroverd en fluisteren wij met hem:

„Et je n'ai pas trouvé cela si ridicule."

Uitstekend vooral is het monodrama: „Les Bijoux de la Delivrance" — waarin eene „femme du monde" in galakostuum, gereed naar een bal te gaan, besluit hare juweelen aan het vaderland te offeren — nu Frankrijk zucht onder de oorlogsschuld. En toch had ze de steenen lief. Ze getuigt:

„J'aime sur mes bras purs, sur mes épaules fières
„La douce pesanteur des métaux et des pierres,
„Qui pour un roi captif seraient une rançon
„Et dont le froid contact donne un léger frisson."

Ze heeft in de duistere jaren 1870—1871 de gekwetsten verpleegd — zij herinnert zich de woorden van een stervend held, die de ellende eener vijandelijke bezetting heeft doorleefd, zij besluit hare kostbaarheden op het altaar des vaderlands neder te leggen en zonder juweelen naar het bal te gaan:

„France! j'apparaitrai, comme toi pauvre et belle;
Et, si l'on est surpris de la mode nouvelle,
Je dirai seulement à ce monde étonné:
— Le pays demandait de l'or, j'en ai donné."

André Lemoyne schittert in de poëtische dialoog, als hij de star en de herder, de beek en de maagd doet spreken, als hij de parijsche vrouw, die den dertigjarigen leeftijd bereikte, doet klagen over de eentonigheid van haar leven, maar aanstonds doet terugkeeren tot dat leven, als zij de stem van haar kind hoort:

„Cést l'appel ingénu d'une petite fille,
Qui descend du berceau, voyant qu'on l'oubliait...
Elle entr'ouvre la porte et, d'un air inquiet,
Pieds nus sur le tapis, demande qu'on l'habille."

Als dichteres van het gelukkige huiselijk leven treedt Louisa Siefert op -- zeldzame, geurende bloem in de fransche dichtergaarde. [1]) Zij schildert het geluk der moeder, die den glimlach van haren slapenden lieveling bespiedt, terwijl zij fluistert tot haar echtgenoot:

— „J'imagine qu'un ange
A notre chérubin vient encore parler!"
....Le père, à toutes ces chimères,
Repondait seulement: — „O les mères, les mères!"
Et se penchant vers elle, ajoutait: „ Bah! dis-moi
Tout ce que tu voudras, mais l'ange ici, c'est toi!"

't Is niet mogelijk hier op alles schoons te wijzen.

Ik deel ten slotte eene proeve meê uit de ernstige en schitterende verzen van Sully Prudhomme — getiteld Prière.

„Ah! si vous saviez comme on pleure
De vivre seul et sans foyers,
Quelquefois devant ma demeure
Vous passeriez.

„Si vous saviez ce que fait naitre
Dans l'âme triste un pur regard,
Vous regarderiez ma fenêtre,
Comme au hasard.

„Si vous saviez quel baume apporte
Au coeur la présence d'un coeur,
Vous vous assoiriez sous ma porte,
Comme une soeur.

„Si vous saviez que je vous aime,
Surtout si vous saviez comment,
Vous entreriez peut-être même
Tout simplement!"

Onlangs werd over de hoofden van het feestvierend Am-

[1]) In Oktober 1877 stierf te Pau aan borsttering de fijn gevoelende dichteres Louisa Siefert, mevrouw Pène d'Asté sedert 1875.

stels Mannenkoor door een ballon een regen van bloemen uitgestort. Die hulde was geestig gevonden. Maar de dichter doet meer. Hij strooit voortdurend rozen uit over onze hoofden in de uren van eenzaamheid en overpeinzing — hij stort bloemen uit in onze harten, en die bloemen verwelken nimmer.

IETS RUSSISCH.

Iets Russisch. — De Danischeffs. — Uitstekend optreden der vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel.

„Het lied van liefde en jeugd,
„Dat eeuwig jong zal blijven,
„Zoolang er wolken drijven."
NICOLAAS BEETS.

Dinsdag den 3 Oktober werd in den haagschen koninklijken schouwburg voor het eerst vertoond het russisch drama: „De Danischeffs," van Peter Newsky, naar de duitsche vertolking vertaald door J. H. Rössing.

Onze haagsche schouwburg was op alle rangen door een belangstellend gehoor bezet. Reeds was de liefde voor ons nationaal tooneel door al wat voorafging een weinig aangewakkerd — en toonde de zaal, waarin driemaal 's weeks de smijdige taal der Seine klinkt, eene verzameling van voorstanders der nederlandsche tooneelspeelkunst, die zoowel door getal als door gehalte het beste voor de toekomst belooft.

De uitkomst der vertooning was in alle opzichten voortreffelijk. De dankbare belangstelling van het haagsche publiek bleek ongedwongen uit de luide toejuiching bij het eind van elk bedrijf, door het terugroepen tot tweemaal toe van de hoofdpersonen uit het nieuwe drama.

Bij deze voorstelling is het reeds gebleken, dat de nieuwe

vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel" een gezelschap van tooneelkunstenaren heeft bijeengebracht, in staat door vereenigde krachten iets zeer schoons te scheppen. De blijde hoop op herleving van ons nationaal tooneel is werkelijk aangewakkerd — het welslagen der pogingen van de vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel kan met de hoogste waarschijnlijkheid worden voorspeld.

Want de vertooning van: „De Danischeffs" was rijk aan uitmuntend geslaagde tooneelen. 't Zou onmogelijk zijn reeds thands telken avond met een oorspronkelijk nederlandsch werk op te treden — de boom, door de dramatische Muzen op onzen bodem geplant, lang kwijnende door gebrek aan lucht en voeding, kan nu niet op eenmaal een onuitputtelijken oogst van rijpe vruchten voortbrengen.

Toen voorleden jaar te Parijs in het Théâtre de l'Odéon „Les Danischeffs" werd vertoond, vernam men aanstonds van den grooten bijval, aan dit drama geschonken. Er werd zelfs vermeld, dat Alexandre Dumas fils een vriendschappelijk oog aan het handschrift van den onbekenden auteur had gewijd. Dat de vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel besloot dit drama op onze planken te brengen, was derhalve een zeer natuurlijk en gewenscht verschijnsel.

„De Danischeffs" is geen alledaagsch kunstwerk. De handeling is zeer boeyend, hier en daar wat bont, schoon nooit overladen. De teekening der karakters is bijna in elk opzicht voortreffelijk te noemen. Op het slot Schava verschijnt de twee-en-zestigjarige gravin Danischeff in de volheid van hare adellijke, feodale macht, met haar onbuigzaam karakter, met hare liefde voor haar zoon Wladimir als godsdienst, en met haar eerbied voor den alouden roem en naam der Danischeffs. Mevrouw Kleine-Gartman was ten volle berekend de fiere gestalte dezer russische vorstin te veraanschouwelijken — zij bezat al de waardigheid, maar ook al de waereldwijsheid dezer trotsche magnate, die aan het keizerlijk hof ongenoodigd durft verschijnen en in slapelooze nachten.... Brantome leest.

Haar zoon Wladimir, een schitterend officier der kava-

lerie, door den heer Moor zeer verdienstelijk opgevat, vraagt haar om de hand van eene aangenome dochter, Anna Federowna, het kind van een lijfeigene. Dit feit geeft den stoot tot de handeling. De Gravin spreekt een woedend „neen" uit, Wladimir dreigt met een wanhopigen stap. Listig paait zij den hartstochtelijken jonkman met goede woorden en doet hem naar Moskow vertrekken. Daarna wordt Anna Federowna gedwongen een hatelijken echt aan te gaan met den vrijgelaten koetsier Osip.

Dit alles vormt het eerste bedrijf en deed velerlei schoons uitkomen. Het vertrek van Wladimir, het stille spel van Anna, als zij een door den jongen Graaf bevoorrechten hond liefkoost, de tooneelen van het gedwongen huwelijk, de kloeke persoonlijkheid van Osip den koetsier, die aanstonds besluit zijne bruid als een heilig kleinood te bewaren voor zijn meester — dit alles werd hoogst verdienstelijk voorgesteld. De gravin (Mevrouw Kleine), Anna (Mevrouw Ellenberger), en Osip (de heer Spoor), wedijverden om den prijs der uitmuntendheid.

Mevrouw Ellenberger verheugt zich in een onmiskenbaar groot dramatisch talent, dat aanstonds sympathie wekt — misschien zou het hier en daar wenschelijk zijn, dat zij iets minder deftigs, iets minder letterlijks aan de uitspraak van enkele woorden toevoegde. De heer Spoor toonde in de dankbare rol van Osip verrassend groote bekwaamheid, zoodat hij niet het geringste deel der toejuichingen mocht inoogsten.

Het tweede bedrijf brengt den toeschouwer naar Moskow in het paleis Walanoff. Graaf Wladimir Danischeff is hier een gestadige gast, die met groot welgevallen gezien wordt door de schoone dochter des Prinsen Walanoff. Princes Lydia hoopt te vergeefs op wederliefde van den jongen officier. Een andere gast van den huize is de fransche attaché, Roger de Taldé, die met parijsch vernuft over Rusland, de russische maatschappij en de russische vrouwen oordeelt. Zijn ironisch slotwoord: „Dieu ayant créé la femme, se reposa voulant créer quelque chose de supérieur ou de pire — alors il créa

la femme russe!" — moet bij de vertolking altijd verliezen. De heer Morin bewees, dat hij volkomen in staat was, den fijn beschaafden parijschen gentleman voor te stellen — hij was de ziel van het tweede bedrijf naast mejuffrouw Verwoert, die de schoone princes Lydia met groote bevalligheid vertegenwoordigde, schoon soms wat te sterk drukkend op hare R's. Graaf Wladimir ontdekt de list zijner moeder op een avondfeest bij de Walanoffs — eene heftige woordenwisseling tusschen moeder en zoon volgt. De jonkman dreigt Osip en zijne echtgenoot te dooden.

In de woning van den koetsier grijpt gedurende het derde bedrijf eene reeks van wegslepende tooneelen plaats. De verhouding van Osip en Anna Federowna is fijn en smaakvol geteekend door den auteur — de vertolker had bij het sprookjen van den aardgeest en de lelie voor een weinig meer losheid mogen zorgen. De heer Spoor en mevrouw Ellenberger speelden onberispelijk in dit en volgende tooneelen, toen Graaf Wladimir met de rijzweep verscheen, om den koetsier te tuchtigen, maar eindigde met den edelmoedigen dienstman van weleer zijne grafelijke hand te reiken. De heer Moor was zeer gelukkig in dit tooneel, soms wat al te rad een volzin wegwerpend, maar steeds zeer beschaafd in toon en klank van stem.

Het vierde bedrijf, waarin het huwelijk van Osip ontbonden en de jonge Graaf Danischeff met de dochter van eene lijfeigene verbonden wordt, is het zwakst — hoewel niet zonder verdienste door den vond, om Osip het plan te doen vormen zich als monnik van een grieksch-christelijk klooster het voorrecht eener scheiding van zijne wettige echtgenoote te verwerven. Eene intrige van de Princes Lydia, die deze scheiding wil doen afspringen, eenige geestige woorden van den franschen attaché, die als het choor der Grieken steeds de moraal uitspreekt, verlevendigen dit deel van het drama.

De eindindruk was zeer bevredigend.

Aan de vertooning ontbrak bijkans niets. Kostumen en ameublement waren met grooten smaak geregeld. In de laatste vijf-en-twintig jaren was eene tooneelvoorstelling als „De

Danischoffs" eene onmogelijkheid in den Haag. Eensklaps aanschouwt men nu wat goede wil, inspanning. toewijding, beleid kunnen tot stand brengen. De tooneelkunstenaars verdienen groote dankbaarheid voor hunne en hare inspanning, bovenal warme bewondering voor de ruimschoots gebleken talentvolle opvatting hunner rollen. Ook de rollen van den tweeden rang waren zeer goed bezet. De heeren Bigot, Potharst, de Leur en Ising werkten hoogst verdienstelijk mede, 't geen in nog ruimere mate van de dames, Van Sluijters, Bertha Vos, Chr. Stoetz en Coerdes de la Bye kan gezegd worden.

Van heeler harte zal ieder onbevooroordeelde dit heuchelijk feit toejuichen. Ons tooneel is een der invloedrijkste kunstuitingen van ons nationaal leven. Die thands onverschillig blijft, klopt geen vaderlandsch hart in den boezem.

DE LEIDSCHE SCHUTTING.

Chi va piano, va sano. — De leidsche schutting. — Gebouw der Universiteit. — En andere desiderata.

„Leiden, 11 October, 1876. Op Maandag 23 dezer des voormiddags te halftwaalf zal aan het gebouw van het Provinciaal Bestuur te 's Gravenhage worden aanbesteed aan den meestbiedende het afbreken van de schutting met schoorpalen, om het groote plein van de Ruïne alhier, benevens het uitvoeren van eenige daarmede in verband staande werken, behoorende tot de academische gebouwen."

Leidsche Courant.

Ongeveer drie jaren lang kuyerden de bewoners der rustige Sleutelstad langs eene prachtige houten schutting ten Ruïneplein opgericht, als de veelbelovende voorboô van een spik-

splinternieuw akademiegebouw. Die schutting werd met groote belangstelling beschouwd. Ieder, die ook maar van verre aan de aloude universiteit verbonden was, had die schutting langzamerhand lief gekregen. De Hoogleeraren gingen niet voorbij zonder een tevreden hoofdknikjen, de Muzenzonen bleven er stand houden en trokken met hunne frissche fantazie een akademisch paleis op, dat niet minder schoon zou schitteren in de stad der „klabakken" en der „peueraars" dan de witte zuilen van het Parthenon te Athene. De pedellen en pedelsgelijken, met hun heelen aanhang van familieleden en vrienden, kwamen bijna in verrukking bij de gedachte, dat zij niet langer zouden klimmen op de uitgesleten trappen van het oude Witte-Vrouwenklooster onder het duister vermoeden, dat de schimmen der kuische jonkvrouwen langs hunne schreden dwaalden. Zelfs de „laidsche" straatjongen keek nieuwsgierig naar de schutting en slingerde een steen over het afgeschoten plein onder het fluiten van een toepasselijk volkswijsjen.

De goede, oude Béranger zou zeggen:

„Mais qui vient de détruire
„Ce rêve enchanteur?
„Mes amis, j'en ai honte....
„C'est quelqu'un qui monte
„Pour apporter le compte
„Du restaurateur!"

Inderdaad, de aannemers zullen den „23 dezer" hunne rekeningen opmaken en de schutting zal verdwijnen. De Ruïne zal niets dan eene ruïne bevatten, de schutters en het garnizoen zullen er misschien parade houden, met de lieflijke kermisdagen zal Oscar Carré er op nieuw doen genieten van de schoonste verrukkingen der hoogere rijschool, de akademische jongelingschap zal er bij hoogtijden weder een feestgebouw komen timmeren, maar de metselaars, die er het paleis voor de leidsche Universiteit zouden metselen, schijnen voor goed weggezonden.

Het waarom — het hoe van dit verschijnsel mogen anderen behandelen. Niemand twijfelt aan het bestaan van zeer ge-

wichtige, van zeer afdoende gronden [1].... maar het feit blijft hoogst opmerkelijk en ik vestig de aandacht op het feit.

Er bestaat in de rezidentie eene legende uit den tijd van het tweede ministerie Thorbecke (Maart 1862 – Februari 1866) – misschien louter uit de fantazie van een dichterlijk reporter gesproten, maar in nauw verband staande met het opruimen van de schutting ter leidsche Ruïne.

Men verhaalt, dat onze Minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken een bezoek ontving van een brusselsch ambtgenoot – men noemt zelfs Rogier. Men voegt er bij, dat de belgische minister hoogst voldaan was over alles wat hij zag en hoorde, maar, dat hij het binnenhof betredend aan zijn nederlandschen kollega vroeg: „Où est le palais de la nation?" De minister Thorbecke mocht de hand slechts uitstrekken naar de grijsblauwe huizinge, waarvan andere volken waarschijnlijk niet meer dan een telegraafbureel of een vondelingsgesticht zouden gemaakt hebben. Weinige maanden later kwam een wet tot stand, waarbij de nederlandsche wetgevende macht de som van een miljoen guldens bestemde tot stichting van een paleis der natie.

Dit is nu dertien jaren geleden. Eén en meer miljoen guldens zijn er stellig in de nederlandsche schatkist voorhanden, maar de eerste steen van het bedoelde paleis moet nog gelegd worden. Plannen zijn er gemaakt, teekeningen zijn gezien, maar sommige geestige menschen, voor wie niets heilig is, zeggen dat die plannen afgekeurd zijn, omdat men in het ontworpen paleis te weinig gedacht had aan zekere soort van vertrekken, wier naam onze moderne kieschheid niet uitspreekt.

Een derde feit sluit zich bij deze verschijnselen aan. Het Rijksmuseum (Trippenhuis) werd, wordt en zal bedreigd worden door rustige amsterdamsche partikulieren, die in petroleum, zegge steenolie, doen. Men heeft er nu eene reeks van jaren over gesproken en geschreven. Er zijn brandschellen aangebracht, men houdt er „kerfmessen" op na, om de groote

[1] Het uitschrijven eener prijsvraag.

stukken uit de lijsten te snijden bij brandgevaar – althands dit heeft men ernstig geloofd, toen iemand dit in het belang der zaak met een stalen voorhoofd verzekerde. Thands weet men de plaats, waar het nieuwe Rijksmuseum zal verrijzen – en ziehier reeds veel gewonnen.

Chi va piano va sano! en dit zeggen de vurige, hartstochtelijke Italianen.

Juist – bij de bruisende tochten, die een italjaansch hart doen kloppen, bij de ziedende opgewondenheid, die zich tot alles in staat acht, bij de koortsachtige snelheid, waarmeê elk plan op italjaanschen bodem ontkiemt, waarmeê ieder denkbeeld tot verwezenlijking wordt gedreven, bij de edelmoedige onbedachtzaamheid, waarmeê in Italië wordt besloten, gehandeld en uitgevoerd, mag het oude woord gelden:

„Chi va piano, va sano!"

Maar in het deftige, stille, welberaden en degelijke Nederland zal de spreuk minstens kunnen ontbeerd worden. Niet tot traagheid, tot spoed mag worden aangespoord. Twaalf jaren van overweging, van bedachtzaam peinzen en wikken mogen ruim voldoende worden geacht. Het nederlandsche volk heeft behoefte aan drie gebouwen. Vorst en volk zijn volkomen eensgezind in dit opzicht. De wet getuigt het. Daarom verlangt men smartelijker dan ooit naar:

een Paleis voor de Staten-Generaal –
een Paleis voor het Rijksmuseum [1]) –
een Paleis voor de leidsche Universiteit –:

opdat de vreemdeling niet immer met beschamende vragen voor den dag kome, die elk goed Nederlander moeten doen blozen.

Om zooveel belangrijke werken te bouwen, behooren er geniale bouwmeesters te zijn. Zou ons klein volkjen die niet bezitten? Er zijn in de laatste twintig jaren genoeg monumentale gewrochten verrezen, kerken en openbare gebouwen, die het tegendeel verzekeren. Dus blijft de hoop – als in de doos van Pandora.

Holland was klein, kleiner nog dan heden, toen in 1648

---

[1]) Thands gelukkig voltooid. (1884).

het plan gevormd werd, om een stadhuis in Amsterdam te bouwen.[1] Weinige jaren later stond het achtste wonder der waereld op den Dam, waar het nu nog schamper lachend neêrziet op het negentiende eeuwsche mirakel van architektonische onmacht — de Beurs.

„Een wonder is de nieuwe Beurs!
„Geloof het maar, Jan Salie!"

Men nam het Potgieter zeer kwalijk, dat hij dit zoo op den man af zeggen durfde, want Jan Salie had eene oude rekening met den genialen dichter, die bij velen onbekend, bij weinigen hartelijk bemind, zoo dikwijls met snerpenden spot de zenuwlooze onvruchtbaarheid op het gebied der architektuur aan zijne tijdgenooten heeft verweten.

Misschien is er thands meer te verwachten dan in het tijdvak 1840 — 1850. Prikkel en voorbeelden bij naburige natiën ontbreken niet. Hoe kort nog is het geleden, dat in Brussel een Beursgebouw, in Parijs een Opera-paleis werd gesticht, welke met een weinig goeden wil en ruime bijdragen uit de nederlandsche schatkist even goed op nederlandschen bodem hadden kunnen verrijzen. Alles komt aan op een weinig geestdrift, op een weinig spoed bij de uitvoering en op een weinig .... nationaal schaamtegevoel.

En daarbij vragen wij geen weelde van albast, marmer, goud en beeldhouwwerk voor een paleis der zang- en danskunst, maar een onderkomen voor onze kamers, onze schilderschatten en onze eerste hoogeschool, die nu in een donkeren hoek verscholen, naast brandbare stoffen in doodsgevaar, of in oude vochtige kloostermuren een kwijnend leven voortslepen.

„Chi va piano va sano!" is een zeer bedachtzaam woord. Nederland bedenke evenwel, dat overmaat van bedachtzaamheid het best vertaald wordt door .... lamlendigheid.

ROSALIE EN VIRGINIE LOVELING.

Rosalie en Virginie Loveling. — Haar tweede bundel Novellen. — Po en Paoletto. — De vijftig franken.

November 1876.

Nauw is een jaar verloopen, sints de eerste bundel Novellen van de gezusters Loveling werd uitgegeven. Ook is het juist een jaar geleden, dat de arme Rosalie Loveling te Nevele ontsliep na eene kwijnende, smartelijke krankheid van langen duur. In hare ziekte had zij nog de hand gelegd aan een drietal verhalen, die thands met drie novellen van hare zuster Virginie het licht zien. Prof. J. F. J. Heremans, de gevoelvolle, edele vriend, sprak Vrijdags, den 7den Mei van 't vorig jaar, toen men de jonge doode op den Sint-Amandsberg bij Gent ten grave bracht, de volgende roerende woorden: „De lijkstoet, die dezen grafheuvel is opgeklommen, en waarvan Gij mannen, van heinde en verre samengestroomd, hebt willen deel maken, bracht hier geene gewone doode: zij, die hier komt rusten, is eene lieve jonge vrouw, wier naam op de lippen is van al wie gevoel heeft voor ware poëzie, en wier kortstondig leven bescheiden in het stille Nevele heenvloot: Rosalie Loveling. Zij werd aan de zijde van haar ander ik, hare jongere, niet minbegaafde zuster Virginie weggenomen; de dood heeft aan eene achtbare tachtigjarige moeder haren steun, haren troost, haren trots, — aan een geliefd gezin het beste, het trouwste hart, — en aan de letterkroon van Vlaanderen den rijksten diamant ontroofd."

Prof. Heremans heeft geen woord te veel gezegd. Het letterkundig optreden der beide Lovelings dagteekent van 1870, toen een miniatuurbundeltjen „Gedichten" bij de firma Wolters te Groningen het licht zag. Enkele stukjens

hadden in vlaamsche tijdschriften het licht gezien — ieder was getroffen door de teedere frischheid van deze kleine meesterstukken, liefelijk en geurend als de paarsche viooltjens der vlaamsche beemden. Het opmerkelijk feit, dat deze gedichten het eerst in 't Noorden van Nederland het licht zagen, getuigt, geloof ik, van den hoogst waardeerbaren smaak des groningschen uitgevers. Er verliepen ongeveer vier jaren en alleraangenaamst was de verrassing in 1874 door een bundel Novellen der beide zusters Loveling te weeg gebracht: — „oorspronkelijke tafereeltjens in proza, welke voor het meeste deel aan het buitenleven ontleend, met al de keurige netheid van de groote meesters der oudhollandsche schilderschool zijn gepenseeld" — oordeelt prof. Heremans.

In werkelijkheid traden hier twee nieuwe schrijfsters op, die de geheimen van het oost-vlaamsche volksleven kwamen ontsluyeren met al de oorspronkelijkheid van Auerbachs tafereelen uit de midden-duitsche boeren-waereld en al de naïveteit van Fritz Reuters verhalen uit het noordduitsche en pommersche platteland. De merkbare ingenomenheid onzer eeuw met het kleine en onbekende — ook al ligt dat onbekende op tien mijlen afstands van onze woning — de liefde voor het plaatselijk eigenaardige in sommige weinig bezochte streken, vertiendubbeld, sints de stoom ons in weinige weken bijna aan alle waerelddeelen aflevert — deze steeds meer en meer op den voorgrond tredende trek onzer dagen werd bijna zonder erg door de gezusters Loveling bevredigd.

Drie zusters, Marie, Rosalie, Virginie woonden met eene achtenswaardige, hoogbejaarde moeder in al de landelijke stilte en eenvoud van het weinig bekende Nevele — een dorpjen van Oost-Vlaanderen. Zij schilderden de kalme tafereelen uit hare onmiddellijke nabijheid, omdat zij die het beste en het nauwkeurigst konden waarnemen. De eerste bundel van November 1874 gaf bijna enkel oost-vlaamsche binnenhuisjens en dorpscauseriën, waarvan het allerschoonste wellicht Rosalie's Meester Huyghe is. Maar tevens blijft in iedere der andere schetsjens iets fraais, of eigenaardig fijns te waardeeren, bovenal door het wonderlijk schoon

talent van alles op te merken, wat tot de harmonie van 't kunstwerk behoort en alles te schuwen, wat die harmonie zou kunnen verstoren. Nog andere zeldzame voortreffelijkheid kenmerkte de poëzie, zoowel als de proza der beide gezusters.

Dikwerf waren we in ons voorheen zoo deftig en „letterlievend" vaderland veroordeeld heele bundels poëzie te verduwen met macht van „treffelijke en konstige" rijmwoorden, maar in die woestijnen van rythmische en rijmende klanken mochten we maar geen enkel dichterlijk denkbeeld ontdekken. Evenzoo ging het ons met den epischen stijl in proza — heel veel geluidvolle en langdradige redekavelingen, maar ach, zoo luttel poëzie! Dichters van naam, of als zoodanig dikwijls geijkt door zelfgenoegzame middelmatigheid, bestaan er ten onzent zelfs in de beste letterkundige kringen, — dichters, die zelfs geen bewustheid bezitten, dat rijmende regelen nog juist geen kunstwerk vormen. Hoe dikwijls werden wij verrast door de blijde tijding dat de groote X. of de beroemde Y. eenige „dichtregelen" zouden voordragen bij de een of ander feestelijke gelegenheid — de regelen werden dan ook voorgedragen, maar helaas! wat armoede aan fantazie, aan gemoed, aan vernuft!

Geheel het tegenovergestelde is het karakteristieke kenmerk der dames Loveling.

Ieder gedicht, iedere novelle is schatrijk in het beste wat gemoed en fantazie kunnen schenken — overal ruischt die wonderlieflijke harmonie van toon, die de toppen der laurieren doet trillen in Apollo's Muzenhof, als Heine zou zeggen. Zelfs is de vorm der gedichtjens soms eenigszins al te naïef, maar dit belet niet, dat bij die eenvoudige versjens ons hart heeft geklopt van weemoed en ingenomenheid, dat de traan der bewondering ons op 't onvoorzienst in de oogen parelt en de stem heeft gestokt bij de voordracht van:

„Zij stond voor den grooten spiegel
„En lachte haar beeltnis aan:
„Zij had haar zijden kleedjen,
„En haar parelsnoer aangedaan.

„Zij waande zich genezen,
„Haar wang was weder rood,
„Zoo helder glansden hare oogen,
„Zij vreesde niet meer den dood.

„Och jong, verkwijnend harte,
„Dàt zich zoo gaarne bedroog:
„'t Was de koorts, die gloeide op haar wangen,
„'t Was de dood, die blonk in haar oog."

Want Rosalie Loveling schreef die regelen in een tijd, toen de vreeselijke ziekte, die haar zou nedervellen in den vollen bloei van talent, geest en hart, zich nauwelijks had aangekondigd.

Hare eerste Novellen zagen het licht, terwijl zij reeds lang lijdende was en op dat ziekbed schreef zij nog hare drie laatste schetsen, die zij als overwaardeerbare gave na haar verscheiden aan het nederlandsche volk van Zuid en Noord heeft vermaakt.

Er is eene kritiek, die haar invloed poogt te winnen door een glimlach, een zeer voornamen glimlach over alles, wat de fijnste trillingen van 't menschelijke hart raakt — eene kritiek, die met mannelijke vastberadenheid minachtend nederziet op het wufte volkjen van kunstenaars en letterkundigen, op ieder verschijnsel van het menschelijke gemoedsleven, 't welk niet juist ligt aan de breede baan van het nuttige, praktische, stoffelijk voordeelige. Om het met een enkel woord te zeggen — er is daarenboven eene hoogst fatsoenlijke levens-opvatting, er is in ons vaderland eene zegevierende meerderheid, die al de geheimen der kunst gaarne zou willen verkoopen tegen een goed recept om vitriool te maken.... en ik vrees voor deze „zeer geachte" meerderheid thands te veel te hebben gezegd.

Is deze overtuiging te donker gekleurd — wat ik zou willen hopen — dan mag ik voortgaan al de sympathie, al de ingenomenheid, al de bewondering, door mij zelf gevoeld voor den jongsten bundel der beide Lovelings hier openlijk uit te spreken.

I.

Rosalie Loveling is verscheiden den 4 Mei 1875 en plechtig ter aarde besteld den 7 Mei op den Sint-Amandsberg bij Gent in de nabyheid der graven van Willems, Ledeganck en Van Duyse. Niet te vergeefs had een vurig

voorstander van het vlaamsche vaderland aan de Barones Ida von Düringsveld reeds in 1861 verklaard: „Wenn sie sterben sollten" sagte mir ein glühender Vlaming in Brüssel, „ich bin überzeugt kein einziger von uns vlamischen Dichtern wurde bei ihrem Begrabniss fehlen." [1])

Deze wel wat vroegtijdige voorspelling is geheel vervuld. De navolgingswaardige belangstelling onzer zuidelijke stamgenooten bij uitvaarten en jaargetijden kwam op den 7 Mei schitterend uit. Prof. Heremans, die den eersten bundel bij het publiek had ingeleid, sprak aan het geopende graf eenige schoone woorden vol weemoed en genegenheid. Thands schrijven wij reeds November en lezen wij de aandoenlijke woorden van den smaakvollen gentschen hoogleeraar als voorrede van den tweeden bundel.

De drie eerste novellen zijn van de jonge afgestorvene. Zij dragen de titels van Mijnheer Daman en zijne erfgenamen, voltooid December 1874, Juffrouw Leocadie Stevens, van Januari 1875 en Po en Paoletto, bijna stervende geschreven in Februari 1875.

„Mijnheer Daman en zijne erfgenamen" is een tafereel uit het stadsleven, 't welk men gemakkelijk naar Gent zou kunnen verplaatsen. Een schatrijke oude vrijer en een tal van erfgenamen, die hem het hof maken, vormen het onderwerp van dit verhaal. Er zijn zeer treffend geteekende personen onder. Juffrouw Simoens, de weduwe van mijnheer Damans jongsten broeder, met een dochtertjen uit het eerste huwelijk, dat Daman heet: — dan meneer en juffrouw Liebrecht uit een naburig dorp, die den erfoom gestaag abrikozengelei en snippen zenden tot hun eigene ergernis, vervolgens twee officieren, zonen van den oudsten broeder des erflaters — en nog twee kinderen van een neef, wier weduwe den oudsten dezer oom Damans petekind noemt, die allen vormen het choor der begeerige erfgenamen.

De heer Daman oefent groote tyrannie uit over de gedul-

---

[1]) Ida von Düringsfeld. Von der Schelde bis zur Maas. Das geistige Leben der Vlamingen. 2 Band. s. 92.

dige erfgenamen in spe. Als juffrouw Simoens komt berichten, dat hare dochter Angelique zal gaan huwen met een koopman Simmortier, verbiedt hij dit met de bedreiging haar te onterven, maar voegt er bij, dat zij doen mocht wat zij wilde. — „Alzoo gaat het," — voegt Rosalie Loveling er bij — „telkens, dat iemand ons zijnen wil opdringt, voegt hij er onveranderlijk bij, dat wij doen mogen, wat wij verkiezen." Allereigenaardigst is de schildering van oom Damans feest- en naamdag op Sint-Nikolaas. Zijn petekind, dat ook Nikolaas als oom schijnt genoemd te zijn, wordt door zijne zusters Florimond geheeten, daarom is de moeder in gestadige vreeze. Elk geeft geschenken, juffrouw Simoens eene taart, juffrouw Liebrecht een paar pantoffels en Angelique ook al pantoffels — „die eenige toevlucht voor jonge meisjes, welke iets van haren arbeid aan eenen man geven moeten."

Juffrouw Simoens zegt vergoelijkend: „Wat kan men zooal anders maken dan pantoffels? Als ik jong was, had men nog de gebreide gilets en de paarlen geldbeurzen met twee ringen en twee kwispels — men kon ook nog een dessous de lampe maken, maar nu staan onze lampen niet meer, zij hangen; overigens de gas ligt bijna in alle huizen, er blijft waarlijk niet meer over!"

Des te erger nog voor de moeder van Nikolaas Florimond, wier dochtertjen het derde paar pantoffels aanbiedt. Daarentegen brengt de officier, neef Hippoliet, een revolver met acht schoten voor de „baanstroopers", als oom op reis gaat. De kinderen hebben groot pleizier in den officier, „want het blonk en daverde en kletterde al wat aan hem was, telkens als hij eenen stap deed." De heer Daman is mild op zijn jaardag en laat wijn met gebak ronddienen. Maar ooms petekind Nikolaas gedraagt zich slecht en, in haar schrik, dat hij iets breken zal, noemt de moeder hem Florimond. Dit wekt de hooge ontevredenheid van den heer Daman, die verklaart den jongen bij zijn familienaam Spellekens te zullen noemen. Later wekt de moeder van Spellekens nogmaals de ontevredenheid van den rijken man door van een tweede huwelijk te spreken, andermaal met den

gehaten Simmortier. Ook ditmaal zwicht de weduwe.

Plotseling bezwijkt de heer Daman aan eene beroerte. Bij het openen van het testament verklaart de notaris, dat er eene kleindochter van den overledene bestaat, sedert jaren in het krankzinnigenhuis bij Weissemburg. De andere erfgenamen mogen de meubels met elkander deelen. De notaris troost de verslagen erfenisjagers met het bericht, dat de krankzinnige kleindochter zeer ziekelijk is en misschien niet lang zal leven. Maar Rosalie Loveling voegt er aan toe, dat ze al tien jaren te vergeefs wachten.

En zie hier wederom wat onze duitsche vrienden „holländische Kleinmalerei" zouden noemen. Mocht het hun daarbij niet ontsnappen, hoe fijn en degelijk de schildering van dien rijken egoïst is, hoe ieder erfgenaam in zijne eigenaardigheid als uit de werkelijkheid is weggegrepen.

De tweede novelle heet: „Juffrouw Leocadie Stevens" en schetst het stille zielelijden van een jong meisjen, dat aan het strand van Ostende een vreemdeling heeft leeren kennen en liefhebben, die in alle opzichten hare liefde waardig is, op eene kleinigheid na .... hij is Israëliet. De verontwaardiging van den vader, een geacht vermogend notaris, is buitengewoon groot. Leoçadie besluit te wachten en het hart van haar vader te vermurwen. Maar de oude notaris toont zich koppig. Brieven van den geliefden jonkman sporen haar aan ongehoorzaam te wordén en buiten de toestemming van haar vader te huwen. Dit weigert Leocadie. Zij ontvangt daarna zelfs bedreigingen van eene tante des uitverkorenen, waarin deze haar bericht, dat David Hartman een goed huwelijk om harentwille zal afwijzen. Zij geeft Hartman zijn woord terug. Haar vader is uiterst gelukkig. — „Hij was zoo gelukkig, zoo kinderachtig gelukkig; het was spijtig, dat hij het alleen was: want Leocadie had David Hartman wel uit haar leven geworpen, maar kon hem toch uit haar hart niet krijgen."

De notaris Stevens gaat hertrouwen tot groote spijt van Leocadie. De nieuwe mevrouw brengt een zoontjen, Victor, meê, maar het jonge meisjen slaat geen acht op beiden en leeft eenzaam voor zich zelve. Als weinig tijds later de

nieuwe mevrouw Stevens overlijdt, gevoelt Leocadie medelijden met den kleinen Victor en besluit zij voor hem te zorgen. Zoo wordt het jonge meisjen een vrouw van veertig jaren, die langzamerhand hare schoonheid verliest. Victor is opgegroeid tot een flink student, die helaas! nu op zijne beurt eene israëlitische jonkvrouw: Rachel Hartmann lief heeft. Deze Rachel is de dochter van David Hartman. Leocadie weet den heer Stevens te bewegen thands ten minste toe te geven. Zoo geschiedt het en na jaren grijpt eene nieuwe bijeenkomst plaats tusschen Hartmann en de dochter van den notaris.

't Is op de bruiloft van Victor en Rachel.

Als de maaltijd voorbij is en de jongelieden vertrokken zijn, vlucht Leocadie in een „bijkabinet."

— „Zij zat er nog niet lang, als David Hartman de half opengebleven deur zachtjens wegschoof en binnentrad. Hij zette zich nevens haar. Hij lei zijne hand op de hare, zijne rechterhand, die den trouwring droeg: „Leocadie" zei hij, „ik heb u teruggevonden: wilt gij mijne vrouw worden, het is nog tijd." — „Ja, het is nog tijd" — sprak mijnheer Stevens, die hier ook zijne dochter was komen opzoeken. „Leocadie wilt ge de vrouw van David Hartmann worden?" en hij leide eene hand op den schouder van ieder hunner. Wat berouw en wroeging behelsden die woorden van haren ouden vader niet! Maar zij stond op met een stillen glimlach, en het hoofd schuddend, sprak zij: „Neen, neen, ik dank u beiden, het is te laat." Zij reikte hare hand aan den geliefde harer jeugd, en zeide: „Vaarwel, David Hartmann, vaar eeuwig wel!" Hij hield die eenen oogenblik krampachtig in de zijne geklemd, en zij ging heen, en sloot zich op in hare kamer, waar niemand haar weer storen zou. Hoe zonderling, dat die twee mannen, die door de natuur en het noodlot bestemd schenen om haar gelukkig te maken, juist degenen waren, die al haar levensheil hadden verwoest!" —

Fijnheid van waarneming en juistheid van toets zijn andermaal de schoone eigenschappen van dit kunstwerk, 't welk misschien door den langen duur der handeling — een tijdvak van twintig jaren — iets slepends heeft verkregen, als in de

eerste novelle volkomen gemist wordt. In het algemeen is de lange tijdsduur van een verhaal hinderlijk en zal in epische scheppingen van grooteren omvang slechts matig van dat middel mogen worden gebruik gemaakt. 't Is zelfs zeer eigenaardig, dat de beste romandichters bij zulk een sprong over ettelijke jaren altijd eenige lyrische verontschuldigingen pogen bij te brengen. Charles Dickens is er het sterkst in; de nieuwe fransche school – Gustave Flaubert, Alphonse Daudet – maakt er zich luchtig af door een nieuw nummer aan een volgend hoofdstuk te schenken.

Is dus het levensverhaal van juffrouw Leocadie Stevens wellicht iets minder aantrekkelijk, met het volste recht mag ik de kroon toekennen aan den allerlaatsten arbeid der stervende dichteres: „Po en Paolotto." Deze schets maakte zulk een gunstigen indruk op mevrouw Lina Schneider, de gevoelvolle vertolkster van zoo menig voortreffelijk werk of dichtstuk onzer letteren, dat zij, onlangs op den nieuwen bundel der Lovelings gewezen door iemand, die zoowel haar als der vlaamsche auteurs een zeer goed hart toedraagt, aanstonds besloot Po en Paoletto in 't Duitsch te vertolken. „Ich habe die Novelle übersetzt" – schreef ze dien vriend eenige dagen geleden – „und die deutsche Rundschau hat sie aufgenommen." Eerlang zal dus het hoofdtijdschrift der duitsche litteratuur dit juweeltjen van Rosalie Loveling bevatten.

Po en Paoletto is eene dorpsgeschiedenis.

De handeling grijpt plaats te Meerkerke, waar een italjaansche glazenmaker Giuseppe Roselli, eigenlijk een Zwitser uit het kanton Ticino, zich heeft gevestigd. Hij had een zonderlingen italjaansch-zwitserschen knecht Conciper, die het huiswerk deed, als „Djoosep" zijne tochten ten platten lande volbracht. Een goed man was die Giuseppe voor ieder, die hem kende. De bedelaars en kinderen wisten het wel. – „Er zijn toch menschen, wier hart met ranken groeit, die zich aan alles klissen, wat hen omringt" – zegt Rosalie. Naast het vreedzaam huis van Giuseppe woonde baas Van Hecke, de huisheer van den glazenmaker. Het bizondere van baas Van Hecke was, dat hij en zijne

oude vrouw een doofstom nichtjen tot zich genomen hadden, een twaalfjarig meisjen, die maar één klank kon uitbrengen: Po, 't welk haar naam Pauline moest voorstellen. Zij verveelde zich bij oom en tante, want zij kon niet naar school gaan en andere kinderen wilden niet met haar spelen. De arme Po had „de verschrikkelijkste aller kinderziekten," het heimwee. Bij oom Van Hecke had zij geen tuin, maar aan 't eind van 't dorp lag een schoone boomgaard van kersen- en notenboomen, waarbij een vervallen huisjen stond, geheel overgroeid door des herbes folles, netels, scheerling en goudwortel. Daar mocht Po spelen, want het „Boomgaartjen" was de eigendom van haar oom. Soms nam zij van de noten, die gedroogd werden in 't vervallen huisjen en deelde ze aan de kinderen uit en dan mocht ze meespelen. Maar anders zat ze alleen en kwelde de diertjens — want ze wist niet, dat ze kwaad deed.

Eenigen tijd later bracht Giuseppe uit zijn vaderland een kleinen jongen van twaalf jaren meê met mooi zwart hair en zonnige zwarte oogen, die het ambacht bij hem leeren zou. Hij heette Paoletto en de kinderen lachten hem uit, omdat ze zijne taal niet verstonden. Deze Paoletto wordt nu de speelmakker van de arme, sprakelooze Po. Het kleine stomme meisjen was zijne grootste vreugde, want zij had een lief regelmatig gezichtjen en blauwe oogen. Po herhaalde gedurig haar naam, als een vogeltjen, dat zijn eentonig geroep doet hooren. Zij zaten op den drempel van het vervallen huisjen en Paoletto wees haar, dat zij het zouden opbouwen en er te zamen zouden gaan wonen. De kinderen vinden eene gebarentaal uit, zoodat zij elkander volkomen begrijpen. Po gaat een nieuw leven in. Zij kwelt de diertjens niet meer, zij wordt harer tante behulpzaam in huis, want „Paoletto was voor haar als de dageraad, die alles ophelderde en verlevendigde." In September is het kermis te Meerkerke en Paoletto koopt zijner vriendin een looden ringetjen, voor haar de vernieuwing der belofte bij het vervallen huisjen gedaan.

Maar Paoletto gaat naar school, leert Vlaamsch, krijgt makkers en het wordt winter. Po zat eenzaam, daar ze nu niet naar het boomgaardjen kon gaan en treurde. En de knaap

moet het handwerk leeren, moet Giuseppe vergezellen. Allergeestigst is hier een tusschenvoorval ingevlochten: het vieren van den heer Baron Van Meerkerke, als hij tot ridder der Leopoldsorde is benoemd. Giuseppe heeft even als de goedige, elegische boertjens uit de vlaamsche dorpen gemeend, dat er nu eens recht feest moest gevierd worden...... Giuseppe heeft een transparant vervaardigd met een oorspronkelijk gedicht, waarop te lezen staat:

„Wij vieren met genoegen,
„Groot en klein daarbij gevoegen,
„Daarom in uw lieden aandacht.
„Ik viere met de macht!"

Dit was de laatste vroolijke dag van Po.

Toen zij een groot meisjen geworden was, scheen Paoletto een reus, die al de zaken van „Djoozep" deed. Soms groette hij haar nog eens, maar dat was alles. Zij voelde wel, dat hij met geen doofstom meisjen zou huwen. Alras verspreidt zich het gerucht, dat Paoletto uit Ticino zal terugkomen met eene vrouw. Het was de eerste reize, dat de jonkman zijn vaderland had teruggezien en nu bracht hij Angiolina mede als zijne bruid, terwijl de Maatschappij Sinte-Cecilia hem des avonds aan „Djooseps" huis eene serenade brengt. De arme Po staat onder het volk en siddert. Daarna sluipt zij stil weg en gaat door eene achterdeur het huis van den glazenmaker weer in, om brand in den stal te stichten. Alras slaat de vlam uit het schuurtjen, maar wordt bij tijds gestuit.

Het huis van Giuseppe blijft bewaard. Maar Po vlucht, vlucht in wilden angst naar hare ouders, waar zij hevig ontsteld en ziek in den nacht aankomt. Des anderen daags vinden de ouders een lijk in de bedstede. Luid misbaar volgt.

„En Po lag onbeweeglijk in het midden van al dat misbaar, het looden ringetje van Paoletto aan den vinger, met hare versmade liefde, haar opgekropt leed en haar gebroken hart."

Nu volgt een prachtig geteekend afscheid van Giuseppe, die Paoletto als zijn opvolger achterlaat en naar zijn vaderland terugkeert. Voor Paoletto is de ontmoeting met

het arme stomme meisjen maar eene gewone herinnering uit zijne kindsheid.

„Het gebeurt ook wel, dat hij te Smoregem werkt, waar Po's ouders wonen, en over het smalle kerkhofwegeltje nevens haar graf treedt; maar hij denkt niet eenmaal, dat Po daar ligt, ofschoon hij zoo dicht bij haar voorbij gaat."

Dus eindigt de lieflijke zwanenzang der vroeg gestorven dichteres.

Eene geur van poëtische melancholie zweeft over dit idyllisch verhaal, frisch als een zonnige lentemorgen en zoo diep weemoedig tevens, als de geschiedenis eener geknakte roos.

De opvatting van den zieltoestand der arme doofstomme is fijn en diep gevoeld in de hoogste mate, de roman van haar leven vormt een meesterwerk in miniatuur. De levendige italjaansche Zwitsers en de eenvoudige vlaamsche dorpers treden in aangenaam kontrast tegen over elkander op. Ieder penceelstreek is met vaste, maar hoogst begaafde hand aangebracht, geen enkele toets is er te veel of te weinig.

Doch het meest aantrekkelijke in den arbeid van Rosalie Loveling is de zacht weemoedige stemming, die alles wat zij schreef, stempelt met het karaktermerk van haar zeldzaam talent. De reine, frissche geest der jonge kunstenares schijnt onbewust de schaduw te hebben afgespiegeld, welke de breede wieken van den zwijgenden Doodsengel over haar levenspad hadden uitgespreid. En toch is haar weemoed niet gekunsteld — zij blijft overal waar, natuurlijk, eenvoudig. De indruk van hare poëzie is gelijk aan de blijdschap, waarmeê men de eerste geurende viooltjes plukt op den eersten schoonen lentemorgen — is als de ernst, waarmeê wij roerloos blijven luisteren, wanneer het krachtig mannenkoor uitsterft in de tyroolsche Alpen bij de laatste purperen stralen der dalende avondzon.

II.

Van Virginie Loveling, de tweelingzuster naar den geest van Rosalie, vindt men in dezen bundel evenzoo drie novellen: Octavie en Estelle, De kwellende gedachte,

en De vijftig franken. De twee eersten zijn verhalen uit het stadsleven, de laatste eene dorpsgeschiedenis. Ook hier is andermaal het laatste verhaal het schoonst, bij al de voortreffelijke eigenschappen van de beide eersten. Octavie en Estelle is een tafereel uit het gentsche high-life. Het onderwerp is het karakterverschil van de edele, levendige, geestige Octavie Crénon, die bij hare rijke tante Dal inwoont en de schitterende, waereldsche, zelfzuchtige Estelle Buzard, ook een nichtjen, die de vermogende tante soms voor een dag komt bezoeken, want Albéric Buzard, haar echtgenoot, woont te Aalst.

De teekening van het kleine leven in de prachtige woning van tante Dal, van de spraakzame en kwaadsprekende Madame Klinkaert, eene oude vriendin; van de familie Foquenie, bestaande uit kakelende juffrouwen en een zwijgend oud-heer met zwarte handschoenen en witte das; – van den dokter met zijn regenscherm, – dit alles is boeyend en uiterst vermakelijk. Eenige verandering komt in dezen toestand, als de familie Buzard uit Aalst naar Gent gaat wonen. Uiterst vroolijk en in de „waereld" levend, brengt dit gezin geene onvermengde blijdschap bij Mevrouw Dal. Octavie blijft geheel alleen staan. Estelle zoekt hare plaats te veroveren in de genegenheid der rijke erflaatster. Thands verschijnt nog de jonge dokter Sarrasin, als plaatsvervanger van den onbeleefden ouden arts en er ontspint zich een liefdesroman tusschen Sarrasin en Octavie. De nijdige, zelfzuchtige geest van Estelle beproeft het zoowel den dokter als hare tante van het jonge meisjen te vervreemden. Keerpunt in dit drama vormt een bal in de Sociëteit „de Concorde." Op aandringen van den heer Buzard zal Octavie medegaan, maar eene plotselinge ongesteldheid van Mevrouw Dal treedt in den weg. Octavie mag het schoone balkleed niet dragen – wel verschijnen de Buzards in al hunne heerlijkheid, maar voor Octavie komt er geene andere vergoeding als het bezoek van den dokter Sarrasin, die, hoewel hij naar het bal moet, zijn tijd vergeet en aan de zijde van Octavie eenige uren doorbrengt.

Bij het doodbed van tante Dal reikt Octavie den dokter

hare hand. Een eigenhandig geschreven testament uitsluitend ten gunste van Octavie wordt door Estelle zegepralend voor nietig verklaard, omdat de dagteekening ontbreekt. Maar het edele meisjen verscheurt het stuk papier, waarop Albéric Buzard, de echtgenoot van de ijdele en hardvochtige Estelle aan Sarrasin en Octavie de handen toesteekt met deze woorden vol bewondering: „Sarrasin, gij zijt de rijkste van ons allen."

Er is zeer veel talent bij de saâmstelling van deze eenvoudige geschiedenis te waardeeren. Een geestig kind treedt van tijd tot tijd op, om harde waarheden te zeggen — het zoontjen van Estelle. De buitengewone belangstelling van mevrouw Dal voor alles, wat kleeding en mode aangaat, heeft zijne bizonder verdienstelijke zijde. De zelfzucht van Estelle, die der oude dame hare diamanten aftroont, die eene groote zorg voor hare kranke tante draagt.... met woorden, maar zich niet bedenkt, om naar Parijs te gaan tijdens hare laatste doodelijke ziekte, dit alles vormt met de eenvoudige, maar eerlijke liefde van Octavie een schilderachtig kontrast.

Het tweede verhaal: „De kwellende gedachte" speelt in meer burgerlijken kring van Gent bij den kunstkooper La Conque. Een hoofdpersoon is de krankzinnige zoon Eloi, die aan de novelle iets zeer tragisch bijzet. Een derde belangrijke figuur is de schilder Epuron, die met de oudste dochter van La Conque is gehuwd geweest en als weduwnaar ook de hand der jongste Césarine vraagt. Nu is de kwellende gedachte van den kunstkooper, dat al de leden van zijn gezin krankzinnig zullen worden, daar zijne echtgenoote en Julie, de gade van Epuron, beiden aan dit vreeselijk lijden zijn bezweken. De vader vreest voor zijne jongste dochter, maar wil den wensch van zijn schoonzoon niet dwarsboomen. Epuron heeft een dochtertjen uit zijn eerste huwelijk, Zénobie — een zonderling, eenzelvig kind, dat bang is voor haar vader en later verklaart, dat hare moeder vergiftigd is geworden door Epuron. Omdat zoowel vader als aanstaande echtgenoot aan Césarine verklaard hebben — ter harer geruststelling — dat hare zuster Julie nooit zinneloos is geweest, begint de eerste zich zelve te kwellen om

de woorden van het kind. De krankzinnige Eloi vermoedt, dat dezelfde Zénobie door haar vader wordt gebruikt om hem te bespieden — de waanzin slaat tot felle wraakzucht over, daar de ongelukkige vermoedt, dat men hem zijn handschrift over de quadratuur van den cirkel poogt te ontstelen. In een aanval van woede wacht hij den schilder des nachts af en werpt hem over een brug in het water.

Bijkans al te somber is het weefsel dezer korte vertelling. De spil, waar alles om draait, is de gehechtheid van La Conque aan zijn krankzinnigen zoon Eloi, welken hij in zijn huis doet wonen, zonder hem — wat voor den lijder en de zijnen oneindig verkieslijker geweest ware — naar een goed gesticht te brengen, waar men hem misschien had kunnen genezen. De afloop is te absoluut tragisch zonder tegenwicht in eenig ander feit. Césarines ongeluk, de dood van den schilder Epuron, het zonderling gedrag van de kleine Zénobie is alles te overstelpend naargeestig, om eenen bevredigenden indruk achter te laten. Zoo iets kan feitelijk dus voorvallen — en dit getuigt van de fijne waarnemingsgave der talentvolle dichteres — maar feiten als deze behooren uit den natuurlijken, ruwen toestand tot harmonischer kunstgeheel te worden herschapen in de smeltkroes van den denkenden dichtersgeest.

Uitstekend daarentegen is de idylle van het vlaamsche landleven: „De vijftig franken" geslaagd. We zijn midden in Oogstmaand na een heftig onweer, de rozenkleurige hortensiaas staan in vollen bloei. Ter villa van den veearts Vertriest komt de dame des huizes met hare kinderen naar buiten, om van de frissche lucht te genieten. Er verschijnt eene vlaamsche arme vrouw, die op drie koeyen moet passen. De kinderen noemen haar Ceuse, vlaamsche verkorting van Franciska, en spotten met haar. De veearts treedt op en verbiedt dit spel. Hij heeft medelijden met de koewachtster en richt eenige vriendelijke woorden tot haar. De arme vrouw heeft een verzoek aan den arts, zij vraagt voor een leergierig kind „een heele gazet," want hij leest al de papiertjens, waar letters op gedrukt staan. Dit kind heette Broosken (Ambrosius) en was door de schamele koewacht-

ster tot zich genomen, toen hij op het orgel van een kermiskerel in het dorp verscheen. Want de orgeldraayer, vader van 't knaapjen, was gestorven — en de arme Ceuse had medelijden met het verlaten kind gehad. Nog een ongelukkige woont in het hutjen van Ceuse, de oude Carlo, de „paardenvoet," die door het armbestuur bij Ceuse was gehuisvest. „Hij maakte babbelaars voor kinderen en ging met zijne waar in een blikken doos rond op de kermissen." Beide huisgenooten waren goed voor Ceuse, vooral Broosken, die op schoolging, en vlijtig leerde. De koewachtster had nog een geheim — zij bezat vijftig franken, het eigendom van Broosken — ze had den schat verborgen in den grond achter het konijnenhok.

Thands volgt de begrafenis van eene rijke geburin der koewachtster — een vlaamsch levensbeeld van een uitstekend koloriet. Ceuse zal tien dagen later den uitvaartsmaaltijd bijwonen, maar zij heeft geen lakenschen mantel, de illuzie van heel haar leven. Daar beginnen de vijftig franken van Broosken haar te kwellen — maar zij wederstaat de verzoeking. Haar huisgenoot Carlo komt door eene erfenis in 't bezit van eenig geld en begint een klein winkeltjen. Broosken helpt in de zaken en weldra bloeit de handel van den „paardenvoet." Korten tijd later doet Broosken eene dappere daad. De jongens van den veearts Vertriest hebben een armen palingjongen voor één frank over de rivier doen zwemmen, maar terugkeerend is hij gezonken. Broosken werpt zich in den stroom en redt den knaap. De burgemeester van het dorp belooft Broosken eene belooning. De oude Carlo valt uit een vruchtboom en bekent op zijn doodbed, dat hij de vijftig franken achter het konijnenhok heeft gevonden — maar dat hij hun tweehonderd naliet. Sints dien tijd ging de handel nog meer voor den wind. Broosken kreeg een „eeremetaal" te Gent en de buurt bereidde hem een feest. Als Ceuse nu vol trots dit eereteeken bij madame Vertriest doet bewonderen, is deze voorname dame uiterst pijnlijk getroffen. Haar zoon was van het „collegie" weggejaagd.

— „Ceuse, dat is mooi," zei ze met haren zuursten toon —

„dat is wel; maar thands moet gij oppassen en zien, dat Broosken geenen verkeerden weg insla.... want het is nog niet te laat om kwalijk te varen, geloof mij!"

Ceuse keek verwonderd op: het was eene misplaatste vermaning en het oogenblik was zeker slecht gekozen.

— „ „Ceuse," sprak Malvina, die nevens hare mama stond.... „Broosken is u zeker aan den hals gevlogen, als hij te huis kwam?"

— „ „Neen toch," zei de vrouw, „een arm mensch moet al dat. beslag niet maken; maar wij waren evenwel zoo inwendig blijde!"

Wij waren evenwel zoo inwendig blijde!

Met dit enkele woord teekent Virginie Loveling den toestand. De simpele koewachtster met haar eerlijk hart treedt als eene heldin op naast den kloeken knaap, dien zij uit medelijden tot zich nam. De vijftig franken van den orgeldraayer, schoon bijna in verkeerde handen gevallen, brengen rijke rente. De inwendige tevredenheid van deze eenvoudige lieden is grooter schat, dan al de stoffelijke welvaart van den veearts, wiens zonen schelmsche jongens blijken.

Deze tegenstelling vormt het thema van eene arkadische schets zoo frisch van kleur en zoo uitnemend nauwkeurig in al de fijnste details, als de hier kortelijk vermelde geschiedenis van Ceuses vijftig franken. De geur der vlaamsche beemden vergezelt de dichteres op hare schreden, ook in de schamelste en minst bestudeerde uithoeken van het landleven. Virginie Loveling heeft de zeldzame gave uit de kleinste gegevens iets belangrijks af te leiden, stof te verzamelen voor hare schetsen, waar ieder ander ze wellicht zou voorbijzien. Heeft zij ditmaal tafereelen uit de „waereld" van Gent, zoowel als uit het burgerleven in de stad geschonken — de landschapschilderij met de figuurtjens van Ceuse en Broosken is in alle opzichten beter geslaagd en bezit qualiteiten, die aan Corot of Daubigny doen denken.

GEORGE WEBER EN ZIJN HANDBOEK.

Een schat van kennis. — George Weber en zijn Handboek. — De nieuwste uitgave. — Letterkundige bizonderheden.

Tot de uitstekendste werken over historie behoort sints 1847 het Handboek van Professor George Weber. Er zijn thands reeds zestien uitgaven verschenen, die telkens door den onvermoeiden heidelbergschen hoogleeraar met de meeste zorg werden herzien en omgewerkt.

Een schat van kennis is uit de vijf omvangrijke deelen te putten, vooral omdat Weber niet uitsluitend het terrein der politieke geschiedenis kiest. Hij schrijft de geschiedenis van de geheele stoffelijke, zedelijke, artistieke en staatkundige ontwikkeling der menschheid. Van daar, dat Webers Handboek eene historie der godsdiensten, der schoone kunsten, der letteren, der wijsbegeerte en van het maatschappelijk leven bevat, van daar, dat ieder, die zich een onpartijdig oordeel wil vormen over den ontwikkelingsgang van de voornaamste volken, met dit boek in de hand het zeer ver kan brengen.

Professor Weber was een zoon van behoeftige ouders in de beyersche Paltz, die geheel door eigen wilskracht en inspanning zich tot een der eerste wetenschappelijke mannen van Duitschland ontwikkelde, die in Anselm Feuerbach, K. F. Hermann, Schlosser en Gervinus zijne meesters en zijne vrienden vond, die een aantal wetenschappelijke, historische en letterkundige werken voltooide, waaronder zijne Algemeene Geschiedenis en zijne Geschiedenis der duitsche Letteren den meesten naam verwierven. De wijsgeerige richting van Weber bij de beoefening der geschiedenis was steeds gekenmerkt door iets anti-klerikaals in den besten zin des woords. De schoonste les der historie volgens

dezen heidelbergschen professor bevatte de volgende waarheid: „dat het fanatieke streven naar kerkelijke gelijkvormigheid het grootste ongeluk over de waereld gebracht heeft, dat de verdraagzaamheid en menschenliefde tot de eerste deugden moeten worden gerekend, en dat het wezen van den christelijken godsdienst onmisbaar voor de menschelijke natuur, heilig en onvernietigbaar is."

Weber heeft veel gereisd als privaat docent bij eene vermogende engelsche familie. Hij heeft Italië en Frankrijk, later ook Engeland bezocht. Te Rome en te Parijs bestudeerde hij het historisch terrein, waarop zooveel waereldgebeurtenissen hadden plaats gegrepen. Zijne beschrijving der fransche omwenteling van 1789, 1792, 1815 en 1830 getuigen er van. Daarbij voegt zich eene prijzenswaardige ruimte van geest, die warsch is van alle bekrompenheid — hij verraadt zeer zelden, dat hij aan Duitschlands uitsluitende voortreffelijkheid gelooft — hij doet zelfs in zijn laatsten druk gevoelen, dat de schitterende duitsche triumfen hem het meêgevoel niet hebben geroofd voor het tragisch ongeluk van het arme Frankrijk.

Dat Weber onpartijdig was, getuige het feit der talrijke vertolkingen van zijn hoofdwerk. Er bestaan italjaansche, poolsche, spaansche en fransche vertalingen van zijn Handboek der algemeene geschiedenis. Ook ons vaderland bezit er eene. Reeds in 1862 schonk Dr. A. W. de Klerck de eerste vertaling en werd daarin bijgestaan door mannen als Professor W. G. Brill en Professor Dozy te Leiden. Maar sints 1862 kwamen telkens nieuwe drukken van Webers werk, telkens met nieuwe winst voor de wetenschap. Het verheugt mij daarom bizonder, dat onlangs eene tweede nederlandsche bewerking naar den vijftienden en zestienden druk in Duitschland is verschenen. In 1874 deed de firma W. J. Thieme & Cie. te Zutfen verschijnen: „Handboek der algemeene Geschiedenis door Dr. George Weber, Hoogleeraar te Heidelberg, voor Nederland bewerkt door Dr. A. W. de Klerck, eerste deel." Dit deel bevat de oude geschiedenis en werd bij het

nederlandsch publiek ingeleid door Dr. G. J. Dozy te Deventer, die er op wees, dat van de vijf deelen er twee door Dr. de Klerck en drie door den heer M. Buys te Noordscharwoude zouden bewerkt worden. Ook nu ontbrak de zeer gewaardeerde steun van Prof. Brill niet. Tevens werd voor de bezitters van Webers historisch werk, bij wijze van premie, een „historische atlas" vervaardigd onder opzicht van Dr. Dozy. Nog in hetzelfde jaar verscheen het tweede deel, de Middeleeuwen omvattend, terwijl het derde en vierde in 1875 en het vijfde deel in 1876 het licht zag.

De drie laatste deelen zijn inzonderheid merkwaardig door de steeds voortgezette studie van den grijzen geschiedkundige en door de belangrijke omwerking van de fragmenten, die over onze nationale geschiedenis handelen. De hand van den utrechtsten hoogleeraar Brill is niet te miskennen en zet aan deze nieuwe uitgave eene nog hoogere belangrijkheid bij. Daar Webers arbeid in zijn nederlandsch kleed bij onze landgenooten zeer zeker den rechtmatigen bijval zal vinden, welke ten onzent nog altijd aan ernstige, wetenschappelijke uitgaven wordt geschonken, schijnt het mij niet overbodig op te merken, dat het kort overzicht der nederlandsche letteren hier en daar te wenschen overlaat.

Slechts één voorbeeld.

In het vijfde deel (bl. 80, 81) leest men deze woorden: „Tot de nog levende verdienstelijke letterkundigen behoort mevrouw Bosboom-Toussaint. Hare merkwaardige historische romans getuigen van veel doorgronding van het menschelijk hart, maar verraden te zeer de studie, die de schrijfster aan de geschiedkundige stof besteed heeft, zonder er in geslaagd te zijn ze in het ware licht te beschouwen.

„Het laatste tijdvak der nederlandsche letterkunde is gekenmerkt door De Genestet, den dichter van den tijd der zoogenaamde moderne theologie; die in zijne fijne, aandoenlijke gedichten met waar talent verkondigt, wat er van godsdienst en geloof overblijft

bij het wegvallen van alle steunsels van historischen en zoogenaamd bovennatuurlijken aard. Daar hem de wereld en de menschheid bij zijn vroegtijdig verscheiden nog een raadsel was (sic) gebleven, heeft er bij hem geen snaar geklonken voor het vaderland."

Is dit alles juist?

Er wordt aan mevrouw Bosboom-Toussaint een diepe blik in het menschelijk hart toegeschreven, maar in het waarnemen der historische feiten schiet haar oog te kort. Ook hier geldt de vraag: Kan het onbillijker? Wie maar een enkel kunstwerk van onze geniale romancière gelezen heeft, moet het tegendeel getuigen. De serie der leicestersche romans kan het aanstonds staven. De hoofdpersonen: Leicester, Barnevelt, Coornhert, Sydney, Essex, Prouninck, zijn met zoo echt wetenschappelijken zin ontworpen, dat ieder woord aan hen besteed even zoo goed zijne plaats vindt op historisch als op letterkundig gebied. Mevrouw Bosboom-Toussaint heeft de oude oorkonden onzer geschiedenis gelezen —Bor en Van Meeteren hebben geene geheimen voor haar. Zij heeft Hooft en Bentivoglio niet te vergeefs opgeslagen — de prozaïsten en dichters der 16de en 17de eeuw leverden de kleuren voor haar palet. Dit bewijzen „Lauernesse" en de „Delftsche Wonderdokter" op iedere bladzijde, dit staaft de „Verrassing van Hoey," eene historische studie, die een schitterend licht doet vallen op een bijna vergeten heldenfeit uit onzen strijd met Spanje.

En welk een oordeel over De Genestet!

Als verwijt wordt hem te gemoet gevoerd, dat hij tot de „moderne" theologen behoorde, dat hij aantoont „wat er van geloof en godsdienst overblijft bij het wegvallen van historische en bovennatuurlijke steunsels." Uit zijne gedichten schijnt dus de waereldbeschouwing der wanhoop te klinken, te meer omdat „de wereld en de menschheid hem een raadsel bleven."

Hoe geheel anders was De Genestet!

't Is waar, hij liep niet op „bovennatuurlijke steunsels." Die krukken had hij niet noodig. En toch was hij een fijn,

echt godsdienstig gemoed, bovenal bezat hij een gezonden, krachtigen blik op het leven.

„'t Leven alleen is de school van het leven,
Levenservaring het heilige boek,
„God! door Uw wijzende vinger geschreven,
Daar ik niet vruchtloos de waarheid in zoek."

Is het leven dezen edelen geest een raadsel gebleven? Heeft hij in het aandoenlijke „Peinzensmoe" naast zijn eerlijken twijfel niet aanstonds betuigd:

„Maar toch al gloeit soms
Mijn hoofd van smart —
In U — mijn Schepper,
Vertrouwt mijn hart.
Daar is geen Priester
Die u verklaart
Doch u zoekt niemand
Vergeefs op aard."

Bij zooveel gezonden zin en zoo verheven stemming des gemoeds zou De Genestet slechts in raadselen geleefd hebben en daarom niet ter eere van het vaderland hebben gezongen.

O Logika! ik mis zelfs de schaduw uwer wieken!

Een gedicht, rechtstreeks aan Nederland gewijd, komt bij De Genestet niet voor, maar heel de poëzie, door hem nagelaten, groent onverwelkelijk in de lauwerkrans van zijn vaderland.

BROODSCHRIJVERS-MIJMERING.

Broodschrijvers-mijmering. — Eene treurige terminologie. — Een ernstig protest.

> „Pourquoi serais-je moins favorisé de la fortune que messieurs les épiciers? Suis-je plus bète qu'eux? Sont-ils mieux doués que moi par la nature? Pourquoi suis-je plus pauvre que ces marchands? Pourquoi ont-ils des coffres-forts pleins, quand moi je n'ai pas le moyen d'acheter un porte-monnaie vide. Cela n'est pas juste. Mais c'est notre faute. Nous n'avons qu'à nous faire épiciers."
>
> HONORÉ DE BALZAC.

Op Woensdag, 2 Maart 1870, schreef iemand:

„Laat een man van genie verzen schrijven, men neemt er geene notitie van of de eerste vraag luidt: wie is hij? wat is zijne betrekking? hij is toch geen broodschrijver?

„Zeldzaam kwaadaardige uitdrukking: Broodschrijver! Zij werd door Broodhandelaren, Broodbankiers, Broodkolonels en Broodburgemeesters uitgedacht.

„Doch de nederlandsche maatschappij maakt uitzonderingen. Als men op de vraag naar den dichter antwoorden mag, hij is predikant, dan verandert plotseling alles. De dichter-dominé is de man naar het hart van de nederlandsche maatschappij, niet omdat hij dichter, maar ondanks dat hij dichter is. De verzen van den dominé worden, prachtig ingebonden, aan jonge dames ten geschenke gegeven, omdat ze van den predikant afkomstig zijn en naast bundels preken in uwe boekenkast kunnen geplaatst worden.

„Voor het overige zou eene statistiek van de aesthetische ontwikkeling onzer maatschappij kunnen staven, hoe vijftig percent onzer volwassen mannen een boek, dat geene produktieve wetenschap inhoudt, dat louter van vernuft, verbeelding en gemoed fonkelt, eenvoudig met de prachtige veroordeeling: „n o n s e n s" brandmerkt – of het moest door een — ik zeg niet geestelijke, ik zeg: – dominé geschreven zijn."

De boven aangehaalde woorden bevatten, — met uitzondering van sterke overdrijving ten opzichte der predikanten — veel wat nog heden volkomen waar is.

De statistiek der aesthetische ontwikkeling onzer maatschappij zal echter in 1876 er nog ongunstiger uitzien dan in 1870. In plaats van vijftig mag men nu wellicht vijf-en-zeventig percent onzer volwassen mannen aangeven als vijandig gestemd tegen de litteraire kunst en hare nederige priesters.

Vijf-en-zeventig percent.... het is te weinig!

Hoe gering is het aantal beschaafden in verhouding tot de bevolking en hoe weinigen, die zich intellektueel gezond ontwikkeld achten, koesteren eenigen eerbied voor hetgeen er schoons wordt gevonden op het gebied der letteren.

't Is een zeer eigenaardig verschijnsel in de beste kringen onzer maatschappij. De mannen, die het hoogst staan in de wetenschap, in de politiek, of op de Beurs, verwaardigen zich nauwelijks aan het bestaan van eene nationale letterkunde te gelooven.

Dat praktisch ongeloof uit zich in velerlei schakeeringen. De aangenaamste verschijningsvorm van deze beotische hooghartigheid treft men meestal bij de gelukkigste beoefenaars der wetenschap. Men geeft gaarne toe, dat de Nederlanders in de zeventiende eeuw goed konden schilderen. Maar iets schoons te scheppen in dicht of ondicht, dat lag boven het bereik van Hooft, Cats, Huygens, Breêroô, Starter, Brandt of Vondel.

Een ander verschijnsel is zoo mogelijk nog treuriger voor een nederlandsch hart. Mannen, die intellektueel zeer hoog staan, beginnen met iets toe te geven — zij waardeeren het schoone ook op letterkundig terrein, zij spreken niet van den „litterarischen duivel," zoodra zij een goed geschreven boek hebben uitgelezen; maar zij wijden alleen hunne goedkeuring aan vreemde schrijvers. De Genestet is niets in vergelijking met Heinrich Heine. — Da Costa's verzen verbleeken bij de meesterwerken van Schiller, van Goethe.

Deze vergelijking der Germanofielen is even gevaarlijk als onbillijk voor de eer onzer nationale letteren. Nederland kan niet altijd als evenknie optreden van Duitschland, Frankrijk

en Italië, — Nederland kan alleen in verhouding tot zijne bevolking en zijn eigenaardig kunstvermogen medearbeiden op het doornachtig terrein der schoone letteren.

Eene derde afdeeling van onverschilligen wordt gevormd door zekere aristokratie van geboorte of konventie, die u met een aangenaam glimlachjen verzekert, dat zij van het bestaan eener nederlandsche nationale letterkunde hoegenaamd niets vermoedt.

Eene vierde rubriek van zeer onaesthetische gemoederen wordt gevormd door de realisten en materialisten van elke soort — de koningen van de effektentrommel, van de koffi, van de civiele en krimineele procedure, de beoefenaars der exakte wetenschappen en de „épiciers" van Honoré de Balzac.

't Is niet noodig meer versmaders der litteraire kunst aan te wijzen — mijne vijf-en-zeventig percent zijn met bovengenoemde klassen reeds genoegzaam geassureerd. Het verschijnsel is bovendien volstrekt niet buitengewoon.

De letterkundige kunstenaar naar het ideaal van onze eeuw zou zich moeyelijk kunnen voorstellen wat zijne voorgangers in de 17e en de 18e eeuw waren. Aan de eene zijde stonden de voorname heeren, aristokraten, magistraten of geldmannen, die hunne gedichten en hun proza als vrucht eener belangrijke liefhebberij in verloren uren beschouwden. Tot deze partij behoorden: Spieghel, Roemer Visscher, Cats, Hooft, Huygens, Westerbaen, Rotgans, Willem en Onno Zwier van Haren, Van Alphen, Feith en Van der Palm. Aan de andere zijde stonden de kunstenaars bij de gratie der natuur en des hemels, als Vondel, Brederoô, Starter, Kamphuyzen, Antonides, Langendijk, Schermer, Poot, Bellamy en Nieuwland. Van deze laatsten is er maar één, die op maatschappelijk gebied een redelijk figuur maakte en dat wel, dewijl hij uitmuntte in de wetenschap. Behalven Nieuwland hebben de overigen te vergeefs met de orkanen der levenszee geworsteld, grootsch en verheven tot op negentigjarigen leeftijd, als Vondel, of wanhopig en woest, jong bezwijkend als Brederoô, Starter, Poot, Schermer en Bellamy.

De beoefening der Nederlandsche poëzie en proza was dus òf een aristokratisch tijdverdrijf, òf eene noodlottige, kwade gewoonte, die een man zonder middelen den kostbaren tijd deed verliezen. Zoodra echter eenigen van deze laatsten volhielden en door middel van hunne gaven zelfs een kommerlijk bestaan vonden, waren de groote heeren gereed met een term, en werd het scheldwoord: broodschrijvers geboren. 't Was er meê, als met de jacht. Den adel kwam alleen het recht van jacht en visscherij toe; kocht een eerlijk man voor zijn geld de vergunning om te jagen en van zijne jacht te leven, dan klonk het evensnel: broodjager.

Zoodat ik mij volkomen de stemming van een der kongresleden dezen zomer te Brussel kan voorstellen, toen deze met allen klem zich verzette tegen het nog altijd veelvuldig gebruikte scheldwoord van: broodschrijvers. Toen Professor Van Limburg Brouwer voor veertig jaren zich veroorloofde een der schoonste romans te schrijven, die onze letteren dezer eeuw bezitten — toen hij zijn „Diophanes" voltooide, wendde hij in zijne voorrede al de schatten van zijn fonkelend vernuft aan, om verschooning te verwerven voor het zwarte misdrijf, dat hij als hoogleeraar een roman had geschreven.

Zijn wij verder gekomen?

Voor eenige maanden las ik de verzekering er van in een hoofdartikel der Nieuwe Zutfensche Courant, en voor eenige dagen gaf een edelmoedig feuilletonist van het Vaderland in bedenking, om het woord Broodschrijvers als eerenaam te aanvaarden, zooals de edelen in 1566 zich het scheldwoord Geuzen toeëigenden. Het denkbeeld schijnt des te meer aanbevelenswaardig, omdat wij in ons Nederland nog zeer weinig eigenlijke broodschrijvers kennen — wij bedoelen de kunstenaars, die uitsluitend door hunne pen leven.

Zeer zeker staat het vast, dat het niemand tot oneer verstrekt van de vruchten eens eerlijken arbeids te leven — 't zij die arbeid bestaat in het vervaardigen van schilderijen, van cervelaatworst, van preeken, van romans, van hydroxylamin, van leerboeken over de syrische taal, of van pleydooien. Indien onze letterkundigen nu maar de handen ineen wilden

slaan en een penning mochten doen aanmunten met het randschrift: „Fidèles au Beau jusqu'à porter la besace!" – zal ik voor mij gaarne in de veranderde beteekenis van den term: Broodschrijver berusten. Anders blijft slechts de redeneering van Balzac: „Pourquoi serais-je moins favorisé de la fortune que messieurs les épiciers? Cela n'est pas juste. Mais c'est notre faute. Nous n'avons qu'à nous faire épiciers!"

HENRY HAVARD.

Henry Havard. — Zijn tweede boek over ons vaderland. — Zijn tocht door de noordelijke en oostelijke provinciën. — Zijne teleurstellingen. – Zijne voorspellingen.

December 1876.

Ik aanvaard met genoegen de taak, om een woord te zeggen van een boek, dat reeds zijn weg heeft gevonden in de nederlandsche steden en dorpen, aan welker beschrijving het zich heeft gewijd.

Ik bedoel het nieuwe werk, door Henry Havard voor eenige weken naar Nederland gezonden: „La Hollande pittoresque – Les frontières menacées" – een vervolg inhoudend van zijne uitstekend geslaagde „Voyage aux villes mortes du Zuiderzee," in 1874 afzonderlijk in 't licht verschenen, na eerst bij gedeelten in de Revue Britannique bekend te zijn geworden.

Wij zijn sints vele jaren gewoon, dat men in Engeland, Frankrijk en Duitschland allerlei ongerijmdheden over Nederland zegt. Er bestaat eene verzameling legenden over ons vaderland in den vreemde, die ongeëvenaarde komische kracht

zou bezitten, ware het niet zoo bitter treurig een der bloeyendste en beschaafdste landen van het europeesche vasteland steeds te zien miskend door buitenlandsche oppervlakkigheid. Maar er komt verbetering. Dr. Sicherer heeft in 't Duitsch over Nederland geschreven en zeer naar waarheid, maar ik vrees, dat zijn boek meer aan deze dan aan gene zijde van den Rhijn is gelezen, daar de toon der duitsche geschriften in alles, wat Nederland betreft, uiterst zonderling mag genoemd worden. Hooge trots is soms kwetsend, nederbuigende welwillendheid alles behalven vleyend. Engelsche bezoekers maakten het niet beter met Nederland. De korrespondent van „the Times" tijdens de leidsche jubelfeesten heeft er zich een gevestigden naam door gemaakt. Later heeft Mr. Frederic Spencer Bird, van het engelsche konsulaat te Rotterdam, zeer degelijke en goed geslaagde schetsen van ons volksleven in een aardig, klein boeksken uitgegeven, maar zou hij het britsche mededoogen met onze plompe kleinheid hebben gebroken?

De Franschen maakten het vroeger nog bonter en dachten, dat Peking dichter bij Parijs lag dan Amsterdam. Maar juist in de laatste zes jaren is van fransche zijde een veel degelijker toon tegenover ons vaderland aangeslagen. Reeds had Alphonse Esquiros — voor eenige dagen overleden — reeds had Emile Montégut zich de moeite getroost het geminachte en bespotte Nederland te bestudeeren, toen W. Burger (Thoré) onze kabinetten van oude schilderkunst bezocht en beschreef. De hollandsche meesters der XVIe en XVIIe eeuw kwamen in de mode en menig fransche kunstkenner leerde op onzen bodem zijne vooroordeelen vergeten. Thands treft ons de frissche blik van een kunstbeoordeelaar als Eugène Fromentin, die den Haag en Scheveningen bezoekt, al het eigenaardige waardeert en nergens een „mijnheer," noch eenig Chinees op ons grondgebied uit den weg te ruimen vindt. Maar een der beste vrienden onzer natie toonde zich Henry Havard, die sedert een vijftal jaren de vruchtbaarste studiën op onze kunst, onze historie en ons volksleven heeft voltooid.

Zijn jongste boek is er het bewijs van.

Men wijte het niet aan ingenomenheid met een geestig en

goed vriend, zoo ik gaarne verklaar het uitgebreide reisverhaal door de provinciën Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland en Limburg met even veel belangstelling en genot te hebben gelezen, alsof het hier een der meesterstukken der romantische school gold. Havards eerste reize met den schipper Sluring in het kofschip door de Zuiderzee, toen onze gevierde marineschilder Heemskerk van Beest hem vergezelde en de schoonste plekken voor hem in zijn schetsboek overbracht, heeft reeds een zoo groot aantal lezers — ook in de nederlandsche vertolking — gevonden, dat het overbodig is er verder over te spreken. Zijne tweede reis ging meest over land door de groene weiden van Friesland en Groningen, of met den knapzak op den rug door de heivlakten van Drenthe, of met spoorweg en stoomboot door de lachendste dreven van Gelderland en Limburg. Zijne reisvriend Baron de Constant-Rebecque schetste ditmaal de schoonste stadsgezichten en gebouwen en ook deze arbeid bracht niet weinig bij, om Havards boek een aangenamen en vriendelijken indruk te doen maken.

Doch van waar de titel: „Frontières menacées" vraagt men wellicht. Havard had een aardrijkskundig handboek van de duitsche geografen: Daniel en Kirchhoff gelezen en vernomen, dat Nederland, België, Luxemburg, Zwitserland en Denemarken eigenlijk tot Duitschland behooren — „weil sie grössentheils innerhalb der natürlichen Grenzen Deutschlands liegen, weil mit weinigen Ausnahmen diese Länder zum alten Deutschen Reiche, theilweise bis 1866 zum Deutschen Bunde gehört haben." Hierop met fransche edelmoedigheid vuur vattend heeft Havard zijn titel van „Frontières menacées" gekozen. Meermalen hebben duitsche geleerden van ons vaderland gesproken in den geest van de heeren Daniel en Kirchhoff — maar gelukkig is de fantazie van een duitsch professor nog geene bedreiging van een Kabinet. Mij dunkt het best is: te vertrouwen dat men geene landen wegrooft, geene natiën vernietigt op gezach van eene geleerde bespiegeling — en dat men ten onrechte van Duitschland steeds het ergste denkt.

Op zijne reize laat Havard dit thema rusten. Hij bewijst alleen, dat in onze oostelijke provinciën hoegenaamd geen invloed wordt waargenomen van Duitschland, zelfs in het tegenover Embden liggend Delfzijl was alles zuiver nederlandsch op een paar porceleinen figuurtjens na bij een uitdrager — want die stelden een tweetal soldaten met speerhelmen voor. De zaak is gemakkelijk te verklaren, daar Oost-Friesland en Hannover veel meer volksgemeenschap met Nederland dan met Oost-Duitschland bezitten.

De reis der beide vrienden vangt aan bij Harlingen, van waar onze toeristen zich met eene stoomboot naar Sneek inschepen. In elke stad begeeft Havard zich naar de aanzienlijkste openbare en bizondere gebouwen, om er eene uitvoerige beschrijving van op te stellen. Vervolgens onderzoekt hij de lokale geschiedenis der stad en weet er immer eene treffende bizonderheid van mee te deelen. Aanstonds merkt hij op, dat de friesche steden rijk aan banketwinkels en goudsmederijen zijn, daarbij worden de sneeker drabbelkoeken niet vergeten. In het aanhalen van sommigen onzer auteurs komen de eigennamen niet altijd tot hun recht, 't geen verklaarbaar is, als men zich herinnert, dat Havards boek te Parijs is gedrukt. Voor het overige is de meerderheid der termen en namen in onze taal volkomen juist gespeld, een lof, die men zeldzaam aan eenig fransch werk zal kunnen schenken.

Na Sneek volgt Bolsward, waar het monument van Gysbert Japiks en de rijkdom van het schilderachtig stadhuis zijne aandacht trekken. De veenstreken, het Sneekermeer, het Oranjewoud, en het Heerenveen, de stichting van de bedroefde stadhouderes Albertina Agnes na den dood van Frieslands stadhouder Willem Frederik — dit alles wordt in levendige kleuren geteekend. Van Leeuwarden — reeds vroeger in de Voyage aux villes mortes beschreven — vernemen wij thands, dat het den wakkeren reiziger gelukt is met hulp van eene aanbeveling — door onzen Minister van Justitie welwillend geschreven — in het Tuchthuis door te dringen. De netheid, de goede voorzorgen, de uitmuntende inrichting van het geheel worden door Havard met warmte geprezen.

Over Dokkum stevenen de reizigers nu naar Schiermonnikoog, waar hunne komst op Zondag vrij wat onrust bij de eilandbevolking te weeg brengt.

Op den bodem van de provincie Groningen is de ontvangst niet zeer vriendelijk. De herbergier van de Zoutkamp wil hen nauw te woord staan. Gelukkig gaat het in de hoofdstad beter, waar een tal van monumentale gebouwen door Havard beschreven en bestudeerd worden. Uitstapjens naar Delfzijl, Appingadam, Winschoten en Heiligerlee geven opnieuw de overtuiging, dat hoffelijkheid en beschaving ten groningschen plattelande tot heden toe nog wel iets te wenschen overlaten. Hoewel door den Kommissaris des Konings, Graaf van Heiden Reinestein uitmuntend ontvangen en schriftelijk aanbevolen bij den burgemeester van Appingadam — blijft deze in gebreke zijnen bezoekers een stoel aan te bieden en vertrekken de laatsten schaterend van lachen, daar de geachte magistraat in zijne hemdsmouwen een vrij droevig figuur maakt.

Zeer eigenaardig is de beschrijving van eene harddrijverij te Appingadam. In vroegere jaren woonde ik er minstens een tiental van die groote feesten bij, zoodat het mij mogelijk is het verhaal van Havard ten nauwkeurigste te toetsen.

— „De Harddraverij, zoo als men met eenigen ophef deze soort van wedrennen noemt, had plaats op een rijweg, midden in eene groote vlakte. Al de voorbereiding bestond in het oprichten van twee masten met vlaggen, en in het spannen van een sterk touw in 't midden langs de baan. De masten gaven afrit en aankomst te kennen."

Alles zeer juist. Een paar houten wachthuisjens voor de jury konden er bijgevoegd, terwijl er nog gewach zou kunnen gemaakt worden van een groote tent op het weiland naast den kleiweg, waar het publiek zich aan allerlei ververschingen kon te goed doen. Havard vervolgt:

— „Te twee uren kwam de gemeenteraad op het terrein. Hij werd voorafgegaan door een afschuwelijk orkest" — voor drieentwintig jaren was het evenzoo — „waarin ieder kunstenaar, als om zijne onafhankelijkheid te toonen, op eigen hand en maat speelde. Ik geloof zelfs niet, dat zij allen dezelfde wijze speelden. Geduld in de zonneschittering van plaatselijke

hoogwaardigheid, rechts en links hunne beschermende blikken afzendend, schenen burgemeester en wethouders, met linten in 't knoopsgat, zich recht te goed te doen aan deze oorverscheurende kakofonie."

„Linten in 't knoopsgat" – „enrubannés et plaqués" – dit is eene der nieuwe cierlijkheden, welke onze fransche vriend in 1875 waarnam. In 1853 zou zulk een tooi stellig nog tegenstand hebben gevonden, maar er is vooruitgang in alle dingen.

– „Nadat het gerucht door zoo gewichtig voorval verwekt, een weinig bedaard was" – gaat onze verhaler voort – „koos ieder eene plaats en de harddraverij begon. Reusachtige paarden door stevige klanten bereden, vingen aan zoo snel mogelijk te draven. Het moest minstens drie uren aanhouden en zal nog veel langer geduurd hebben, want elk oogenblik moesten de paarden ophouden om een sjais of boerenwagen door te laten, die ook van den weg wilde gebruik maken."

Dit is eene vergissing van onzen geestigen vriend. Zoo iets herinner ik mij nimmer te hebben opgemerkt. Doch een sjais met een paar keurmeesters kon allicht van het eene einde der baan zich naar den overkant hebben begeven en vandaar de verkeerde opvatting.

De heeren Havard en de Constant-Rebecque verwijderden zich echter spoedig van het terrein, om naar Groningen terug te keeren en van daar hunne voetreize naar Drenthe aan te vangen. Drenthe met zijne eindelooze heidevelden en talrijke hunnebedden vindt in Havard een zorgvol opmerker. Hij wijdt zelfs met eenige geestdrift uit over de drentsche boeren-deernen, die hij in hare naïve pastorale frischheid boven de geoorijzerde groningsche schoonen stelt. Doch ook de voorkomendheid laat op het drentsche platteland soms te wenschen over, gelijk bleek na een dwaaltocht over de heide, toen onzen reizigers te Zweelo het vertoeven in den landelijken herberg geweigerd werd. De vriendelijke ontvangst van den predikant Lesturgeon wischte echter dezen min gunstigen indruk aanstonds weder uit.

In Koevorden vindt Havard weinig belangwekkends. Hij geeft evenwel eene zeer uitvoerige beschrijving van de geschie-

denis der stad en vesting. Vooral de belegering van 1592 door Prins Maurits, de versterking der vesting door Coehoorn worden opzettelijk vermeld. Evenzoo wordt de verrassing in 1672 door Rabenhaupt en de kloekheid van Meindert van Thienen herdacht. Dat Koevorden geene vesting meer zijn zal en de versterkingen zullen worden weggeruimd, ontlokt onzen franschen reiziger eene klacht. Hij betreurt de vernietiging van Coehoorns werken: „véritables oeuvres d'art."

Schoon hem te Zwolle een allervleyendste ontvangst van den Kommissaris des Konings, Baron Nahuys, ten deel valt, vernemen wij over de hoofdstad van Overijssel weinig, daar van deze reeds gehandeld was in de Voyage aux villes mortes. De provincie Overijssel ontvangt echter hoogen lof en eer. Zij was de bakermat der salische Franken volgens Hadrianus Junius en Revius. De stad Oldenzaal (Salia vetus), het oude Salland en het dorp Salicum zouden dit bewijzen, zoodat Guicciardini uitroept: „L'isle de Crète glorieuse pour le berceau de Jupiter, et la ville de Thèbes, superbe par la naissance de Hercules, doibvent à bon droit donner place à toi, ô Over-Issel. Car.... en toy sont trouvez les sources et les parents de la très puissante et célèbre nation des Francs." Havard laat deze verzekering in 't midden, maar getuigt, dat „la politesse française" zich nergens meer deed gevoelen dan bij de hartelijke ontvangst, die men hem overal in Overijssel had bereid.

Deventer wordt het eerst bezocht. Ook hier houden historische herinneringen onze toeristen bezig. Het verraad van Stanley in 1587, de belegering van Prins Maurits in 1591, de overgave van de fransche bezetting in 1814 worden kortelijk en puntig vermeld. Het Stadhuis met een voortreffelijk schilderij van Terburgh, de bibliotheek van 't athenaeum met hare bibliografische schatten, den xylografischen Donatus en den Reynardus Vulpes, ontsnappen natuurlijk niet aan ons tweemanschap. Zaken van betrekkelijk minder gewichtigen aard trekken evenzoo hunne aandacht,

de Deventerkoek en de „fabriques de vin." Als Franschman heeft Havard een zeer verklaarbaar genoegen in den term „onversneden" wijn....

Intusschen wordt de reis voortgezet. Een uitstapjen naar Apeldoorn en het Loo volgt. Groote ingenomenheid en bewondering voor het vorstelijk lusthof stralen uit elken regel, die Havard aan dit bezoek wijdt. Maar belangwekkender nog is de ontmoeting onzer wakkere zwervers te Zutfen. Zij zaten aan den gastvrijen disch van het hotel: de hollandsche Tuin. Men sprak over staatkunde en natuurlijk – zoo als steeds aan herbergstafels. – werd er gehandeld over Nederland en Duitschland. Een jong mensch, een zeer liberaal jongmensch, verklaarde aldaar, dat Nederland bij een aanval van Duitschland zich niet zou kunnen verdedigen, maar liever aanstonds kapituleeren moest, om betere voorwaarden te verkrijgen. Zeer opmerkelijk is het te lezen, wat door een Franschman over zoodanige taal wordt geoordeeld.

„Ik luisterde" – zegt Havard – „met de uiterste verbazing naar deze woorden, zonder den spreker de beleediging aan te doen van zijne verklaring als ernstig gemeend op te vatten. Het wakker manneken hield eene paradox vol – het was duidelijk. Intusschen zaten er aan die tafel een dozijn Nederlanders, waaronder twee officieren.... en de zaal had zeer breede vensters. Onder al deze goede luitjens was er niet een, die mijn wakker manneken bij de schouders greep om hem eenvoudig uit het raam te slingeren, ten einde kennis te maken met den vaderlandschen grond, waarvan ieder stofdeel besproeid is door het bloed zijner voorvaderen."

Hoe weinig zal het personeel aan de zutfensche table-d'hôte vermoed hebben, dat het nederlandsch gezwets van „het wakker manneken" (le brave garçon) een zoo krachtig protest bij den vreemdeling zou opwekken. Havard beweert, dat zoo iets in Frankrijk nooit zou hebben kunnen voorvallen. Zelfs bij de grootste rampen van het vaderland, zou men in Frankrijk dergelijke woorden nooit hebben durven bezigen – want.... doch de karaktervolle auteur spreke voor zich zelven: – „Même au plus mauvais temps, même aux plus sombres jours, quand nous

mangions ce pain sans nom, auprès duquel celui des galériens semble être de la galette, et même, quand nous ne mangions plus, personne n'aurait osé en France tenir un pareil langage; car si quelqu'un avait pensé cela, les paroles se seraient arrétées dans sa gorge.... ou si elles en étaient sorties.... eh bien! les choses ne se seraient pas passées comme à Zutphen."

Misschien zal de nobele geestdrift van een vurig Franschman als Havard hier somtijds met dat smadelijk lachjen bejegend worden, waarmede enkele „groote" heeren ten onzent elke opwelling van een warm kloppend hart pogen te dooden; wat mij betreft, ik zou mij gaarne aan de zijde des vreemdelings hebben geschaard, zoo het vraagstuk geopperd ware, wie het eerst de van verontwaardiging trillende hand zou hebben uitgestrekt naar den halskraag van het gezegd „wakker manneken" aan de table d'hôte te Zutfen.

Nog eene andere opmerking van Havard verdient behartiging. Het is eene klacht over den staat van verwaarloozing, waarin zich de kostbare boeken van de bibliotheek der Sint-Walburgskerk te Zutfen bevinden. De lessenaars, waaraan de zeldzame inkunabelen met ketens bevestigd zijn — onder anderen een Bijbel van 1469 gedrukt door Petrus Schoiffer — wekken zijne belangstelling. Hij voegt er beteeknisvol bij: „Les volumes pourrissènt doucement, feuilletés de loin en loin par quelques indifférents et par fois, pourquoi le taire? — lacérés et souillés par des mains sacrilèges."

Na een uitstapjen naar „Nederlandsch Mettray" eene stichting voor den Franschman dubbel belangrijk, omdat ze naar het model van 't dicht bij Tours gelegen Mettray is ingericht, bezoeken onze vrienden Almelo, Enschede en Oldenzaal. Het Volkspark te Enschede verwerft hoogen lof. Havard deelt eenige cijfers mee uit het Verslag der kamer van koophandel en fabrieken, waaruit blijkt, dat in het Volkspark gedurende een tijdvak

van 250 dagen verbruikt zijn 30,000 liters bier, 300 flesschen mineraal-water, 154 kilogram koffi en 500 ponden suiker. Glimlachend voegt hij er bij: „Calculez un peu ce que ces deux derniers chiffres représentent de demi-tasses."

Te Almelo wordt het vraagstuk der betaling in duitsche pasmunt aangeroerd, de geschiedenis der bekende werkstaking meegedeeld en warme ingenomenheid betoond voor de werkliedenbevolking, die liever schade leed, dan het zuur verdiende loon in duitsch zilver te ontvangen. Zeer eigenaardig verklaart onze edelmoedige vriend dit verschijnsel uit de welontwikkelde vaderlandsliefde der almeloosche fabriekarbeiders.

Weldra wordt de tocht naar Gelderland voortgezet. Doesborgh, Doetinchem, de inrichting voor jeugdige misdadigers: de Kruisberg, maar vooral Bronbeek ontvangen een bezoek. Havard is vol bewondering voor dat invalidengesticht, waar ter zijner eer op den dag zijner komst de fransche vlag wapperde. De orde en de netheid treffen hem buitengewoon, hij looft de strenge discipline onder de invaliden uit zoo vele natiën bestaande. Hij verneemt met verbazing van den gastvrijen gouverneur, dat er dertig à veertig dagbladen gelezen worden, dat er gekegeld, gebiljart en van alle mogelijke spelen gebruik gemaakt wordt, dat er koncerten, tooneelvoorstellingen, zelfs café-concerts worden gehouden. Maar hij verneemt tevens, dat: „pour être admis dans cette retraite, il faut avoir au moins quarante années de service. Or le service des Indes est affreusement pénible." En dit alles — het mag met nadruk herhaald worden — dit alles, de voortreffelijke inrichting van Bronbeek, het Hotel des Invalides voor ons oost-indisch nederlandsch leger — dankt ons vaderland aan het nobel initiatief van onzen Koning Willem III.

Van Bronbeek leidt de weg onzer reizigers naar het nederlandsche Zwitserland, waarvan Rozendaal het middelpunt vormt. Al wat zich historisch aan dit schoone oord vasthecht, wordt door Havard vermeld, van de gevangenschap af door Reinout III op 't voormalig kasteel geleden tot aan het lofdicht van den voortreffelijken predikant Johannes d'Outrein,

die in 1699 zijn Wegwijzer door de Heerlijkheid Roozendaal schreef. Havard wijst op den druk van 1718 door platen luisterrijk vercierd, beginnende met den regel: „Roosendaalsche Tempé, o pronkcieraad der Hoven" — een vers volkomen juist door hem „ampoulé" genoemd. De predikant Johannes d'Outrein behoorde tot die achttiende-eeuwsche grootheden van onnoembaren rang, welke hun leven lang het allerondankbaarste gerijmel bijeenknutselden en aardigheden in omloop brachten op hun eigen naam. Zoo voerde d'Outrein de zinspreuk Οὐ τρεῖν (vreest niet), terwijl zijn vriend Gerardus Outhof hem Ἰωάννης δ'Οὐθρῆνος (zonder tranen) noemde.

Onze vrienden zijn inmiddels te Arnhem aangekomen — welke schoone stad door Havard „le buen retiro des Pays-Bas" wordt geprezen. De heldere kleur der huizen „les toits en terasse" de verandaas, de tuinen, de oostersche tint van stad en omstreken treffen hen levendig. Hij beweert, dat Arnhem een der weinige steden in Nederland is, „où les promenades et les boulevards fassent spectacle aux yeux." De menigte van clubs en sociëteiten — onvermijdelijk cieraad der nederlandsche steden — Musis Sacrum en de door Outshoorn gebouwde buitensociëteit maken een aangenamen indruk. Zelfs het station getuigt van Arnhems levenslust. „Men behoeft de stad niet te bezoeken, men kan er langs reizen en telkens zal men aan het station een zwerm van schoone en blonde jonkvrouwen aantreffen, die een vriendin komen afhalen en begroeten."

Noode verlaten onze toeristen Gelderlands hoofdstad, om met de stoomboot naar Nijmegen te stevenen. Het fraai panorama, 't welk de stad van de Waalzijde oplevert, treft Havard, die met zijn goed historisch geheugen terstond herinnert aan het verhaal door Saint-Didier in zijne Histoire des négociations de la paix de Nimègue gegeven. De ambassadeurs, die in 1676 vrede kwamen maken binnen de oude stad van Charlemagne trokken zeer de aandacht van de Nijmegenaars. De fransche gezanten verschenen wel incognito en zonder staatsie, maar voerden toch eene rij wagens met bagage binnen de stad, welke

wagens „tenoient depuis la porte de la ville jusque aux maisons des ambassadeurs." Nog andere historische reminiscenzen komen te Nijmegen op bij het bezoeken der plaats, waar eens het paleis der frankische koningen had gestaan en zich nu de resten van de oude karolingsche kapel bevinden. Charlemagne, Louis le Débonnaire, Charle le Chauve, Otto I, Koenraad III, Sigismund, Karel de Stoute, Karel van Egmond, Maximiliaan van Oostenrijk, Karel V, Filips II zijn eenmaal bewoners of bezoekers van het grijze Valkenhof geweest en treden op in de fantazie van onzen onvermoeiden vriend, die al zijne aandacht wijdt aan de beide kapellen, inzonderheid aan de achtkantige, welke hij onder geleide des heeren Pabst van Bingerden — „un aimable magistrat, qui est en même temps un archéologue de mérite" — eenvoudig voor een baptisterium houdt.

Zeer behaagt hem het opschrift aan een der poorten van Nijmegen gevonden: „Melius est bellicosa libertas quam servitus pacifica." Zelfs in de slotwoorden van zijn alleraangenaamst geschreven boek herinnert hij nog eens, hoe deze woorden getuigen voor den onverzettelijken vrijheidszin onzer landgenooten.

Het stadhuis van Nijmegen, de oude Schepenbank in de vestibule, waar zich ook het merkwaardig uurwerk en het bekende „Raadsel van Nijmegen" bevinden, de gemeenteverzameling van oudheden, niet het minst „de houten rokken" vinden een dankbaar bezoeker in Henry Havard, die ook de merkwaardige schilderijen van het Stadhuis prijst, inzonderheid de portretten der vredestichters van 1678: Temple, d'Estrades, Willem van Haren, Beverninck en Bevilaqua. Als vriend onzer letteren durf ik bij deze gelegenheid Havards aandacht vestigen op een meesterstuk van historische fantazie — de „Media-Noche" van onze beroemde landgenoote, mevrouw A. L. G. Bosboom-Toussaint. Begeert men een tafereel van den nijmeegschen vredehandel, men leze dit uitmuntende boek.

Even als de overgang van Groningen tot Drenthe is de

verwisseling van geldersch grondgebied met Brabant en Limburg eene verrassing voor onze reizigers. Zij merken op, dat de bevolking geheel gewijzigd is. De boerinnen met hare groentemanden herinneren aan de „vloamsche Belle-Trezekens" uit de Kempen of het Land van Waes. De eerste brabantsche stad is Grave, wier geschiedenis inderdaad tot hoogst belangwekkende herinneringen aanleiding geeft. In de eerste plaats lezen wij met groote voldoening de citaten uit de: „Grande Chronique de Hollande et Zélande" nopens de geschiedenis van Aernout en Adolf van Gelre. 't Is somtijds een aangename gewaarwording in eene vreemde taal bekende feiten uit onze nationale geschiedenis met schilderachtige bizonderheden te lezen. Zoo levert Havard een levendig tafereel van het drama op het kasteel te Grave tusschen Aernout en Adolf voorgevallen. Na een partij schaak stelt Adolf zijn vader voor: „de danser avec les dames." Maar de oude hertog weigert en bij de dansmuziek dringen de saamgezworenen in zijn slaapvertrek. Eene merkwaardige beschrijving volgt. De geweldenaars kloppen luide aan het slaapvertrek des ouden hertogs — „ils vont hurter si chauldement, comme si eussent voulu enfondrer l'huys. Le duc leur crya de son lict: Enfans laissez-moy à repos, ie ne scauroy danser pour le présent, une autre fois ie l'amenderay." Ce dit, ils poussèrent l'huys outre et avec des espées desgaignées s'escrièrent qu'il se rendit prisonnier. Le duc, ce voyant, demanda incontinent où estoit son fils (car le povre home, qui fort l'aymoit, avoit peur que mal lui fut advenu, et que ce fussent ennemis venus pour les prendre tout deux.) Le prince survint disant: „Mon père rendez-vous prisonnier, car il fault maintenant qu'ainsi ce fasse. „Le père regardant son fils tout esplouré et les larmes aux yeux, luy répondit: „Mon fils que me faictes vous?"

Te recht werd Havard door den naïeven toon van dit verhaal aangetrokken. De gevangenneming van den ouden

Hertog Aernout is meermalen verteld, maar zeldzaam zoo eenvoudig en roerend. Ook de latere belegeringen van Grave geven aanleiding tot mededeeling van menig belangwekkend en minder algemeen bekend feit. Zoo is inzonderheid veel werk gemaakt van de verdediging der vesting door den franschen bevelhebber, den markies van Chamilly, in het tijdvak 1672—1674. Uit het nauwkeurig bewerkte boek van P. Hendrikx: „Geschied- en aardrijkskundige beschrijving der stad Grave," (Grave 1845) zijn vele bizonderheden ontleend. In de eerste plaats komt de briefwisseling van Rabenhaupt en Chamilly bij het begin der belegering der staatsche troepen. Turenne had de stad in 1672 als bij verrassing genomen — toen de fransche troepen terugtrokken uit onze republiek, bleef aan Chamilly de taak Grave te verdedigen. De beide tegenstanders wisselen brieven op hoffelijken toon. Nadat het bombardement door Rabenhaupt is begonnen, vraagt Chamilly aan zijn vijand vergunning, om de vrouwen en kinderen uit Grave te verwijderen. Rabenhaupt weigert. Chamilly antwoordt: „J'avois permis aux femmes qui vouloient se retirer de sortir, lesquelles vous avez renvoyées et que je reçois volontiers, ne manquant de rien dans la place pour leur subsistance et la nôtre: outre que nous nous trouvons assez de vigueur pour elles et pour nous, n'ayant pas été surpris qu'à votre âge vous ne les ayez pas voulu recevoir."

Willem III, die zijne schitterende bekwaamheden op eens sints 1672 ontplooide, was persoonlijk voor Grave met Rabenhaupt, „payant comme toujours largement de sa personne." Maar Chamilly bleef zich dapper verdedigen. Eens des middags, gedurende den maaltijd, werd hem bericht, dat de vijand zich van eene tranchée had meester gemaakt. Oogenblikkelijk liet hij zich zijn degen geven en opstaande riep hij tot zijne officieren: „Mijne heeren! laat ons den vijand aanstonds verjagen, straks zullen we terugkomen voor het dessert." En dit programma werd woordelijk uitgevoerd. Ten slotte moest Chamilly op last

van den briljanten Zonnekoning Louis XIV kapituleeren.

Het is geen kleine verdienste van Havards onderhoudend boek, dat hij telkens het historisch voorleden der door hem bezochte plaatsen raadpleegt en er uit mededeelt, wat hem eigenaardig en karakteristiek voorkomt. Van Grave vertrekt hij met een rivierstoomer naar Venlo en ziet Mook aan zijne rechterhand op de grenzen der Mooker-heide, „nom lugubre surtout pour les oreilles néerlandaises.” In Venlo erkent hij de eerste limburgsche stad met al hare provinciale eigenaardigheden. Zijne etymologie van Venlo, (ven = veen, lo = bosch) zou den heer Buddingh hebben doen trillen van ergernis — den heer Buddingh, die een geheel leven van werkzame nasporing niet te kostbaar achtte, om te bewijzen, dat Jacob van Maerlant in Brielle geboren was, en dat Lo water beteekent. Havard voert echter zeer ter snede aan, dat het oud-duitsche lo in 't Midden-Latijn met laia en in 't Fransch met laye werd vertolkt, waardoor eene zeer aannemelijke verklaring van plaatsnamen als Saint-Germain en Laye wordt verkregen.

Te Venlo worden onze reizigers na een „détestable diner” des avonds onthaald op een kopermuziek, die de vensterruiten van hun vertrek doet rinkelen en hen tot middernacht kwelt. Voor het overige biedt Venlo hun weinig merkwaardigs dan eenige schilderijen ten stadhuize en in de hoofdkerk. Roermond versterkt den indruk van Venlo: „catholique et épiscopale à la manière flamande.” Er wordt een bezoek gebracht aan het atelier van den kunstenaar de Leeuw, die uit hout een wonderlijk kunstig miniatuurportret onzer Koningin snijdt, met de gebeeldhouwde lijst slechts tachtig centimeters hoog.

De Munster van Roermond, „une curiosité archéologique de premier ordre,” om haren romaansch-byzantynschen stijl, thands onder toezicht van onzen begaafden landgenoot Cuypers gerestaureerd wordend, wint om het schoone grafmonument van Gerard III, graaf van Gelre en Zutfen, een onverdeelden lof. Tevens brengt Havard hulde aan de gastvrijheid van de roermondsche bevolking en bereikt hij het einddoel zijner reize — Maastricht.

Daar de geschiedenis van Maastricht door den ijver des heeren Franquinet ruimschoots is toegelicht, voegt Havard er slechts eenige merkwaardige citaten aan toe, inzonderheid omtrent de belegering van 1675 door Willem III. Madame de Sévigné schrijft den 31 Juli van dat jaar, dat Prins Willem met den degen in de vuist zijne soldaten aanvoerde tegen den uitvallenden vijand, dat hij aan den arm gewond werd en tot zijne officieren zeide, dewijl men eerst op de vlucht was geslagen: „Voilà, messieurs! comme il fallait faire, c'est vous qui êtes la cause de la blessure, dont vous faites semblant d'être si touchés." De geestige briefschrijfster was destijds „au mieux" met Pomponne, minister van buitenlandsche zaken, en dus zeer op de hoogte van alles wat er te Maastricht plaats greep.

Bij de beschrijving van de Sint-Servaas-kerk raadpleegt Havard terecht de geleerde studiën van den abt Willemsen en van den archæoloog A. Schaepkens. Voor de schildering van het eigenaardige maastrichtsche leven sluit hij zich aan bij een artikel in de Letteroefeningen van Augustus 1856, geschreven door onzen degelijken vriend A. Ising: „Maastricht en het elfde nederlandsch landhuishoudkundig congres." – „Maastricht," zegt Ising, „is geene hollandsche stad. Men spreekt er Maastrichtsch, een taal op zich zelve; in de tweede plaats Fransch; in de derde Nederlandsch met een sterk akcent. Men betaalt met franken en belgische centen. De blauwe omnibus van monsieur A. Bonn kost niet een kwartje, maar een halven frank. Men koopt er de sigaren niet voor vier of vijf cent, of voor een dubbeltje, maar voor vijf of tien centimes het stuk. De mannen gaan gekleed en blouse en de vrouwen dragen noch mutsen, noch kornetten, noch oorijzers, maar zakdoeken om het hoofd geknoopt.

Bovenal bevalt aan Havard de maastrichtsche sympathie voor Frankrijk en den uitstekenden franschen wijn, dien de gastvrije bevolking er den vreemdeling aanbiedt. Van den Pietersberg brengt hij alleen de herinnering meê, dat de sabel van een pruisisch officier er de naam: Napoleon I van den wand heeft geslagen. Hij besluit zijn reisverslag met eene

betuiging van verwondering, dat Maastricht niet meer wordt bezocht door noordelijker Nederlanders. Men kan er alles vinden wat men elders zoekt, schoone omstreken, fraaye wandelingen, eene vriendelijke bevolking, goede hotels, goedkoop leven, en toch schijnt men het buitenland te verkiezen, waar alles met grof geld moet betaald worden.

Even als aan 't slot van zijne „Voyage aux villes mortes du Zuider-Zee" schrijft hij eenige zeer vleyende woorden na volbrachte reize, ditmaal in den vorm van een feestdronk bij een vriendenmaal na zijne terugkomst in den Haag.

„Ik wijd dezen dronk aan Nederland" — sprak Havard — „aan het edelmoedige Nederland, zoo arbeidzaam, zoo achtenswaardig, zoo gastvrij en boven alles zoo gehecht aan zijne onafhankelijkheid.

„Wederom heb ik een reis volbracht door dit merkwaardig land. Van het noorden tot het zuiden, van Groningen tot Maastricht hebben wij uitstekende volksdeugden waargenomen — onkreukbare eerlijkheid, standvastige wilskracht voor het goede, waarachtige vaderlandsliefde als van ouds bij de eerste bewoners, de Bataven." En daarna zinspeelt hij weder op de zonderlinge aanmatiging van een duitsch geograaf, die Nederland — trouwens met Denemarken, België en Zwitserland — zou willen rekenen tot den echten duitschen bodem. Terecht wijst hij er op, dat het niet aangaat eene geheele natie bij den duitschen bond op te nemen, omdat een strookjen grond als Limburg tot op 1865 eenige verplichtingen bezat aan de groote konfederatie.

Bij dit alles blijkt overvloedig de warme genegenheid, die Henry Havard ons vaderland toedraagt — de grondige studie onzer historie en archaeologie door hem ten tweeden male aan den dag gelegd. Onlangs stierf Alphonse Esquiros, die aan Nederland zulke eminente diensten bewees. Sints zijne brieven in de Revue des Deux Mondes over „La Hollande et la vie hollandaise" is de nevel, die voor de meeste fransche oogen ons vaderland bedekte, een weinig opgetrokken. Bleef Esquiros zich tot het algemeene en nationale bepalen, Henry Havard dringt in het provin-

ciale en plaatselijke leven door en dit is geenszins de geringste verdienste van zijn uitmuntend geslaagden arbeid.

EEN NIEUW MEESTERSTUK.

Een nieuw meesterstuk. — Jack van Alphonse Daudet. — Jack en David Copperfield. — De ernstige zijde van den realistischen roman.

„Il y a une sorte de critique qui ne se pique point d'être un genre, et qui en refuserait l'éloge. L'art de lire les bons livres serait son vrai nom. Elle parle plus volontiers de ses plaisirs que de ses dégoûts: elle tient plus à nous faire aimer les beautés des livres qu'à nous rendre trop délicats sur les défauts des écrivains."

NISARD.

I.

Bovenstaande woorden zijn van een man, die door zijne wetenschap der klassieke letteren zich een goeden naam verwierf, die een zetel in de Académie française won, maar later al zijne glorie zag ondergaan, toen hij als hoogleeraar het staatsmisdrijf van den 2 December 1851 voor zijne studenten verdedigde met de woorden: „Messieurs, il y a deux morales!"

Nisard, „l'homme aux deux morales," heeft evenwel volkomen gelijk, wanneer hij eene kritiek veroordeelt, die louter gebreken opmerkt, die nimmer waardeert. Dit was ook het gevoelen van Marius Topin, die in zijne studiën over den modernen franschen roman (Romanciers contemporains, 1876) zich een meester toonde in „l'art de lire les bons livres." De reeks doorloopend van George Sand tot Jules Verne, de aandacht vestigend op de zoo-

danigen, die als Ferdinand Fabre, Jules Claretie, Emile Gaboriau en André Theuriet niet langer in de schemering van den tweeden en derden rang behooren te toeven, wijdt hij eene bizondere belangstelling aan het talent van Alphonse Daudet.

Terwijl hij met hooge ingenomenheid spreekt van „Fromont jeune et Risler aîné," luidt zijn oordeel vrij ongunstig, als hij in weinige woorden den nieuwen roman van Alphonse Daudet ver beneden den eersten stelt.

— „Het spijt mij te moeten zeggen," — verklaart Topin — „maar de heer Alphonse Daudet heeft zich in den roman: Jack niet op de hoogte gehandhaafd, welke hij bereikt had met Fromont jeune et Risler aîné. De schrijver heeft zich tot doel gesteld het lijden, de vernederingen, de grieven en wreede beproevingen van den zoon eener „femme légère" te schilderen, welke reeds vroeg de schande begrijpt, door het onbehoorlijk gedrag zijner moeder over zijn geheele leven verspreid. Het onderwerp is belangrijk en rijk aan dramatische toestanden. De aanhef is gelukkig omdat men aanstonds in het midden der gebeurtenissen wordt verplaatst."

Dit alles schijnt veel goeds te beloven voor Daudet, maar oogenblikkelijk daarop vangt de beoordeelaar aan, het geheele eerste deel te laken, om alleen in het tweede de pen te herkonnen, die Fromont et Risler heeft geschreven. Hij zegt: „Het tweede deel, gewijd aan de jongelingsjaren van Jack, als hij ouvrier is geworden, staat veel hooger dan het eerste.... Drie karakters treden op den voorgrond: de moeder met hare ongeneeslijke lichtzinnigheid, onbekwaam de plichten eener moeder te vervullen; de natuurlijke stiefvader van den armen Jack, d'Argenton, wiens zelfzucht en verwaandheid zeer goed beschreven zijn; eindelijk Jack zelf, geplaatst tusschen eene moeder, aan wien hij te veel gehecht is, om haar te kunnen verachten, en een stiefvader, die hem haat en kwetst in alles wat hem lief is. Eenige zeer dramatische toestanden ontspinnen zich uit het tezaâm treffen dozer drie personen. Hier alleen, maar uitsluitend ter dezer plaatse, vinden wij soms de krachtige pen terug, die Fromont jeune schreef. Maar hoe ver blijven we verwijderd

van de fijne opmerkingsgave, van de verscheidenheid der karakters, van de edele gevoelswarmte en de dramatische kracht, welke wij in het hoofdwerk van den heer Daudet hebben bewonderd? Tot verbazende hoogte gestegen, in Fromont jeune is hij merkelijk gedaald in Jack."

Dit oordeel schijnt mij in hooge mate onrechtvaardig. 't Is alsof de bekwame beoordeelaar Jack in een ongelukkig oogenblik gelezen heeft, — misschien zou twijfel kunnen ontstaan of Marius Topin het geheele boek wel oplettend had doorbladerd.

Fijne opmerkingsgave, verscheidenheid van karakters, edele gevoelswarmte zal men juist in „Jack, moeurs contemporaines" — ik gebruik den tienden druk van dit jaar — overvloedig kunnen gewaar worden. Naast Fromont et Risler, neemt deze nieuwe schepping een waardige plaats in. De schitterende eigenschappen, in het eerste werk gebleken, verloochenen zich niet, terwijl de dichter op breeder schaal arbeidt. Enkele zwakheden komen zoowel hier als daar om den hoek gluren.

Jack is de naam van een achtjarigen knaap, wiens treurige historie het onderwerp van den tegenwoordigen roman vormt. De biografische vorm is in de fransche letteren zeldzamer dan in de engelsche — daarom valt het des te gemakkelijker een engelschen pendant voor Jack te vinden. Er wordt inderdaad in Dickens' David Copperfield eene geschiedenis verhaald, die hier en daar met de ongelukken en avonturen van Jack eenige overeenkomst schijnt te bezitten.

Jack is het natuurlijk kind van een lichtzinnige, volstrekt niet boosaardige vrouw, die later den man, dien zij lief heeft, trouw blijft haar heele leven door, ondanks harde bejegening en feitelijke mishandeling. Diezelfde man, de miskende en mislukte d'Argenton — een wanhopig verwaand en zelfzuchtig poëtaster, die geheel alleen aan zijn eigen talent gelooft — biedt eenige punten van vergelijking met Mr. Murdstone, den beul van den jongen David Copperfield. Eigenaardig is hier aanstonds het verschijnsel, dat d'Argenton niet huwt met de moeder van Jack, terwijl aan het gezin der Murdstones in dit opzicht niets te verwijten valt.

Nog opmerkelijker is dit verschijnsel, omdat Ida de Barancy of Charlotte geene figuur is, die schittert door dat mengsel van slijk, goud en muskus, 't welk zooveel gewetenloozen romanciers van den derden rang als het toppunt van belangrijkheid in de oogen schittert.

De moeder van Jack is eene eenigszins bekrompen, uiterst goedhartige persoon, die de bescherming aanvaard heeft van een hoogadellijk heer, den vader van onzen romanheld. Jack noemt hem: bon ami — geene nadere aanraking tusschen vader en zoon komt later tot stand. De roman begint met de poging van Ida de Barancy, om haar zoon in een aristokratisch instituut der vaders Jezuïeten van Vaugirard te plaatsen. De poging mislukt. De supérieur vindt, dat moeder en zoon iets eigenaardigs vertoonen, 't welk voor de hooggeroemde inrichting gevaarlijk zou kunnen worden.

Daarop ontdekt de „femme de chambre" van zijne moeder voor Jack eene kostschool, die zeer buitengewone eigenschappen bezit. De kostschoolhouder Moronval is een soort van kleurling, die kinderen uit de koloniën opvoedt. Tegen deze wending van het verhaal heeft Marius Topin groote bezwaren. Hij noemt de kostschool: „un misérable gymnase invraisemblable dirigé par un professeur aussi invraisemblable, où se rencontrent des personnages poussés à la caricature." Maar juist dit onwaarschijnlijke is zoo meesterlijk geteekend, dat men geen oogenblik twijfelt aan de werkelijkheid van het gymnase Moronval. Al wat er voorvalt heeft eene zoo eigenaardige kleur, dat men aan het feitelijk bestaan van zulk eene stichting moet gelooven. 't Is onmogelijk zulk een personeel uit de verdichting te voorschijn te brengen — als achtereenvolgens optreedt naast den kostschoolhouder Moronval. Men heeft Dickens voor de voeten geworpen, dat zijn instituut Squeers uit Nicholas Nickleby onmogelijk was — een ernstig onderzoek heeft het tegendeel bewezen. Zelfs het plaagschooltjen van Mistress Pipchin is historisch, zooals John Forster in zijne bekende biografie heeft gestaafd.

Zeer opmerkelijk is het, dat Jack, evenals David Cop-

perfield, de lange mishandeling moede, wegloopt. De vlucht van beide knapen is van zeer verschillenden aard — maar beide voorstellingen zijn gelijkelijk wel geslaagd in alle opzichten. Jack verneemt, dat zijne moeder op een buitentjen bij Etiolles woont; hij besluit, na zijn vlucht, te voet den weg naar dat dorp in te slaan. Hij ijlt door Parijs, steeds beducht, dat hij achterhaald zal worden. Hij volgt den loop der Seine op het nauwe voetpad beneden aan de steenen kaden der rivier, hij dringt door tot de barrière bij Bercy en besluit na het vallen van de duisternis door te loopen tot Etiolles. De angsten en benauwdheden van den kleinen Copperfield zijn niet minder nauwkeurig verteld, dan de avonturen van Jack, die in de voorsteden bij Parijs dan eens op den drempel van eene akelige kroeg naar den weg vraagt, dan weder door een paar brave soldaten wordt voortgeholpen, eindelijk door een menschlievend reiziger in een rijtuig wordt geplaatst, om ten slotte ergens te worden uitgelaten, waar hij nog ver verwijderd is van Etiolles. Het lijden, de vrees, de vertwijfeling van dit ongelukkige fransche kind zijn even omstandig geschetst als de beroemde vlucht van David Copperfield — geene enkele bizonderheid, of het merk van waarheid en juistheid springt den onbevooroordeelden lezer in 't oog.

II.

Na een verschrikkelijken nacht komt Jack eindelijk bij de villa zijner moeder in Etiolles. De mislukte poëtaster d'Argenton heeft geërfd; Madame Ida de Barancy blaakt van bewondering voor den grooten man, en deze aanvaardt de liefde van de goedhartige, maar lichtzinnige jonge vrouw, die tevens niet geheel ontbloot is van middelen. Zij wonen nu saâm op eene aangename villa te Etiolles, aan den gevel van welke villa men in gouden letteren leest: Parva domus magna quies. In het genot der landelijke stilte zal de groote dichter zijn lang voorbereid meesterstuk: La fille de Faust voltooyen. Er komt evenwel geen regel van op het papier.

Zoodra Jack bij zijne moeder is teruggekomen, wil deze, nu herdoopt tot Charlotte — als gade van Werther —

haar kind aan hare zijde houden. D'Argenton zal hem onderwijs geven, maar het gelukt niet, want Jack schijnt zeer traag van begrip. Hij mag nu in de bosschen loopen dwalen, terwijl zijn natuurlijke en tevens onnatuurlijke stiefvader hem voor een onaangenamen lastpost begint te houden. Op raad van een vriendenklub, saâmgesteld uit het potsierlijk personeel van het „Gymnase Moronval," vindt d'Argenton goed, dat de overbodige knaap ouvrier zal worden, omdat de toekomst aan den werkman behoort.

Charlotte berust laflhartig in het besluit van den grooten onuitgegeven dichter en Jack vertrekt naar Indret, waar hij leerling wordt in een fabriek van stoomwerktuigen. Schoon hij bij brave lieden inwoont, valt de arbeid aan den gloeyenden oven hem hard. Nu volgt een zeer treurig ongeval voor Jack. De meester smid, „le père" Roudic, die het ambacht aan den zwakken knaap zal leeren, heeft eene tweede vrouw, Clarisse, terwijl eene dochter uit den eersten echt, Zenaïde, hare hand zal reiken aan een knappen brigadier bij de douanen. Zenaïde heeft van haar vader den in Frankrijk noodzakelijken bruidschat van zevenduizend franken ontvangen. Dit geld wordt gestolen. Men verdenkt Jack, die door den dief, een sluwen doorbrenger, den eigen neef van „le père" Roudic, in de wandeling: le Nantais geheeten, des morgens na een diefstal wordt meegetroond naar Nantes. Jack heeft eenige goudstukken van zijne moeder ontvangen, welke hij, onder den invloed van sterken drank, zeer edelmoedig verteert. De arme knaap wordt gevangen genomen, er wordt naar Etiolles geschreven, aan Jack wordt geene enkele vernedering gespaard, maar eindelijk komt er licht. Le Nantais verschijnt, om het grootste deel van het geld terug te brengen, en Jack wordt zoo eervol mogelijk ontslagen, zoodat de groote d'Argenton te vergeefs optreedt, om den gewaanden dief met schoone vermaningen te kastijden.

De werkzaamheden aan de fabriek van Indret vallen Jack bitter hard. Na drie jaren is het gebleken, dat de lang opgeschoten knaap geen aanleg heeft voor werktuigkundige. Grofsmidsarbeid is alles wat hij verrichten kan. Ten slotte wordt hij op raad van „le père" Roudic stoker op een grooten

transatlantischen stoomer. Dit nieuwe handwerk drukt hem nog dieper ter neêr dan al zijne vroegere ellende. De vreeselijke hitte onder in den stoomer, de ruwe arbeid, de wanhoop brengen hem tot bedwelmende dranken. Eene aanvaring boort de Cydnus in den grond. Jack ontkomt den dood, hoewel zwaar gekwetst. Zijne moeder, thands met d'Argenton te Parijs gevestigd, daar de groote man er een nieuw tijdschrift: La Revue des races futures schrijft, verkeert in den pijnlijksten angst, totdat Jack nog niet ten volle hersteld van Rio-Janeiro op krukken terugkomt. Van nieuws wordt de ongelukkige jongeling een lastpost. D'Argenton vindt goed hem naar Etiolles te zenden, waar hij geheel kan genezen worden.

In Etiolles wonen de eenige waarachtige vrienden van Jack — de dokter Rivals en zijne kleindochter Cécile. Het hart van den armen schipbreukeling klopt heimelijk van de teederste aandoening, als hij Cécile, de speelgenoote zijner jeugd, terugvindt. Er komt nu eenige zonneschijn over zijn eenzaam pad. Hij besluit te Parijs als ouvrier hard te werken, en in zijne vrije uren zich te bekwamen voor een examen aan de klinische school. Hij wil arts worden, hij zal den grootvader zijner Cécile opvolgen. Vooraf bekent dokter Rivals hem, dat zijne kleindochter, evenals hij, van onwettige geboorte is.

Geruimen tijd is Jack volkomen tevreden. De arbeid in eene parijsche fabriek gaat vlug van de hand. Zijne studiën vorderen. Elken Zondag brengt hij een gelukkigen dag bij de familie Rivals door. Plotseling komt zijne moeder hem verrassen in zijne werkkamer. D'Argenton heeft haar mishandeld. Jack besluit aanstonds voor haar te arbeiden, haar voor altijd aan zijne zijde te houden. Hij getroost zich buitengewone inspanning. Eene korte vreugde echter — op een bericht, dat d'Argenton ongesteld is, verlaat zij heimelijk haar zoon, die er juist in geslaagd is haar een aangenamer woning te verschaffen.

Eene nieuwe ramp komt den ongelukkige daarenboven zijne laatste hoop ontnemen. De kleindochter van dokter Rivals besluit plotseling hare verloving met Jack af te breken. Zij

wil de oorzaak van deze beslissing niet meêdeelen. De voortdurende inspanning heeft zijne krachten ondermijnd.... hij vindt zijne toevlucht in een hospitaal. Te laat ontdekt de brave dokter Rivals, dat men zijne kleindochter uit boosaardigheid heeft meêgedeeld, wat hij haar altijd verzwegen had. Cécile vernam, dat zij een onwettig kind is — zij wil Jack de schande niet aandoen eene echtgenoote zonder naam te huwen. Te laat snellen grootvader en kleinkind naar het sterfbed van den diep beklagenswaardigen jonkman; zijne moeder verschijnt juist, als hij den laatsten adem heeft uitgeblazen.

Diep tragisch is de eindindruk.

Geen wonder. Alphonse Daudet schreef op de eerste bladzijde: „Ce livre de pitié, de colère et d'ironie est dédié à Gustave Flaubert, mon maître." — Uit deze verklaring blijkt ten duidelijkste, dat de kunstrichting van onzen veelbegaafden auteur een zeer bekenden naam draagt. Daudet, leerling van Flaubert, dat beteekent eenvoudig: Daudet is een vurig overtuigd realist. Gustave Flaubert, op zijne beurt leerling van Balzac, heeft door de weinige, met de uiterste zorg geschreven kunstwerken van zijne hand, een grooten indruk teweeggebracht onder de letterkundige kringen van zijn vaderland. De realisten dwepen met een groot leerstuk: Waarheid in de kunst — zij willen het menschelijk leven en het natuurleven met de eigen kleur der werkelijkheid in de kunst overbrengen.

Zoodra nu de zedenschilder — en Daudet schreef als tweeden titel onder zijn Jack: „Moeurs contemporaines" — uitsluitend naar waarheid streeft, zal hij veel eer tragische dan komische toestanden moeten schilderen. Oppervlakkig schijnt het komische 't eerst in 't oog te vallen, maar wie het peillood dieper werpt in den bonten maalstroom van het maatschappelijk leven dezer eeuw, zal den glimlach vergeten, die aanvankelijk om zijne lippen speelde. Het menschelijk en maatschappelijk leven biedt zeer weinig schoone wegslepende harmonieën — de stof voor de kunst wordt zoo uiterst ondankbaar. En het ontzettend tragische

van die woelige menschen-maatschappij, waarin duizenderlei edele plannen mislukken, noeste vlijt en onverdroten opgeruimdheid geene andere woning vinden dan onder de hanebalken, waarin de kostelijkste schatten van hart en gemoed verspild worden in de eindelooze woestenijen der meest alledaagsche zelfzucht: het bedroevend tragische van dit alles moet juist den kunstenaar ontvonken, die de waarheid wil en niet aarzelt ze te zeggen.

Oppervlakkigheid alleen kan Daudets Jack veroordeelen, omdat de levensloop van zijn held te wanhopig tragisch is. De kunstenaars der realistische school zullen er zich weinig om bekreunen, of eenige deftige oude voorstanders van wat men ter wille der terminologie de idealistische leer zou moeten noemen, zich verontwaardigen, wijl het niet beter afloopt met Jack. De strijd tusschen de realistische en idealistische opvatting der kunst zal door de kinderen dezer eeuw wel niet worden opgelost.

De roman onzer dagen zal bij juistheid van teekening nimmer naar eene optimistische beschouwing van het leven overhellen. Maar hij zal in elk geval een grooten dienst kunnen bewijzen — hij zal streven naar de meest nauwkeurige teekening der waarheid. Daarbij kan niemand verliezen. De waarheid maakt vrij. Want zij fluistert ons de hartverscheurende geheimen der werkelijkheid in 't oor — zij rukt de kunstig geweven sluyers der overbeschaving met forsche hand weg. De roman, die op deze wijze de waarheid durft zeggen, levert meer dan eene voorbijgaande streeling van ons welbehagelijkheids- en schoonheidsgevoel in idealistischen zin. — hij grijpt ons in het geweten, en vraagt, of wij niet willen medewerken tot verlossing uit onze maatschappelijke en zedelijke ellende.

